

INŠTITUT RS ZA SOCIALNO VARSTVO
SOCIAL PROTECTION INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Socialni položaj v Sloveniji 2018–2019

Končno poročilo

Februar 2020

Naročnik:	MDDSZ, Direktorat za socialne zadeve MDDSZ, Direktorat za družino Štukljeva cesta 44 1000 Ljubljana
Skrbnici naloge pri naročniku:	Janja Romih, Direktorat za socialne zadeve MDDSZ Urška Trtnik, Direktorat za družino MDDSZ
Št. pogodbe:	2611-19-050019
Izvajalec:	Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo Tržaška 2 1000 Ljubljana
Skrbnica naloge pri izvajalcu:	mag. Martina Trbanc
Naslov poročila:	Socialni položaj v Sloveniji 2018–2019 (Končno poročilo)
Vrsta poročila:	končno poročilo
Avtorji poročila:	mag. Martina Trbanc Jasmina Rosič, mag. soc. del mag. Mateja Nagode dr. Mateja Černič
Št. delovnega poročila:	IRSSV 6/2020
Datum izdaje poročila:	28. 02. 2020
Številka izdaje:	01
Odgovorna oseba:	mag. Barbara Kobal Tomc, direktorica IRSSV

Uporabljeni izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.

Besedilo ni lektorirano.

Objava besedila in podatkov v celoti ali deloma je dovoljena le z navedbo vira.

Seznam pogosto uporabljenih kratic in okrajšav

APZ	Aktivna politika zaposlovanja
BDP	Bruto domači proizvod
CNVOS	Zavod center za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij
CSD	Center za socialno delo
DN	Denarno nadomestilo iz naslova brezposelnosti
DPP	Dodatek za pomoč in postrežbo
DSP	Denarna socialna pomoč
DŠ	Državna štipendija
EU	Evropska Unija
Eurostat	Evropski statistični urad
EU-SILC	Evropska statistika o dohodkih in življenjski ravni (EU statistics on income and living conditions)
IDSP	Izredna denarna socialna pomoč
IRO	Indeks razvojne ogroženosti
IRSSV	Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
ISCSD	Informacijski sistem centrov za socialno delo
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
NVO	Nevladne organizacije
OD	Otroški dodatek
OECD	Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
OP MPO	Operativni program za opravljanje materialne prikrajšanosti najbolj ogroženih
RKS	Rdeči križ Slovenije
RS	Republika Slovenija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
SZK	Starostno zavarovanje kmetov
UMAR	Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
VD	Varstveni dodatek
ZDUS	Zveza društev upokojencev Slovenije
ZDVTDP	Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije
ZPIZ-2	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju
ZPMS	Zveza prijateljev mladine Slovenije
ZRSZ	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje
ZSDP	Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih
ZSV	Zakon o socialnem varstvu
ZSVarPre	Zakon o socialno varstvenih prejemkih
ZŠtip-1	Zakon o štipendiranju
ZUJF	Zakon za uravnoteženje javnih financ
ZUPJS	Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev
ZVojl	Zakon o vojnih invalidih
ZVV	Zakon o vojnih veteranih

Kazalo vsebine

1 Uvod	5
2 Konceptualna umestitev in metodološki pristop	7
3 Okoliščine, gibanja in ukrepi, ki vplivajo na socialni položaj ljudi	10
3.1 Makroekonomske razmere, gibanja na trgu dela, demografska gibanja in njihove posledice	10
3.2 Brezposelnost, prejemki brezposelnih oseb in vključenost v programe aktivne politike zaposlovanja	16
3.3 Porazdelitev dohodka	25
4 Življenjska raven prebivalcev Slovenije	39
4.1 Analiza podatkov o življenjski ravni	41
4.2 Življenjska raven družin in otrok	55
5 Transferji iz javnih sredstev, odvisni od materialnega položaja posameznikov in družin	60
5.1 Denarna socialna pomoč (DSP) za obdobje	62
5.2 Izredna denarna socialna pomoč (IDSP)	80
5.3 Varstveni dodatek (VD)	85
5.4 Otroški dodatek (OD)	91
5.5 Znižano plačilo vrtca (subvencija vrtca)	99
5.6 Državna štipendija	102
6 Ocene, mnenja in izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij	104
6.1 Ciljne skupine in uporabniki anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacij	106
6.2 Identifikacija specifičnih ranljivih skupin	108
6.3 Potrebe identificiranih ranljivih skupin	109
6.4 Ocene anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacij glede izvajanja Operativnega programa za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014-2020	112
7 FOKUS: Socialni položaj starejših	114
7.1 Življenjska raven starejših	115
7.2 Dohodki starejših	126
7.3 Socialni prejemki (transferji), ki jih prejema starejši	133
7.4 Mreža socialnovarstvenih storitev in programov za starejše	138
7.5 Dostop starejših do dolgotrajne oskrbe	142
4 Viri in literatura	150
Priloga 1: Vprašalnik MDDSZ za nevladne in humanitarne organizacije	154

1 Uvod

Pričujoče poročilo predstavlja končno poročilo pri nalogi Socialni položaj v Sloveniji za obdobje 2018 – 2019. Naloga je določena v letnem načrtu dela IRSSV za leto 2019 po pogodbi z Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ).

Osnovni namen naloge Socialni položaj v Sloveniji 2018 – 2019 je pripraviti celovit in kompleksen pregled sprememb socialne situacije v Sloveniji v zadnjih dveh letih ter vpliva različnih dejavnikov na spremembe socialnega položaja posameznikov in družin. Pri tem prikazujemo tudi podatke za daljše časovno obdobje, da lahko spremljamo in analiziramo gibanja in trende pri posameznih kazalnikih.

Letošnja naloga o socialnem položaju v Sloveniji je že šesta po vrsti. V svojem osnovnem delu je naloga vsa leta strukturirana na podoben način, s štirimi osnovnimi poglavji, in sicer: (1) okoliščine, gibanja in ukrepi, ki vplivajo na socialni položaj ljudi, (2) življenjska raven prebivalcev Slovenije, (3) gibanje in struktura prejemnikov transferjev iz javnih sredstev, odvisnih od materialnega položaja posameznikov in družin, (4) ocene, mnenja in izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij. Poleg tega naloga vsebuje posebno fokusno poglavje, ki vsako leto osvetli drugo temo. Do sedaj so bila fokusna poglavja na teme: spremembe položaja otrok in družin v obdobju krize (poročilo iz leta 2014), strategije preživetja posameznikov in družin, ki živijo z nizkimi dohodki (poročilo iz leta 2015); stanovanjski položaj posameznikov in družin z nizkimi dohodki in ranljivih skupin (poročilo iz leta 2017), analiza dodatka za delovno aktivnost k denarni socialni pomoči (poročilo iz leta 2018). Vsa dosedanja letna (končna in potrjena s strani naročnika) poročila naloge Socialni položaj v Sloveniji so dostopna na spletni strani IRSSV: <https://www.irssv.si/index.php/raz-porocila/socialne-zadeve#socialni-polo%C5%BEaj>.

Tudi v letu 2019 poročilo o nalogi Socialni položaj v Sloveniji vsebuje vse zgoraj omenjene standardne teme, **fokusno poglavje** pa se (po dogovoru z naročnikom) osredotoča na **socialni položaj starejših**. Fokusno poglavje o socialnem položaju starejših je strukturirano na način, da najprej prikažemo in analiziramo razpoložljive statistične podatke (večinoma podatke ankete EU-SILC) o življenjski ravni starejših (v primerjavi s celotno populacijo in v primerjavi z aktivno populacijo), vključno s kazalniki tveganja revščine, materialne prikrajšanosti in socialne izključenosti ter vključno s kazalniki stanovanjskega položaja starejših. Temu sledi razdelek o dohodkih starejših, temu pa razdelek o socialnih prejemkih, ki jih (lahko) prejemajo starejši (denarna socialna pomoč, varstveni dodatek, dodatek za pomoč in prehrano). V naslednjem razdelku fokusnega poglavja je opisana (skupaj s podatki o stanju) mreža socialnovarstvenih storitev in programov za starejše. Podrobneje je tudi opisan pomemben program »Starejši za starejše«, ki ga izvaja ZDUS (njegovo izvajanje pa financira MDDSZ) in temelji na delu prostovoljcev lokalnih društev upokojencev, vključenih v program, ki obiskujejo sokrajane, starejše od 69 let, ki živijo v lastnih gospodinjstvih in sprejmejo tako sodelovanje. Program predstavlja odgovor na potrebo po medsebojni pomoči starejših in preprečevanju osamljenosti ter odgovarja na njihovo potrebo po pomoči. Fokusno poglavje zaključimo z razdelkom o stanju in podatkih na področju dolgotrajne oskrbe v Sloveniji.

Pričujoče poročilo je strukturirano v 8 poglavij. Poleg uvoda in seznama virov in literature ga sestavljajo: poglavje 2 o konceptualni umestitvi in metodološkem pristopu, poglavje 3 o okoliščinah, gibanjih in ukrepih, ki vplivajo na socialni položaj ljudi, poglavje 4 o življenjski ravni prebivalcev Slovenije in posameznih ranljivih kategorij, poglavje 5 o gibanju transferjev iz javnih sredstev, odvisnih od materialnega položaja posameznikov in družin, ter strukturi prejemnikov, poglavje 6 o ocenah, mnenjih

in izkušnjah nevladnih in humanitarnih organizacij ter fokusno poglavje (poglavje 7) o socialnem položaju starejših.

Avtorji poročila se zahvaljujemo MDDSZ za podatke o prejemnikih in upravičencih do denarnih prejemkov in subvencij, odvisnih od materialnega položaja posameznikov in družin iz sistema ISCS2. Podatke za leto 2019 smo od MDDSZ pridobili v januarju 2020 in smo jih uporabili pri pripravi obsežnega petega poglavja in delno tudi pri pripravi fokusnega poglavja.

2 Konceptualna umestitev in metodološki pristop

Namen naloge Socialni položaj v Sloveniji 2018–2019 je pripraviti celovit in kompleksen pregled sprememb socialne situacije v Sloveniji v zadnjih dveh letih ter vpliva različnih dejavnikov na spremembe socialnega položaja posameznikov in družin.

Konceptualna zasnova naloge in definicija socialnega položaja ostajata taki kot v predhodnih petih poročilih o socialnem položaju v Sloveniji.

Socialni položaj razumemo kot relativen položaj posameznika ali družine v socialni strukturi družbe glede na razpoložljiv dohodek, različne elemente kvalitete življenja, aktivnostni (zaposlitveni) položaj, življenjski standard in materialno blaginjo. Socialni položaj sicer poleg materialnih vidikov opredeljujejo tudi nematerialni vidiki in elementi (izobrazba, zdravje, prosti čas, socialni stiki, ipd.), oboji se prepletajo in medsebojno sovplivajo. V nalogi se osredotočamo predvsem na materialne vidike socialnega položaja, saj so to vidiki, ki jih naslavlja socialna politika.

Socialni položaj posameznikov in družin opazujemo v kontekstu socialnih neenakosti v družbi, še posebej neenakosti v kvaliteti življenja ljudi, osredotočamo pa se predvsem na položaj kategorij in skupin prebivalstva, katerih materialni (dohodkovni) položaj je slab, ter na spremembe le-tega.

Na spreminjanje socialnega položaja ljudi vplivajo številni širši dejavniki in okoliščine, na katere kot posamezniki nimamo vpliva, na primer, makroekonomske razmere, demografske razmere, gibanja na trgu dela, urejenost socialne zaščite in izdatki, ki ji država namenja za socialno zaščito. Neposredno so pomembni tudi ukrepi države na različnih področjih, predvsem pa na področju regulacije trga dela oz. zaposlovanja (regulacija zaposlovanja in odpuščanja, aktivna politika zaposlovanja in naslavljanje brezposelnosti) in seveda socialne politike – tako pasivni ukrepi (zagotavljanje minimalnega dohodka in drugi socialni transferji) kot aktivni pristopi za socialno vključevanje depriviranih in ranljivih skupin in posameznikov. Neposredno so za socialni položaj ljudi izjemno pomembne tudi politike in ukrepi na področju zdravja (zagotavljanje dostopa do zdravstvenih storitev), izobraževanja, vključno z vseživljenjskim, in na stanovanjskem področju (dostop do stanovanj, stanovanjski pogoji).

Socialni položaj v nalogi spremljamo na način, da povezujemo kvantitativne in kvalitativne podatke in informacije na makro, mezzo in posredno tudi na mikro nivoju (preko ocen in izkušenj nevladnih in humanitarnih organizacij), na osnovi česar je možno podati bolj celovit pregled socialnega dogajanja in opozoriti na spremembe, ki se morda v makro statističnih podatkih še ne odražajo (ker so le-ti na voljo s časovnim zamikom in/ali ker se kažejo le pri določenih populacijskih kategorijah oz. skupinah), jih pa zaznavajo nevladne organizacije, ki delajo z ranljivimi skupinami in ljudmi v stiski.

Fokusno poglavje je v letošnji nalogi posvečeno socialnemu položaju starejših. Starejši ljudje predstavljajo ranljivo kategorijo prebivalstva, saj v povprečju prejemajo nižje dohodke od ostale (aktivne) populacije in so bolj izpostavljeni tveganju revščine ter tveganju socialne izključenosti. Ob demografskih spremembah bo po oceni UMAR ta težava lahko postala še izrazitejša, saj se pričakovano trajanje življenja podaljšuje, delež starejših od 65 let pa hitro narašča (UMAR in MDDSZ 2017). S starostjo (in zdravstvenimi težavami) se starejšim zoži tudi socialna mreža, zato so bolj izpostavljeni osamljenosti. Izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij, ki jih natančneje povzemamo v šestem poglavju tega poročila, kažejo, da so starejši z nizkimi pokojninami ter starejše ženske, ki živijo same, ene izmed pogostih ciljnih skupin, ki se k njim zatekajo po pomoč.

V fokusnem poglavju na temo socialnega položaja starejših in najbolj ranljivih kategorij znotraj populacije starejših najprej analiziramo statistične podatke o življenjski ravni starejših, vključno s kazalniki tveganja revščine, tveganja socialne izključenosti in materialne prikrajšanosti ter kazalniki stanovanjskega položaja starejših (v primerjavi s celotno populacijo in v primerjavi s populacijo v delovno aktivni starosti). Temu sledi razdelek o dohodkih starejših in razdelek o socialnih prejemkih, ki jih (lahko) prejemajo starejši (denarna socialna pomoč, varstveni dodatek, dodatek za pomoč in postrežbo). Nato popišemo (skupaj s podatki o stanju) mrežo socialnovarstvenih storitev in programov za starejše. V tem kontekstu je podrobneje opisan program »Starejši za starejše«, ki ga izvaja ZDUS (njegovo izvajanje pa financira MDDSZ) in temelji na delu prostovoljcev lokalnih društev upokojencev, vključenih v program, ki obiskujejo sokrajane, starejše od 69 let, ki živijo v lastnih gospodinjstvih in sprejmejo tako sodelovanje. Fokusno poglavje zaključimo z razdelkom o stanju, podatkih o vključenosti in ključnih izzivih na področju dolgotrajne oskrbe v Sloveniji.

V poročilu kot podlago za analize v posameznih poglavjih uporabljamo kombinacijo kvantitativnih in kvalitativnih metod raziskovanja.

Kvantitativni pristop preučevanja obsega podrobno sekundarno analizo statističnih makroekonomskih podatkov ter podatkov o gibanjih na trgu dela. Na podlagi podatkov dostopnih na interaktivnem SI-STAT portalu Statističnega urada RS (v nadaljevanju SURS) in pridobljenih z anketo EU-SILC analiziramo gibanja vrednosti kazalnikov o življenjski ravni (tudi v mednarodni primerjavi). Posebej smo analizirali podatke Zavoda RS za zaposlovanje (v nadaljevanju: ZRSZ) o gibanju registrirano brezposelnih oseb, prejemnikov nadomestila za brezposelnost in prejemnikov DSP med registrirano brezposelnimi osebami. Čeprav je časovni poudarek letošnje naloge Socialni položaj v Sloveniji na letih 2018 in 2019, smo prikazali vse zgoraj omenjene podatke za daljše časovno obdobje (nekatero od leta 2008 naprej, nekatere pa za zadnjih nekaj let), tako da so bolj razvidna gibanja in trendi pri posameznih kazalnikih ter da tudi lažje umestimo spremembe zadnjih dveh let v kontekst dogajanja na socialnem področju.

Velik poudarek v nalogi je tudi na podrobni analizi podatkov iz podatkovne zbirke ISCS2, torej podatkov o prejemnikih in upravičencih do različnih pravic iz javnih sredstev, katera so odvisna od materialnega položaja posameznika oz. družine, ter njihovi strukturi in gibanju. Na podlagi zaprosila smo od MDDSZ v januarju 2020 pridobili nabor podatkov o prejemnikih in upravičencih do javnih sredstev po Zakonu o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (v nadaljevanju ZUPJS) in Zakonu o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVarPre) ter njihovo strukturo iz podatkovne zbirke ISCS2. Podatki se nanašajo na pravice denarne socialne pomoči (redna, izredna, trajna), varstvenega dodatka, otroškega dodatka in na subvencijo vrtca, pridobili pa smo jih za vse mesece v letu 2019.

Od kvalitativnih pristopov smo predvsem za pripravo poglavja 6 (Ocene, mnenja in izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij), pa tudi fokusnega poglavja, analizirali odgovore nevladnih oz. humanitarnih organizacij, ki so jih te posredovale MDDSZ kot odgovor na vprašalnik, s katerim je MDDSZ želelo pridobiti informacije o izkušnjah NVO, ki na terenu delajo z ranljivimi skupinami, njihove ocene in mnenja o potrebah ranljivih skupin ter na kak način te potrebe najbolj uspešno in učinkovito naslavlja. V prejšnjih letih smo za pripravo poročila o socialnem položaju sami pripravili vprašalnik za nevladne organizacije in ga (skupaj s prošnjo za posredovanje pisnih odgovorov) poslali petim nevladnim oz. humanitarnim organizacijam, in sicer Slovenski Filantropiji, Slovenski Karitas, Rdečemu križu Slovenije, Zvezi prijateljev mladine Slovenije in Zvezi društev upokojencev Slovenije. Ker pa je MDDSZ jeseni (november) 2019 organiziralo posvet ključnih deležnikov na temo izvajanja Operativnega programa za hrano in/ali materialno pomoč za podporo najbolj ogroženim skupinam prebivalstva iz Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim v trenutni finančni perspektivi (2014 –

2020) in oblikovanje tega ukrepa v prihodnji finančni perspektivi, na katerega je povabilo 21 nevladnih in humanitarnih organizacij¹ in jih tudi zaprosilo, da izpolnijo vprašalnik o njihovih izkušnjah in ocenah glede najbolj ranljivih skupin in kategorij prebivalstva, smo se v dogovoru z naročnikom naloge (MDDSZ) odločili, da analiziramo odgovore na ta vprašalnik in ne pošiljamo nevladnim in humanitarnim organizacijam še dodatnega vprašalnika.

Na vprašalnik MDDSZ o oceni položaja najbolj ranljivih skupin, njihovih potrebah in uspešnih načinih za naslavljanje teh potreb, je v novembru 2019 v celoti ali delno odgovorilo sedem nevladnih in humanitarnih organizacij, in sicer: Rdeči Križ Slovenije – Zveza združenj, Slovenska Karitas, Zveza prijateljev mladine Slovenije, Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote, Mozaik - Društvo za socialno vključenost, so.p., Športno humanitarno društvo vztrajaj – never give up in ena organizacija, ki ni podala svojega naziva. Njihove odgovore smo strukturirali in analitično obdelali po naslednjih tematikah: ciljne skupine in uporabniki anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacij, identifikacija specifičnih ranljivih skupin, potrebe identificiranih ranljivih skupin, ter ocena anketiranih organizacij o izvajanju ukrepa materialne pomoči najbolj ranljivim do sedaj. Analizo odgovorov prikazujemo v poglavju 6, delno pa tudi v fokusnem (sedmem) poglavju. Vprašalnik MDDSZ, na katerega so odgovarjale nevladne in humanitarne organizacije, je priložen v Prilogi 1.

¹ Na posvet MDDSZ s ključnimi deležniki na področju materialne pomoči najbolj ranljivim so bili poleg 21 nevladnih in humanitarnih organizacij vabljeni še CNVOS ter različne raziskovalne organizacije in inštituti, skupnosti zavodov in centrov, ki delujejo na socialnem področju.

3 Okoliščine, gibanja in ukrepi, ki vplivajo na socialni položaj ljudi

3.1 Makroekonomske razmere, gibanja na trgu dela, demografska gibanja in njihove posledice

Po letu 2013 se je gospodarska situacija v Sloveniji, po več let trajajoči gospodarski krizi z dvojnimi dnom (v kateri je bruto domači proizvod – v nadaljevanju BDP – izrazito upadel), stabilizirala in za vsa naslednja leta je značilna gospodarska rast, z vrhom leta 2017 (ko je BDP presegel raven pred gospodarsko krizo). Realna stopnja rasti BDP je bila v letu 2014 3 %, v letu 2015 2,3 %, v letu 2016 3,1 %, v letu 2017 4,9 % in v letu 2018 4,1 % (UMAR 2019b). Leta 2018 je BDP v Sloveniji znašal 45.755 milijonov evrov in je bil nominalno za 6,4 % višji kot leta 2017 (SURS 2019a). BDP na prebivalca v tekočih cenah je v letu 2018 znašal 22.083 evrov (ibid.). Za leto 2019 Urad za makroekonomske analize in razvoj (v nadaljevanju UMAR) v Jesenski napovedi gospodarskih gibanj 2019 predvideva 2,8 % rast BDP, prav tako predvideva, da bo rast BDP ostala na približno enaki ravni v naslednjih dveh letih (UMAR 2019b: 6).

Glavni razlog za umiritev gospodarske rasti v Sloveniji po letu 2017, predvsem pa v letu 2019, je upočasnitev gospodarske rasti v državah trgovinskih partnericah, kar vpliva na umirjanje slovenskega izvoza. Izvoz sicer ostaja glavni dejavnik gospodarske rasti v Sloveniji. Od leta 2014 se postopoma krepi tudi rast domače potrošnje, ki vse več prispeva h gospodarski rasti: v obdobju 2013–2016 predvsem potrošnja gospodinjstev, od leta 2017 pa predvsem investicije v osnovna sredstva v vseh glavnih segmentih (leta 2018 najbolj izrazito gradbene investicije) (UMAR 2019a: 70). V letu 2018 se je nadaljevalo tudi že nekajletno povečevanje investicij v stroje in opremo. Znotraj domače potrošnje raste tako zasebna kot državna potrošnja. Na zmerno rast zasebne potrošnje so vplivale ugodne razmere na trgu dela (rast zaposlenosti), višja rast plač in socialnih transferjev, poleg rasti trošenja gospodinjstev pa se krepi tudi njihovo varčevanje (ibid.: 10–11). Na rast državne potrošnje pa že četrto leto zapored vpliva sprostitev varčevalnih ukrepov in rast zaposlenosti v sektorju država (ibid.: 70). Sredi leta 2016 se je pričelo tudi oživljanje investicij v stanovanja, ki so se v krizi zmanjšale za skoraj 60 % (ibid.: 10–11). UMAR ugotavlja, da okrevanje gospodarstva ni bistveno povišalo cen življenjskih potrebščin, vendar pa cene storitev, ob večji potrošnji gospodinjstev, rastejo nekoliko hitreje (ibid.).

Rast BDP je v Sloveniji v zadnjih letih precej višja kot v povprečju držav EU; v letu 2017 je bila ta v povprečju držav EU 2,4 % (SI 4,9 %), v letu 2018 pa 1,9 % (SI 4,1 %). Nižja rast BDP v letu 2018 glede na predhodno leto je značilna tudi za vse pomembne trgovske partnerice Slovenije, tako je bila v letu 2018 v Nemčiji rast BDP 1,4 %, v Avstriji 2,7 % in v Italiji 0,9 % (UMAR, 2019b: 9). Kljub temu pa Slovenija še vedno ostaja v skupini držav, ki se jim je od začetka krize najbolj poslabšal relativni položaj gospodarske razvitosti v EU. Merjeno v BDP na prebivalca v standardih kupne moči, je Slovenija leta 2008 dosegala 90 % povprečja 28 držav EU, v obdobju krize pa se je od povprečja bolj oddaljila. Tako je v letih 2012 – 2015 slovenski BDP na prebivalca v standardih kupne moči predstavljal le še 82 % povprečja 28 držav EU, v letu 2016 pa se je povprečju EU spet začel počasi približevati in je znašal 83 % povprečja držav EU, v letu 2017 pa 85 % tega povprečja (UMAR 2019a: 69). V letu 2017 je zahodna Slovenija (kohezijska regija) dosegala 102 % povprečja 28 držav EU po BDP na prebivalca v standardih kupne moči, vzhodna Slovenija (kohezijska regija) pa le 70 % tega povprečja EU28 (SURS 2019b). UMAR sicer opozarja tudi na zaostanek Slovenije za povprečno produktivnostjo EU (UMAR 2019a: 77).

V primerjavi z drugimi državami članicami EU so regionalne razlike v gospodarski razvitosti in gospodarski rasti v Sloveniji relativno majhne. V obdobju gospodarske krize so se regionalne razlike v Sloveniji še nekoliko zmanjšale, saj je bil padec gospodarske aktivnosti večji v regijah, ki ustvarijo

največji delež BDP in v katerih je tudi BDP na prebivalca najvišji. V letih od 2015 naprej pa spet beležimo povečevanje medregionalnih razlik. Razlika med gospodarsko najbolj uspešno in gospodarsko najmanj uspešno regijo v Sloveniji je v letu 2018 znašala 88,7 odstotne točke, kar je za 0,6 odstotne točke več kot v letu 2017 (SURS 2019b). Daleč najvišji BDP na prebivalca ima osrednjeslovenska regija (ta je v letu 2018 za 41,1 % presegel slovensko povprečje), k čemur prispeva tudi dejstvo, da ima osrednjeslovenska regija največ delovnih mest (več kot tretjino vseh delovnih mest v Sloveniji) in veliko dnevnih delovnih migrantov, ki prihajajo na delo tudi iz drugih regij (ibid.). Daleč najnižji BDP na prebivalca ima zasavska regija, ki je leta 2018 dosegla le 52,4 % slovenskega povprečja, sledi ji pomurska regija, ki je po BDP na prebivalca v letu 2018 dosegla 67,7 % slovenskega povprečja (ibid.).

UMAR je za spremljanje regionalnega razvoja razvil sestavljeni kazalnik (indeks) poimenovan indeks razvojne ogroženosti (IRO) (UMAR 2019a: 76).² Po podatkih za leto 2018 je IRO najvišji v pomurski regiji (kjer je njegova vrednost 155,6 oz. skoraj 56 % nad slovenskim povprečjem), najnižji pa v osrednjeslovenski regiji (z vrednostjo 40,6). Glede na leto 2014 so se medregionalne razlike v letu 2018 nekoliko povečale. Največje znižanje razvojne ogroženosti (za več kot 10 o.t.) je bilo v gorenjski in primorsko-notranjski regiji, ki sta obe zabeležili napredek predvsem na področju zaposlenosti, produktivnosti in upada brezposelnosti (ibid.). Največje povečanje razvojne ogroženosti (več kot 12 o.t.) pa je zabeležila jugovzhodna Slovenija (ibid.).

Po letu 2013 so se skladno z gospodarsko rastjo hitro začele izboljševati tudi razmere na trgu dela, kar se najbolj odraža v rasti zaposlenosti in upadanju brezposelnosti. V letu 2017 je bila rast zaposlenosti 2,9 %, v letu 2018 3,2 %, za leto 2019 pa UMAR napoveduje 2,5 odstotno rast (v naslednjih dveh letih pa še nižjo, predvsem kot posledico staranja delovne sile in primanjkljajev delovne sile) (UMAR 2019b: 6). Rast zaposlenosti je bila torej v letu 2018 najvišja doslej, pa tudi v letu 2019 je bila še zelo visoka, čeprav nekoliko bolj umirjena. Zaposlenost se je povečala v vseh dejavnostih zasebnega sektorja, najbolj v gradbeništvu, znova pa tudi v predelovalnih dejavnostih in v trgovini, prometu in gostinstvu (ibid.: 19). UMAR izpostavlja, da se velik delež podjetij, še posebej v delovno intenzivnih panogah, še naprej sooča s pomanjkanjem ustrezne delovne sile za zaposlitev, kar že omejuje obseg aktivnosti teh podjetij. Rast zaposlovanja v zadnjem obdobju tako izhaja predvsem iz zaposlovanja tujih državljanov, deloma pa tudi iz večjega vključevanja na trg dela oseb, ki prej niso aktivno iskale zaposlitve (ibid.). Za ilustracijo: rast števila delovno aktivnih tujih državljanov je bila v prvem polletju 2019 (glede na isto obdobje lani) 22,9 odstotna, rast delovno aktivnih domačih državljanov pa 1,1 odstotna. Število zaposlenih tujcev se sicer v Sloveniji povečuje že od leta 2014, zaposlujejo pa se predvsem v dejavnostih gradbeništva, drugih raznovrstnih poslovnih dejavnosti, prometa in skladiščenja, gostinstva in predelovalnih dejavnosti (ibid.).

Stopnja delovne aktivnosti (starih 20 – 64 let) v Sloveniji narašča od leta 2014 in je v letu 2018 presegla predkrizno raven. V drugem četrtletju 2017 je (po podatkih Ankete o delovni sili) znašala 73,4 %, leto kasneje (drugo četrtletje 2018) pa 75,5 %, kar je tudi nad povprečjem EU (v povprečju EU v letu 2018 73,4 %). (UMAR 2019a: 114). Stopnja delovne aktivnosti se najbolj povečuje med mladimi (še posebej v starostni kategoriji 20-29 let) in starejšimi (55-64 let), kar sta sicer kategoriji z nižjimi stopnjami delovne aktivnosti od srednje generacije. Mladi so bili v krizi najbolj prizadeti z brezposelnostjo (zaradi

² Indeks razvojne ogroženosti (regij) je sestavljen iz naslednjih kazalnikov: bruto domači proizvod na prebivalca, bruto dodana vrednost na zaposlenega, bruto investicije v osnovna sredstva v BDP, stopnja registrirane brezposelnosti mladih (15-29 let), stopnja delovne aktivnosti (20-64 let), delež prebivalstva s terciarno izobrazbo (25-64 let), bruto domači izdatki za RRD v BDP, delež sekundarno prečiščene odpadne vode, površina varovanih območij, ocenjena škoda zaradi naravnih nesreč v BDP, stopnja registrirane brezposelnosti, indeks staranja prebivalstva, razpoložljivi dohodek na prebivalca, poseljenost (UMAR 2019a: 76).

velike izpostavljenosti začasnim zaposlitvam in zmanjšanja obsega študentskega dela), v situaciji močno povečanega povpraševanja po delovni sili zadnjih let pa so zelo zaželeno delovna sila. Stopnja delovne aktivnosti mladih (15-29 let) se je s 45,9 % v letu 2015 povišala na 51,8 % v letu 2018 in na 52,3 % v drugem četrtletju 2019, pri čemer je delovna aktivnost mladih moških višja od delovne aktivnosti mladih žensk (kar je povezano z večjo pogostostjo terciarnega izobraževanja mladih žensk in posledično kasnejšim vstopom na trg dela ter z izbirami smeri izobraževanja) (SURSTAT, SI-STAT). Med starejšimi je stopnja delovne aktivnosti naraščala tudi v letih med krizo (med drugim zaradi pokojninske reforme in demografskega učinka), še bolj pa po njej: leta 2015 je bila stopnja delovne aktivnosti starejših (55-64 let) še 36,5 %, leta 2018 pa že 47 % in v drugem četrtletju 2019 že 49,7 % (in je višja med moškimi kot med ženskami v tej starostni skupini) (SURSTAT, SI-STAT). Kljub temu stopnja delovne aktivnosti starejših ostaja med najnižjimi v EU, še posebej, ker izrazito upade v starostni skupini starih 60 in več let. Tako je bila leta 2018 stopnja delovne aktivnosti v starostni skupini 60-64 let v Sloveniji 24,9 %, v povprečju držav EU pa 44,4 % (UMAR 2019c: 17).

Stopnja delovne aktivnosti se v zadnjem obdobju zvišuje v vseh izobrazbenih skupinah, najbolj med nizko in srednje izobraženimi. Ti so bili med krizo najbolj prizadeti z brezposelnostjo (velik padec aktivnosti v gradbeništvu in v predelovalnih dejavnostih), v zadnjih letih pa je njihovo pospešeno zaposlovanje posledica strukture okrevanja gospodarske aktivnosti v Sloveniji, ki temelji na močnem zaposlovanju v panogah, ki zaposlujejo predvsem nizko in srednje izobraženo delovno silo (predelovalne dejavnosti, promet, gostinstvo ter zaposlovalne dejavnosti – zaposlovanje preko agencij za posredovanje dela, ki delovno silo večinoma posredujejo v predelovalne dejavnosti) (UMAR 2019a: 114).

Stopnja brezposelnosti se po visoki rasti v obdobju krize (z vrhom leta 2013, ko je bila stopnja brezposelnosti v Sloveniji po anketi o delovni sili 10,4 %) od leta 2014 hitro znižuje in je precej pod povprečjem EU. V drugem četrtletju leta 2017 je bila stopnja brezposelnosti po anketi o delovni sili v Sloveniji 6,4 %, v drugem četrtletju leta 2018 pa 5,2 %, medtem ko je bila v istem obdobju leta 2017 v povprečju držav EU 7,6 %, in v letu 2018 6,8 % (UMAR 2019a: 115). V drugem četrtletju leta 2019 je stopnja anketne brezposelnosti v Sloveniji že upadla na 4,2 % (SURSTAT, SI-STAT). V času krize se je brezposelnost moških bolj povišala kot brezposelnost žensk (kar je bila posledica močne prizadetosti dejavnosti, ki so zaposlovale pretežno moško delovno silo – gradbeništvu, predelovalne dejavnosti), po letu 2012 pa je brezposelnost moških ponovno nižja od brezposelnosti žensk. V drugem četrtletju 2019 je bila tako stopnja brezposelnosti moških po anketi o delovni sili 3,8 %, stopnja brezposelnosti žensk pa 4,7 % (ibid.).

Za celotno leto 2019 UMAR napoveduje v povprečju 4,3 % anketno brezposelnost, v naslednjih dveh letih pa njen upad na 4 oz. pod 4 % (UMAR 2019b: 6). Hitro zniževanje brezposelnosti v Sloveniji je povezano z visoko gospodarsko rastjo in okrepljenim zaposlovanjem, opazni pa so tudi že demografski učinki (umik starejših brezposelnih med neaktivne – upokojitev). UMAR navaja, da je nizka stopnja brezposelnosti že padla pod t.i. naravno stopnjo brezposelnosti, zato so možnosti aktiviranja brezposelnih oseb precej omejene (zaradi strukturnih neskladij in različne želje po participaciji na trgu dela v praksi ni pričakovati, da bi gospodarstvo z zaposlovanjem absorbiralo vso brezposelnost ali da bi se bolj obsežno aktiviralo neaktivno prebivalstvo) (UMAR 2019c: 11).

S hitrim upadom brezposelnosti se tudi stopnja dolgotrajne brezposelnosti (po anketi o delovni sili) v Sloveniji znižuje že četrto leto zapored in je od leta 2017 pod povprečjem EU. Stopnja dolgotrajne brezposelnosti je bila najvišja leta 2014 (5,3 %; v povprečju držav EU 5,0 %), do leta 2017 je upadla na 3,3 %, leta 2018 pa je znašala 2,3 % (povprečje držav EU 3,0 %) (UMAR 2019a: 115).

Tudi število registrirano brezposelnih oseb (oseb, ki so kot brezposelne prijavljene pri Zavodu RS za zaposlovanje, v nadaljevanju ZRSZ) je po letu 2014 (ko je bilo povprečno mesečno registrirano brezposelnih 120.109 oseb) opazno upadlo. Leta 2017 je bilo povprečno mesečno 88.648 registrirano brezposelnih oseb, leta 2018 povprečno mesečno 78.474 oseb, v prvih devetih mesecih leta 2019 pa povprečno mesečno 74.448 oseb (ZRSZ 2019a: 6). Stopnja registrirane brezposelnosti, ki je bila leta 2014 13,1 %, je bila v letu 2017 9,6 %, v letu 2018 8,2 %, v prvih devetih mesecih leta 2019 pa 7,8 % (ibid.). V strukturi registrirano brezposelnih oseb predstavljajo največji izziv visoki deleži nizko izobraženih oseb (dokončana le osnovna šola ali manj), starejših (50 let ali več) in dolgotrajno brezposelnih oseb (eno leto ali več). Septembra 2019 je bilo tako med registrirano brezposelnimi osebami 31,6 % nizko izobraženih oseb, 41,0 % starejših in 54,3 % dolgotrajno brezposelnih oseb (ibid.: 11). Med dolgotrajno brezposelnimi osebami je bilo septembra 2019 28,6 % invalidov, 35,3 % nizko izobraženih oseb ter 49,8 % oseb starih 50 let ali več (vsaka druga registrirana dolgotrajno brezposelna oseba je stara 50 ali več let) (ibid.: 17). Večji del dolgotrajno registrirano brezposelnih predstavljajo izrazito dolgotrajno brezposelni, ki so v evidenco brezposelnih oseb vpisani že vsaj 24 mesecev. Septembra 2019 je bilo tako 24.427 oseb brezposelnih dve leti ali več, kar je predstavljalo 64,4 % vseh dolgotrajno brezposelnih oziroma 35 % vseh registrirano brezposelnih oseb (ibid.).

Opazen pojav slovenskega trga dela ostaja njegova segmentacija glede na vrsto zaposlitve (na eni strani polne zaposlitve za nedoločen čas z visoko stopnjo varnosti in stabilnosti, na drugi strani pa negotove zaposlitve, dela v slabih delovnih pogojih in/ali slabo plačane zaposlitve). Slovenija v primerjavi s povprečjem držav EU izrazito negativno odstopa predvsem pri visokem deležu začasnih zaposlitev, tj. zaposlitev za določen čas, preko različnih pogodb, preko študentskega servisa, ipd., in pri visokem deležu t.i. agencijskih delavcev, torej delavcev, ki so zaposleni pri agencijah za posredovanje dela. Leta 2017 je tako v Sloveniji (v starostni skupini 20–64 let) 17,1 % vseh zaposlenih imelo začasne zaposlitve (v povprečju v EU 13,4 %) (UMAR 2019a:116). Med ženskami je bil leta 2017 delež začasnih zaposlitev 18 % (v EU 13,4 %), med moškimi pa 15,7 % (v EU 12,8 %) (ibid.). Delež začasnih zaposlitev je daleč najvišji med mladimi, na kar vpliva tudi velik obseg študentskega dela (ki ga v drugih državah v taki obliki ne poznajo), čeprav se je v zadnjih dveh letih nekoliko znižal (zaradi večjega deleža pogodb za nedoločen čas, s katerimi skušajo delodajalci v situaciji pomanjkanja delovne sile pritegniti oz. ohraniti delovno silo). V starostni skupini 15–24 let je delež začasnih zaposlitev v Sloveniji leta 2015 znašal 75,5 %, leta 2017 pa 72,5 % (v povprečju EU za isto starostno skupino 44,2 %) (ibid.).

Delež prekarne zaposlitve v starostni skupini 20–64 let (opredeljen po Eurostat-u, ki kot prekarne zaposlitve šteje vse oblike dela, ki imajo pogodbo s trajanjem manj kot 3 mesece) je v Sloveniji leta 2015 znašal 4,6 %, v leta 2016 4,2 % in leta 2017 4,5 % (v povprečju držav EU vsa tri leta 2,2 %) (ibid.).

Po letu 2012 se Slovenija sooča z intenzivnimi demografskimi spremembami, ki so posledica podaljševanja pričakovanega trajanja življenja, stagnacije števila rojstev in razmeroma majhnega števila neto priselitev. Čeprav se število prebivalcev že dlje časa giblje okoli dveh milijonov, se od leta 2012 intenzivno spreminja starostna sestava prebivalstva, tako da se povečuje delež starejših. Število prebivalcev v najbolj delovno aktivni starostni skupini (20–64 let) se zmanjšuje za okoli 8.000 oseb letno, število starih 65 let in več pa se v podobnem obsegu povečuje. Tako je bilo leta 2018 prebivalcev v starostni skupini 20–64 let za 54.000 manj kot leta 2012, starih 65 in več let pa za 56.000 več kot leta 2012 (UMAR 2019c: 13).

V prihodnjih letih se bo intenzivnost teh sprememb še okrepila. Projekcije prebivalstva iz leta 2015 za Slovenijo napovedujejo, da bodo leta 2030 starejši od 65 let predstavljali že skoraj 25 % prebivalcev, starejši od 80 let pa 6,8 % prebivalcev. Močno se bo povečal tudi koeficient starostne odvisnosti prebivalstva, ki kaže, da bo do leta 2030 od 100 prebivalcev v starosti 20–64 let odvisnih skoraj 80

neaktivnih (otrok, mladih in starejših) (UMAR 2019a: 35). Spremenjena starostna struktura zahteva spremembe in prilagajanje na številnih področjih.

Najbolj očitna posledica demografskih sprememb in staranja populacije je zmanjševanje ponudbe delovne sile, ki že vpliva na gibanja na trgu dela. V obdobju gospodarske krize in skromnega povpraševanja po delovni sili to ni prišlo do izraza, v zadnjih letih pa se, ob močno povečanem povpraševanju po delovni sili s strani delodajalcev, pomanjkanje delovne sile stopnjuje. Po podatkih ankete Napovednik zaposlovanja, ki jo ZRSZ dvakrat letno izvede med delodajalci z 10 ali več zaposlenimi, se je delež delodajalcev, ki poročajo, da se srečujejo s pomanjkanjem ustreznih kadrov za zaposlitev, od druge polovice leta 2014 do druge polovice leta 2018 povečal z 20 % na skoraj 50 %. Delež velikih podjetij, ki poročajo, da se srečujejo s pomanjkanjem ustreznih kadrov za zaposlitev, pa se je s 34 % v drugi polovici leta 2014 povečal na skoraj 70 % v drugi polovici leta 2018 (UMAR 2018a: 27). Delodajalci, ki so imeli v letu 2019 težave pri zaposlovanju, so se v 40 % primerov soočili s situacijo, ko se na razpisano delovno mesto ni prijavil noben kandidat. Posledično so delodajalci iskali ustrezne kandidate zelo dolgo ali kljub prostim delovnim mestom niso zaposlili nikogar ali pa so iskali delavce v tujini. Pomanjkanje ustreznih kandidatov se je v poslovanju delodajalcev najpogosteje kazalo s povečanim obsegom dela že zaposlenih delavcev, prenosom dela na zunanje izvajalce in zavračanjem naročil (ZRSZ 2019b: 1).

Pomanjkanje delovne sile je izrazito tudi na področju socialnega varstva in zdravstva. Na obeh področjih primanjkuje ustrezne delovne sile predvsem za poklice nege, ki so slabo plačani in so zelo zahtevni z vidika delovnih pogojev. Predvsem zaradi nizkega plačila in zahtevnih delovnih pogojev zaposleni v negi tudi fluktuirajo v druge poklice (zaposlitve) ali se zaposlujejo v tujini (kjer so potrebe po tovrstni delovni sili prav tako visoke, plačilo pa višje). Na to opozarjajo tudi številne organizacije na področju izvajanja pomoči na domu, domovi za starejše in bolnišnice. Na področjih socialnega varstva, zdravstva in dolgotrajne oskrbe bi se storitve z vidika potreb prebivalstva (in tudi povečanih potreb v prihodnosti zaradi staranja prebivalstva) morale širiti, a je in bo velik zaviralni dejavnik njihovi širitvi pomanjkanje delovne sile.

Demografske spremembe bodo poleg daljnosežnih posledic za trg dela (in posledično za celoten gospodarski sistem) in za izobraževalni sistem imele velike posledice tudi za sisteme socialne zaščite, zdravstveni sistem in sistem dolgotrajne oskrbe, ter bodo zelo obremenile javne izdatke na področju sociale, zdravstva in dolgotrajne oskrbe. Slovenija sicer po hitrosti staranja prebivalstva ne odstopa bistveno od povprečja EU, zaradi neprilagojenosti sistemov socialne zaščite demografskim spremembam pa sodi med države s pričakovanim zelo visokim povečanjem izdatkov povezanih s staranjem prebivalstva. Po povečanju deleža starejših od 65 let se Slovenija uvršča le nekoliko nad povprečje EU, kljub temu pa naj bi se izdatki povezani s staranjem po projekcijah do leta 2060 povečali kar za 6,9 o. t. BDP in do leta 2070 za 6,0 o. t. BDP, kar je eno višjih povišanj med državami EU (UMAR 2019a: 35). Vzdržnost socialnih sistemov in javnih financ v Sloveniji (brez nujnih sprememb) je torej v prihodnje vprašljiva, hkrati pa bodo realno rastli tudi zasebni izdatki za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo, kar bi lahko imelo posledice za socialni položaj starejših oz. vplivalo na povečevanje socialnih neenakosti med starejšimi.

Slovenija je leta 2016 namenjala za socialno zaščito (za celoten sistem socialne zaščite)³ več sredstev kot leta 2008, kar je predvsem posledica staranja prebivalstva in blaženja posledic gospodarske krize

³ Po metodologiji ESSPROS (European system of integrated social protection statistics) izdatki za socialno zaščito zajemajo izdatke na osmih področjih socialne zaščite: bolezni/zdravstveno varstvo, invalidnost, starost, smrt hranitelja družine, družina/otroci, brezposelnost, nastanitev, druge oblike socialne izključenosti.

(UMAR 2019a: 101). V primerjavi z BDP so izdatki za socialno zaščito leta 2016 v Sloveniji znašali 23,3 %, kar je za 2,3 o.t. več kot leta 2008, ko so bili izdatki za socialno zaščito najnižji po letu 2000 (ibid.). So pa izdatki za socialno zaščito, izraženi v primerjavi z BDP, v Sloveniji že ves čas nižji kot v povprečju EU; v povprečju EU so v letu 2016, npr., izdatki za socialno zaščito znašali 28,2 % (ibid.).

K rasti izdatkov za socialno zaščito v Sloveniji največ prispevajo izdatki za starost (predvsem pokojnine), v zadnjih letih pa hitro naraščajo predvsem izdatki za zdravstveno varstvo in bolezen, kar je predvsem posledica višjih izdatkov za bolezni. Uveljavljanja vseh primerov bolniških odsotnosti je bilo v letu 2016 za 13,5 % več kot v letu 2008, povečanje pa je povezano tudi z naraščanjem števila zaposlenih in starejših (ibid.).

Glavni vir financiranja socialne zaščite v Sloveniji predstavljajo socialni prispevki (vezani na zaposlitev), in sicer tako prispevki zavarovancev kot prispevki delodajalcev. V letu 2015 so socialni prispevki predstavljali dve tretjini virov za financiranje programov socialne zaščite – večji del (40 %) prispevki zavarovancev in manjši del (26,3 %) prispevki delodajalcev. Prispevki države so v letu 2015 predstavljali 32,4 % virov financiranja programov socialne zaščite (drugi viri financiranja socialne zaščite pa 1,3 %) (UMAR 2018).

3.2 Brezposelnost, prejemki brezposelnih oseb in vključenost v programe aktivne politike zaposlovanja

3.2.1 Gibanje brezposelnosti

Ugodne razmere na trgu dela od leta 2014 naprej vplivajo na zniževanje brezposelnosti. To se je v zadnjih letih (od 2017) še pospešilo.

Število registrirano brezposelnih oseb je bilo še leta 2014 povprečno mesečno 120.109. V letu 2016 se je povprečno mesečno število registrirano brezposelnih oseb znižalo na 103.152, v letu 2017 na povprečno mesečno 88.648, v letu 2018 pa na 78.474 oseb. Trend zniževanja brezposelnosti se je nadaljeval tudi v letu 2019, ko je povprečno mesečno število registriranih brezposelnih oseb znašalo 74.178 (ZRSZ 2020). Stopnja registrirane brezposelnosti, ki je bila leta 2014 13,1 %, je do leta 2018 upadla na 8,3. V letu 2019 (januar – oktober 2019) pa je stopnja brezposelnosti padla že na 7,7 (ZRSZ 2020).

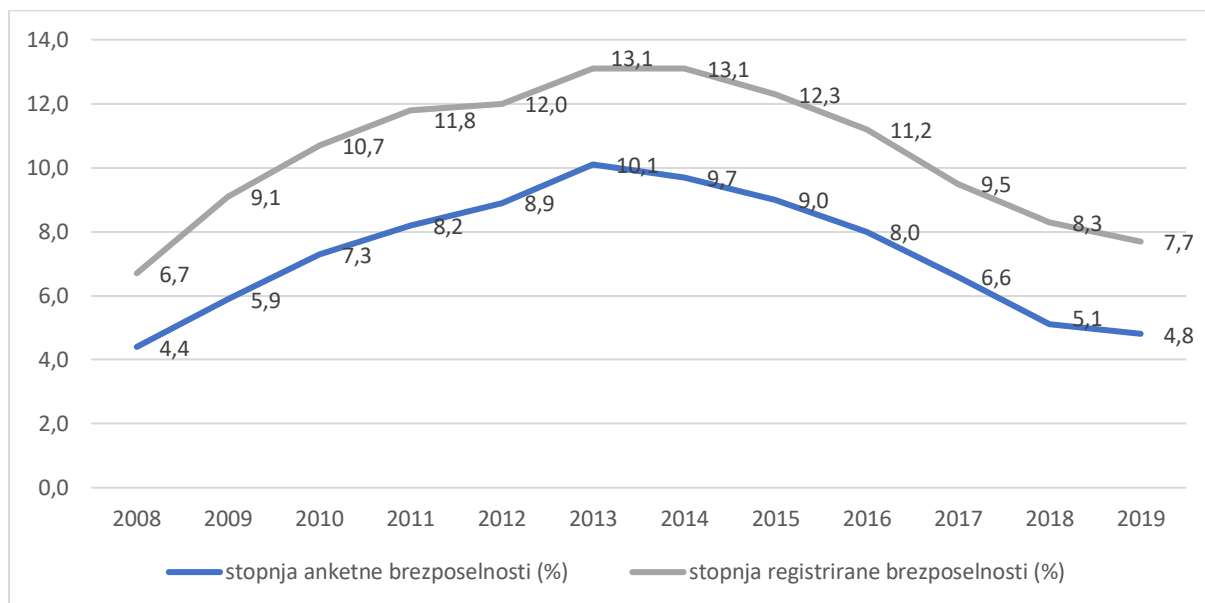
UMAR ocenjuje, da se bo rast zaposlenosti v obdobju 2019-2021 postopoma umirjala, kar bo odraz nižje rasti gospodarske aktivnosti, vedno bolj pa bodo na to vplivala tudi demografska gibanja. Kljub temu se bo število brezposelnih v prihodnjih dveh letih še zmanjševalo, a počasneje kot v preteklem obdobju. Tako naj bi po predvidevanjih stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2020 upadla na 7,2 %, v letu 2021 pa na 6,9 % (UMAR 2019b: 6, 19).

Tudi stopnja anketne brezposelnosti⁴ se po letu 2013 znižuje in še naprej ostaja nižja od povprečja držav EU. Leta 2016 je bila stopnja brezposelnosti po anketi o delovni sili v Sloveniji 8,0 %, v povprečju držav EU pa 8,6 % (Preglednica 3.1). Leta 2017 je stopnja brezposelnosti v Sloveniji upadla na 6,6 %, v povprečju držav EU pa na 7,6 %. V letu 2018 se je v Sloveniji znižala na 5,1 %, v povprečju držav EU pa na 6,8 %. V tretjem četrtletju 2019 je stopnja anketne brezposelnosti v Sloveniji nadalje upadla na 4,8 %, v povprečju držav EU pa na 6,1 % (Preglednica 3.2.1). UMAR predvideva nadaljnji upad stopnje anketne brezposelnosti, ki naj bi do leta 2021 padla pod 4 % (UMAR 2019b: 6).

Na Sliki 3.1 je prikazano gibanje registrirane in anketne brezposelnosti za leta od 2008 do 2019. Leta 2008 je bila tako stopnja registrirane kot stopnja anketne brezposelnosti najnižja doslej v samostojni Sloveniji, nato sta se v letih gospodarske krize obe stopnji hitro dvignili in svoj vrh dosegli v letu 2013. Takrat je stopnja registrirane brezposelnosti dosegla 13,1 %, stopnja anketne brezposelnosti pa 10,1 %, kar je najvišja stopnja anketne brezposelnosti v samostojni Sloveniji do sedaj. Po letu 2014 sta (kot zapisano zgoraj) obe stopnji brezposelnosti začeli hitro upadati, kar je povezano z visoko gospodarsko rastjo in okrepljenim zaposlovanjem, nekoliko pa se poznajo tudi demografski učinki (umik starejših brezposelnih med neaktivne – upokožitev).

⁴ Z izrazom anketna brezposelnost označujemo podatke o brezposelnosti, ki so pridobljeni z Anketo o delovni sili (ADS) v Sloveniji. ADS izvaja SURS štirikrat letno, tako da so na voljo podatki za četrtletja in kasneje tudi letna povprečja.

Slika 3.1: Gibanje registrirane in anketne brezposelnosti v obdobju 2008–2019 v Sloveniji (letna povprečja, razen za 2019)

Vir: ZRSZ 2020, SURS SI-STAT 2019

* Leto 2019: podatki za anketno brezposelnost se nanašajo na 3. četrtnje 2019, podatki za registrirano brezposelnost pa zajemajo obdobje januar-oktober 2019.

Preglednica 3.1 prikazuje stopnje anketne brezposelnosti za Slovenijo in povprečje držav EU ter stopnje anketne brezposelnosti po spolu (za Slovenijo) za leta 2008 – 2019.

Preglednica 3.1: Stopnje brezposelnosti v populaciji za Slovenijo in povprečje EU-28 ter stopnje brezposelnosti po spolu za Slovenijo, obdobje 2008-2019, podatki ankete o delovni sili

V %	Stopnja brezposelnosti v populaciji		Stopnja brezposelnosti moških	Stopnja brezposelnosti žensk
Leto	EU 28	SI	SI	
2008	7,0	4,4	4,0	4,8
2009	9,0	5,9	5,9	5,8
2010	9,6	7,3	7,5	7,1
2011	9,7	8,2	8,2	8,2
2012	10,5	8,9	8,4	9,4
2013	10,9	10,1	9,5	10,9
2014	10,2	9,7	9,0	10,6
2015	9,4	9,0	8,1	10,1
2016	8,6	8,0	7,5	8,6
2017	7,6	6,6	5,8	7,5
2018	6,8	5,1	4,6	5,7
2019*	6,1	4,8	4,5	5,1

*podatek za 3. četrtnje

Vir: Eurostat data base, dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions>

V času krize se je stopnja brezposelnosti moških povišala bolj kot stopnja brezposelnosti žensk, kar je bila posledica močne prizadetosti dejavnosti, ki so zaposlovale pretežno moško delovno silo

(gradbeništvo, predelovalne dejavnosti). V zadnjih letih pa struktura okrevanja zaposlenosti v delovno intenzivnih panogah (ponovno gradbeništvo in predelovalne dejavnosti, tudi promet) vpliva na povečano zaposlovanje moških, tako da je brezposelnost žensk ponovno višja od brezposelnosti moških. V tretjem četrtletju 2019 je bila stopnja brezposelnosti moških 4,5 %, stopnja brezposelnosti žensk pa 5,1 % (Preglednica 3.1).

Trajanje brezposelnosti se je v obdobju krize (2008 – 2013) zelo podaljšalo, kar je razvidno tudi iz povišanih stopenj dolgotrajne brezposelnosti (glej Preglednico 3.2). Stopnja dolgotrajne brezposelnosti (delež oseb, ki so brezposelne eno leto ali več, v delovni sili) je dosegla vrh v letih 2013 (5,6 %) in 2014 (5,5 %), nato pa je začela upadati, a je bila leta 2018 (2,3 %) še vedno nekoliko višja kot leta 2008 (2,0 %). Za približno trikrat se je v obdobju krize povečala tudi stopnja zelo dolgotrajne brezposelnosti (delež oseb, ki so brezposelne dve leti ali več, v delovni sili). Tudi ta je bila najvišja v letih 2013 (3,3 %) in 2014 (3,4 %), potem pa je začela upadati, a je leta 2018 (1,2 %) tudi še vedno malenkost višja, kot je bila leta 2008 (1,1 %).

Dolgotrajna, še posebej pa zelo dolgotrajna brezposelnost je problematična tako z vidika resnega upada delovnih zmožnosti in kompetenc brezposelnih, kot z vidika njihove dolgotrajne odvisnosti od socialnih transferjev in nizkih razpoložljivih dohodkov njihovih gospodinjstev ter tveganja revščine. Kljub izboljšanju razmer na trgu dela se je trajanje brezposelnosti še vedno podaljševalo tudi v letih 2014 in 2015 (glej Preglednico 3.2). To nakazuje, da se v izboljšanih razmerah na trgu dela najprej in najhitreje zaposlujejo osebe, ki so brezposelne krajši čas in mlajše osebe, medtem ko dolgotrajno brezposelni, še posebej zelo dolgotrajno brezposelni (med katerimi je veliko težje in težko zaposljivih oseb) ostajajo brezposelni, priložnosti na trgu dela se jim ne odpirajo tako hitro ali jih ne znajo/zmorejo izkoristiti. V razmerah močno povečanega zaposlovanja in pomanjkanja delovne sile zadnjih dveh let se delež dolgotrajno brezposelnih oseb med registrirano brezposelnimi sicer zmanjšuje, a je še vedno vsaka druga registrirano brezposelna oseba dolgotrajno brezposelna, znotraj registriranih dolgotrajno brezposelnih oseb pa je po zadnjih podatkih (za november 2019) več kot 65 % brezposelnih že dve leti ali več (ZRSZ 2020).

Preglednica 3.2: Dolgotrajna brezposelnost v Sloveniji (2008–2018), podatki Ankete o delovni sili

V %	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Stopnja brezposelnosti v populaciji	4,4	5,9	7,3	8,2	8,9	10,1	9,7	9,0	8,0	6,6	5,1	4,8*
Stopnja dolgotrajne brezposelnosti (nad 1 leto)	2,0	1,9	3,4	4,0	4,6	5,6	5,5	5,1	4,5	3,3	2,3	n.p.
Stopnja zelo dolgotrajne brezposelnosti (nad 2 leti)	1,1	1,0	1,8	2,0	2,4	3,3	3,4	3,1	2,7	2,0	1,2	n.p.
Delež dolgotrajno brezpos. oseb med vsemi brezpos. osebami	45,5	32,7	47,1	48,5	51,5	55,7	57,1	57,2	55,6	50,8	45,3	n.p.

* podatek za 3. četrtletje

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Brezposelnost je v obdobju krize posebej izrazito prizadela mlade, saj se je njihova brezposelnost v obdobju krize več kot podvojila. V starostni kategoriji 15 do 24 let je bila (anketna) stopnja brezposelnosti leta 2008 10,4 %, leta 2013 pa kar 21,6 %. V letu 2018 je njihova stopnja brezposelnosti že upadla na 8,9 % (SURS, SI-STAT 2019). Podobno je gibanje (anketnih) stopenj brezposelnosti v starostni kategoriji 15 do 29 let, le da na rahlo nižjem nivoju: vrh je brezposelnost starih 15 do 29 let dosegla leta 2013 z 19,1 %, leta 2018 pa je že upadla na 9,0 % (ibid.). Opazne so tudi razlike v brezposelnosti med spoloma v starostni kategoriji 15 – 29 let, ki pa so se v primerjavi z letom 2017 v letu 2018 vendarle precej zmanjšale - med toliko starimi je bila namreč v letu 2018 stopnja brezposelnosti moških 8,2 %, stopnja brezposelnosti žensk pa 10 %, medtem ko so stopnje v letu 2017 znašale 8,4 % : 13,7 % (ibid.).

Novembra 2019 je bilo med vsemi registrirano brezposelnimi osebami (ZRSZ 2019a):

- 20,5 % (oz. 14.839 oseb) mladih, starih 15 do 29 let. 52,3 % registrirano brezposelnih mladih je žensk. 28,2 % registrirano brezposelnih mladih je brezposelnih že eno leto ali več.
- 39,2 % (oz. 28.392 oseb) starejših od 50 let. Med njimi je več moških (53,7 %), 27,1 % jih je starih 60 let ali več, večina jih je dolgotrajno brezposelnih (64,3 %); kar 29,9 % registrirano brezposelnih starejših od 50 let je (delnih) invalidov.
- 31 % (22.462 oseb) nižje izobraženih oseb (osnovna šola ali manj). Med nižje izobraženimi je več moških (53,4 %), 21,4 % jih je starih 15-29 let in 40,5 % jih je starih 50 in več let. 58,3 % jih je dolgotrajno brezposelnih. Med nižje izobraženimi registrirano brezposelnimi osebami je 22,0 % (delnih) invalidov.
- 51,4 % (37.212 oseb) dolgotrajno brezposelnih (eno leto ali več). Med njimi je 49,0 % oseb starih 50 in več let; 35,2 % dolgotrajno brezposelnih ima le osnovno šolo ali manj. 65,1 % dolgotrajno brezposelnih je brezposelnih že več kot dve leti. 28,4 % dolgotrajno brezposelnih oseb je (delnih) invalidov.

3.2.2 Denarni prejemki brezposelnih

Po nastanku brezposelnosti lahko brezposelna oseba uveljavlja pravico do denarnega nadomestila (v nadaljevanju DN), ki je prejemek iz naslova zavarovanja, tako da je upravičenost brezposelne osebe do DN odvisna od predhodnega zavarovanja za primer brezposelnosti (torej od predhodnih zaposlitev in njihovega trajanja) in od vzroka prenehanja zadnje zaposlitve.⁵ Čas prejemanja DN je odvisen od zavarovalne dobe.⁶ Višina DN znaša prve tri mesece prejemanja 80 %, v naslednjih devetih mesecih 60 %, po izteku enega leta pa 50 % povprečne plače, ki jo je oseba prejela v obdobju 8 mesecev (mlajši od 30 let v obdobju 5 mesecev) pred nastankom brezposelnosti. Izplačano DN ne more biti nižje od 530,19 evrov in ne višje od 892,50 evrov bruto (ZRSZ 2020).

Brezposelne osebe, ki ne prejemajo DN (do njega niso upravičene ali jim je že poteklo) in nimajo drugih sredstev za preživljanje (oz. tudi njihova družina nima sredstev za preživljanje), lahko pri pristojnem centru za socialno delo (v nadaljevanju CSD) zaprosijo za denarno socialno pomoč (v nadaljevanju DSP). Možna je tudi situacija, da registrirano brezposelna oseba prejema DN, hkrati pa gospodinjstvo (družina) te osebe uveljavlja oz. prejema tudi DSP. Po opaznem zvišanju cen zusa za pridobitev DSP v letu 2018 (za samsko osebo na 385,05 evra v juniju 2018 in na 392,75 evra v avgustu 2018)⁷, se ta situacija (hkratnega prejemanja DP in DSP) spet pojavlja, čeprav ni zelo pogosta. Od avgusta 2019 dalje DSP za samsko osebo znaša 402,18 evrov.

V Preglednici 3.3 je prikazano gibanje povprečnega mesečnega števila prejemnikov DN in prejemnikov DSP med vsemi registrirano brezposelnimi osebami za leta od 2008 do 2019. Kot zapisano zgoraj, se oba prejemka ne izključujeta in je v določenih primerih možno, da brezposelna oseba hkrati prejema DN in DSP, čeprav takih primerov ni zelo veliko.

Delež prejemnikov DN med registrirano brezposelnimi osebami je relativno nizek in je nizek tudi v mednarodni primerjavi (kar na več mestih poudarja tudi UMAR v Poročilu o razvoju 2019 in je posledica zakonske ureditve prejemanja DN v Sloveniji). Še posebej nizek je bil v letih 2014 – 2016 (z dnem v letu 2015), kar je verjetno predvsem posledica višjega števila dolgotrajno brezposelnih oseb v tem obdobju (ki jim je pravica do DN že potekla). V letih 2017 in 2018 se je delež prejemnikov DN med brezposelnimi osebami nekoliko povišal, v letu 2019 pa ponovno upadel. Tako je leta 2018 DN povprečno mesečno prejemale 25,5 % registrirano brezposelnih oseb, leta 2019 pa 23,4 % brezposelnih oseb (Preglednica 3.3).

Delež prejemnikov DSP med registrirano brezposelnimi osebami je po uveljavitvi nove socialne zakonodaje v januarju 2012 upadel (kot posledica zaostrenih pogojev nove socialne zakonodaje⁸), z

⁵ Pogoji za upravičenost do DN so: (1) da je bila oseba zaposlena najmanj 9 mesecev v zadnjih 24 mesecih (za mlajše od 30 let najmanj 6 mesecev v zadnjih 24 mesecih), (2) da so bili v obdobju zaposlitve za osebo plačani prispevki za zavarovanje za primer brezposelnosti, (3) da zadnja zaposlitev osebe ni prenehala po krivdi ali volji osebe, (4) da se oseba prijavi pri ZRSZ in vloži zahtevo za DN v 30. dneh po prenehanju zavarovanja (zaposlitve).

⁶ Mlajši od 30 let, ki so bili pred nastankom brezposelnosti zavarovani najmanj 6 mesecev v zadnjih 24 mesecih, DN prejemajo 2 meseca. Če je bila oseba zavarovana od 9 mesecev do 5 let, prejema DN 3 mesece. Če je bila oseba zavarovana od 5 do 15 let, prejema DN 6 mesecev; če je bila zavarovana od 15 do 25 let prejema DN 9 mesecev. Za zavarovalno dobo nad 25 let je čas prejemanja DN 12 mesecev. Starejši od 50 let, ki so bili zavarovani nad 25 let, lahko prejemajo DN 19 mesecev. Starejši od 55 let, ki so bili zavarovani nad 25 let, lahko prejemajo DN 25 mesecev.

⁷ Več o pogojih za uveljavljanje oz. dodelitev DSP in njeni višini v razdelku 5.1 tega poročila.

⁸ Izraz 'nova socialna zakonodaja' se nanaša na Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS) in Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVarPre). Oba sta bila sprejeta leta 2010, uporabljati pa sta se začela januarja

letom 2014 pa se je znova začel povečevati (spremembe socialne zakonodaje sprejete konec leta 2013 so nekoliko omehčale pogoje za prejemanje DSP) in se še naprej povečuje. K temu je prispevala najprej še nadaljnja omilitev pogojev za prejemanje DSP (konec leta 2016 sprejeta novela ZSVarPre, ki je med drugim ukinila zaznambo na nepremičnine in vračilo prejete DSP in VD) v primeru, ko ima posameznik ali družina v lasti stanovanje ali stanovanjsko hišo v vrednosti do 120.000 evrov), kasneje pa še višji dvig cenzusa za prejemanje DSP. Tako delež prejemnikov DSP med registrirano brezposelnimi osebami po letu 2013 narašča: v letu 2015 je DSP v povprečju mesečno prejelo 35,4 % registrirano brezposelnih oseb, leta 2016 v povprečju mesečno 36,9 %, leta 2017 39,6 %, leta 2018 41,1 % in leta 2019 povprečno mesečno 43,5 % registrirano brezposelnih oseb (Preglednica 3.3).

Preglednica 3.3: Povprečno mesečno število registrirano brezposelnih oseb, prejemnikov denarnega nadomestila za brezposelnost (DN) in prejemnikov denarne socialne pomoči (DSP) med registrirano brezposelnimi osebami (povprečno mesečno in v deležih med brezposelnimi) za leta 2008 – 2019

Leto	Število registrirano brezposelnih oseb (povprečno mesečno)	Število prejemnikov DN (povprečno mesečno)	Število brezposelnih prejemnikov DSP (povprečno mesečno)	Delež prejemnikov DN med registrirano brezposelnimi (%)	Delež prejemnikov DSP med registrirano brezposelnimi (%)
2008	63.216	14.166	23.051	22,41	36,46
2009	86.354	27.346	27.885	31,67	32,29
2010	100.504	30.319	34.235	30,17	34,06
2011	110.692	36.344	34.809	32,83	31,45
2012	110.183	33.888	30.201	30,76	27,41
2013	119.827	32.981	33.458	27,52	27,92
2014	120.109	26.643	38.228	22,18	31,83
2015	112.726	21.083	39.884	18,70	35,38
2016	103.152	23.051	38.027	22,35	36,87
2017	88.648	21.518	35.109	24,27	39,61
2018	78.474	19.986	32.214	25,46	41,05
2019	74.178	17.388	32.269	23,44	43,50

Vir: za leta do 2019: ZRSZ 2020; za celotno leto 2020: posebej pridobljeni podatki ZRSZ (še neobjavljeni)

Med vsemi registrirano brezposelnimi osebami, jih je v letu 2018 prejelo DN ali/in DSP povprečno mesečno 66,5 %, v letu 2019 pa povprečno mesečno 66,9 %.

Pri oceni pokritosti oz. nepokritosti registrirano brezposelnih oseb z denarnimi prejemki je treba upoštevati tudi okoli 10 % registrirano brezposelnih oseb, ki prejemajo nadomestilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljevanju ZPIZ). Gre za registrirano brezposelne osebe, ki imajo različne statute (po različnih zakonih), zaradi katerih jim pripada nadomestilo ZPIZ (nadomestilo za invalidnost kot pravica iz sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja) za manjšo

2012. V oba zakona (oz. v uveljavljanje pravic po teh zakonih) sta posegla dva interventna zakona, in sicer Zakon o dodatnih interventnih ukrepih, ki se je začel uporabljati januarja 2012, in Zakon o uravnoteženju javnih financ (ZUJF), ki se je začel uporabljati konec maja 2012.

delazmožnost (osebe, ki so še vsaj delno zmožne za delo, z različnimi omejitvami).⁹ V veliki večini gre pri registrirano brezposelnih prejemnikih nadomestila ZPIZ za delovne invalide II. in III. kategorije (leta 2019 so ti predstavljali 98,7 % vseh registrirano brezposelnih prejemnikov nadomestila ZPIZ). V zadnjih petih letih se je delež prejemnikov nadomestila ZPIZ med registrirano brezposelnimi osebami gibal na dobrih 10 odstotkih: v letu 2015 jih je bilo 10,02 %, v letu 2016 10,21 %, v letu 2019 pa je bilo prejemnikov nadomestila ZPIZ med registrirano brezposelnimi osebami 10,8 % (posebej pridobljeni podatki ZRSZ).

Ker so med upravičenci do nadomestila ZPIZ lahko tudi upravičenci do DN in upravičenci do DSP, ni možno navesti povsem natančne številke oz. deleža registrirano brezposelnih oseb, ki so pokrite (oz. niso pokrite) z denarnimi prejemki. Ocenimo pa lahko, da je v letu 2018 prejelo denarni prejemek (DN in/ali DSP in/ali nadomestilo ZPIZ) okoli 75 % registrirano brezposelnih oseb, v letu 2019 pa okoli 77 % registrirano brezposelnih oseb. Ocene kažejo, da se je pokritost brezposelnih oseb z (različnimi) denarnimi prejemki v zadnjih petih letih izboljšala, kar je precej povezano s strukturo brezposelnosti oz. s značilnostmi brezposelnih oseb (starejši, dolgotrajno brezposelni) pa tudi z dvigom cenusa za DSP v letu 2018 (in kasneje).

3.2.3 Vključitve brezposelnih v programe aktivne politike zaposlovanja

Aktivna politika zaposlovanja (v nadaljevanju APZ) je opredeljena z Zakonom o urejanju trga dela, ki določa tudi vrste ukrepov APZ. Dejansko se že nekaj let izvajajo le štirje tipi (skupine) ukrepov APZ, in sicer: usposabljanje in izobraževanje, spodbude za zaposlovanje, kreiranje delovnih mest in spodbujanje samozaposlovanja.

Število vključitev v programe APZ je po podatkih ZRSZ (2015: 5) v obdobju krize doseglo vrh v letu 2010, ko je bilo vključenih kar 60.096 oseb. V letu 2011 je število vključenih v ukrepe APZ zelo upadlo (38.997 oseb), leta 2012 je upadlo še naprej (29.351 vključenih oseb) (ibid). Kot kažejo podatki v Preglednici 3.4 se je v letu 2013 število vključenih v programe APZ ponovno povečalo in ostalo relativno visoko tudi v letu 2014, potem pa se je v letih 2015 in 2016 prepolovilo. Za padec vključitev v letih 2015 – 2016 je ključno zmanjšanje evropskih sredstev (sredstev evropskega socialnega sklada) zaradi izteka finančne perspektive 2007 – 2013 in zamika z dostopnostjo sredstev nove finančne perspektive 2014 – 2020. V drugi polovici leta 2016 se je sicer črpanje evropskih sredstev iz finančne perspektive 2014 – 2020 že začelo, tako da se je v letu 2017 ponovno povečala višina sredstev za programe APZ in število vključenih v programe. Tako v letu 2017 kot v letu 2018 se je fokus dela ZRSZ in programov APZ usmeril predvsem na dolgotrajno brezposelne, ki kljub relativno ugodnim razmeram na trgu dela potrebujejo več pomoči za zaposlitev. Tudi v letu 2019 (ZRSZ 2019a: 24) je bila posebna pozornost namenjena vključevanju dolgotrajno brezposelnih oseb, (dolgotrajno brezposelnih) mladih, starejših in nizko izobraženih. Ranljive skupine, ki predstavljajo že dve tretjini vseh brezposelnih, zaradi večjih težav pri (re)integraciji na trg dela tudi težje vstopajo v programe APZ in je za njihovo zaposlitev obenem težje

⁹ Nadomestilo ZPIZ lahko prejemajo naslednje kategorije registrirano brezposelnih oseb: vojaški invalidi, delovni invalidi II. in III. kategorije, kategorizirani mladostniki, invalidne osebe po ZUZIO, invalidne osebe po ZZRZI, ter invalidi z ugotovljeno telesno okvaro. Med registrirano brezposelnimi osebami so sicer predvsem delovni invalidi II. in III. kategorije, ki prejemajo nadomestilo ZPIZ (leta 2019 je bilo med registrirano brezposelnimi prejemniki nadomestila ZPIZ kar 98,7 % delovnih invalidov II. in III. kategorije).

motivirati delodajalce, kar bo zahtevalo nadaljnje še bolj intenzivno delo tako svetovalcev kot tudi pisarn za delodajalce.

Kot je razvidno iz Preglednice 3.4 je bilo tako v letu 2018 kot v 2019 največ brezposelnih vključenih v programe znotraj ukrepa usposabljanja in izobraževanja, in sicer velika večina v programe neformalnega izobraževanja in le manjše število v programe formalnega izobraževanja. V letu 2019 je bilo v APZ sicer vključenih 5.669 manj oseb kot v letu 2018; posledično se je znižalo število vključenih v vseh programih, najbolj izrazito pa se je znižalo število vključenih v programe znotraj ukrepa kreiranja novih delovnih mest ter ukrepa spodbujanja samozaposlovanja.

Preglednica 3.4: Število vključenih v ukrepe aktivne politike zaposlovanja (APZ)¹⁰

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Vsi vključeni v ukrepe APZ¹¹	40.711	36.904	22.960	20.304	25.038	31.176	27.624
Vključeni v ukrep usposabljanje in izobraževanje	18.777	25.433	16.020	6.930	13.440	14.189	13.506
Vključeni v ukrep spodbude za zaposlovanje	4.989	3.777	203	6.199	5.614	10.816	10.364
Vključeni v ukrep kreiranje novih delovnih mest	5.847	7.329	6.737	6.932	5.579	5.448	3.441
Vključeni v ukrep spodbujanje samozaposlovanja	11.098	365	/	243	405	723	313
Sredstva za APZ (v mio evrov)	90,1	99,3	56,1	64,6	71,3	56,1	58,0
- Od tega sofinancirana (evropska) sredstva za APZ (v mio evrov)	59,1	46,9	18,4	27,3	34,5	22,3	34,9

Vir: ZRSZ 2015c: 4; za leto 2016, 2017, 2018: ZRSZ 2018c; ZRSZ 2019; ZRSZ 2020; dodatno pridobljeni podatki ZRSZ

Od leta 2017 so se poleg programov APZ izvajali tudi programi socialne aktivacije.¹² Gre za novo vrsto programov, namenjenih brezposelnim in drugim prejemnikom DSP, ki imajo zaradi različnih socialnih problematik in ovir zmanjšano zaposljivost. Namen programov socialne aktivacije je razvoj kompetenc in izboljšanje zaposljivosti hkrati pa tudi urejanje socialnih problematik uporabnikov programov in njihovo opolnomočenje ter socialna integracija. Programi socialne aktivacije (in celoten podporni sistem socialne aktivacije, vključno s koordinatorji socialne aktivacije) so bili razviti pilotno in se izvajajo s sredstvi evropskega socialnega sklada (operacijo pa vodi projektna enota na MDDSZ). V letih 2017 – 2019 so se pilotno izvajale tri vrste programov socialne aktivacije: dolgi (11 mesecev), kratki (3 mesece)

¹⁰ Vključno z osebami vključenimi v programe APZ, ki se izvajajo v okviru Jamstva za mlade in jih izvaja ZRSZ.

¹¹ V število so zajete vse vključitve v programe APZ, tudi Povračila dela plače in v okviru ukrepa Spodbujanje samozaposlovanja, preveritev poslovne ideje.

¹² Njihovo izvajanje je (so)financirano s sredstvi Evropskega socialnega sklada v okviru Operativnega programa za izvajanje evropske kohezijske politike v obdobju 2014-2020.

in vmesni (6 mesecev), katerih izvajalci (izvajalske organizacije) so bili izbrani na štirih javnih razpisih MDDSZ.¹³ Vstopna točka za dolge programe socialne aktivacije je bil ZRSZ oz. uradi za delo, vstopna točka za kratke in vmesne programe pa so centri za socialno delo. Uradi za delo so v dolge programe socialne aktivacije napotovali dolgotrajno brezposelne osebe, prejemnice DSP, z različnimi problematikami, ki ovirajo zaposljivost, in stare do 49 let.¹⁴ Dolgi programi se izvajajo v dveh ciklih, in sicer je v prvem ciklu 16 izvajalskih organizacij izvajalo 25 dolgih programov v različnih krajih po vsej Sloveniji, v drugem ciklu pa je 15 izvajalskih organizacij izvajalo 21 dolgih programov. Kratke programe je skupaj izvajalo 7 izvajalskih organizacij, ki so v dveh letih v celoti izvedle 29 delavnic. Vmesne programe je v obdobju od začetka 2018 do jeseni 2019 izvajalo 12 izvajalskih organizacij, ki so v dveh ciklih izvedle po 13 programov (skupaj 26 programov). Vsi tipi programov so se izvajali po celotni Sloveniji. V obdobju od jeseni 2017 do jeseni 2019 je bilo v socialno aktivacijo vključenih 1921 oseb (osebe, ki so podpisale pogodbo o vključitvi v kateri koli program socialne aktivacije). Osip iz programov je bil velik (udeležba je temeljila na pozitivni motivaciji, brez sankcij za prenehanje udeležbe) - programe je dejansko zaključilo 677 oseb, od tega jih je 549 programe zaključilo s pozitivnim izhodom, kot ga je definiralo MDDSZ (vključenost v aktivno iskanje zaposlitve, izobraževanje ali usposabljanje, pridobivanje kvalifikacij, zaposlitev ali samozaposlitev) (Trbanc idr. 2019c: 21).

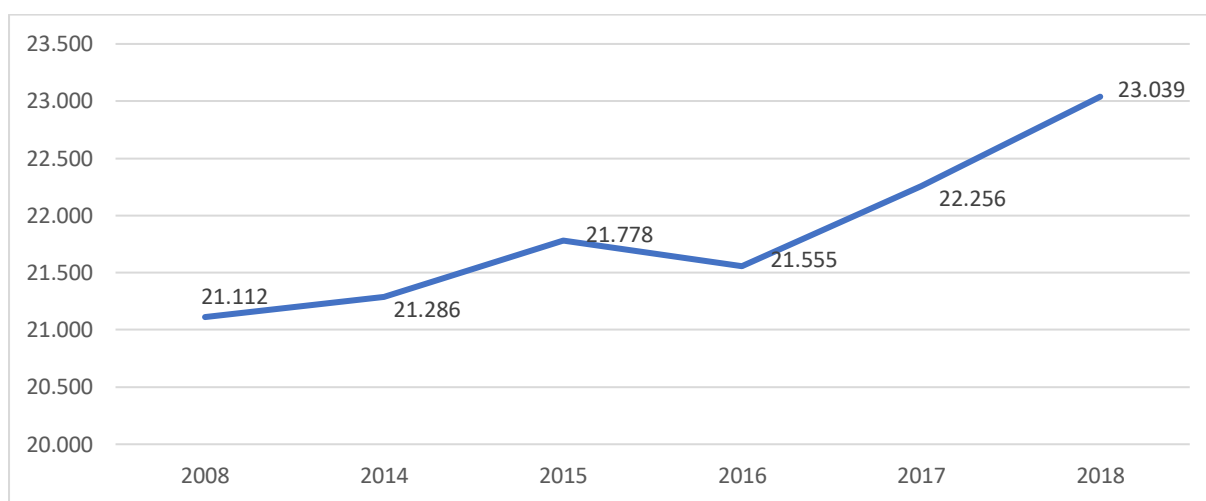
¹³ Od jeseni 2019 dalje pa se izvajajo le 6 mesečno programi socialne aktivacije za različne ciljne skupine (izvajalske organizacije izbrane na petem javnem razpisu MDDSZ).

¹⁴ Ciljna skupina za vključitev v dolge programe socialne aktivacije je bila določena s strani MDDSZ in opredeljena kot brezposelne osebe mlajše od 49 let, ki so v zadnjih 24 mesecih najmanj 12 krat prejele DSP.

3.3 Porazdelitev dohodka

Izboljšanje gospodarskih razmer in situacije na trgu dela (rast zaposlenosti) od leta 2014 naprej vpliva na povečanje povprečnega razpoložljivega dohodka gospodinjstev¹⁵, z izjemo leta 2016, ko je njegova višina nekoliko upadla. V letu 2018 je povprečni letni (neto) razpoložljivi dohodek na gospodinjstvo znašal 23.039 evrov in je bil za 783 evro višji kot v letu 2017. Višina povprečnega letnega razpoložljivega dohodka gospodinjstev je tako v letu 2018 za 1.927 evrov presegla višino razpoložljivega dohodka iz leta 2008, torej iz predkriznega obdobja (glej Sliko 3.2). (SURSTAT 2019).

Slika 3.2: Povprečni letni (neto) razpoložljivi dohodek na gospodinjstvo v evrih

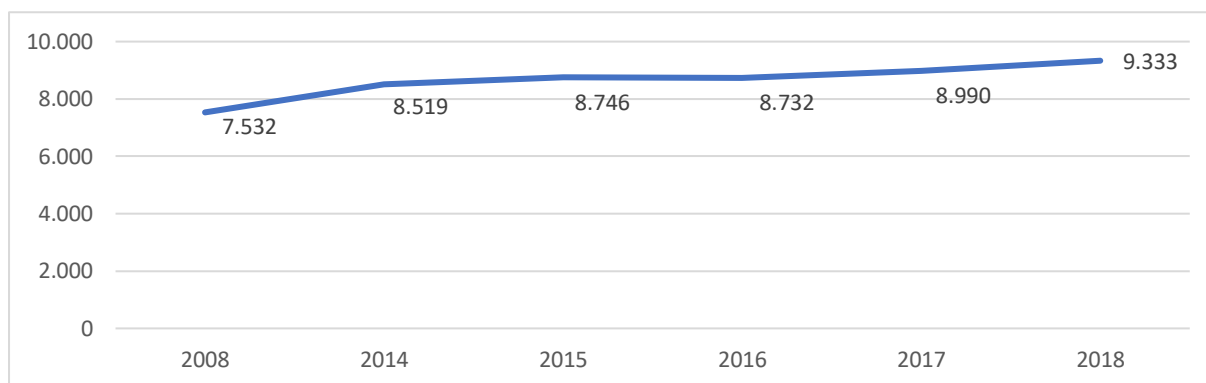

Vir: SURSTAT 2019

Povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva se je v letu 2018 glede na prejšnje leto zvišal za 343 evrov (iz 8.990 evrov na 9.333 evrov) (SURSTAT 2019). V primerjavi z letom 2008 se je razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva zvišal za 1.801 evro (SURSTAT 2019).

¹⁵ Razpoložljivi dohodek gospodinjstva obsega (denarne) neto dohodke vseh članov gospodinjstva (iz zaposlitve, vključno z nadomestilom za prehrano in prevoz na delo, iz samozaposlitve, pokojnine, nadomestila za brezposelnost, nadomestila za bolniško odsotnost, štipendije, družinske in socialne prejemke, obresti, dividende, prejete denarne transferje od drugih gospodinjstev), od katerih so odšteti transferji, plačani drugim gospodinjstvom, ter davek na premoženje, vključno z nadomestilom za uporabo stavbnega zemljišča (SURSTAT 2018a). Gre torej za realni dohodek, s katerim gospodinjstvo razpolaga.

Slika 3.3: Povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva v evrih

Vir: SURS SI-STAT 2019

Povprečni letni razpoložljiv dohodek na člana gospodinjstva je bil tudi v letu 2018, tako kot vsa leta pred tem, višji v zahodni kohezijski regiji – razlika med zahodno in vzhodno kohezijsko regijo je v letu 2018 znašala 996 evrov. V obdobju zadnjih petih let (2014–2018) se je razlika med vzhodno in zahodno kohezijsko regijo gibala v razponu 870 – 996 evrov, kar je nižje kot leta 2008, ko je ta razlika znašala 1.241 evrov.

Preglednica 3.5: Povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva v evrih – Slovenija in kohezijski regiji

	Povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva v evrih – Slovenija in kohezijski regiji					
	2008	2014	2015	2016	2017	2018
SLOVENIJA	7.532	8.519	8.746	8.732	8.990	9.333
Vzhodna Slovenija	6.953	8.098	8.355	8.325	8.551	8.873
Zahodna Slovenija	8.194	8.997	9.225	9.236	9.531	9.869

Vir: SURS SI-STAT 2019

Glede na leto 2017 se je razpoložljiv dohodek na člana gospodinjstva v letu 2018 v 10 statističnih regijah zvišal, v dveh pa se je znižal: v obalno-kraški regiji za 29 evrov, v primorsko-notranjski regiji pa kar za 293 evrov. Najvišji povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva sicer beležijo v osrednjeslovenski (10.222 evrov), obalno-kraški (9.818 evrov) in gorenjski regiji (9.509 evrov), najnižjega pa v primorsko-notranjski regiji (8.703 evrov) ter v pomurju (8.571 evrov) (SURS 2019b).

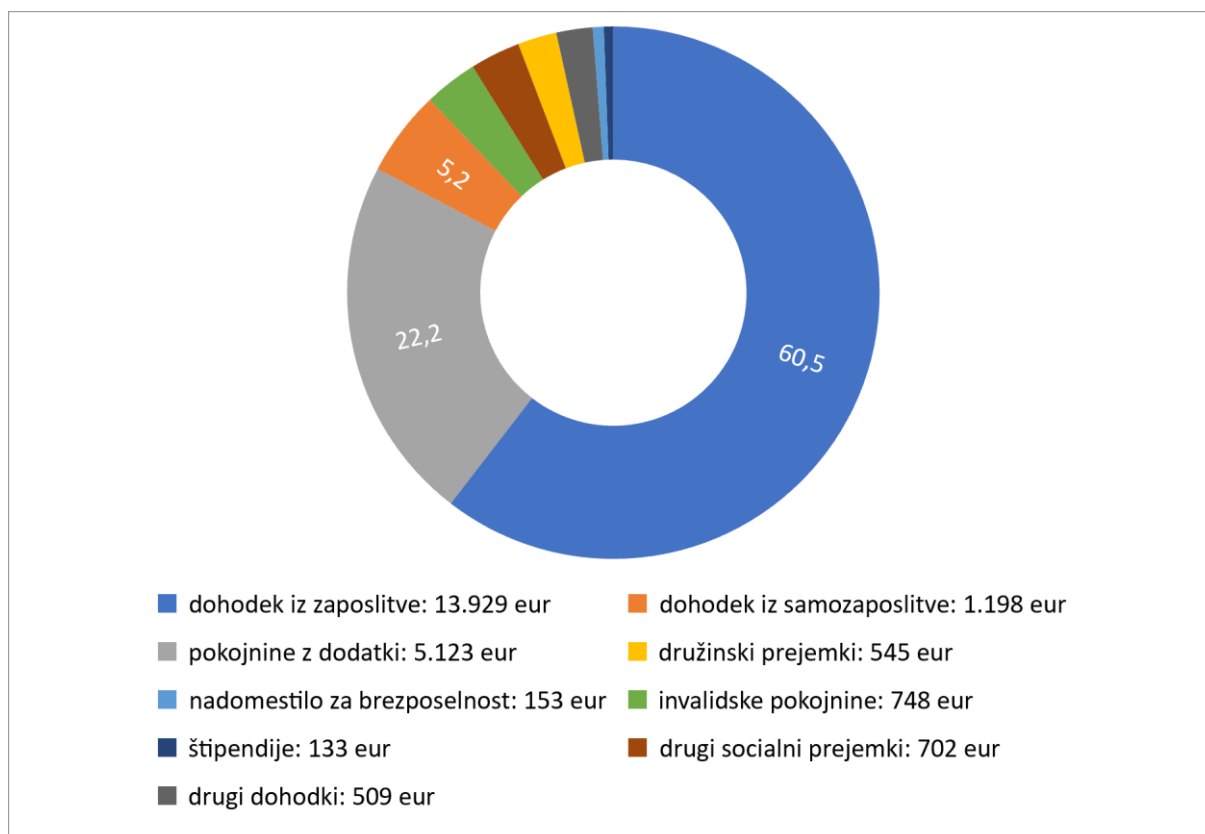
Preglednica 3.6: Povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva v evrih – Slovenija in statistične regije

	Povprečni letni razpoložljivi dohodek na člana gospodinjstva v evrih – Slovenija in statistične regije					
	2008	2014	2015	2016	2017	2018
SLOVENIJA	7.532	8.519	8.746	8.732	8.990	9.333
Pomurska	6.366	7.693	8.050	8.235	8.440	8.571
Podravska	6.897	8.196	8.422	8.291	8.459	8.882
Koroška	6.900	7.995	8.217	8.463	8.585	8.756
Savinjska	7.163	8.175	8.425	8.220	8.486	8.790
Zasavska	7.734	8.215	8.405	8.394	8.635	9.170
Posavska	6.567	7.916	7.787	7.910	8.360	8.934
Jugovzhodna Slovenija	6.933	8.091	8.601	8.606	8.880	9.417
Osrednjeslovenska	8.452	9.377	9.627	9.719	9.859	10.222
Gorenjska	7.771	8.479	8.491	8.532	8.940	9.509
Primorsko-notranjska	7.616	8.453	8.722	8.738	8.996	8.703
Goriška	8.039	8.338	8.384	8.227	8.871	8.907
Obalno-kraška	7.868	8.853	9.769	9.419	9.847	9.818

Vir: SURS SI-STAT 2019

Največja deleža v skupnem razpoložljivem dohodku gospodinjstev so tudi v letu 2018 predstavljali dohodki iz zaposlitve (60,5 %) in pokojnine (22,2 %), sledili so socialni prejemki (7,5 %). Najmanjše deleža v skupnem razpoložljivem dohodku gospodinjstev so predstavljali dohodki iz samozaposlitve (5,2 %), družinski prejemki (2,4 %) in drugi dohodki (2,2 %) (SURSI STAT 2019).

Slika 3.4: Skupni razpoložljivi dohodek gospodinjstev po vrstah dohodka – 2018 (v %)

Vir: SURS SI-STAT 2019

Pregled 5-letnega obdobja (2014–2018) pokaže, da deleži različnih vrst dohodka v skupnem razpoložljivem dohodku gospodinjstev ostajajo bolj ali manj enaki (razlike se v večini primerov gibljejo okoli 1 %). Tako je npr. v letu 2018 delež dohodka iz plač znašal 0,7 % več kot v letu 2017, delež dohodka iz pokojnin z dodatki pa 0,3 % manj (SURS SI-STAT 2019).

V časovnem obdobju 2008–2017 se je splošno gledano delež dohodkov iz zaposlitve v ekvivalentnem razpoložljivem dohodku znižal, v letu 2018 pa se je ponovno nekoliko dvignil (na 65,7 %). Znižanje UMAR (2018: 104) pripisuje zmanjšanju zaposlenosti nižje izobraženih delavcev predvsem v delovno intenzivnih dejavnostih, ki so se v času gospodarske krize znatno zmanjšale, poleg tega so se po letu 2012 zaradi varčevalnih ukrepov in spremenjene socialne politike znižali socialni transferji. Z izboljšanimi razmerami na trgu dela in rastjo zaposlovanja so se po letu 2014 dohodki iz zaposlitve povečali, vendar le gospodinjstvom iz drugega kvartilnega razreda. Na znižanje dohodkov iz zaposlitve terciarno izobraženih je vplivalo zniževanje plač javnih uslužbencev v obdobju 2013–2014, ki do konca leta 2017 tudi z rastjo gospodarske aktivnosti še ni bilo povsem odpravljeno (ibid.).

V obdobju od leta 2008 do leta 2018 je plačna neenakost do leta 2013 naraščala, od (vključno) leta 2014 do leta 2017 upadala, z letom 2018 pa je ponovno narasla. Na manjšanje razlik med minimalno in povprečno plačo kaže spreminjanje razmerja med minimalno bruto plačo in povprečno bruto plačo. Kot je razvidno iz Preglednice 3.7, je leta 2008 minimalna bruto plača predstavljala 43,5 % povprečne bruto plače, izrazito je narasla leta 2013, ko je predstavljala 51,4 % povprečne bruto plače, leta 2017 pa 49,5 % povprečne bruto plače. V letu 2018 je v primerjavi s predhodnimi leti opaziti ponovno

povečanje plačne neenakosti, saj je minimalna bruto plača predstavljala 50,1 % povprečne bruto plače in je za 1,3 o.t. presegla celo najvišjo vrednost iz obdobja krize, torej leta 2013 (Eurostat 2018a). Prav tako je v letu 2017 naraslo število prejemnikov minimalne plače, potem ko se je v obdobju ponovne gospodarske rasti do leta 2016 precej zniževalo (v letu 2016 je bilo 31.332 prejemnikov minimalne plače, v letu 2017 pa 33.789). Večina prejemnikov minimalne plače je zaposlena v dejavnostih zasebnega sektorja. Konec novembra 2015 se je sicer spremenila zakonska opredelitev minimalne plače: iz nje so od 1. januarja 2016 naprej izvzeti dodatki za neugoden delovni čas.

Od začetka leta 2017 naprej je minimalna bruto plača v Sloveniji znašala 804,96 evrov mesečno (Preglednica 3.5), minimalna neto plača pa 613,66 evrov mesečno (višina slednje je od predhodnega leta narasla za dobrih 9 evrov) - medtem, ko je prag tveganja revščine v letu 2017 za enočlansko gospodinjstvo znašal 636 evrov. Od začetka leta 2018 višina minimalne bruto plače znaša 842,79 evrov, višina minimalne neto plače pa 638,42 evrov. Dvig minimalne plače v letu 2018 je bil 4,7 odstoten, višina mesečne minimalne neto plače je tako narasla za slabih 25 evrov. Konec leta 2018 je bil sprejet Zakon o spremembah Zakona o minimalni plači¹⁶, po katerem je minimalna plača zvišana tako v letu 2019 kot bo v letu 2020, in sicer minimalna bruto plača od 01.01.2019 do 31.12.2019 znaša 886,63 evrov, od 01.01.2020 do 31.12.2020 pa bo znašala 940,58 evrov.

Povprečna bruto plača v letu 2018 je znašala 1.681,55 evrov (njena višina se je v primerjavi s predhodnim letom dvignila za 54,60 evrov), povprečna neto plača pa 1.092,74 evrov. Za Slovenijo je (še vedno) značilna velika koncentracija plač med minimalno in povprečno plačo (približno 2/3 vseh zaposlenih prejema plačo v višini do povprečne plače).

Preglednica 3.7: Izbrani kazalniki plač in plačne neenakosti v Sloveniji

	2008	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Višina povprečnega letnega (neto) razpoložljivega dohodka na gospodinjstvo v evrih	21.112	21.038	21.286	21.778	21.555	22.256	23.039
Višina povprečne bruto plače (v EUR)	1.391,43	1.523,18	1.540,25	1.555,89	1.584,66	1.626,95	1.681,55
Višina minimalne bruto plače (v EUR)	566,53	783,66	789,15	790,73	790,73	804,96	842,79
Število prejemnikov minimalne plače		48.351	45.704	38.009	31.332	33.789	-
Razmerje med minimalno bruto plačo in povprečno bruto plačo (v %)	43,5	51,4	51,2	50,8	50,7	51,7	50,1

Vir: SURS SI-STAT 2019; Eurostat 2019

¹⁶ Uradni list RS št. 83/2018, z dne 24.12.2018.

V letu 2018 je 529.751 oseb prejemalo pokojnino (od tega 399.745 oseb starostno pokojnino, 67.378 oseb invalidsko pokojnino in 62.628 oseb družinsko in vdovsko pokojnino). Skupno število uživalcev pokojnin se je od leta 2017 povečalo za 22 oseb. Povprečni znesek bruto starostne pokojnine je v letu 2018 znašal 709,50 evrov in se je v primerjavi s predhodnim letom zvišal za dobrih 24 evrov. Povprečni znesek bruto invalidske pokojnine je v letu 2018 znašal 547,86 evrov, kar je skoraj 17 evrov več kot v predhodnem letu. Višina povprečnega zneska bruto družinske in vdovske pokojnine je v letu 2018 znašala 494,46 evrov in je v primerjavi z letom prej narasla za skoraj 20 evrov. Iz trenda gibanja podatkov o višini pokojnin izhaja, da višina povprečnega zneska bruto pokojnin od leta 2016 rahlo narašča, za razliko od obdobja 2013-2015, ko je višina pokojnin ostajala razmeroma konstantna (Preglednica 3.8).

Preglednica 3.8: Višina povprečnega zneska bruto pokojnin v evrih (Slovenija)

	2014	2015	2016	2017	2018
Povprečni znesek bruto starostne pokojnine (EUR)	668,29	668,26	675,39	685,48	709,50
Povprečni znesek bruto invalidske pokojnine (EUR)	519,33	518,07	522,30	531,00	547,86
Povprečni znesek bruto družinske in vdovske pokojnine (EUR)	453,68	456,50	465,17	474,60	494,46

Vir: ZPIZ 2019

Kot je razvidno iz Preglednice 3.9, je več kot 70 % prejemnikov starostnih pokojnin decembra 2018 prejelo pokojnino v višini 500,01 – 1.000 evrov. Natančneje, večina prejemnikov (101.562 oseb oz. 26,9 %) je prejela pokojnino v višini 500,01 – 600 evrov, sledijo tisti, ki so prejeli pokojnino v višini 600,01 – 700 evri (61.380 oseb oz. 16,2 %) ter v višini 700,01 – 800 evri (47.498 oseb oz. 12,6 %). Nihče ni prejemal manj kot 200 evrov starostne pokojnine, najnižji znesek pokojnine (200,01 – 300 evrov) pa je prejemalo 9.903 oz. 2,6 % prejemnikov (5.192 žensk in 4.711 moških). Na splošno so moški prejemali višje zneske pokojnin kot ženske – pokojnino v višini do 500 evrov je prejelo 5,7 % moških in 9,7 % žensk, pokojnino na 1.000 evri pa 8,5 % moških in 5,6 % žensk (ZPIZ 2019).

Preglednica 3.9: Razporeditev starostnih pokojnin, 2018 (brez uživalcev sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin)

Intervali zneskov pokojnin v EUR	Starostne pokojnine					
	Ženske		Moški		Skupaj	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Do 200,00	0	0	0	0	0	0
200,01 – 300,00	5.192	1,4	4.711	1,2	9.903	2,6
300,01 – 400,00	9.865	2,6	6.207	1,6	16.072	4,3
400,01 – 500,00	21.751	5,8	10.614	2,8	32.365	8,6
200,01 – 500,00	36.808	9,7	21.532	5,7	58.340	15,4
500,01 – 600,00	64.494	17,1	37.068	9,8	101.562	26,9
600,01 – 700,00	30.387	8,0	30.993	8,2	61.380	16,2
700,01 – 800,00	22.150	5,9	25.348	6,7	47.498	12,6
800,01 – 900,00	16.456	4,4	17.425	4,6	33.881	9,0
900,01 – 1.000,00	10.688	2,8	11.541	3,1	22.229	5,9
500,01 – 1.000,00	144.175	38,2	122.375	32,4	266.550	70,5
1.000,01 – 1.100,00	6.291	1,7	7.895	2,1	14.186	3,8
1.100,01 – 1.200,00	3.879	1,0	5.670	1,5	9.549	2,5
1.200,01 – 1.300,00	2.587	0,7	3.997	1,1	6.584	1,7
1.300,01 – 1.400,00	1.815	0,5	2.914	0,8	4.729	1,3
1.400,01 – 1.500,00	1.267	0,3	2.123	0,6	3.390	0,9
1.000,01 – 1.500,00	15.839	4,2	22.599	6,0	38.438	10,2
1.500,01 – 1.600,00	957	0,3	1.723	0,5	2.680	0,7
1.600,01 – 1.700,00	789	0,2	1.598	0,4	2.387	0,6
1.700,01 – 1.800,00	740	0,2	1.550	0,4	2.290	0,6
1.500,01 – 1.800,00	2.486	0,7	4.871	1,3	7.357	1,9
Od 1.800,01	2.569	0,7	4.602	1,2	7.171	1,9
Skupaj	201.877	53,4	175.979	46,6	377.856	100,0

Vir: ZPIZ (2019 : 10), lastni preračuni

Upokojenci v zahodni kohezijski regiji v povprečju prejemajo višje povprečne bruto pokojnine kot upokojenci v vzhodni kohezijski regiji (761,20 evrov : 659,73 evrov). V letu 2018 so v povprečju najvišjo povprečno bruto starostno pokojnino mesečno prejeli upokojenci v osrednjeslovenski statistični regiji (803,05 evrov) in v obalno-kraški regiji (732,83 evrov), najnižjo pa v pomurski regiji (582,89 evrov) in posavski regiji (649,50 evrov). Najvišje povprečne mesečne bruto invalidske pokojnine so prejeli upokojenci v obalno-kraški regiji (579,87 evrov), v goriški regiji (578,64 evrov) ter v osrednjeslovenski regiji (577,20 evrov). Najnižje mesečne bruto invalidske pokojnine pa so prejeli upokojenci v pomurski regiji (476,78 evrov) in v podravski regiji (515,85 evrov). Povprečne mesečne višine bruto družinske in vdovske pokojnine so bile v letu 2018 najvišje v osrednjeslovenski regiji (586,98 evrov) in v zasavski regiji (571,82 evrov), najnižje pa ravno tako kot starostne, v pomurski regiji (372,67 evrov) in posavski regiji (424,7 evrov) (ZPIZ 2019).

Preglednica 3.10: Višina starostnih pokojnin po regijah in koheziji, 2018

Regija	Starostne pokojnine		Invalidske pokojnine		Družinske in vdovske pokojnine	
	Povprečni znesek bruto pokojnine	Indeks – povprečni znesek bruto pokojnine v prostorski enoti glede na Slovenijo	Povprečni znesek bruto pokojnine	Indeks – povprečni znesek bruto pokojnine v prostorski enoti glede na Slovenijo	Povprečni znesek bruto pokojnine	Indeks – povprečni znesek bruto pokojnine v prostorski enoti glede na Slovenijo
Pomurska	582,89	82,2	476,78	87,0	372,67	75,4
Podravska	654,30	92,2	515,85	94,2	449,43	90,9
Koroška	672,84	94,8	556,88	101,6	469,16	94,9
Savinjska	687,81	96,9	536,49	97,9	486,67	98,4
Zasavska	711,98	100,3	538,89	98,4	571,82	115,6
Posavska	649,50	91,5	528,84	96,5	424,70	85,9
Jugovzhodna Slovenija	659,82	93,0	546,69	99,8	444,15	89,8
Osrednjeslovenska	803,05	113,2	577,20	105,4	586,98	118,7
Gorenjska	707,74	99,8	546,78	99,8	532,48	107,7
Primorsko-notranjska	666,68	94,0	530,46	96,8	490,25	99,1
Goriška	699,37	98,6	578,64	105,6	519,87	105,1
Obalno-kraška	732,83	103,3	579,87	105,8	530,70	107,3
Vzhodna Slovenija	659,73	93,0	528,40	96,4	455,79	92,2
Zahodna Slovenija	761,20	107,3	572,37	104,5	556,28	112,5
SLOVENIJA	709,50	100,0	547,86	100,0	494,46	100,0

Vir: ZPIZ 2019

Dohodkovne neenakosti v Sloveniji so se v zadnjih petnajstih letih nekoliko povečale, vendar tudi v letih 2017 in 2018 ostajajo med najnižjimi v državah EU. Kot navaja UMAR (2019a: 32), na nizke dohodkovne neenakosti v Sloveniji močno vpliva obdavčitev dohodkov gospodinjstev, ki je močno progresivna.¹⁷ Dohodkovna neenakost se je v obdobju 2012–2015 sicer nekoliko povečala, v zadnjih letih pa se spet zmanjšuje in se je leta 2017 spustila na raven pred krizo. Kriza in varčevalni ukrepi so najbolj znižali dohodke gospodinjstvom iz prvega in drugega kvartilnega razreda porazdelitve, z oživitvijo gospodarske aktivnosti pa so dohodki teh dveh skupin gospodinjstev rasli nekoliko hitreje kot v drugih. Na slednje je vplivalo hitrejše zaposlovanje nizko izobraženih po krizi, dvig minimalne plače leta 2010 ter postopno sproščanje varčevalnih ukrepov na področju socialnih in družinskih prejemkov po letu 2014. V krizi najmanj prizadetim gospodinjstvom iz petega kvartilnega razreda pa so v zadnjih letih dohodki najmanj porasli.

¹⁷ Po oceni SURS davki v petem kvartilnem razredu 2,5-krat presegajo povprečje za gospodinjstva.

Razmerje med ekvivalentnim razpoložljivim dohodkom 20 % oseb iz gospodinjstev z najvišjimi dohodki in 20 % oseb iz gospodinjstev z najnižjimi dohodki (razmerje kvintilnih razredov 80/20, ki predstavlja razmerje med vsoto ekvivalentnega razpoložljivega dohodka oseb v najvišjem in najnižem kvintilnem razredu) v letu 2018 ostaja na enaki ravni, kot je bilo leta 2017 - 3,4. Tako je doseglo enako vrednost kot v letu pred krizo (2008). V EU je leta 2018 to razmerje (80/20) znašalo 5,17 (glej Preglednico 3.11).

Dohodkovna neenakost merjena z Ginijevim količnikom¹⁸ se je v obdobju krize v Sloveniji bolj povečala kot v povprečju držav EU, vendar se je v letu 2015 pričela vrednost Ginijevega količnika zmanjševati. V letu 2017 je Ginijev količnik znašal 24,4 %, v letu 2018 pa je padel na 23,4 %, kar je enaka vrednost kot v obdobju pred krizo (23,4 % leta 2008). V primerjavi z ostalimi državami EU je njegova vrednost relativno nizka (v povprečju 28 držav EU: 30,9 % v letu 2018) (Eurostat 2019).

Preglednica 3.11: Neenakost porazdelitve dohodka – razmerje kvintilnih razredov (80/20) in Gini količnik

	Slovenija						EU28
	2008	2014	2015	2016	2017	2018	2018
Razmerje kvintilnih razredov (80/20)	3,4	3,7	3,6	3,6	3,4	3,4	5,17
Gini količnik (v %)	23,4	25,0	24,5	24,4	24,4	23,4	30,9

Vir: SURS SI-STAT 2019; Eurostat 2019

Prag tveganja revščine, ki je opredeljen s 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev (ob upoštevanju OECD prilagojene ekvivalenčne lestvice), se je leta 2018 v primerjavi z letom prej dvignil za 26 evrov. Mesečno je tako leta 2018 znašal 662 evrov za enočlansko gospodinjstvo, 993 evrov za dvočlansko gospodinjstvo dveh odraslih oseb in 1.391 evrov za štiričlansko gospodinjstvo dveh odraslih oseb in dveh otrok mlajših od 14 let (glej Preglednico 3.12). Prag tveganja revščine je sicer odvisen od gibanja ekvivalentnega razpoložljivega dohodka vseh gospodinjstev in od strukture gospodinjstev. Leta 2018 je z dohodki pod pragom tveganja revščine v Sloveniji živelo 268.000 ljudi, kar je enako kot leta 2017, vendar še vedno 27.000 oseb več kot leta 2008.

¹⁸ Ginijev količnik je mera za koncentracijo dohodka in ima lahko vrednost med 0 in 1 oz. izraženo v odstotkih med 0 in 100 odstotkov. Višja kot je vrednost Ginijevega količnika, večja je neenakost porazdelitve dohodka v družbi.

Preglednica 3.12: Mesečni prag tveganja revščine v Sloveniji in število oseb, ki živijo v gospodinjstvih pod pragom tveganja revščine, za leta 2008-2018

Mesečni prag tveganja revščine v Sloveniji v evrih	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Enočlansko gospodinjstvo	545	596	617	616	636	662
Dvočlansko gospodinjstvo (2 odrasli osebi)	818	893	925	925	954	993
Štiričlansko gospodinjstvo (2 odrasli osebi + 2 otroka mlajša od 14 let)	1.144	1.251	1.295	1.294	1.335	1.391
Število oseb, ki živijo v gospodinjstvih z razpoložljivim ekvivalentnim neto dohodkom pod pragom tveganja revščine (60% mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev)	241.000	290.000	287.000	280.000	268.000	268.000
Število oseb, ki živijo v gospodinjstvih z razpoložljivim ekvivalentnim neto dohodkom pod pragom tveganja revščine (70 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev)	366.000	434.000	426.000	432.000	421.000	417.000

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Kot je razvidno iz Preglednice 3.12, je leta 2018 v gospodinjstvih z razpoložljivim dohodkom pod 70 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev živelo 417.000 oseb. Poleg 268.000 oseb, ki živijo z dohodki pod uradnim pragom tveganja revščine (60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka gospodinjstev), je torej leta 2018 tik nad pragom tveganja revščine (med 60 % in 70 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev) živelo še 149.000 oseb, kar je sicer 4.000 oseb manj kot v letu 2017 (kot je tik nad pragom tveganja revščine živelo 153.000 oseb). V letu 2018 je v primerjavi z letom 2008 število takih oseb za 24.000 več. To nakazuje, da se že več let zapored povečuje število gospodinjstev, katerih dohodki se koncentrirajo tik nad mejo tveganja revščine. V ugodnih gospodarskih razmerah in razmerah na trgu dela se ta gospodinjstva uspevajo obdržati nad pragom tveganja revščine, ob zaostritvi razmer pa je verjetno, da bi zdrsnila v tveganje revščine.

Kompleksnejši prikaz ekonomskega položaja gospodinjstev pokažejo kazalniki, ki merijo več ključnih dimenzij za gospodinjstva – njihove dohodke, potrošnjo in premoženje v medsebojni povezavi. V SURS-ovi študiji podatkov za leti 2012 in 2015 se je največja neenakost med dohodkovnimi skupinami gospodinjstev glede na njihovo potrošnjo (tako v letu 2012 kot v letu 2015) pokazala v trošenju bolj luksuznih dobrin (izdatki za restavracije in hotele, rekreacijo in kulturo itd.) – slednje si v večji meri lahko privoščijo gospodinjstva iz višjih kvintilnih razredov. Izdatki za osnovne dobrine (tj. hrana in pijača, stanovanjski stroški) so po dohodkovnih kvintilih enakomerneje porazdeljeni. Podatki kažejo na preveliko neenakost dohodkovnih skupin gospodinjstev tudi v izdatkih za zdravje. K večji enakosti gospodinjstev nižjih in višjih kvintilnih razredov so prispevali socialni transferji v naravi (SURS 2018).

Dober vpogled v dinamiko vsakdanjega življenja, predvsem pa potrošnje v vsakdanjem življenju, nam omogoča primerjalni pregled izdatkov za življenjske potrebščine gospodinjstev v prvem in petem

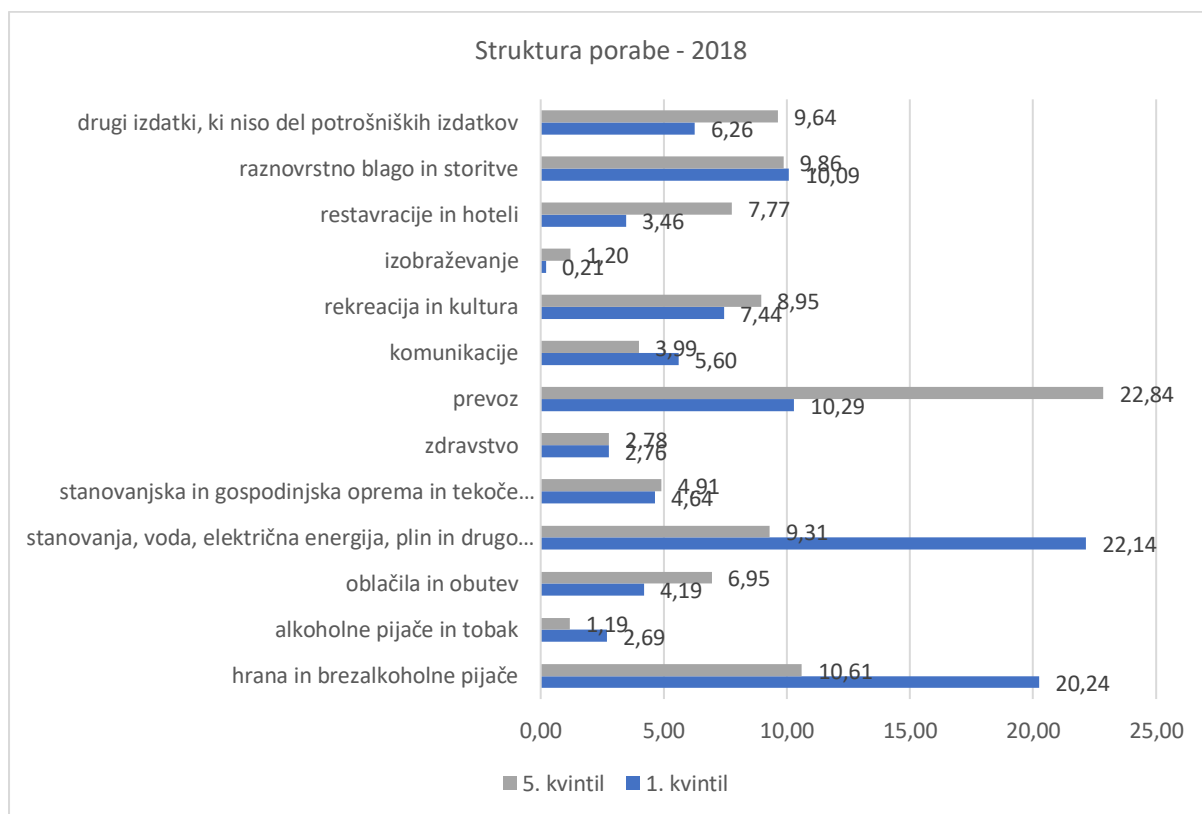
dohodkovnem kvintilu, torej gospodinjstev z najnižjimi in gospodinjstev z najvišjimi dohodki (Preglednica 3.13 in Slika 3.5). Medtem ko gospodinjstva iz prvega dohodkovnega kvintila, torej 20 % gospodinjstev z najnižjimi dohodki, največ - kar 22,14 % razpoložljivih sredstev (2.106 evrov) porabijo za stanovanjske stroške (najemnine, stanovanjski stroški), ti stroški predstavljajo le 9,31 % razpoložljivih sredstev (3.300 evrov) za gospodinjstva iz petega dohodkovnega kvintila, kamor štejemo 20 % gospodinjstev z najvišjimi dohodki. Podobno visoka je razlika med deležem razpoložljivih sredstev, ki jih namenjajo za hrano, saj gospodinjstva z najnižjimi dohodki za hrano namenijo 20,24 %, najbogatejša pa pol manj, 10,61 %. To seveda ne pomeni, da revna gospodinjstva jedo bistveno več kot premožnejša, saj pretvorjeno v evrsko vrednost, revna gospodinjstva porabijo letno v povprečju 1.925 evrov za hrano in brezalkoholne pijače, medtem ko najbogatejša namenijo za to 3.760 evrov. V bogatejših gospodinjstvih veliko več (22,84 % razpoložljivih sredstev oz. 8.096 evrov) porabijo za stroške prevoza, kamor se uvršča nakup, raba in vzdrževanje vozil, kot to velja za revna gospodinjstva (10,29 % oz. 978 evrov). Velika razlika med revnimi in premožnimi gospodinjstvi se pojavlja pri drugih izdatkih, kot so izdatki za rekreacijo in kulturo (7,44 % : 8,95 % oz. 707 : 3.174 evrov) ali za restavracije in hotele (3,46 % : 7,77 % oz. 329 : 2.755 evrov), kjer je predvsem iz evrskih vsot očitno, da lahko bogatejši potrošijo znatno večje vsote na storitvah oz. dobrinah, ki višajo kvaliteto življenja (npr. rekreacija in kultura) (SURS SI-STAT 2019).

Preglednica 3.13: Povprečna porabljena sredstva gospodinjstev po namenu, gospodinjstva iz prvega dohodkovnega kvintila in iz petega dohodkovnega kvintila, v EUR, Slovenija, 2018

Povprečna poraba na gospodinjstvo (EUR) - 2018		
	1. kvartil	5. kvartil
Hrana in brezalkoholne pijače	1.925,42	3.760,64
Alkoholne pijače in tobak	255,58	421,04
Oblačila in obutev	398,24	2.464,78
Stanovanja, voda, električna energija, plin in drugo gorivo	2.106,19	3.300,18
Stanovanjska in gospodinjstva oprema in tekoče vzdrževanje stanovanj	440,99	1.741,19
Zdravstvo	262,15	985,77
Prevoz	978,94	8.096,20
Komunikacije	532,72	1.413,70
Rekreacija in kultura	707,69	3.174,55
Izobraževanje	Ni podatka	425,39
Restavracije in hoteli	329,14	2.755,24
Raznovrstno blago in storitve	959,27	3.496,03
Drugi izdatki, ki niso del potrošnih izdatkov	595,61	3.419,35

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Slika 3.5: Povprečna porabljen sredstva gospodinjstev po namenu, gospodinjstva iz prvega dohodkovnega kvintila in iz petega dohodkovnega kvintila, struktura porabe, Slovenija, 2018

Vir: SURS, SI-STAT 2019

Stopnja preobremenjenosti gospodinjstev s stanovanjskimi stroški je ob zmanjšanju razpoložljivega dohodka in pospešeni rasti stanovanjskih stroškov v obdobju 2008–2013 v Sloveniji naraščala hitreje kot v povprečju EU (UMAR 2018). V zadnjih petih letih pa se je zmanjšala in je tako v letu 2018 znašala 4,9 %, kar pa je še vedno nekoliko več kot v predkriznem obdobju (4,4 % leta 2008). Povprečje držav EU v letu 2018 znaša 10,4 % ter je tako stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški 2-krat višja kot v Sloveniji. (Preglednica 3.14). UMAR (2019a: 34) dejstvo, da Slovenija sicer sodi med države z najmanjšo preobremenjenostjo s stanovanjskimi stroški v veliki meri pripisuje visokemu deležu lastniških stanovanj.

Preglednica 3.14: Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški

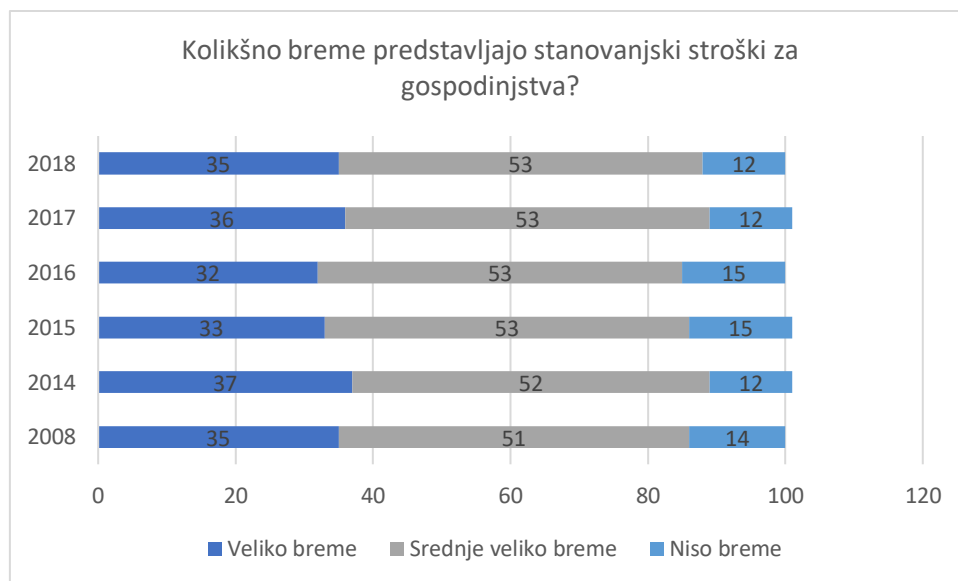
	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Slovenija (%)	4,4	6,4	6,1	5,7	5,2	4,9
EU (%)	n.p.	11,5	11,3	11,1	10,4	10,4

Vir: SURS SI-STAT 2019; Eurostat 2019

Obremenjenost s stanovanjskimi stroški je skozi leta relativno konstantna: za dobro tretjino gospodinjstev predstavljajo veliko breme, za dobro polovico predstavljajo srednje veliko breme, sedmine gospodinjstev pa ne obremenjujejo. Tako je v letu 2018 kljub rasti razpoložljivega dohodka in

zmanjšanju stopnje preobremenjenosti gospodinjstev s stanovanjskimi stroški, 35 % gospodinjstev ocenilo stanovanjske stroške kot veliko breme, kar je 1 o.t. nižje kot leto prej (SURS SI-STAT 2019).

Slika 3.6: Obremenitev gospodinjstev s stanovanjskimi stroški

Vir: SURS SI-STAT 2019

Stanovanjske stroške, morebitno najemnino ali hipotekarno posojilo, druga posojila ali nakupe na obroke je v zadnjih 12 mesecih pred anketiranjem v letu 2018 zaradi finančne stiske vsaj enkrat poravnalo z zamudo 12 % gospodinjstev; to je za 2 odstotni točki manj, kot jih je bilo v letu 2017, in za 8 odstotnih točk manj, kot jih je bilo v letu 2014, ko je bil odstotek takih gospodinjstev največji. Najemnino za stanovanje je vsaj enkrat v zadnjih 12 mesecih pred anketiranjem v letu 2018 plačalo z zamudo 15 % najemnikov stanovanj, kar je 3 odstotne točke manj kot v letu 2017. (SURS SI STAT 2019).

Slovenija sodi med države z najvišjo stopnjo stanovanjske prikrajšanosti¹⁹ v EU. Leta 2017 je več kot petina prebivalcev živela v stanovanju, ki je v slabem stanju. V obdobju 2011–2017 se je znižala tako v Sloveniji kot v povprečju EU. Med regijami v Sloveniji so precejšnje razlike, ki se povečujejo. Več kot tretjina prebivalcev živi v slabih razmerah v zasavski regiji, najmanj, a več kot v povprečju EU, pa v koroški (14%). Eden od vzrokov za še vedno visoko stopnjo stanovanjske prikrajšanosti je relativno star, slabše vzdrževan stanovanjski fond. Kar 83 % stanovanj je bilo zgrajenih do leta 1990, kasneje pa je bila gradnja novih stanovanj manjša, skromna pa predvsem gradnja javnih najemnih stanovanj. (UMAR 2019a: 103). V letu 2018 je 22,7 % prebivalstva Slovenije živelo v stanovanjih v slabem stanju²⁰, 22,3 % prebivalstva pa so se soočali z vsaj 1 elementom stanovanjske prikrajšanosti. V letu 2018 je v povprečju držav EU v takih razmerah živelo 14 % prebivalstva.

¹⁹ Stopnja stanovanjske prikrajšanosti kaže, kolikšen delež prebivalstva živi v stanovanjih slabe kakovosti glede na elemente prikrajšanosti, kot so stanovanja v slabem stanju, stanovanja brez kopalnice, stranišča ali pretemna stanovanja.

²⁰ Stanovanja, ki imajo težave s streho, ki pušča, z vlažnimi stenami/temelji/tlemi ali s trhlimi okenskimi okvirji/tlemi.

Preglednica 3.15: Stopnja stanovanjske prikrajšanosti – slabo stanje stanovanja

Stanovanjska prikrajšanost – vsaj 1 element	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Slovenija	31,0	27,9	25,6	23,1	21,7	22,3
EU 28	n.p.	15,9	15,3	15,4	12,6	14,0

Vir: SURS SI-STAT 2019; Eurostat 2019

4 Življenjska raven prebivalcev Slovenije

Večina podatkov o življenjski ravni, ki jih pripravlja Statistični urad RS (v nadaljevanju SURS), izhaja iz Evropske statistike o dohodkih in življenjski ravni (EU-SILC). EU-SILC temelji na metodologiji in kazalnikih, ki so dogovorjeni in standardizirani na evropski ravni kot referenčni vir statistik o dohodkovni distribuciji in socialni vključenosti v državah EU. Podatki so pridobljeni z anketo in so na razpolago enkrat letno. Zadnji razpoložljivi podatki, ki temeljijo na EU-SILC, so na voljo za leto 2018, a zaradi metodologije izračuna odražajo dohodke iz leta 2017.²¹

Na ravni EU je bil z namenom operacionalizacije evropske strategije do leta 2020 oblikovan sestavljen kazalnik stopnje tveganja socialne izključenosti, ki zaobjema tri kazalnike življenjske ravni: število oz. delež oseb, ki (1) živijo pod nacionalno mejo relativnega tveganja revščine ali (2) so resno materialno prikrajšane ali (3) živijo v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo.

Relativna stopnja tveganja revščine je kazalnik življenjske ravni, ki ni le pogosto navajan v strokovni literaturi, temveč je tudi najbolj opažen v medijih in splošni javnosti. Kazalnik izhaja iz distribucije razpoložljivih dohodkov v gospodinjstvih in kot dogovorjeno mejo za relativen prag tveganja revščine postavlja 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev (ob upoštevanju OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice). Prag tveganja revščine je odvisen predvsem od višine in distribucije razpoložljivega dohodka v posamezni državi (pri čemer se upoštevajo vsi dohodki v letu pred izračunom), relativna stopnja tveganja revščine pa od razpoložljivega dohodka, njegove distribucije in sestave gospodinjstev. Kot taka, stopnja tveganja revščine odraža gospodarsko rast in razmere na trgu dela (stopnjo zaposlenosti in brezposelnosti), ki neposredno vplivata na razpoložljivi dohodek gospodinjstev, pa tudi ureditev in ustreznost socialne zaščite.

Kot komplementaren, ne pa nujno povezan kazalnik, se uporablja stopnja resne materialne prikrajšanosti, ki odraža delež materialno prikrajšanih oseb. Gre za osebe, ki živijo v gospodinjstvu, ki izkazuje pomanjkanje vsaj 4 od 9 elementov materialne prikrajšanosti, pri čemer se upošteva naslednjih 9 elementov: 1) zamuda pri plačilu hipoteke ali najemnine, rednih stanovanjskih stroškov, obrokov za kredit ali drugih posojil; 2) zmožnost gospodinjstva, da si vsi člani lahko privoščijo enotedenske letne počitnice; 3) zmožnost gospodinjstva, da si privošči mesni ali enakovreden vegetarijanski obrok vsaj vsak drugi dan; 4) zmožnost gospodinjstva, da iz lastnih sredstev poravnava nepričakovane izdatke v višini mesečnega praga tveganja revščine iz prejšnjega leta; 5) gospodinjstvo si ne more privoščiti fiksni ali mobilni telefon; 6) gospodinjstvo si ne more privoščiti barvnega televizorja; 7) gospodinjstvo si ne more privoščiti pralnega stroja; 8) gospodinjstvo si ne more privoščiti osebnega avtomobila; 9) gospodinjstvo si ne more zagotoviti primerno ogrevanega stanovanja (SURS 2019).²²

²¹ V besedilu zadnje statistične podatke o dohodkih gospodinjstev in življenjski ravni navajamo kot podatke za leto 2018 (čeprav se dohodki dejansko nanašajo na leto 2017). Na isti način podatke o dohodkih gospodinjstev in o življenjski ravni navaja in objavlja SURS.

²² Z letom 2014 je SURS poleg vprašanj o navedenih elementih materialne prikrajšanosti, v skladu z dogovorom in uredbo na nivoju EU, v SILC anketo uvedel še 7 dodatnih spremenljivk (elementov), ki merijo materialno prikrajšanost. Ena spremenljivka meri prikrajšanost na ravni gospodinjstva (zmožnost zamenjati pohištvo), 6 spremenljivk pa meri prikrajšanost na osebni ravni (zmožnost nakupa novih oblačil, ali ima oseba vsaj dva para

Kazalnik stopnje zelo nizke delovne intenzivnosti se nanaša na odstotek oseb, starih 0-59 let, ki živijo v gospodinjstvih, kjer so odrasli člani (stari 18-59 let) v letu pred izvedbo ankete delali manj kot 20 % njihovega potencialnega (polnega) delovnega časa. Kazalnik naj bi kazal na slabo socialno vključenost in tako dopolnjeval zgoraj opisana kazalnika. Kazalnik zelo nizke delovne intenzivnosti močno odseva situacijo na trgu dela in koncentracijo izključenosti zaradi brezposelnosti in nizke delovne aktivnosti v gospodinjstvih. Trend, ki ga izkazuje, je tako zelo podoben trendu, ki ga izkazuje stopnja tveganja revščine, saj nizka delovna intenzivnost gospodinjstev (nezaposlenost ali le občasna zaposlenost odraslih članov) pomembno vpliva na višino razpoložljivih dohodkov v gospodinjstvu. Kazalnik delovne intenzivnosti gospodinjstva v kombinaciji s stopnjo tveganja revščine omogoča spremljanje tega, kako nizka ali visoka delovna intenzivnost odraslih članov gospodinjstva (starih 18-59 let) vpliva na tveganje revščine.

čevljev na sezono, ali ima oseba za svojo porabo na voljo manjši znesek denarja, ali se oseba lahko druži ob pijači/kosilu/večerji vsaj enkrat na mesec, ali lahko oseba obiskuje plačljivo prostočasovno aktivnost, ali oseba lahko uporablja internet doma). V prihodnje bodo te novo merjeni elementi prikrajšanosti upoštevani pri izračunu materialne prikrajšanosti – vključenih bo zgornjih 7 novih elementov, opuščeni pa bodo elementi lastništva telefona, pralnega stroja in barvnega televizorja, ker ne diferencirajo več populacije. Zaradi zagotavljanja popolne primerljivosti izračuna kazalnika resne materialne prikrajšanosti kot enega od kazalnikov v okviru merjenja ciljev strategije EU2020 zaenkrat do te zamenjave še ni prišlo. Se pa podatki o novih sedmih elementih prikrajšanosti že zbirajo in jih Eurostat tudi že objavlja.

4.1 Analiza podatkov o življenjski ravni

V Preglednici 4.1 so prikazani podatki kazalnikov življenjske ravni za Slovenijo za predkrizno leto 2008, za leta od 2014 do 2018 ter podatki za povprečje 28 držav EU za leto 2017.

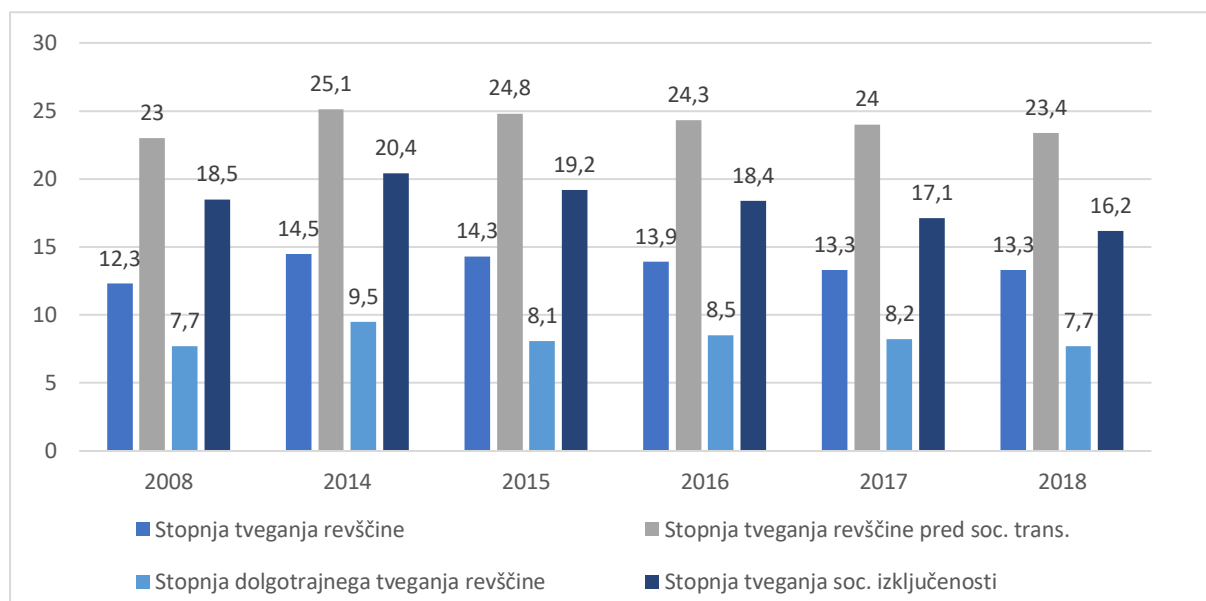
Preglednica 4.1: Izbrani kazalniki življenjske ravni za Slovenijo (2008 in 2014-2018) in povprečje za EU28 (2017)

	Slovenija						EU28
	2008	2014	2015	2016	2017	2018	2017
Stopnja tveganja revščine (%)	12,3	14,5	14,3	13,9	13,3	13,3	16,9
Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji (pokojnine niso štete kot del transferjev) (%)	23,0	25,1	24,8	24,3	24,0	23,4	25,6
Vpliv socialnih transferjev na zmanjševanje tveganja revščine (pokojnine niso štete kot del transferjev) (%)	46,5	42,2	42,3	42,8	44,6	43,2	34,0
Stopnja dolgotrajnega tveganja revščine (%)	7,7	9,5	8,1	8,5	8,2	7,7	10,8
Število oseb, ki so dolgotrajno pod pragom tveganja revščine v 1000	135	173	148	152	148	140	/
Stopnja resne materialne prikrajšanosti (%)	6,7	6,6	5,8	5,4	4,6	3,7	6,0*
Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti (%)	6,7	8,7	7,4	7,4	6,2	5,4	9,5
Stopnja tveganja socialne izključenosti (%)	18,5	20,4	19,2	18,4	17,1	16,2	22,4
Število oseb, ki tvegajo socialno izključenost v 1000	361	410	385	371	345	326	112.979

*Podatek za leto 2018.

Vir: SURS SI-STAT 2019; EUROSTAT 2019

Slika 4.1 Izbrani kazalniki življenjske ravni za Slovenijo (2008 in 2014–2018)

Slovenija sodi med države, ki se jim je stopnja tveganja revščine v času krize relativno gledano zelo povišala (predvsem v letu 2011 in ponovno v letu 2013), vendar je ves čas ostala pod povprečjem držav EU. Večje povišanje stopnje tveganja revščine v Sloveniji je bilo leta 2013 (odražalo je spremembe, ki so se zgodile leta 2012, ki je bilo referenčno leto za izračun razpoložljivega dohodka gospodinjstev: visoka brezposelnost, posledice spremembe socialne zakonodaje in večje ciljnosti transferjev, veljavnost ZUJF in posledično zniževanje plač in drugi varčevalni ukrepi), ko se je s tveganjem revščine soočalo 14,5 % prebivalcev Slovenije. V letu 2014 se je socialna situacija v Sloveniji relativno stabilizirala (poslabševanje dohodkovne situacije se je ustavilo), stopnja tveganja revščine pa je ostala na istem nivoju kot leto pred tem (14,5 %). V letu 2015 se je stopnja tveganja revščine pričela nekoliko zmanjševati (znašala je 14,3 %), nadalje se je znižala še v letu 2016 (ko je znašala 13,9 %) in bolj opazno v letu 2017, ko se je zmanjšala še za 0,6 o.t. ter znašala 13,3 %. V letu 2018 je na tej stopnji (13,3 %) tudi obstala. Stabilizacija stopnje tveganja revščine v letu 2014 ter zmanjševanje v letih 2015 – 2018 sta v največji meri posledica izboljšanja situacije na trgu dela (višja zaposlenost, višji razpoložljivi dohodki gospodinjstev), na kar lahko sklepamo predvsem iz stabilizacije stopnje tveganja revščine pred socialnimi transferji s pričetkom v letu 2014 in upada stopnje tveganja revščine pred upoštevanjem socialnih transferjev v letih 2015 (24,8 %, kar je 0,3 o.t. manj kot predhodno leto), 2016 (24,3 %, kar je 0,5 o.t. manj kot leto prej), 2017 (24,0 %, kar je 0,3 o.t. manj kot predhodno leto) ter še nekoliko bolj izrazito v letu 2018 (23,4 %, kar je 0,6 o.t. manj kot v lanskem letu). Stopnja tveganja revščine pred upoštevanjem socialnih transferjev²³ namreč odraža tržne dohodke gospodinjstev oz. dohodke, ki si jih gospodinjstva lahko zagotovijo sama (od transferjev države zraven vštevamo le pokojnine).

Višina stopnje tveganja revščine se regijsko precej razlikuje, kar je prikazano v Preglednici 4.2.

²³ Z izrazom socialni transferji mislimo na vse prejeme iz sistema socialne zaščite s področij bolezni, invalidnosti, starosti, smrti hranitelja družine, družinski in otroški prejemki, brezposelnosti, nastanitve in drugih oblik socialne izključenosti.

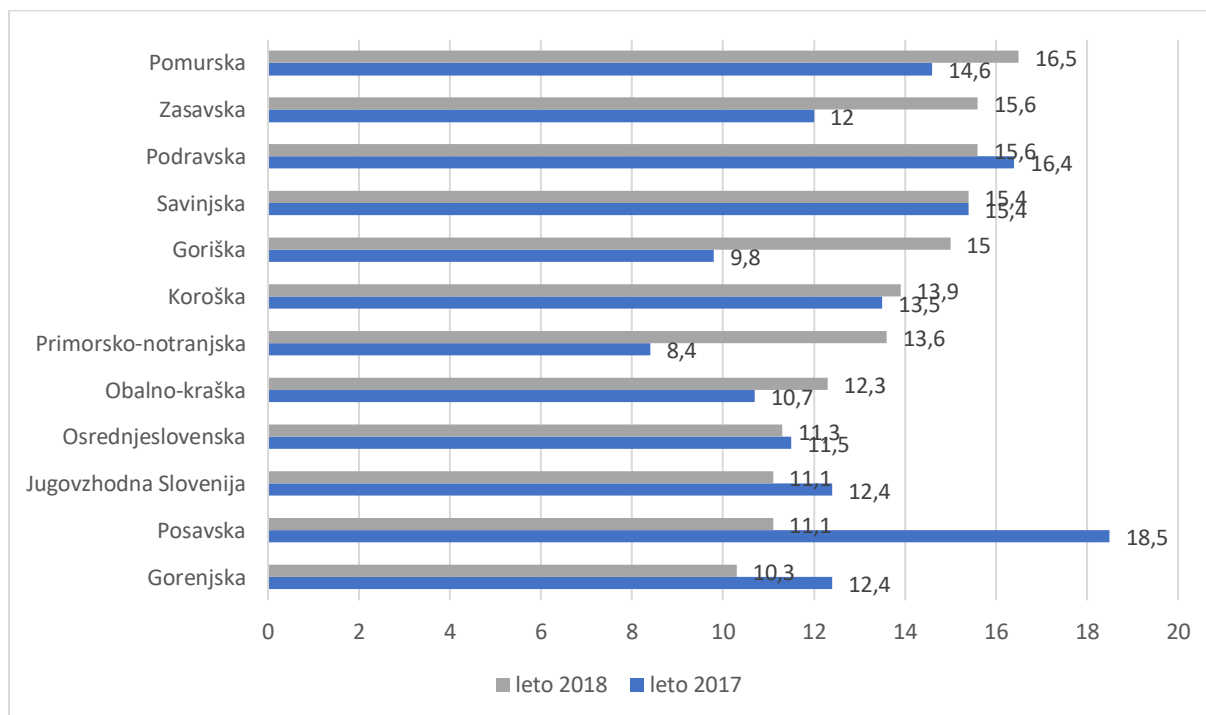
Preglednica 4.2: Primerjava stopnje tveganja revščine med letoma 2017 in 2018 po regijah

Statistične regije	2017	RANG (2017)	2018	RANG (2018)		o.t.
Gorenjska	12,4	6	10,3	1	↑	-2,1
Posavska	18,5	12	11,1	2	↑	-7,4
Jugovzhodna Slovenija	12,4	6	11,1	2	↑	-1,3
Osrednjeslovenska	11,5	4	11,3	4	↑	-0,2
Obalno-kraška	10,7	3	12,3	5	↓	+1,6
Primorsko-notranjska	8,4	1	13,6	6	↓	+5,2
Koroška	13,5	8	13,9	7	↓	+0,4
Goriška	9,8	2	15,0	8	↓	+5,2
Savinjska	15,4	10	15,4	9	=	0,0
Podravska	16,4	11	15,6	10	↑	-0,8
Zasavska	12,0	5	15,6	10	↓	+3,6
Pomurska	14,6	9	16,5	12	↓	+1,9

↑ - izboljšanje (znižanje stopnje tveganja revščine); ↓ - poslabšanje (zvišanje stopnje tveganja revščine); o.t. - odstotna točka

Vir: SURS SI-STAT 2019, lastni preračuni

Slika 4.2: Primerjava stopnje tveganja revščine med letoma 2017 in 2018 po regijah

V letu 2018 je bilo najnižje stopnje tveganja revščine moč zaznati na Gorenjskem (10,3 %), v Posavju (11,1 %) ter v jugovzhodni Sloveniji (11,1 %). Z največjim tveganjem revščine pa se soočajo v Podravju (15,6 %), Zasavju (15,6 %) in Pomurju (16,5 %). Opisana situacija se dokaj razlikuje od situacije v letu

2017, zlasti v primeru posavske statistične regije: v letu 2017 je bila stopnja tveganja revščine najvišja prav v Posavju (18,5 %), nato pa je stopnja tveganja upadla za kar 7,4 o.t., Posavje pa je postalo druga najmanj ogrožena regija.

Do večjih premikov (tokrat v negativno smer) je prišlo tudi v primorsko-notranjski regiji (povečanje stopnje tveganja za 5,2 o.t., iz 8,4 % na 13,6 % ter padec iz 1. na 6. mesto), v goriški regiji (povečanje tveganja za 5,2 o.t., iz 9,8 % na 15 % ter padec iz 2. na 8. mesto) ter v zasavski regiji (povečanje tveganja za 3,6 o.t., iz 12 % na 15,6 % ter padec iz 5. na 10. mesto).

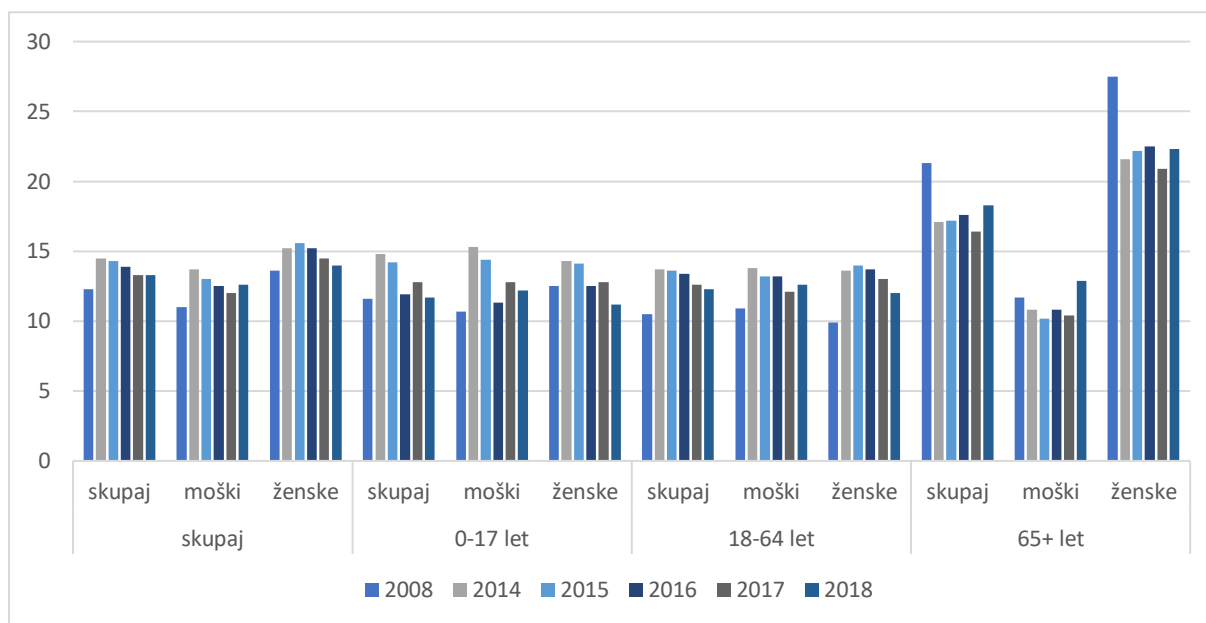
Gledano v celoti se je stopnja tveganja revščine znižala v 5 regijah (padec med 0,2 in 7,4 o.t.), zvišala pa v 6 regijah (dvig med 0,4 in 5,2 o.t.). V savinjski regiji je stopnja tveganja ostala nespremenjena.

Preglednica 4.3.: Tveganje revščine glede na starost in spol (Slovenija 2008 in 2014-2018)

	Starost	Spol	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Stopnja tveganja revščine (% oseb)	Skupaj	Skupaj	12,3	14,5	14,3	13,9	13,3	13,3
		Moški	11,0	13,7	13,0	12,5	12,0	12,6
		Ženske	13,6	15,2	15,6	15,2	14,5	14,0
	0-17 let	Skupaj	11,6	14,8	14,2	11,9	12,8	11,7
		Moški	10,7	15,3	14,4	11,3	12,8	12,2
		Ženske	12,5	14,3	14,1	12,5	12,8	11,2
	18-64 let	Skupaj	10,5	13,7	13,6	13,4	12,6	12,3
		Moški	10,9	13,8	13,2	13,2	12,1	12,6
		Ženske	9,9	13,6	14,0	13,7	13,0	12,0
	65+ let	Skupaj	21,3	17,1	17,2	17,6	16,4	18,3
		Moški	11,7	10,8	10,2	10,8	10,4	12,9
		Ženske	27,5	21,6	22,2	22,5	20,9	22,3
Število oseb pod pragom tveganja revščine	Skupaj	Skupaj	241.000	290.000	287.000	280.000	268.000	268.000
		Moški	105.000	137.000	129.000	125.000	121.000	126.000
		Ženske	135.000	154.000	158.000	155.000	148.000	142.000
	0-17 let	Skupaj	42.000	56.000	54.000	46.000	49.000	45.000
		Moški	20.000	30.000	28.000	22.000	25.000	24.000
		Ženske	22.000	26.000	26.000	23.000	24.000	21.000
	18-64 let	Skupaj	135.000	180.000	175.000	173.000	161.000	156.000
		Moški	72.000	92.000	87.000	87.000	79.000	82.000
		Ženske	63.000	87.000	88.000	86.000	82.000	75.000
	65+ let	Skupaj	64.000	55.000	58.000	61.000	58.000	67.000
		Moški	14.000	14.000	14.000	16.000	16.000	20.000
		Ženske	50.000	41.000	44.000	45.000	42.000	46.000

Vir: SURS SI-STAT, 2019

Slika 4.3: Stopnja tveganja revščine glede na starost in spol (Slovenija 2008 in 2014-2018)

Pregled statistik tveganja revščine v povezavi s starostjo in spolom pokaže, da med posameznimi kategorijami obstajajo kar precejšnje razlike v stopnji tveganja. Z daleč največjim tveganjem se soočajo ženske, stare 65 let in več (22,3 %). Z najmanjšim tveganjem se soočajo otroci pod 18-tim letom starosti (11,7 %), kljub temu pa pod pragom revščine živi kar 45.000 otrok. Zanimivo je, da (če odštejemo otroke) najmanj ogroženo skupino predstavljajo ženske med 18. in 64. letom (12 %), sledijo jim moški iste starosti (12,6 %).

V primerjavi z letom 2017 v letu 2018 splošna stopnja tveganja ostaja enaka, se je pa nekoliko povišala za moške (iz 12 % na 12,6 %) in znižala za ženske (iz 14,5 % na 14 %). Malenkost se je tudi znižala za stare od 18 do 64 let (iz 12,6 % na 12,3 %), hkrati pa se je povečala za stare 65 let ali več (iz 16,4 % na 18,3 %).

Število oseb, živčih pod pragom revščine, ostaja enako (268.000). Razveseljivo je, da se je nad prag revščine povzpelo 4.000 otrok (2017: 49.000; 2018: 45.000), zaskrbljujoče pa, da se je hkrati precej povečalo število pod pragom revščine živčih starostnikov, in sicer za 9.000 oseb (2017: 58.000; 2018: 67.000).

Preglednica 4.4: Stopnja tveganja revščine glede na aktivnost, vse polnoletne osebe (Slovenija 2008 in 2014-2018)

		2008	2014	2015	2016	2017	2018
Skupaj	Skupaj	12,5	14,4	14,3	14,3	13,3	13,6
	Moški	11,0	13,3	12,6	12,8	11,8	12,6
	Ženske	13,9	15,4	16,0	15,8	14,9	14,6
Delovno aktivni	Skupaj	5,1	6,4	6,7	6,1	6,6	6,0
	Moški	5,5	7,9	7,7	7,1	7,7	7,6
	Ženske	4,5	4,4	5,4	4,8	5,2	4,2
Zaposleni	Skupaj	3,8	4,1	4,7	4,0	4,2	4,0

		2008	2014	2015	2016	2017	2018
	Moški	4,0	4,8	5,4	5,0	4,9	5,3
	Ženske	3,5	3,2	3,9	2,9	3,5	2,5
Samozaposleni	Skupaj	18,6	25,2	22,4	22,9	26,6	23,9
	Moški	17,3	26,5	22,2	21,1	25,6	22,3
	Ženske	21,9	21,7	22,9	26,8	29,3	27,4
Delovno neaktivni	Skupaj	20,5	22,0	21,9	22,6	20,5	22,2
	Moški	18,8	19,9	18,9	20,1	17,3	19,7
	Ženske	21,7	23,6	24,2	24,5	22,9	24,1
Brezposelni	Skupaj	37,6	45,3	44,8	44,8	41,8	45,7
	Moški	39,1	44,4	43,6	47,0	43,6	50,0
	Ženske	36,4	46,2	45,9	43,0	40,3	41,9
Upokojeni	Skupaj	17,9	15,0	15,9	16,9	15,9	18,1
	Moški	12,9	11,0	11,4	12,6	11,1	13,4
	Ženske	21,2	17,9	19,2	20,1	19,5	21,7
Drugi neaktivni	Skupaj	21,6	21,2	19,9	21,0	18,9	19,6
	Moški	24,3	19,5	17,5	18,7	16,0	18,0
	Ženske	19,3	22,5	21,8	22,7	21,0	20,8

* Podatki se nanašajo na stare 18 let in več

Vir: SURS SI-STAT 2019

Delovna aktivnost sicer pričakovano zmanjšuje stopnjo tveganja revščine (delovno aktivni: 6 %; delovno neaktivni: 22,2 %), vendar pa je ob tem treba opozoriti na izrazito visoko stopnjo tveganja revščine, s katero se soočajo samozaposleni (23,9 %) v primerjavi z zaposlenimi (4 %). V obeh primerih govorimo o deležu t.i. revnih zaposlenih, torej ljudi, ki kljub zaposlitvi ne morejo vzdrževati dostojnega življenjskega standarda. Stopnja tveganja samozaposlenih je dejansko večja od stopnje tveganja delovno neaktivnih (23,9 % : 22,2 %). Z največjim tveganjem se sicer soočajo brezposelni (45,7 %), pa tudi pri upokojenih tveganje ni zanemarljivo (18,1 %).

Gledano primerjalno (obdobje 2014-2018), so nihanja stopenj tveganja sicer relativno majhna: tako npr. razpon pri zaposlenih znaša 0,7 % (4,0 % - 4,7 %), pri samozaposlenih znaša 2,8 % (22,4 % - 25,2 %), pri brezposelnih 3,9 % (41,8 % - 45,7 %), pri upokojenih 3,1 % (15 % - 18,1 %) ter pri drugih neaktivnih 2,3 % (18,9 % - 21,2 %). Če za primerjavo vzamemo zgolj leti 2017 in 2018 ugotovimo, da se je izraziteje poslabšal položaj brezposelnih (41,8 % : 45,7 %) in upokojencev (15,9 % : 18,1 %), položaj samozaposlenih pa se je nekoliko izboljšal (26,6 % : 23,9 %).

Preglednica 4.5: Stopnja tveganja revščine glede na delovno intenzivnost gospodinjstva

		2008	2014	2015	2016	2017	2018
SKUPAJ	SKUPAJ	10,8	13,7	13,4	12,8	12,2	11,9
	Delovno neintenzivno gospodinjstvo	39,1	39,9	39,9	42,0	41,3	41,9
	Delno delovno intenzivno gospodinjstvo	12,8	17,2	16,6	16,0	13,9	15,3
	Delno (manj kot pol) delovno intenzivno gospodinjstvo	24,3	32,9	31,1	32,6	24,3	32,3
	Delno (pol ali več) delovno intenzivno gospodinjstvo	10,2	12,9	13,0	11,9	12,0	12,2
	Delovno intenzivno gospodinjstvo	3,6	3,4	4,4	3,5	4,8	3,9
Gospodinjstva brez vzdrževanih otrok	SKUPAJ	12,3	14,3	14,3	15,1	13,8	14,5
	Delovno neintenzivno gospodinjstvo	34,3	30,5	31,2	35,2	34,9	37,9
	Delno delovno intenzivno gospodinjstvo	7,2	10,6	10,2	11,0	8,5	10,1
	Delno (manj kot pol) delovno intenzivno gospodinjstvo	14,6	24,2	20,7	22,9	17,5	23,9
	Delno (pol ali več) delovno intenzivno gospodinjstvo	4,8	5,2	5,8	6,7	6,0	6,2
	Delovno intenzivno gospodinjstvo	3,7	4,9	6,2	5,1	6,5	5,0
Gospodinjstva z vzdrževanimi otroki	SKUPAJ	9,9	13,3	12,8	11,4	11,2	10,2
	Delovno neintenzivno gospodinjstvo	57,0	76,5	80,7	73,2	70,5	67,1
	Delno delovno intenzivno gospodinjstvo	17,2	22,0	21,1	19,7	18,4	19,4
	Delno (manj kot pol) delovno intenzivno gospodinjstvo	38,1	44,0	46,5	45,4	35,5	46,3
	Delno (pol ali več) delovno intenzivno gospodinjstvo	14,0	17,8	17,1	15,2	16,2	16,3
	Delovno intenzivno gospodinjstvo	3,6	3,0	3,8	3,0	4,3	3,6

* **Delovna intenzivnost gospodinjstva** je izračunana kot razmerje med številom mesecev v referenčnem letu, v katerih so bili za delo sposobni člani gospodinjstva (torej osebe v starosti od 18 do 64 let, razen vzdrževanih otrok) dejansko delovno aktivni (tj. zaposleni ali samozaposleni), in številom mesecev, v katerih bi bili za delo sposobni člani lahko delovno aktivni. V delovno neintenzivnih gospodinjstvih ni bil nihče od za delo sposobnih članov delovno aktiven niti en mesec v letu, v delovno intenzivnih gospodinjstvih pa so bili vsi za delo sposobni člani delovno aktivni celo leto. Delno delovno intenzivna so gospodinjstva, v katerih je bil vsaj en za delo sposoben član delovno aktiven le del leta. Ko gospodinjstvom določimo delovno intenzivnost, za izračun stopnje tveganja revščine upoštevamo vse člane teh gospodinjstev. Gospodinjstev, v katerih živijo samo študenti (trenutni status aktivnosti), stari od 18 do 24 let, ter gospodinjstev, v katerih živijo samo osebe, starejše od 64 let, se ne upošteva pri izračunu tega kazalnika.

Vir: SURS, SI-STAT 2019.

Glede na delovno intenzivnost gospodinjstva imajo najvišje stopnje tveganja revščine v Sloveniji gospodinjstva brez delovno aktivnih članov z vzdrževanimi otroki. Tem gospodinjstvom se je stopnja tveganja revščine do leta 2015 povečevala in je v tem letu dosegla najvišjo vrednost (pod pragom tveganja revščine je živelo kar 80,7 % oseb iz teh gospodinjstev). Z letom 2016 se je njihova stopnja tveganja revščine pričela zniževati ter se je do leta 2018 znižala na 67,1 % (oz. za 13,6 o.t.).

Tudi gospodinjstva z delno delovno aktivnimi (v povprečju manj kot polovico delovnega časa) odraslimi člani in vzdrževanimi otroki se soočajo z dokaj visokim tveganjem revščine – pod pragom tveganja

revščine živi 46,3 % oseb iz teh gospodinjstev. V zadnjih 5-tih letih se (z izjemo leta 2017, ko smo bili priča hitremu padcu na 35,5 %, ki pa je bil zgolj začasen) ta stopnja giblje med 44 % in 46,5 %.

Preglednica 4.6.: Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti (Slovenija, 2008 in 2014-2018)

	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti (% oseb)	6,7	8,7	7,4	7,4	6,2	5,4
Število oseb v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo	105.000	136.000	114.000	114.000	96.000	81.000

***Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti** je odstotek oseb, starih 0–59 let, ki živijo v gospodinjstvih, katerih odrasli člani (tj. stari 18–59 let) so v referenčnem letu za dohodek (tj. v letu pred izvedbo raziskovanja SILC) delali manj kot 20 % svojega razpoložljivega delovnega časa, izraženega v mesecih (delovna intenzivnost teh gospodinjstev je bila od 0 do 0,2).

Vir: SURS SI-STAT 2019

Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti se je v obdobju krize v Sloveniji močno povečala (že v letu 2010, nato v 2011 in v 2013, ter ponovno v 2014). Kazalnik je zelo povezan z gibanjem brezposelnosti, ki je v navedenih letih najbolj naraščala (še posebej v 2013). Opazno znižanje stopnje zelo nizke delovne intenzivnosti gospodinjstev oz. znižanje deleža oseb, ki živijo v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo, v letu 2015 (od vrednosti 8,7 % iz leta 2014 se je v letu 2015 znižala na 7,4 %) zato ocenjujemo kot ugodno in predvsem kot posledico vpliva rasti zaposlovanja, z rahlim časovnim zamikom. Do leta 2018 se je ta delež še naprej zniževal ter se ustavil na 5,4 %; v letu 2018 je tako v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo živelo 81.000 oseb, kar je 55.000 oseb manj kot v letu 2014. Delež oseb, ki v Sloveniji živijo v gospodinjstvih brez delovno aktivnih članov, je precej pod povprečjem za vse države EU.

Preglednica 4.7: Stopnja tveganja revščine glede na tip gospodinjstva (Slovenija, 2008 in 2014–2018)

	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Tip gospodinjstva - SKUPAJ	12,3	14,5	14,3	13,9	13,3	13,3
GOSPODINJSTVA BREZ VZDRŽEVANIH OTROK	15,8	15,8	16,1	16,9	15,7	16,8
Enočlansko gospodinjstvo	41,9	33,0	35,4	35,8	37,1	40,0
Enočlansko gospodinjstvo, moški	37,3	30,6	29,2	30,0	33,2	37,9
Enočlansko gospodinjstvo, ženska	44,3	35,0	40,4	40,5	40,2	41,7
Enočlansko gospodinjstvo, starost 64 let ali manj	35,8	30,5	33,6	34,7	37,7	38,9
Enočlansko gospodinjstvo, starost 64 let ali manj, moški	41,7	31,5	30,8	31,6	35,0	38,2
Enočlansko gospodinjstvo, starost 64 let ali manj, ženska	28,0	29,0	38,7	39,7	42,1	39,9
Enočlansko gospodinjstvo, starost 65 let ali več	47,2	35,9	37,1	37,0	36,4	41,2
Enočlansko gospodinjstvo, starost 65 let ali več, moški	23,0	28,0	25,3	25,9	28,8	37,1
Enočlansko gospodinjstvo, starost 65 let ali več, ženska	51,4	38,6	41,3	41,0	39,2	42,7
Dva odrasla, brez vzdrževanih otrok	13,5	11,3	10,6	12,0	10,4	10,5
Dva odrasla, brez vzdrževanih otrok, oba mlajša od 65 let	11,2	13,6	13,6	14,9	13,1	12,4
Dva odrasla, brez vzdrževanih otrok, vsaj eden star 65 let ali več	15,3	8,9	7,8	9,4	8,0	8,9
Druga gospodinjstva brez vzdrževanih otrok	6,8	7,5	7,3	6,8	5,0	5,7
GOSPODINJSTVA Z VZDRŽEVANIMI OTROKI	9,9	13,4	12,9	11,4	11,2	10,3
Enostarševsko gospodinjstvo z vsaj enim vzdrževanim otrokom	28,8	27,4	32,5	25,2	30,0	24,7
Dva odrasla z enim vzdrževanim otrokom	12,0	14,7	12,6	14,7	9,8	7,9
Dva odrasla z dvema vzdrževanimi otrokoma	8,3	11,3	10,2	9,1	10,2	9,3
Dva odrasla z vsaj tremi vzdrževanimi otroki	11,3	15,4	16,0	11,0	13,4	15,8
Druga gospodinjstva z vzdrževanimi otroki	6,7	10,2	9,7	7,9	7,0	6,9

Vir: SURS SI-STAT 2019

Glede na tip gospodinjstva se z največjim tveganjem revščine soočajo osebe v enočlanskih gospodinjstvih (40 %), še zlasti, starejše ženske ki živijo same (42,7 %). V primerjavi z letom 2017 se je za živeče v enočlanskih gospodinjstvih tveganje revščine povečalo za 1,2 – 8,3 o.t.; izjemo predstavljajo ženske pod 64 let, kjer se je tveganje znižalo za 2,2 %.

Pri enostarševskih gospodinjstvih z vsaj enim vzdrževanim otrokom se je tveganje revščine sicer znižalo za 5,3 o.t., še vedno pa je stopnja tveganja precej visoka, 24,7 %. Sledijo gospodinjstva brez vzdrževanih otrok, s stopnjo tveganja 16,8 %.

Preglednica 4.8: Stopnja tveganja revščine glede na stanovanjsko razmerje gospodinjstva (Slovenija, 2008 in 2014–2018)

razmerje	2008	2014	2015	2016	2017	2018
skupaj	12,3	14,5	14,3	13,9	13,3	13,3
lastnik ali uporabnik	11,4	12,4	12,1	11,5	11,1	11,3
najemnik	25,2	35,2	36,4	36,1	32,9	31,7

Vir: SURS SI-STAT 2019

Stanovanjsko razmerje ima opazen vpliv na stopnjo tveganja revščine – tisti, ki so zgolj najemniki, se soočajo s skoraj trikrat večjim tveganjem kot lastniki stanovanj (31,7 % : 11,3 %). V primerjavi z letom 2017 se je stopnja tveganja najemnikov sicer malce znižala, za 1,2 o.t., še vedno pa ostaja visoka.

Preglednica 4.9: Stopnja tveganja revščine glede na izobrazbo (Slovenija, 2008 in 2014-2018)

		2008	2014	2015	2016	2017	2018
stopnja tveganja revščine (% oseb)	osnovnošolska ali manj	25,5	28,2	30,0	30,1	27,2	28,7
	srednješolska poklicna	12,9	17,8	17,4	18,3	16,6	17,6
	srednješolska strokovna, splošna	7,9	11,0	10,1	9,9	9,6	9,8
	višješolska, visokošolska	2,5	4,9	5,8	5,1	5,5	5,2
število oseb pod pragom tveganja revščine	osnovnošolska ali manj	98.000	85.000	90.000	91.000	84.000	84.000
	srednješolska poklicna	53.000	72.000	65.000	69.000	61.000	65.000
	srednješolska strokovna, splošna	41.000	57.000	53.000	52.000	50.000	51.000
	višješolska, visokošolska	7.000	20.000	25.000	22.000	24.000	24.000

* Podatki se nanašajo na polnoletne osebe

Vir: SURS SI-STAT 2019

Tudi izobrazba je eden izmed dejavnikov, ki imajo močan vpliv na stopnjo tveganja revščine – le-ta z višino izobrazbe upada. Tako je npr. tveganje revščine pri osebah z največ osnovnošolsko izobrazbo kar 28,7 %, medtem ko pri tistih z najvišjo izobrazbo upade na 5,2 %. Med letoma 2017 in 2018 ni večjih razlik.

Kategorije z visokimi stopnjami tveganja revščine oz. kategorije, ki so se jim stopnje tveganja revščine v letu 2018 povišale glede na predhodno leto, ter njihove stopnje tveganja so prikazane v Preglednici 4.10. V primerjavi z lanskim letom se je še najbolj izboljšal položaj enostarševskih gospodinjstev (za 5,3 o.d., iz 30 % na 24,7 %) ter delovno neintenzivnih gospodinjstev z vzdrževanimi otroki (za 3,4 o.t., iz 70,5 % na 67,1 %). Najbolj pa se je poslabšal položaj delno (manj kot pol) delovno intenzivnih gospodinjstev z vzdrževanimi otroki (za 10,8 o.t., iz 35,5 % na 46,3 %) ter brezposelnih moških (za 6,4 o.t., iz 43,6 % na 50 %).

Preglednica 4.10: Kategorije z visokimi stopnjami tveganja revščine

		2017	2018
glede na delovno intenzivnost gospodinjstva	delovno neintenzivno gosp. z vzdrževanimi otroki	70,5	67,1
	delno (manj kot pol) delovno intenzivno gosp. z vzdrževanimi otroki	35,5	46,3
	delovno neintenzivno gosp. brez vzdrževanih otrok	34,9	37,9
glede na tip gospodinjstva	enočlansko gospodinjstvo	37,1	40
	enostarševsko gospodinjstvo	30	24,7
glede na aktivnost (18+)	samozaposlene ženske	29,3	27,4
	brezposelni moški	43,6	50
	upokojene ženske	19,5	21,7
glede na starost in spol	ženske 65+ let	20,9	22,3
	moški 65+ let	10,4	12,9
	ženske	14,5	14
glede na stanovanjsko razmerje gospodinjstva	najemniki stanovanj	32,9	31,7
glede na izobrazbo (18+)	osnovna šola ali manj	27,2	28,7

Vir: SURS SI-STAT 2019

V poročilu o socialnem položaju za obdobje 2014 –2015 (Trbanc idr. 2016) smo opozarjali na problem izrazitega povečanja stopnje tveganja dolgotrajne revščine²⁴ v letu 2014 (iz leta 2013, ko je bila 7,5 % se je povišala na 9,5 % v letu 2014). Stopnja tveganja dolgotrajne revščine kaže na delež populacije, ki se ji socialni problemi kopičijo in niso le prehodne narave. V letu 2015 se je stopnja dolgotrajnega tveganja revščine zmanjšala za 1,4 o.t. glede na leto 2014 in je znašala 8,1 % (Preglednica 2.1), vendar pa se je leta 2016 ponovno dvignila za 0,4 o.t. (na 8,5 %). V letu 2017 se je stopnja tveganja dolgotrajne revščine ponovno nekoliko zmanjšala (za 0,3 o.t.) in znašala 8,2 %, do znižanja za 0,5 o.t. (na 7,7 %) je prišlo tudi v letu 2018. Pod pragom tveganja dolgotrajne revščine tako živi skupno 140.000 oseb. Razveseljivo je, da se je tveganje za mladostnike pod 18. letom starosti znižalo za 3,6 o.t. (iz 6,7 % na 3,1 %), vendar pa se je hkrati v skorajda isti meri to tveganje povečalo za stare 65 let ali več (za 3,7 o.t., iz 10,1 % na 13,8 %). Glede na nihanje stopnje dolgotrajnega tveganja revščine, ki vendarle ne kaže stabilnega trenda upadanja, lahko ponovno opozorimo, da problem dolgotrajne revščine v Sloveniji obstaja (kljub ugodnim gospodarskim in zaposlitvenim razmeram) ter zahteva ukrepanje socialne politike.

²⁴ Dolgotrajna revščina predstavlja delež oseb, ki so bile pod pragom tveganja revščine v tekočem (opazovanem) letu in vsaj v dveh od treh predhodnih let.

Preglednica 4.11: Stopnja dolgotrajnega tveganja revščine (Slovenija, 2008 in 2014–2018)

			2008	2014	2015	2016	2017	2018
Stopnja dolgotrajnega tveganja revščine (% oseb)	Skupaj	Skupaj	7,7	9,5	8,1	8,5	8,2	7,7
		Moški	6,3	8,5	7,0	7,5	6,2	6,2
		Ženske	9,0	10,5	9,1	9,5	10,2	9,1
	0-17 let	Skupaj	6,4	10,5	6,6	6,2	6,7	3,1
		Moški	4,4	10,1	6,4	6,3	6,0	2,9
		Ženske	8,4	11,0	6,7	6,1	7,5	3,2
	18-64 let	Skupaj	6,3	7,9	7,8	7,6	8,0	7,0
		Moški	6,9	7,7	7,6	7,8	6,6	6,3
		Ženske	5,7	8,0	7,9	7,3	9,4	7,7
	65+ let	Skupaj	15,2	15,7	10,6	13,8	10,1	13,8
		Moški	5,5	11,1	4,7	7,3	4,6	9,2
		Ženske	21,6	19,0	15,0	18,4	14,3	17,2
Število oseb (dolgotrajno) pod pragom tveganja revščine	Skupaj	Skupaj	135.000	173.000	148.000	152.000	148.000	140.000
		Moški	54.000	77.000	63.000	67.000	55.000	56.000
		Ženske	81.000	97.000	84.000	86.000	93.000	83.000
	0-17 let	Skupaj	17.000	28.000	18.000	16.000	18.000	8.000
		Moški	6.000	14.000	9.000	9.000	8.000	4.000
		Ženske	11.000	14.000	9.000	8.000	10.000	4.000
	18-64 let	Skupaj	77.000	99.000	96.000	91.000	97.000	84.000
		Moški	42.000	49.000	48.000	48.000	41.000	39.000
		Ženske	35.000	50.000	48.000	43.000	56.000	46.000
	65+ let	Skupaj	42.000	47.000	33.000	45.000	34.000	47.000
		Moški	6.000	14.000	6.000	10.000	7.000	14.000
		Ženske	36.000	33.000	27.000	35.000	27.000	34.000

Vir: SURS SI-STAT 2019

Učinkovitost sistema socialnih transferjev z vidika zmanjševanja tveganja revščine je v Sloveniji primerjalno gledano relativno visoka. Iz podatkov je razvidno, da se je vpliv socialnih transferjev na zmanjševanje stopnje tveganja revščine v letih 2013 – 2014 zmanjšal. V letu 2015 je ostal na skoraj isti ravni kot leto pred tem (povečal se je za 0,1 o.t. in je znašal 42,3 %). V letu 2016 se je vpliv socialnih transferjev povišal za 0,5 o.t. in je znašal 42,8 %, v letu 2017 se je povišal za 1,8 o.t. in znašal 44,6 %, v letu 2018 pa je nekoliko upadel, in sicer za 1,4 o.t. oz. na 43,2 % (Preglednica 2.1).

Če od soc. transferjev odštejemo pokojnine (ki predstavljajo bistveni del dohodkov za stare 65 let in več), potem imajo soc. transferji največji vpliv pri zmanjševanju tveganja revščine pri mladih pod 18. letom starosti (51,7 %), pri starejših kategorijah prebivalstva pa njihov vpliv malenkostno upade, na 43,6 % (stari med 18 in 64 let) oz. 34,4 % (stari 65 let in več).

Preglednica 4.12: Vpliv socialnih transferjev na stopnjo tveganja revščine

		Stopnja tveganja revščine pred soc. transferji (pokojsnine niso del soc. Transferjev)	Stopnja tveganja revščine po soc. transferjih	Vpliv socialnih transferjev
Skupaj	Skupaj	23,4	13,3	43,2
	Moški	22,5	12,6	44,0
	Ženske	24,2	14,0	42,1
0-17 let	Skupaj	24,2	11,7	51,7
	Moški	24,9	12,2	51,0
	Ženske	23,5	11,2	52,3
18-64 let	Skupaj	21,8	12,3	43,6
	Moški	21,4	12,6	41,1
	Ženske	22,2	12,0	45,9
65+ let	Skupaj	27,9	18,3	34,4
	Moški	24,3	12,9	46,9
	Ženske	30,6	22,3	27,1

Vir: SURS SI-STAT 2019; vpliv socialnih transferjev: lastni preračuni

Stopnja resne materialne prikrajšanosti je v Sloveniji pod povprečjem v primerjavi z drugimi državami EU. Zniževati se je začela leta 2015: v letu 2015 se je zmanjšala za 0,8 odstotne točke, v letu 2016 za 0,4 o.t., v letu 2017 za 0,8 o.t. in v letu 2018 za 0,9 o.t. (Preglednica 4.13). V letu 2018 znaša tako stopnja resne materialne prikrajšanosti v Sloveniji 3,7 %, kar je manj kot v pred kriznem letu 2008 in pod povprečjem za 28 držav EU, kjer se sicer tudi zmanjšuje (6,0 % v letu 2017). Še vedno pa je resno materialno prikrajšanih skupno 74.000 ljudi.

Preglednica 4.13: Stopnja resne materialne prikrajšanosti

	2008	2014	2015	2016	2017	2018
Stopnja resne materialne prikrajšanosti (% oseb)	6,7	6,6	5,8	5,4	4,6	3,7
Število resno materialno prikrajšanih oseb (za najmanj 4 od 9 elementov)	130.000	133.000	116.000	108.000	92.000	74.000

Vir: SURS SI-STAT 2019

Stopnja tveganja socialne izključenosti, ki je v Sloveniji v letu 2014 ostala na enaki ravni kot predhodno leto (potem ko se je v obdobju krize poslabšala), se je z letom 2015 pričela postopno zniževati. Leta 2018 se je stopnja tveganja socialne izključenosti v primerjavi s predhodnim letom zmanjšala za 0,9 o.t. in je znašala 16,2 %, kar je nižje kot v obdobju pred krizo (leta 2008 je znašala 18,4 %). V letu 2018 se je tudi absolutno število oseb, ki tvegajo socialno izključenost spustilo pod vrednost iz pred kriznega obdobja, saj socialno izključenost tvega 326.000 prebivalcev Slovenije, kar je 35.000 manj kot leta 2008. Z vidika posameznih kategorij prebivalstva se s socialno izključenostjo v največji meri soočajo stari 65 let in več (20,1 %), še zlasti starejše ženske (24,4 %).

Preglednica 4.14: Stopnja tveganja socialne izključenosti

			2008	2014	2015	2016	2017	2018
Stopnja tveganja socialne izključenosti (% oseb)	Skupaj	Skupaj	18,5	20,4	19,2	18,4	17,1	16,2
		Moški	16,6	19,3	17,5	16,9	15,8	15,2
		Ženske	20,3	21,5	20,8	19,9	18,3	17,2
	0-17 let	Skupaj	15,3	17,7	16,6	14,9	15,1	13,1
		Moški	14,2	18,6	16,9	14,6	15,2	13,6
		Ženske	16,5	16,8	16,3	15,2	14,9	12,6
	18-64 let	Skupaj	18,0	21,3	19,7	19,1	17,3	16,0
		Moški	17,6	20,7	18,7	18,5	16,8	15,9
		Ženske	18,4	21,9	20,7	19,7	17,8	16,1
	65+ let	Skupaj	24,4	20,1	20,2	19,9	18,3	20,1
		Moški	15,0	13,6	12,6	12,9	12,3	14,4
		Ženske	30,5	24,7	25,5	25,0	22,9	24,4
Število oseb, izpostavljenih tveganju socialne izključenosti	Skupaj	Skupaj	361.000	410.000	385.000	371.000	345.000	326.000
		Moški	159.000	193.000	174.000	169.000	159.000	152.000
		Ženske	201.000	217.000	210.000	203.000	186.000	174.000
	0-17 let	Skupaj	55.000	67.000	63.000	57.000	58.000	50.000
		Moški	26.000	36.000	33.000	29.000	30.000	27.000
		Ženske	29.000	31.000	30.000	28.000	28.000	24.000
	18-64 let	Skupaj	233.000	279.000	253.000	245.000	222.000	203.000
		Moški	116.000	138.000	123.000	121.000	110.000	103.000
		Ženske	117.000	140.000	130.000	124.000	112.000	100.000
	65+ let	Skupaj	73.000	64.000	68.000	69.000	65.000	73.000
		Moški	18.000	18.000	18.000	19.000	19.000	22.000
		Ženske	55.000	46.000	50.000	50.000	47.000	51.000

Vir: SURS SI-STAT 2019

Povzamemo lahko, da kazalniki življenjske ravni na splošno kažejo na izboljšanje socialne situacije v populaciji v letu 2018 (za katerega so na voljo zadnji statistični podatki o kazalnikih življenjske ravni), kar je v največji meri posledica relativno visoke gospodarske rasti, ugodnih gibanj na trgu dela, pa tudi ukinitve varčevalnih ukrepov države iz obdobja krize, kar vpliva tako na zviševanje plač kot na zviševanje socialnih transferjev. Kljub temu so se nekaterim kategorijam v zadnjem letu povišale stopnje tveganja revščine. Opozoriti velja predvsem na starejše (65 in več let): pri njih se je stopnja tveganja revščine v letu 2018 zvišala, še posebej pa je visoka (in zvišana glede na predhodno leto) stopnja tveganja revščine starejših, ki živijo sami (višja med samskimi starejšimi ženskami, vendar se je v zadnjem letu bolj izrazito povišala samskim starejšim moškim). Dolgotrajno tveganje revščine je med starejšimi višje kot v drugih starostnih kategorijah, kar še posebej velja za starejše ženske. Tudi vpliv socialnih transferjev na zmanjševanje tveganja revščine je pri starejših najnižji, izrazito nizek je predvsem pri starejših ženskah. Poleg starejših med kategorijami, ki imajo že sicer visoke stopnje tveganja revščine, pa so se jim te v letu 2018 glede na predhodno leto še povišale, izpostavljamo delno delovno aktivna (manj kot polovico delovnega časa) gospodinjstva z vzdrževanimi otroki ter kategorijo brezposelnih moških.

4.2 Življenjska raven družin in otrok

Podatki kažejo, da stopnja tveganja revščine gospodinjstev z vzdrževanimi otroki že od leta 2014 upada. V letu 2018 se ta trend nadaljuje, saj znaša ta stopnja 10,3.²⁵ Stopnja tveganja revščine vseh gospodinjstev z otroki je nižja v primerjavi s tisto, ki velja za celotno populacijo in za gospodinjstva brez otrok (SURSTAT 2019). Boljši položaj gospodinjstev z otroki v primerjavi s celotno populacijo in z gospodinjstvi brez otrok se kaže tudi pri drugih kazalnikih socialnega položaja (v letu 2018 se jim je ponovno zmanjšala resna materialna prikrajšanost za 1 o.t., socialna izključenost za skoraj 2 o.t., stopnja dolgotrajne revščine pa kar za 3 o.t.)²⁶ (Eurostat 2019). Razlog za znižanje stopnje tveganja revščine gospodinjstev z vzdrževanimi otroki pripisujemo predvsem pozitivnim učinkom trga dela, v manjši meri pa tudi večji učinkovitosti socialnih transferjev (različnih prejemkov iz naslova socialne zaščite) pri blaženju revščine.

Podrobnejša primerjava podatkov glede na tip gospodinjstva kaže, da so določeni tipi gospodinjstev z otroki bolj izpostavljeni tveganju revščine kot drugi (glej Sliko 4.4). Opazno najvišjo stopnjo tveganja revščine imajo vseskozi enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom, sicer se je ta v letu 2018 v primerjavi z letom 2017 izrazito znižal (iz 30 % na 24 %). V obdobju 2010–2015 so bile tveganju revščine poleg enostarševskih gospodinjstev najbolj izpostavljene velike družine (gospodinjstva, ki jih sestavljajo dva odrasla in vsaj trije vzdrževani otroci). Po izboljšanju položaja teh družin v letu 2016, se je v letu 2017 tveganje za revščino tem družinam ponovno povišalo (iz 11,0 % na 13,4 %) in se tako dvignilo nad višino stopnje tveganja revščine celotne populacije. Enak trend se nadaljuje v letu 2018, saj njihova stopnja revščine znaša že 15,8 %.

Stopnja tveganja revščine se je v letu 2018 zmanjšala gospodinjstvom z dvema odraslima in dvema vzdrževanimi otrokoma (iz 10,2 % v letu 2017 na 9,3 %), vendar v obdobju 2010 – 2018 ostaja razmeroma konstantna. Gospodinjstvom dveh odraslih z enim vzdrževanim otrokom je v letih 2012 – 2016 stopnja tveganja revščine večinoma naraščala in je bila v letu 2016 celo višja od stopnje, ki velja za velike družine. Leta 2016 se je trend obrnil, tako se je stopnja tveganja do leta 2018 zmanjšala kar za 6,8 o.t. Ta gospodinjstva so tako tako v letu 2018 (tako kot v letu 2017) še vedno v nekoliko boljšem položaju celo v primerjavi z gospodinjstvi z dvema odraslima z dvema vzdrževanimi otrokoma, ki že od leta 2012 najmanj tvegajo revščino (če izvajamo tip »druga gospodinjstva z vzdrževanimi otroki«).

Če povzamemo: kljub temu, da je stopnja tveganja revščine gospodinjstev z vzdrževanimi otroki nižja od splošne stopnje tveganja revščine v populaciji in nižja od stopnje tveganja gospodinjstev brez vzdrževanih otrok, imajo nekatera gospodinjstva z vzdrževanimi otroki visoke stopnje tveganja, ki so se v letu 2018 glede na predhodno leto še celo povišale. To najbolj velja za gospodinjstva dveh odraslih z vsaj tremi vzdrževanimi otroki, s stopnjo tveganja revščine 15,8 % v letu 2018 (kar 4,8 o.t. več kot v letu 2016).

²⁵ Stopnja tveganja revščine gospodinjstev z vzdrževanimi otroki: 12,9 % (2015), 11,4 % (2016), 11,2 % (2017), 10,3 % (2018).

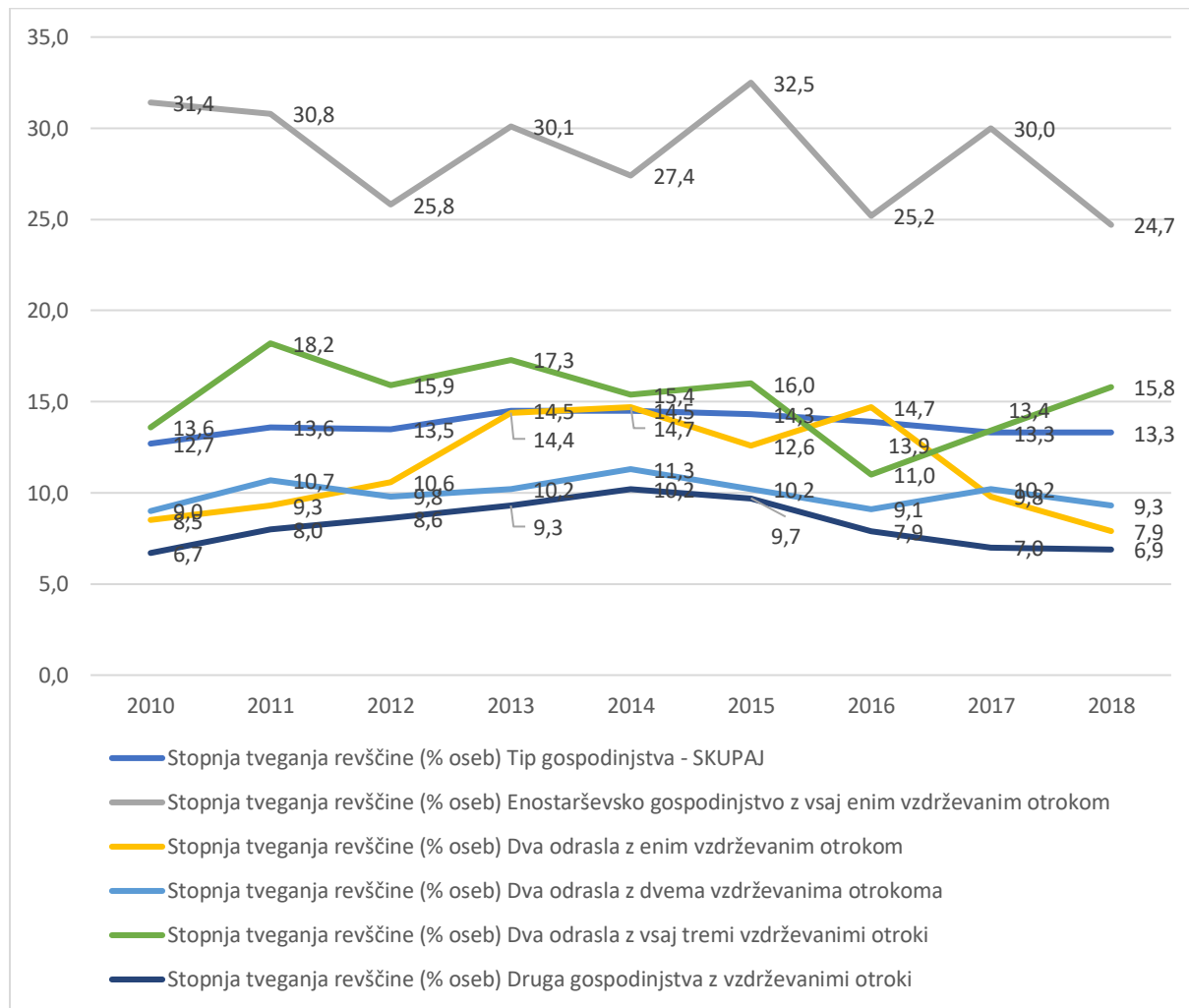
²⁶ Stopnja dolgotrajne revščine gospodinjstev z vzdrževanimi otroki: 6,9 % (2016), 6,7 % (2017), 3,9 (2018) in gospodinjstev brez vzdrževanih otrok: 10,3 % (2016), 9,9 % (2017), 12,1 (2018).

Resna materialna prikrajšanost gospodinjstev z vzdrževanimi otroki: 4,4 (2016), 3,3 % (2017), 2,3 % (2018) in gospodinjstev brez vzdrževanih otrok: 6,5 % (2016), 6,0 % (2017), 5,4 (2018).

Socialna izključenost gospodinjstev z vzdrževanimi otroki: 14,5 % (2016), 13,8 % (2017) in 11,9 % (2018) in gospodinjstev brez vzdrževanih otrok: 23,1 % (2016), 20,7 % (2017) in 21 % (2018).

Daleč najbolj po visoki stopnji tveganja revščine izstopajo enostarševska gospodinjstva, ki so imela v letu 2018 sicer nižjo stopnjo tveganja revščine kot v letu 2017, a ta kljub temu ostaja visoka (24,7 %).

Slika 4.4: Stopnja tveganja revščine različnih tipov gospodinjstev z vzdrževanimi otroki: primerjava s celotno populacijo (v %)

Vir: SURS, SI-STAT 2019.

V letu 2018 se je gospodinjstvom, ki jih sestavljajo dva odrasla in en vzdrževan otrok, materialni oz. dohodkovni položaj precej izboljšal. Gre za gospodinjstva, ki se jim je v obdobju 2010 do 2016 (z nekaj nihanji) tveganje revščine opazno povečalo. Če so v letu 2010 tvegali revščino »le« v 8,5 %, ta stopnja naraste na 14,7 % v letu 2016. Leta 2017 se je njihova stopnja tveganja revščine znižala za 4,9 o.t., tj. na 9,8 %, v letu 2018 pa na 7,9 %. Kot kažejo podatki v Preglednici 2.15, je izboljšanje položaja gospodinjstev dveh odraslih in enega otroka predvsem posledica izboljšanja učinkovitosti socialnih transferjev (prejemkov iz naslova socialne zaščite) za ta tip gospodinjstva: v primerjavi z letom 2017, ko so temu tipu gospodinjstva socialni transferji (prejemki iz naslova socialne zaščite) zniževali revščino za 54,4 %, se je ta učinek sicer zmanjšal, a ostaja visok, in sicer 51,9 %. Visoka učinkovitost socialnih transferjev pri zmanjševanju revščine za ta tip gospodinjstev je zelo verjetno še vedno povezana predvsem z ukinitvijo varčevalnih ukrepov iz kriznega obdobja (varčevalni ukrepi so povzročili zmanjšanje upravičenosti določenih gospodinjstev z otroki iz srednjega razreda do tistih socialnih

prejemkov, ki ne temeljijo na plačanih prispevkih in so odvisni od dohodkovnega položaja – torej tudi večine družinskih prejemkov (Stropnik 2017).

V Preglednici 4.15 so prikazane stopnje tveganja revščine pred socialnimi transferji (prejemki iz naslova socialne zaščite) in po njih za različne tipe gospodinjstev za leti 2017 in 2018. Za obe prikazani leti je tudi izračunana učinkovitost socialnih transferjev (prejemkov iz naslova socialne zaščite) pri zmanjševanju tveganja revščine posameznega tipa gospodinjstva. Na splošno je učinkovitost socialnih transferjev pri zmanjševanju tveganja revščine precej višja za gospodinjstva z otroki kot za gospodinjstva brez otrok. Sicer se je ta v primerjavi z letom 2017 nekoliko znižala za gospodinjstva brez vzdrževanih otrok in ostala na skoraj enaki ravni za gospodinjstva z vzdrževanimi otroki, kar še vedno kaže na precejšnjo usmerjenost socialnih transferjev na otroke. Največja učinkovitost socialnih transferjev pri zmanjševanju tveganja revščine je sicer opazna pri gospodinjstvih dveh odraslih oseb in dveh ali več otrok, precej pa se je zmanjšala pri gospodinjstvih s tremi ali več otroki, kar tudi sicer dokazuje porast same stopnje tveganja revščina za ta tip gospodinjstva. Najnižjo učinkovitost socialnih transferjev pri zmanjševanju tveganja revščine med gospodinjstvi z otroki beležijo enostarševska gospodinjstva, ki pa se jim je učinkovitost socialnih transferjev v letu 2018 glede na predhodno leto izboljšala (iz 31,5 % v letu 2017 na 45,8 % v letu 2018). Enostarševska gospodinjstva imajo sicer zelo visoke stopnje tveganja revščine brez upoštevanja socialnih transferjev (kot posledico dejstva, da je v teh gospodinjstvih le ena odrasla oseba, ki lahko pridobiva tržne dohodke), ob upoštevanju socialnih transferjev pa (kot že zapisano) ostajajo med gospodinjstvi z otroki tip gospodinjstva, ki ima najvišje tveganje revščine.

Preglednica 4.15: Učinkovitost socialnih transferjev glede na tip gospodinjstev: primerjava med letoma 2017 in 2018; v %

	2017			2018		
	pred soc. transf.	po soc. transf.	učinkovitost soc. transf.	pred soc. transf.	po soc. transf.	učinkovitost soc. transf.
Skupaj	24,0	13,3	44,6	23,4	13,3	43,2
1 starš + vsaj 1 otrok	43,8	30,0	31,5	45,6	24,7	45,8
2+1	21,5	9,8	54,4	16,4	7,9	51,9
2+2	20,7	10,2	50,7	19,8	9,3	53,0
2+3	31,3	13,4	57,2	31,1	15,8	49,2
gosp. brez otrok	25,0	15,7	37,2	25,8	16,8	34,9
gosp. z otroki	23,1	11,2	51,5	21,3	10,3	51,6

Vir: Eurostat 2019, lastni preračuni.

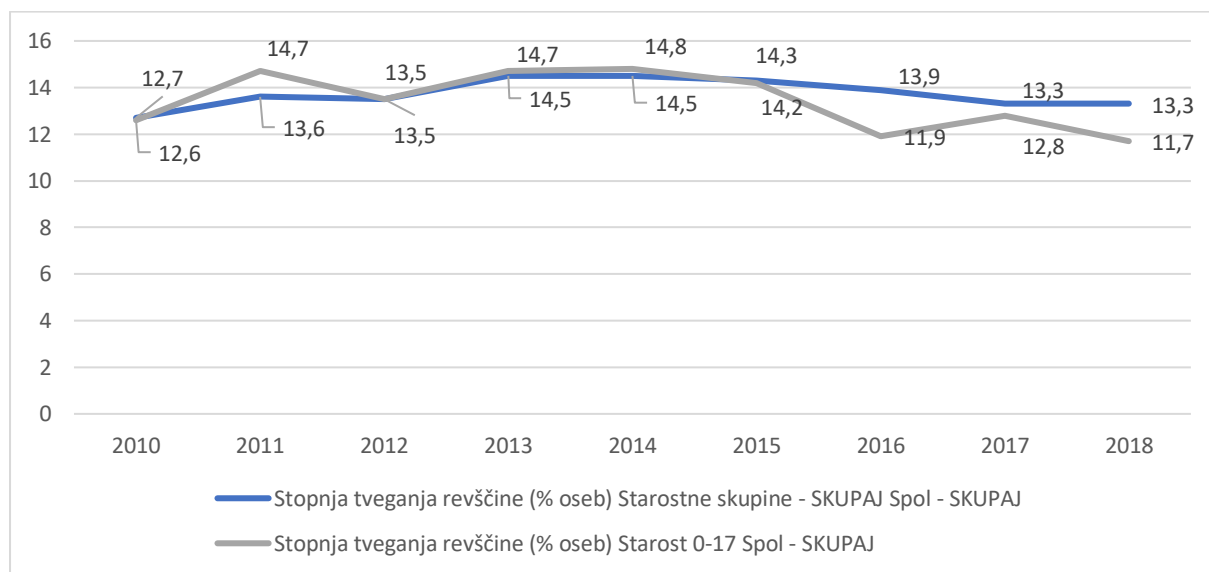
Dejstvo, da enostarševska gospodinjstva razpolagajo z nižjim razpoložljivim dohodkom kot dvostarševska gospodinjstva, se odraža tudi pri posameznih elementih materialne prikrajšanosti. Tako je pri zmožnosti enostarševskih družin, da pokrijejo nepričakovane izdatke v višini 600 evrov v letu 2018 prišlo do izboljšanja položaja oz. zmožnosti enostarševskih družin. Nepričakovane izdatke v višini 600 evrov si lahko pokrije 46 % enostarševskih gospodinjstev, kar je za 10 o.t. več kot leta 2017. Za primerjavo: nepričakovane izdatke v višini 600 evrov bi leta 2018 lahko pokrilo 71 % dvočlanskih gospodinjstev z otroki (SURSTAT SI-STAT 2019). Enostarševska gospodinjstva si tudi redkeje kot druga gospodinjstva z otroki privoščijo počitnikovanje (en teden počitnic izven doma) – zmožnosti za dopustovanje je v 2018 imelo 74 % enostarševskih in 89 % dvostarševskih gospodinjstev z otroki (ibid.). Po podatkih Eurostata (2019) si v letu 2018 kar 9,1 % enostarševskih gospodinjstev ni moglo privoščiti

avtomobila (7,9 % v letu 2017). Sicer se je, kar se tiče pomembnih stroškov gospodinjstev, v letu 2018 v primerjavi s predhodnim letom za 8 o.t. znižal delež enostarševskih gospodinjstev, ki so jim stanovanjski stroški predstavljali veliko breme – teh je bilo v 2017 kar 52 %, v letu 2018 »le« 44 %. Sorazmerno visoka obremenjenost gospodinjstev s stroški stanovanja je bila sicer značilna tudi za ostala gospodinjstva z otroki: 31 % dvostarševskih družin z vsaj enim otrokom ter 34 % drugih gospodinjstev z otroki je poročalo o tem, da so stanovanjski stroški veliko breme za njihov proračun (ibid.).

Na Sliki 4.5 je prikazano gibanje stopnje tveganja revščine otrok (0 – 17 let) in celotne populacije v Sloveniji v letih 2010 – 2018, v Preglednici 2.16 pa učinkovitost socialnih transferjev (prejemkov iz naslova socialne zaščite) pri zmanjševanju tveganja revščine otrok za leti 2017 in 2018.

Po porastu stopnje tveganja revščine otrok v letu 2017, se je ta v letu 2018 ponovno znižala. Ostaja nižja od stopnje tveganja revščine v celotni populaciji. Tudi pri dveh drugih kazalnikih socialnega položaja se je položaj otrok v letu 2018 glede na predhodno leto izboljšal – in sicer pri stopnji dolgotrajnega tveganja revščine (iz 6,7 % leta 2017 na 3,1 % leta 2018) ter stopnji tveganja socialne izključenosti (iz 15,1 % leta 2017 na 13,1 % leta 2018). Pri kazalniku resne materialne prikrajšanosti otrok pa je opaziti izboljšanje, tj. znižanje (3,1 % leta 2017 in 2,2 % 2018), kar, kot že zapisano, v letu 2018 velja tudi za vse tipe gospodinjstev z otroki in za celotno populacijo (SURS 2019; Eurostat 2019).

Slika 4.5: Stopnja tveganja revščine otrok in celotne populacije; v %

Vir: SURS, SI-STAT 2019.

Stopnja tveganja revščine otrok pred socialnimi transferji se je v letu 2018 v primerjavi z letom 2017 znižala. Učinkovitost socialnih transferjev se v letu 2018 glede na predhodno leto povečala za 1,5 o.t. znaša 51,7 %.

Preglednica 4.16: Učinkovitost socialnih transferjev pri zniževanju stopnje tveganja revščine otrok: primerjava med letoma 2017 in 2018; v %

	2017			2018		
	pred soc. transf.	po soc. transf.	učinkovitost soc. transf.	pred soc. transf.	po soc. transf.	učinkovitost soc. transf.
0-17 let	25,7	12,8	50,2	24,2	11,7	51,7

Vir: SURS SI-STAT 2019, lastni preračuni.

Daleč največje tveganje za revščino imajo otroci, ki živijo v delovno neintenzivnih gospodinjstvih. Stopnja tveganja revščine za taka gospodinjstva je bila v letu 2017 kar 75,3 %. V primerjavi s predhodnim letom, ko je revščino tvegalo kar 82,5 % takih gospodinjstev, se je njihov položaj sicer izboljšal (za 2,7 o.t.). Kljub izboljšanju se zdi nujno ohraniti fokus na delovno neintenzivnih gospodinjstvih z vzdrževanimi otroki in v prihodnje k njim usmeriti dodatne ciljne ukrepe namenjene zmanjševanju tveganja revščine. V primerih, ko ni zdravstvenih ali drugih ovir pri vključevanju na trg dela, je odraslim osebam iz teh gospodinjstev potrebno zagotoviti intenzivno interdisciplinarno in medinstitucionalno podporo pri vključevanju na trg dela, ohranjanju zaposlitve ter zagotavljanju podpore tam, kjer jo potrebujejo, ob upoštevanju virov moči in podpore znotraj družin. Za delovno neaktivna gospodinjstva (družine), kjer je vključevanje staršev ali skrbnikov na trg dela izrazito oteženo ali celo nemogoče zaradi zdravstvenega položaja, hendikepa, specifičnega statusa (npr. upokojenci, kmetje), družbenih ovir ali izpostavljenosti diskriminaciji na trgu dela, pa je treba zagotoviti stabilno in varno okolje ter zadostno podporo, ki bo usmerjena v preprečevanje medgeneracijskega prenosa revščine. Mednarodno primerljiva raziskava namreč ugotavlja, da bodo otroci, posebno dečki, iz gospodinjstev brez delovno aktivnih članov bolj verjetno kot odrasli dosegli nižjo izobrazbo, bodo brezposelni in tudi sami revni (Gregg et al. 2017).

5 Transferji iz javnih sredstev, odvisni od materialnega položaja posameznikov in družin

Pričujoče poglavje je namenjeno prikazu trendov gibanja prejemnikov in upravičencev do pravic iz javnih sredstev (socialnih transferjev), ki so odvisni od materialnega položaja posameznikov in družin, ter njihovo strukturo. Gre za socialne transferje, ki ne temeljijo na zavarovalnem principu, ampak izhajajo iz potreb oseb, ki si same (oz. njihove družine) niso zmožne zagotoviti preživetja, oz. imajo dohodke, ki ne dosegajo postavljenega praga dohodka na družinskega člana. Prejemke iz javnih sredstev, ki so odvisni od materialnega položaja posameznikov in družin, opredeljuje Zakon o urejanju pravic iz javnih sredstev (v nadaljevanju ZUPJS), posamezne prejemke pa še drugi zakoni – denarno socialno pomoč in varstveni dodatek opredeljuje Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (v nadaljevanju ZSVarPre).

ZUPJS opredeljuje štiri denarne prejemke, in sicer: otroški dodatek (v nadaljevanju OD), denarno socialno pomoč (v nadaljevanju DSP), varstveni dodatek (v nadaljevanju VD) in državno štipendijo (v nadaljevanju DŠ). Upravičenost posameznika in družine do denarnih prejemkov je odvisna od njihovega materialnega položaja. O pravici do denarnih prejemkov odločajo CSD, na podlagi vloge posameznika, ki pravico(ce) uveljavlja zase in za svoje družinske člane ter na podlagi preverjanja upravičenosti.²⁷ Denarne prejemke je možno uveljavljati le po naslednjem zaporedju: (1) otroški dodatek, (2) denarna pomoč, (3) varstveni dodatek, (4) državna štipendija; prejemki, ki se uveljavljajo prej, se vsaj delno upoštevajo v dohodek družine.

Poleg denarnih pravic, CSD po ZUPJS odločajo še o pravicah do različnih subvencij in plačil, in sicer: znižanju plačila za programe vrtcev; oprostitvi plačil socialnovarstvenih storitev; prispevku k plačilu družinskega pomočnika; subvenciji najemnine; pravici do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev in o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje. CSD je odločal tudi o subvenciji šolske prehrane (malice, kosila) za učence, vendar je uveljavljanje subvencije malice in/ali kosila zdaj poenostavljeno – vezano je na povprečni mesečni dohodek na osebo v družini učenca, ugotovljen v veljavni odločbi o otroškem dodatku.²⁸ Vzgojno-izobraževalni zavodi tako sami upoštevajo uvrstitev učenca v dohodkovni razred na osnovi podatkov o povprečnem mesečnem dohodku na osebo iz veljavne odločbe o otroškem dodatku. CSD o subvenciji malice ali subvenciji kosila odloča le še v primeru, ko družina učenca ne razpolaga z odločbo o otroškem dodatku.

V nadaljevanju tega poglavja so predstavljeni podrobnejši podatki o številu in strukturi prejemnikov in upravičencev do DSP (redna, izredna), VD, OD, DŠ in subvencije vrtca. Z izrazom prejemniki označujemo osebe, ki so vložile vlogo za dodelitev pravice in jim je bila pravica odobrena za njih in njihove družinske člane (člane gospodinjstva; v primeru OD za njihove otroke). Z izrazom upravičenci pa označujemo

²⁷ Pravice iz javnih sredstev se uveljavljajo pri CSD, kjer ima vlagatelj stalno prebivališče ali kjer večina oseb iz gospodinjstva dejansko biva (če imajo stalno ali začasno prebivališče na različnih naslovih). Uveljavljajo se z vložitvijo enotne vloge osebno ali po pošti, za otroški dodatek, znižano plačilo vrtca ali državno štipendijo pa lahko tudi elektronsko, preko portala e-Uprava.

²⁸ Upravičenci do subvencije za malico ali kosilo so učenci, ki se redno izobražujejo, so prijavljeni na malico ali kosilo in izpolnjujejo naslednje kriterije:

- do polne subvencije za malico oz. do brezplačne malice so upravičeni učenci iz družin, v katerih povprečni mesečni dohodek na osebo, ugotovljen v veljavni odločbi o OD, ne presega 545,98 evrov;
- do polne subvencije za kosilo oz. do brezplačnega kosila so upravičeni učenci iz družin, v katerih povprečni mesečni dohodek na osebo, ugotovljen v veljavni odločbi o OD, ne presega 370,86 evrov.

Do subvencije malice so ne glede na zgornje pogoje upravičeni tudi učenci, ki so nameščeni v rejniško družino (upravičeni so tudi do subvencije za kosilo), in učenci, prosilci za azil.

osebe, ki imajo pravico dejansko odobreno (torej prejemniki in njihovi upravičeni družinski člani). Pri podatkih o prejemnikih torej govorimo o gospodinjstvih, pri podatkih o upravičencih pa o posameznikih (osebah).

Podatke (anonimizirane in v neobdelani obliki) o številu in strukturi prejemnikov in upravičencev do javnih sredstev, odvisnih od materialnega položaja posameznika oz. družine za leto 2019, smo v januarju 2020 pridobili od MDDSZ. Podatke za prejšnja leta smo od MDDSZ pridobili že takrat. V vseh primerih gre za podatke iz sistema ISCSD2, ki se polni z informacijami iz vlog in odobrenih pravic.

5.1 Denarna socialna pomoč (DSP) za obdobje

Pravico do DSP od začetka leta 2012 ureja Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVarPre²⁹), sprejet konec leta 2010 (z različnimi kasnejšimi novelami). DSP je socialnovarstveni prejemek, namenjen posameznikom ali družinam, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti sami zaradi okoliščin, na katere ne morejo vplivati. Z DSP se upravičencu za čas prebivanja v Republiki Sloveniji zagotavljajo sredstva za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje (2. in 4. člen ZSVarPre).

Višina DSP se za upravičenca določi glede na višino osnovnega minimalnega dohodka³⁰. Znesek osnovnega minimalnega dohodka je določen v ZSVarPre in se usklajuje z inflacijo. Od začetka leta 2012, ko sta se začela izvajati ZUPJS in ZSVarPre, do konca leta 2019 so se zneski osnovnega minimalnega dohodka gibal tako:

- od 01.01.2012: 260,00 evrov,
- od 01.08.2013 (uskladitev): 265,22 evrov,
- od 01.08.2014 (uskladitev): 269,20 evrov,
- od 01.08.2015 (uskladitev): 270,82 evrov,
- od 01.01.2016 (prenehanje veljavnosti ZUJF): 288,81 evrov,
- od 01.08.2016 (uskladitev): 292,56 evrov,
- od 01.08.2017 (uskladitev): 297,53 evrov,
- od 01.06.2018 (novela ZSVarPre): 385,05 evrov,
- od 01.08.2018 (uskladitev): 392,75 evrov,
- od 01.08.2019 (uskladitev): 402,18 evrov.

Novela ZSVarPre, ki je bila sprejeta aprila 2018, je sicer zvišanje osnovnega zneska minimalnega dohodka v letu 2018 opredelila kot začasno (od 1. 6. do 31. 12. 2018), saj naj bi se s 1. januarjem 2019 znesek osnovnega minimalnega dohodka znižal na 331,26 evra. To se ni zgodilo, saj je januarja 2019 ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti izdala Odredbo o usklajeni višini minimalnega dohodka od januarja 2019, po kateri osnovni znesek minimalnega dohodka tudi od januarja 2019 ostaja v nespremenjeni višini, znesek pa je bil nato z avgustom 2019 še usklajen z inflacijo ter trenutno (začetek leta 2020) znaša 402,18 evrov.

Odobrena višina DSP, ki jo prejme prejemnik zase in za svoje družinske člane, je odvisna od višine dohodkov družine, števila družinskih članov, premoženja, prihrankov ter zagotovljene oskrbe in morebitnega obstoja krivdnega razloga (npr. neprijavljenost pri ZRSZ ali izbris iz evidence brezposelnih oseb zaradi neizpolnjevanja obveznosti, prestajanje zaporne kazni). Za družino se DSP določi tako, da se seštejejo zneski za posamezne družinske člane (glede na uteži na osnovni minimalni dohodek, ki jim pripadajo), nato pa se od tega odštejejo skupni dohodki družinskih članov, če jih imajo.

Upravičenci do DSP so hkrati z DSP upravičeni tudi do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje (če niso zavarovani iz drugega naslova). CSD o pravici do plačila prispevka za obvezno

²⁹ Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (Uradni list RS, št. 61/10, 40/11, 14/13, 99/13, 90/15, 88/16 in 31/18 in 73/18).

³⁰ Upravičencu, ki nima lastnih dohodkov po ZSVarPre, se določi v višini osnovnega minimalnega dohodka; za druge upravičence se določi kot razlika med osnovnim minimalnim dohodkom in lastnim dohodkom upravičenca; za družino pa se določi kot razlika med seštevkom minimalnih dohodkov, ki pripadajo posameznim družinskim članom in lastnim dohodkom družine.

zdravstveno zavarovanje odloča hkrati z odločanjem o dodelitvi DSP, razen če vlagatelj izrecno izjavi, da te pravice ne želi.

Odrasli upravičenci do DSP, ki so delovno aktivni ali so vključeni v določene ukrepe APZ, programe psihosocialne rehabilitacije ali v zaposlitveno rehabilitacijo ali opravljajo volontersko pripravništvo ali imajo sklenjen pisni dogovor o prostovoljskem delu pri humanitarnih organizacijah, lahko uveljavljajo dodatek za delovno aktivnost. Dodatek za delovno aktivnost je dodatek k osnovnemu minimalnemu dohodku (cenzusu) odrasle osebe (višja utež), njegov osnovni namen pa je spodbujati aktivnost prejemnikov DSP, bodisi v obliki opravljanja dela za plačilo bodisi v obliki vključitve v aktivnosti, ki imajo za namen razrešitev socialnih problematik in izboljšanje zaposljivosti. Dodatek za delovno aktivnost se dodeljuje v dveh višinah, glede na obseg delovne aktivnosti oz. vključenosti osebe: nižji za 60 do 128 ur dela oz. vključenosti mesečno ter za opravljanje prostovoljnega dela pri humanitarnih organizacijah, ki je lahko v manjšem obsegu; višji pa za več kot 128 ur dela mesečno.

5.1.1 Gibanje prejemnikov in upravičencev do DSP ter njihova struktura

Po svoji naravi je DSP zastavljena kot začasna pomoč, saj se prvič lahko dodeli največ za obdobje treh mesecev. Ob nespremenjenih okoliščinah se upravičencu lahko dodeli ponovno – za obdobje šest mesecev. Najdlje se lahko dodeli za obdobje enega leta, če zaradi starosti nad 63 let (ženske) oziroma nad 65 let (moški), bolezni ali invalidnosti ali drugih okoliščin ni mogoče pričakovati izboljšanja socialnega položaja upravičenca. Omenjeno »vrsto« DSP glede na obdobje prejemanja, opredeljujemo kot redno DSP ali DSP za obdobje. Trajna DSP pa se dodeli upravičencu, ki je trajno nezaposljiv ali trajno nezmožen za delo ali v starosti nad 63 let (ženske) oz. nad 65 let (moški) ter je brez premoženja in se ne nahaja v institucionalnem varstvu. Te pogoje morajo izpolnjevati tudi družinski člani upravičenca.

V Preglednici 5.1 so prikazani mesečni podatki o številu prejemnikov in upravičencev do DSP ter višini mesečno izplačanih sredstev za obdobje od 1. septembra 2012 do 1. decembra 2019. Gibanje števila prejemnikov in upravičencev do DSP za isto časovno obdobje je grafično prikazano tudi na Sliki 5.1.

Število prejemnikov in upravičencev do DSP se je po letu 2012 zviševalo in je bilo z nekaj nihanji visoko v letu 2015 in prvi polovici leta 2016, bolj izrazito povišanje je bilo tudi spomladi leta 2017 (z vrhom v aprilu 2017, ko se je mesečno število upravičencev približalo 84.000), potem pa je bilo število prejemnikov in upravičencev do DSP v rahlem upadu vse do poletnih mesecev 2018. Od junija 2018 naprej je število prejemnikov in upravičencev do DSP ponovno naraslo, in bilo še posebej izrazito v zadnjih dveh mesecih leta 2018, ko je število prejemnikov in upravičencev DSP doseglo do tedaj najvišjo raven po letu 2012 (decembra 2018 je DSP prejelo 56.626 prejemnikov oziroma 89.100 upravičencev). V januarju 2019 je število upravičencev in prejemnikov do DSP ponovno nekoliko upadlo, vendar pa je v februarju 2019 že preseгло vrednost iz decembra 2018, ko se je število upravičencev dvignilo na 90.812 in število prejemnikov nad 57.572, ter naraščalo do **aprila in maja 2019, ko je število upravičencev do DSP doseglo najvišjo vrednost**, število prejemnikov DSP pa eno višjih **od leta 2012** (v aprilu 2019 se je **število upravičencev** povzdignilo na **92.211** in število prejemnikov na 58.280). Od junija do septembra 2019 se je število upravičencev in prejemnikov do DSP nekoliko spuščalo, vendar je v povprečju še vedno ostajalo višje od predhodnih let. Od oktobra dalje pa beležimo njegov ponoven porast, tako da je **število prejemnikov DSP ob koncu leta 2019 doseglo najvišjo raven od leta 2012** število upravičencev do DSP pa je ob koncu leta 2019 še vedno eno višjih od leta 2012 dalje.

Decembra 2019 je DSP prejelo 58.553 prejemnikov (gospodinjstev) oziroma 92.048 upravičencev (oseb), od katerih je 67.868 odraslih oseb in 24.180 otrok. Ko že zapisano, **je to najvišje število prejemnikov DSP in eno najvišjih števil upravičencev do DSP po uvedbi nove socialne zakonodaje z začetkom leta 2012**, in to kljub dejstvu, da so gospodarske razmere in razmere na trgu dela ugodne in da je povpraševanje po delovni sili veliko (oz. da delodajalci ne dobijo dovolj delovne sile).

Naraščanje števila prejemnikov in upravičencev do DSP od februarja do aprila 2019 je najbolj verjetno povezano z januarja oddano Odredbo o usklajeni višini minimalnega dohodka, ki je določila, da osnovni znesek minimalnega dohodka, ki se je v juniju 2018, kot posledica sprejetja Novele ZSVarPre aprila 2018 izrazito zvišal in je bil mišljen kot začasen, ostaja v nespremenjeni višini (kar za 29,4 % glede na njegovo višino pred junijem 2018 oz. od avgusta 2018 dalje za 32 % glede na višino pred junijem 2018). Ohranitev zvišanega osnovnega zneska minimalnega dohodka (zvišan cenzus) posledično pomeni, da je do pravice upravičenih več gospodinjstev oz. posameznikov, kar v Sloveniji, ki ima visoko koncentracijo razpoložljivih dohodkov tik nad mejo upravičenosti oz. okoli te meje (veliko fleksibilnih oblik zaposlitve, precejšnja koncentracija plač tik nad minimalno plačo) ob vsakem večjem dvigu zneska pomeni opazen priliv novih upravičencev. V primeru, da je oseba, ki uveljavlja DSP, zaposlena (opravlja delo ali je vključena v kakšen program), je cenzus zaradi dodatka za delovno aktivnost še višji in od avgusta 2019 dalje znaša 607,29 evrov (višji dodatek za delovno aktivnost) oz. 506,75 evrov (nižji dodatek za delovno aktivnost; tudi v primeru prostovoljnega dela pri nevladni organizaciji). Zaradi relativno visokega zneska osnovnega minimalnega dohodka (cenzusa), še posebej če mu je dodan dodatek za delovno aktivnost, so do DSP večinoma upravičena tudi gospodinjstva, v katerih je zaposlena ena oseba (od dveh odraslih). Zviševanje zneska osnovnega minimalnega dohodka (in dodatka za aktivnost) torej posledično pomeni, da se širi krog upravičencev. Vendarle pa ni povsem jasno, kako razložiti dodatno povečanje prejemnikov in upravičencev do DSP od oktobra do decembra 2019, ko sta števili prejemnikov in upravičencev najvišji do sedaj. Morda gre za zamaknjen učinek višjega cenzusa ali avgusta za 9,42 evra z inflacijo usklajen osnovni znesek minimalnega, ki sedaj znaša 402,18 evra, ko nekateri upravičenci šele z zamikom ugotovijo, da so upravičeni do pravice in jo lahko uveljavljajo. Verjetno je, da 'novi' upravičenci do DSP ne prihajajo toliko iz vrst brezposelnih, ampak bolj iz vrst zaposlenih z nizkimi dohodki. V prihodnje bi bilo tako nujno spremljati strukturo prejemnikov DSP tudi z vidika njihovega aktivnostnega položaja (statusa).

V povprečju je DSP v letu 2013 dobilo mesečno 68.002 upravičencev (oseb), v letu 2014 povprečno mesečno 74.470 oseb, v letu 2015 povprečno mesečno 80.641 oseb, v letu 2016 povprečno mesečno 80.680 oseb, v letu 2017 povprečno mesečno 80.570 oseb, v letu 2018 pa povprečno mesečno 81.890 upravičencev (oseb). V letu 2019 je povprečno mesečno DSP prejelo 57.343 gospodinjstev oz. 90.461 upravičencev (oseb), od tega povprečno 66.469 odraslih. Če smo za leta 2015–2017 ugotavljali, da se je število oseb, ki prejemajo DSP, stabiliziralo na sorazmerno visoki ravni okoli 80.000 oseb (upravičencev), se je v letu 2018 njihovo število povprečno mesečno približevalo že 82.000 oseb, medtem ko je v letu 2019 že preseglo 90.000 oseb. To se seveda odraža tudi na višini sredstev iz proračuna izplačanih za DSP (glej Preglednico 5.1), ki je v letu 2018 izrazito naraščala od maja 2018 izplačanih okoli 14.200.000 evrov, do decembra 2018, ko so izplačila za namen DSP že presegla 20 mio evrov. V letu 2019 pa je višina sredstev z izjemo januarja in junija sicer ostajala višja od 20 milijonov evrov, a je bila manj skokovita. Največ sredstev proračuna je bilo za DSP izplačanih od februarja do aprila, ter avgusta in novembra 2019 v višini od okvirno 20.400.000 do 20.600.000 evrov, medtem ko so bila decembra 2019 izplačila za namen DSP že višja od 20.700.000 evrov.

Preglednica 5.1: Mesečno število prejemnikov in upravičencev do DSP (redne – za obdobje in trajne) ter višina sredstev, Slovenija, september 2012–december 2019

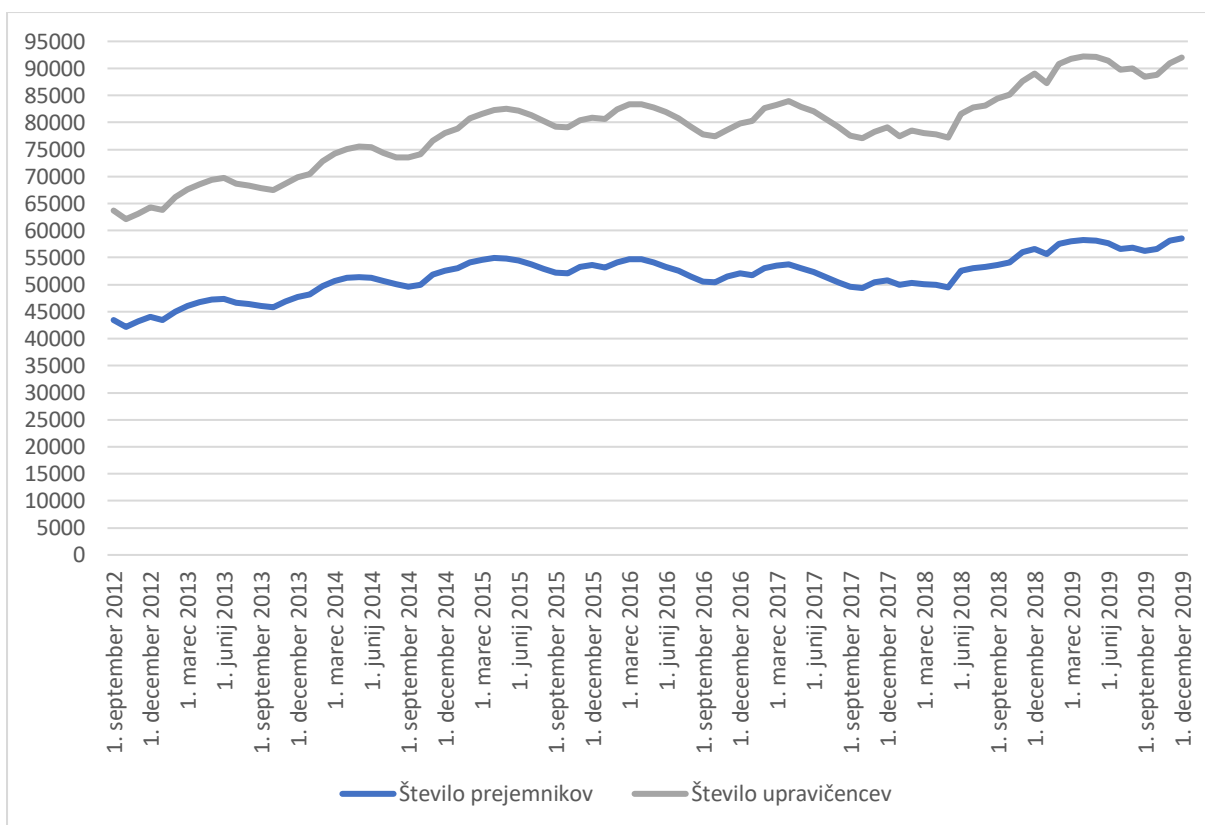
	Število prejemnikov	Število upravičencev			Višina sredstev	Povprečna višina	
		Vsi	Odrasli	Upravičeni do trajne DSP		Redna DSP	Trajna DSP
1. september 2012	43.446	63.707	47.968	371	10.429.069,56	237,96	237,88
1. oktober 2012	42.179	62.119	46.581	377	10.257.455,23	241,21	237,55
1. november 2012	43.204	63.088	47.608	378	10.452.876,34	240,02	238,29
1. december 2012	44.041	64.264	48.546	380	10.614.927,98	238,87	238,58
1. januar 2013	43.464	63.774	48.005	390	10.548.826,37	240,03	237,07
1. februar 2013	45.040	66.190	49.829	392	11.030.432,84	242,05	238,76
1. marec 2013	45.997	67.593	50.917	391	11.259.043,82	241,99	237,24
1. april 2013	46.789	68.605	51.786	353	11.472.467,91	242,70	242,19
1. maj 2013	47.213	69.394	52.348	349	11.615.169,58	243,79	242,91
1. junij 2013	47.364	69.695	52.542	345	11.666.264,21	243,99	243,30
1. julij 2013	46.595	68.627	51.711	349	11.479.160,91	244,21	242,94
1. avgust 2013	46.377	68.366	51.446	351	11.663.325,12	249,47	246,52
1. september 2013	46.005	67.796	51.050	349	11.563.696,27	249,48	246,60
1. oktober 2013	45.839	67.537	50.865	354	11.525.646,91	249,74	246,26
1. november 2013	46.892	68.643	51.931	353	11.698.638,05	248,01	246,27
1. december 2013	47.683	69.806	52.837	358	11.881.716,63	247,72	246,51
1. januar 2014	48.140	70.490	53.297	365	11.979.898,69	247,46	246,88
1. februar 2014	49.738	72.770	55.076	363	12.391.235,35	247,73	246,64
1. marec 2014	50.654	74.201	56.140	360	12.608.150,62	247,53	246,63
1. april 2014	51.288	75.090	56.848	345	12.769.222,62	247,85	244,56
1. maj 2014	51.357	75.488	57.032	349	12.825.167,30	248,58	243,75
1. junij 2014	51.280	75.392	56.961	345	12.789.445,41	248,33	243,86
1. julij 2014	50.659	74.360	56.244	352	12.639.545,49	249,54	244,15
1. avgust 2014	50.031	73.574	55.558	355	12.760.221,57	255,09	248,43
1. september 2014	49.640	73.487	55.255	363	12.900.348,97	259,97	247,18
1. oktober 2014	49.935	74.171	55.701	374	13.043.834,80	261,33	245,73
1. november 2014	51.807	76.600	57.777	374	13.479.379,92	260,29	245,84
1. december 2014	52.607	78.018	58.749	374	13.696.601,98	260,46	245,17
1. januar 2015	52.994	78.909	59.264	382	13.880.471,78	262,06	243,01
1. februar 2015	54.100	80.788	60.586	385	14.272.036,84	263,96	243,08
1. marec 2015	54.590	81.614	61.219	387	14.416.118,57	264,22	243,60
1. april 2015	54.928	82.305	61.739	362	14.551.364,63	265,06	243,49
1. maj 2015	54.861	82.521	61.767	369	14.568.269,86	265,70	243,40
1. junij 2015	54.494	82.210	61.423	374	14.472.388,11	265,74	242,11
1. julij 2015	53.813	81.370	60.695	391	14.286.985,11	265,67	241,26
1. avgust 2015	52.936	80.311	59.704	385	14.184.912,16	268,14	243,99
1. september 2015	52.245	79.257	58.914	386	13.984.081,63	267,84	244,06
1. oktober 2015	52.119	79.045	58.797	390	13.974.446,26	268,32	242,74
1. november 2015	53.296	80.396	60.066	394	14.152.305,35	265,72	241,25
1. december 2015	53.615	80.918	60.454	398	14.240.459,02	265,79	240,95

	Število prejemnikov	Število upravičencev			Višina sredstev	Povprečna višina	
		Vsi	Odrasli	Upravičeni do trajne DSP		Redna DSP	Trajna DSP
1. januar 2016	53.173	80.659	59.577	388	14.511.112,18	273,13	241,45
1. februar 2016	54.069	82.361	60.708	387	14.951.694,09	276,78	241,42
1. marec 2016	54.705	83.372	61.500	391	15.201.374,12	278,15	239,94
1. april 2016	54.651	83.412	61.557	380	15.308.057,09	280,29	253,97
1. maj 2016	54.052	82.801	60.994	385	15.214.565,65	281,67	254,90
1. junij 2016	53.329	81.916	60.196	389	15.042.794,82	282,28	254,83
1. julij 2016	52.531	80.729	59.297	396	14.819.959,58	282,34	253,53
1. avgust 2016	51.452	79.240	58.429	397	14.754.983,73	287,01	256,32
1. september 2016	50.612	77.774	57.372	396	14.551.719,48	287,76	256,60
1. oktober 2016	50.422	77.429	57.185	405	14.496.187,05	287,75	255,96
1. november 2016	51.506	78.622	58.309	412	14.668.070,15	285,03	254,14
1. december 2016	52.140	79.848	59.137	418	14.819.604,35	284,49	251,21
1. januar 2017	51.686	80.254	58.849	417	14.741.110,92	283,19	250,26
1. februar 2017	53.054	82.671	60.531	415	15.126.847,03	283,16	250,91
1. marec 2017	53.481	83.286	61.103	414	15.137.208,66	281,10	251,06
1. april 2017	53.776	83.930	61.467	415	15.238.411,86	281,47	247,36
1. maj 2017	53.031	82.916	60.643	420	15.025.646,77	281,40	246,12
1. junij 2017	52.355	82.052	59.903	430	14.818.624,21	281,05	243,68
1. julij 2017	51.417	80.597	58.831	432	14.527.440,63	280,51	243,49
1. avgust 2017	50.426	79.184	57.668	435	14.551.591,74	286,45	248,30
1. september 2017	49.601	77.598	56.642	438	14.267.124,14	285,47	247,20
1. oktober 2017	49.345	77.059	56.318	443	14.188.015,74	285,34	244,77
1. november 2017	50.385	78.247	57.396	451	14.342.334,29	282,48	244,04
1. december 2017	50.800	79.048	57.952	453	14.394.597,65	281,20	243,63
1. januar 2018	49.910	77.484	56.971	438	14.191.304,39	282,15	251,01
1. februar 2018	50.378	78.477	57.579	439	14.430.441,75	284,28	250,06
1. marec 2018	50.126	77.982	57.301	440	14.329.377,98	283,69	249,79
1. april 2018	49.986	77.825	57.168	435	14.312.877,78	284,18	250,18
1. maj 2018	49.444	77.197	56.568	441	14.191.763,91	284,81	251,23
1. junij 2018	52.596	81.609	60.307	443	18.214.107,61	343,75	305,20
1. julij 2018	53.086	82.746	61.024	442	18.349.821,60	343,14	305,78
1. avgust 2018	53.231	83.128	61.267	440	18.923.149,15	352,94	311,38
1. september 2018	53.647	84.437	61.778	436	19.152.082	354,47	313,25
1. oktober 2018	54.087	85.099	62.333	431	19.372.477	355,69	313,89
1. november 2018	55.955	87.600	64.463	427	19.947.275	354,11	314,14
1. december 2018	56.626	89.100	65.416	428	20.125.141	353,05	314,27
1. januar 2019	55.642	87.228	64.338	444	19.773.282,67	355,37	318,95
1. februar 2019	57.527	90.812	66.715	443	20.535.265,69	356,97	321,18
1. marec 2019	58.066	91.818	67.412	440	20.590.905,76	354,61	318,76
1. april 2019	58.280	92.211	67.653	441	20.596.033,99	353,40	317,87

	Število prejemnikov	Število upravičencev			Višina sredstev	Povprečna višina	
		Vsi	Odrasli	Upravičeni do trajne DSP		Redna DSP	Trajna DSP
1. maj 2019	58.177	92.126	67.517	443	20.492.005,47	352,24	317,73
1. junij 2019	57.610	91.435	66.920	450	20.191.126,14	350,48	318,05
1. julij 2019	56.618	89.726	65.713	454	19.808.610,98	349,86	316,70
1. avgust 2019	56.810	89.962	65.896	451	20.546.798,39	361,68	324,62
1. september 2019	56.211	88.491	65.018	453	20.173.943,21	358,90	322,92
1. oktober 2019	56.544	88.783	65.410	455	20.226.037,24	357,70	321,21
1. november 2019	58.078	90.891	67.169	456	20.582.596,10	354,40	319,89
1. december 2019	58.553	92.048	67.868	460	20.700.410,52	353,53	319,35

Vir: MDDSZ, ISCS2

Slika 5.1: Gibanje števila prejemnikov in upravičencev do DSP, Slovenija september 2012–december 2019

Vir: MDDSZ, ISCS2

Upravičenci do **trajne DSP** so osebe, ki so trajno nezaposljive ali trajno nezmožne za delo, ali v starosti nad 63 let (ženske) oz. nad 65 let (moški) ter glede dohodkov in materialnega položaja (premoženja) ne presegajo cenusa za DSP. Gre torej za osebe, pri katerih ni pričakovati izboljšanja njihove materialne oz. socialne situacije (saj zaposlitev ni možna). Kot je razvidno iz podatkov v Preglednici 5.1 je število upravičencev do trajne DSP konstantno nizko in je relativno stabilno v celotnem opazovanem obdobju. Od leta 2012 do sredine leta 2016 se je število upravičencev do trajne DSP gibalo med 350 in 400 osebami mesečno, od oktobra leta 2016 pa je začelo rahlo naraščati in ta (sicer zelo postopna) rast

se je nadaljevala tudi v celotnem letu 2017. V letu 2018 je bilo število upravičencev trajne DSP relativno stabilno oz. se je v zadnjih mesecih celo rahlo znižalo, vendar pa se je v letu 2019 ponovno nekoliko dvignilo in ostajalo v povprečju najvišje v primerjavi s prejšnjimi leti. V letu 2018 je tako povprečno mesečno trajno DSP dobivalo 437 upravičencev, v letu 2019 pa povprečno mesečno 449 upravičencev.

Glede na celotno število upravičencev do DSP (ki narašča) in glede na visoke deleže dolgotrajnih upravičencev do DSP (opisano v nadaljevanju, Preglednica 5.5), lahko ugotovimo, da je število trajnih upravičencev do DSP nizko in kaže na relativno restriktivno prakso dodeljevanja.

Gibanje višine mesečno izplačanih sredstev za DSP odraža zviševanje števila prejemnikov in upravičencev do DSP. Povprečna višina DSP se viša predvsem zaradi usklajevanja osnovnega zneska minimalnega dohodka z inflacijo, v letu 2016 pa se je povprečna višina DSP zvišala tudi zaradi zvišanja osnovnega zneska minimalnega dohodka, kar je bila posledica odprave varčevalnih ukrepov iz leta 2012. Z junijem 2018 se je povprečna višina izplačane DSP opazno povišala, kot posledica začasnega povišanja cenzusa za DSP za dobrih 29 %. Z avgustu 2019 pa je prišlo še do dodatne (2,4-odstotne) uskladitve osnovnega zneska minimalnega dohodka z inflacijo.

Med upravičenci do DSP približno tri četrtine (med 73 in 75 %) predstavljajo odrasle osebe in četrtno otroci. Razmerje med številom prejemnikov DSP (vlagatelji vloge, ki prejemajo DSP zase in za družinske člane oz. člane gospodinjstva) in številom upravičencev (vse osebe, ki dejansko dobivajo DSP) je v vseh opazovanih letih približno 1 : 1,5. To razmerje se odraža tudi v podatkih iz Preglednice 5.3, ki kaže, da je dobrih 71 % prejemnikov DSP samskih oseb (enočlanska gospodinjstva).

Starostna struktura upravičencev do DSP je relativno stabilna (Preglednica 5.2). Ugotavljamo, da se število upravičencev do DSP v zadnjih letih počasi zvišuje v vseh starostnih razredih. Po letu 2015 se med upravičenci do DSP zmanjšuje delež mladih (starih 15–26 let ter starih 27–35 let), kar je verjetno posledica ugodnih razmer na trgu dela in povečanega povpraševanja delodajalcev ter hitrejšega zaposlovanja mlajših oseb. Na drugi strani pa v strukturi upravičencev do DSP narašča delež skoraj vseh starostnih skupin nad 50 let.

Preglednica 5.2: Število in delež upravičencev do redne DSP po starostnih razredih, Slovenija, december 2015–december 2019

	1. december 2015		1. december 2016		1. december 2017		1. december 2018		1. december 2019	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
0-14	15.910	19,76	16.159	20,34	16.062	20,44	18.181	20,51	19.012	20,65
15-26	14.422	17,91	13.178	16,59	12.124	15,43	12.819	14,46	12.724	13,82
27-35	15.697	19,49	14.100	17,75	12.557	15,98	12.949	14,61	12.408	13,48
36-50	18.441	22,90	18.518	23,31	18.244	23,21	20.000	22,56	20.561	22,33
51-59	9.553	11,86	9.981	12,57	10.492	13,35	11.774	13,28	12.177	13,23
60-65	3.652	4,54	4.222	5,32	5.003	6,37	6.395	7,21	7.227	7,85
66-79	2.012	2,50	2.373	2,99	2.938	3,74	4.592	5,18	5.636	6,12
80 in več	833	1,03	897	1,13	1.175	1,50	1.930	2,18	2.315	2,51
Skupaj	80.520	100	79.428	100	78.595	100	88.640	100	92.060	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Kot že zapisano, pregled števila prejemnikov DSP glede na tip gospodinjstva kaže, da med prejemniki ne prevladujejo družine, ampak samska gospodinjstva. Delež samskih gospodinjstev med prejemniki DSP sicer z leti rahlo upada, vendar konec leta 2019 ti še vedno predstavljajo dobrih 71 % vseh prejemnikov DSP. Delež družin med prejemniki DSP se med leti nekoliko spreminja, vendar ostaja na dobrih 22 % prejemnikov. Se pa rahlo povečuje delež parov brez otrok, ki jih je bilo konec leta 2018 v strukturi prejemnikov DSP slabih 7 %.

Preglednica 5.3: Število prejemnikov DSP glede na tip gospodinjstva, Slovenija december 2013–december 2019

	1. december 2013		1. december 2014		1. december 2015		1. december 2016	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Samska oseba	35.315	74,62	38.649	73,99	39.002	73,29	37.396	72,30
(Zunaj)zakonska partnerja brez otrok	1.995	4,22	2.227	4,26	2.410	4,53	2.566	4,96
Družine	9.981	21,09	11.313	21,66	11.761	22,10	11.700	22,62
Drugo	34	0,07	48	0,09	46	0,09	61	0,12
Skupaj	47.325	100	52.237	100	53.219	100	51.723	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Preglednica 5.3: Število prejemnikov DSP glede na tip gospodinjstva, Slovenija december 2013–december 2019 (nadaljevanje)

	1. december 2017		1. december 2018		1. december 2019	
	Število	%	Število	%	Število	%
Samska oseba	36.502	71,9	40.365	71,28	41.665	71,16
(Zunaj)zakonska partnerja brez otrok	2.863	5,64	3.506	6,19	3.896	6,65
Družine	11.372	22,4	12.680	22,39	12.923	22,07
Drugo	63	0,12	75	0,13	69	0,12
Skupaj	50.800	100	56.626	100	58.553	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Če pogledamo število prejemnikov DSP še po posameznih tipih družin, ugotovimo, da je v letu 2014 število dvostarševskih družin, prejemnic DSP, prvič v opazovanih letih preseglo število enostarševskih družin, prejemnic DSP, in od takrat se trend nadaljuje, razlika v številu in deležih prejemnikov DSP pa povečuje 'v prid' dvostarševskih družin. Dejansko absolutno število enostarševskih družin od leta 2013 do leta 2019 ostaja bolj ali manj konstantno (giblje se med dobrih 5.000 in 5.500 družin), naraslo pa je število dvostarševskih družin, ki prejemajo DSP. V obdobju zadnjih dveh let (december 2018 – julij 2019) število dvostarševskih družin prejemnic DSP sicer ostaja približno na isti ravni (okoli 7.300 – 7.500 družin). Decembra 2019 je bilo v strukturi prejemnikov DSP 71,16 % samskih gospodinjstev, 9,24 % enostarševskih gospodinjstev, 12,83 % dvostarševskih gospodinjstev in 6,65 % partnerjev brez otrok.

Preglednica 5.4: Število prejemnikov DSP po tipu družine, Slovenija, december 2013–2019

	1. december 2013		1. december 2014		1. december 2015		1. december 2016	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Samska oseba	35.315	74,62	38.649	73,99	39.002	73,29	37.396	72,30
Enostarševska družina	5.148	10,88	5.527	10,58	5.476	10,29	5.267	10,18
Dvostarševska družina	4.833	10,21	5.786	11,08	6.285	11,81	6.433	12,44
Zakonca / partnerja brez otrok	1.995	4,22	2.227	4,26	2.410	4,53	2.566	4,96
Drugo	34	0,07	48	0,09	46	0,09	61	0,12
Skupaj	47.325	100	52.237	100	53.219	100	51.723	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Preglednica 5.4: Število prejemnikov DSP po tipu družine, Slovenija, december 2013–2019 (nadaljevanje)

	1. december 2017		1. december 2018		1. december 2019	
	Število	%	Število	%	Število	%
Samska oseba	36.502	71,85	40.365	71,28	41.665	71,16
Enostarševska družina	5.018	9,88	5.391	9,52	5.412	9,24
Dvostarševska družina	6.354	12,51	7.289	12,87	7.511	12,83
Zakonca / partnerja brez otrok	2.863	5,64	3.506	6,19	3.896	6,65
Drugo	63	0,12	75	0,13	69	0,12
Skupaj	50.800	100	56.626	100	58.553	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Za slovenski sistem socialnih pomoči je že dalj časa značilno sorazmerno veliko število dolgotrajnih upravičencev do DSP, čeprav je ta pravica za osebe, ki so zmožne za delo in so v delovno aktivni starosti, načeloma zastavljena kot bolj kratkotrajna, za obdobje premoščanja težav, zaradi katerih si posamezniki in družine ne morejo zagotavljati lastnih dohodkov (zaradi česar se DSP tudi dodeljuje za sorazmerno kratko obdobje in je potrebno za 'podaljševanje' pravice ponovno vložiti vlogo in CSD o tem ponovno odloča). Dolgotrajni upravičenci do DSP so po ZSVarPre opredeljeni kot upravičenci, ki so DSP v zadnjih treh letih (36 mesecih) prejeli vsaj dve leti (24 mesecev). V Preglednici 5.5 prikazujemo samo odrasle upravičence do DSP in znotraj njih delež odraslih dolgotrajnih upravičencev. Konec leta 2014 je bil delež odraslih dolgotrajnih upravičencev do DSP med vsemi odraslimi upravičenci okvirno 50 %, decembra 2017 pa že 59,49 %. Junija 2019 je njihov delež predstavljal 56,28 %, konec leta 2018 je tako med vsemi odraslimi osebami, ki prejema DSP, okoli 57 % takih, ki DSP prejema že vsaj dve leti v zadnjih treh letih.

Če je bilo naraščanje števila dolgotrajnih upravičencev do DSP razumljivo v obdobju gospodarske krize, zaostrenih razmer na trgu dela in malo zaposlovanja, bi v obdobju gospodarske rasti in ugodnih razmer na trgu dela ter velikega povpraševanja po delovni sili pričakovali zmanjšanje dolgotrajnih upravičencev do DSP. Vendar podatki (Preglednica 5.5) kažejo, da temu ni tako, saj delež odraslih dolgotrajnih upravičencev do DSP narašča tudi v letih ugodnih gospodarskih razmer in ugodnih razmer na trgu dela, torej po letu 2014. V letu 2019 je sicer delež dolgotrajnih odraslih upravičencev do DSP

rahlo nižji kot je bil konec leta 2017, a se je napram letu 2018 spet nekoliko dvignil (decembra 2017 59,5 %, decembra 2018 54,7 %, julija 2019 56,3 %, decembra 2019 57 %), vendar to dejansko ne odraža zmanjševanja dolgotrajnega prejemanja DSP, ampak bolj dejstvo, da je bilo v drugi polovici leta 2018 in v letu 2019 večje število novih prilivov med upravičence do DSP (opazen dvig cenzusa). V absolutnem številu je namreč odraslih upravičencev, ki so DSP prejeli vsaj 24-krat v zadnjih 36 mesecih, od konca leta 2016 naprej konstantno med 34.500 in dobrih 35.000, decembra 2019 pa jih je bilo celo 38.687 (zdaleč največ po letu 2012).

Preglednica 5.5: Število in delež odraslih dolgotrajnih upravičencev DSP, Slovenija, december 2014–december 2019

		Odrasli upravičenci, ki so prejeli DSP najmanj:	
		12-krat v zadnjih 24. mesecih	24-krat v zadnjih 36. mesecih
Do 1.12.2014	Število	39.875	29.819
	% od odraslih upravičencev na dan 1.12.	67,87	50,76
Do 1.6.2015	Število	42.491	32.059
	% od odraslih upravičencev na dan 1.6.	69,18	52,19
Do 1.12.2015	Število	43.603	33.111
	% od odraslih upravičencev na dan 1.12.	72,13	54,77
Do 1.6.2016	Število	44.104	33.996
	% od odraslih upravičencev na dan 1.6.	73,27	56,48
Do 1.12.2016	Število	43.521	34.505
	% od odraslih upravičencev na dan 1.12.	73,59	58,35
Do 1.6.2017	Število	43.974	35.044
	% od odraslih upravičencev na dan 1.6.	73,41	58,50
Do 1.12.2017	Število	42.048	34.481
	% od odraslih upravičencev na dan 1.12.	72,55	59,49
Do 1.6.2018	Število	44.120	34.959
	% od odraslih upravičencev na dan 1.6.	73,16	57,97
Do 1.12.2018	Število	45.280	35.807
	% od odraslih upravičencev na dan 1.12.	69,22	54,74
Do 1.6.2019	Število	49.063	37.665
	% od odraslih upravičencev na dan 1.6.	73,32	56,28
Do 1.12.2019	Število	51.975	38.687
	% od odraslih upravičencev na dan 1.12.	76,58	57,00

Vir: MDDSZ, ISCS2

5.1.2 Upravičenci do dodatka za delovno aktivnost (na DSP)

Upravičenci do dodatka za delovno aktivnost so odrasli upravičenci do DSP, ki so delovno aktivni ali so vključeni v določene ukrepe APZ, programe psihosocialne rehabilitacije ali v zaposlitveno rehabilitacijo, opravljajo volontersko pripravništvo ali pa imajo sklenjen pisni dogovor o prostovoljnem delu pri nevladnih organizacijah. Opravljanje prostovoljnega dela pri nevladnih organizacijah (na podlagi sklenjenega pisnega dogovora posameznika z nevladno organizacijo) je postalo podlaga za pravico do dodatka za delovno aktivnost k DSP šele po prvih obsežnejših spremembah nove socialne zakonodaje, ki so bile sprejete v drugi polovici leta 2013 in so stopile v veljavo v letu 2014.

Dodatek za delovno aktivnost je dodatek k osnovnemu minimalnemu dohodku (cenzusu) odrasle osebe (višja utež). Dodeljuje se v dveh višinah, glede na obseg delovne aktivnosti oz. vključenosti osebe (60 do 128 ur mesečno in več kot 128 ur mesečno). Dodatek za delovno aktivnost tako znaša:

- 0,51 zneska osnovnega minimalnega dohodka za prvo odraslo osebo v družini oziroma samsko osebo, ki je delovno aktivna v obsegu več kot 128 ur na mesec (od 1. 8. 2019 dalje to znaša 205,11 eura oz. skupaj z DSP 607,29 evrov, kolikor je zvišan cenzus za DSP za tako osebo);
- 0,26 zneska osnovnega minimalnega dohodka za prvo odraslo osebo v družini oziroma samsko osebo, ki je delovno aktivna v obsegu 60 do 128 ur na mesec, ter za vsako naslednjo odraslo osebo v družini, ki je delovno aktivna v obsegu več kot 128 ur na mesec (od 1. 8. 2019 dalje to znaša 104,57 evra oz. skupaj z DSP za prvo odraslo osebo v družini oziroma samsko osebo 506,75 evrov, kolikor je zvišan cenzus za tako osebo).

Od avgusta 2019 dalje vsaka naslednja odrasla oseba v družini, ki je delovno aktivna v obsegu nad 128 ur, prejme 333,81 evrov DSP (0,83 zneska minimalnega dohodka), vsaka naslednja odrasla oseba, ki je delovno aktivna v obsegu 60 do 128 ur, pa 281,53 evrov DSP (0,7 zneska minimalnega dohodka). Utež za DSP vsake naslednje odrasle osebe v družini (brez dodatka za delovno aktivnost) je sicer 0,57, kar pomeni 229,24 evrov DSP.

Odraslim upravičencem do DSP, ki imajo sklenjen pisni dogovor o prostovoljnem delu z nevladno organizacijo ali so vključeni v programe psihosocialne rehabilitacije ali druge podobne programe, se, ne glede na dejanski obseg ur vključenosti v program oz. prostovoljno delo, prizna vedno samo nižji dodatek za delovno aktivnost.

Oktobra 2019 je Državni zbor RS izglasoval novelo Zakona o socialno varstvenih prejemkih (ZSVarPre-H), s katero je bila predlagana ukinitvev dodatka za delovno aktivnost, vendar pa je Državni svet pred razglasitvijo zahteval ponovno odločanje o zakonu, po čemer pa za sprejem spremembe zakona ni bilo zadostne večine, zato novela zakona ni bila sprejeta. MDDSZ je razloge za ukinitvev dodatka za delovno aktivnost navedlo predvsem v porušenem razmerju med minimalno plačo in denarno socialno pomočjo in da dodatek ne spodbuja k zaposlovanju. Ukinitvev dodatka za delovno aktivnost so nameravali nadomeščati z ukrepi, ki spodbujajo zaposlovanje (z ukrepi kot sta aktivna politika zaposlovanja ter socialna aktivacija) (Uradni list 2019, Gov.si 2019).

Število odraslih upravičencev do DSP, ki prejema oz. so prejeli tudi dodatek za delovno aktivnost je prikazano v Preglednici 5.6, in sicer ločeno glede na to ali so prejeli nižji dodatek (delovna aktivnost od 60 do 128 ur na mesec oz. vključenost v programe psihosocialne rehabilitacije oz. s humanitarno organizacijo sklenjen pisni dogovor o prostovoljnem delu) ali višji dodatek (delovna aktivnost v obsegu nad 128 ur na mesec). Podatki so grafično prikazani tudi na Sliki 5.2.

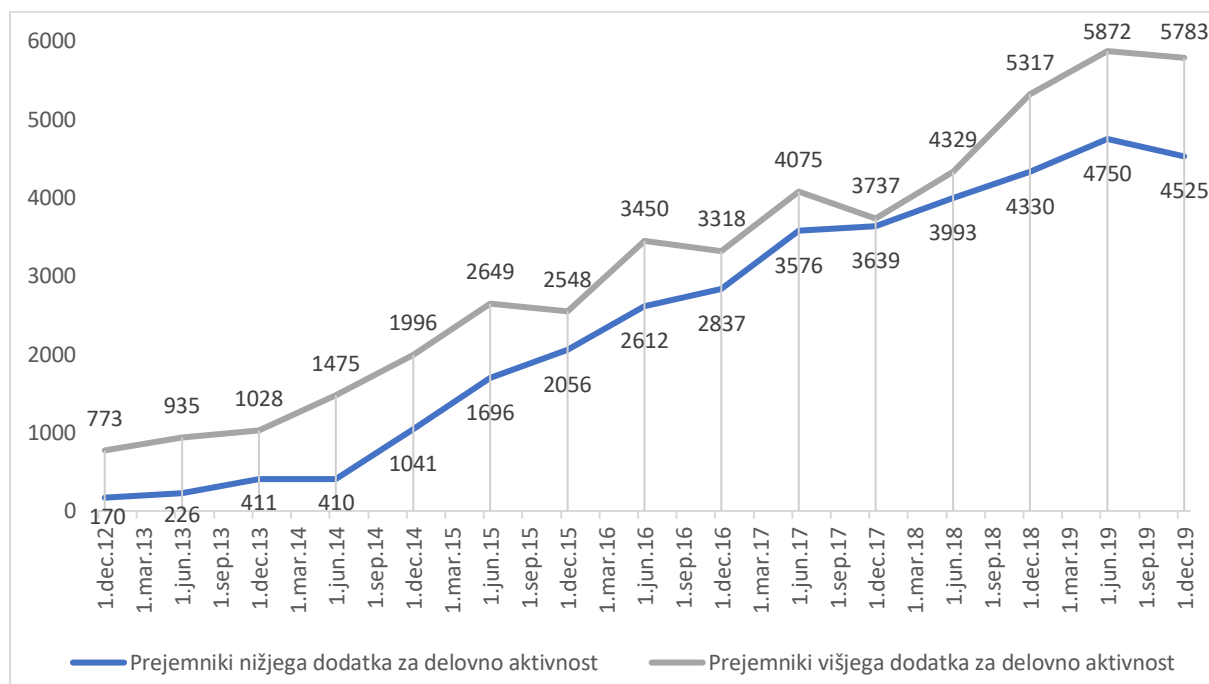
Preglednica 5.6: Število upravičencev do DSP, ki prejemaajo dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019

	Oseba je delovno aktivna v obsegu od 60 do 128 ur na mesec		Oseba je delovno aktivna v obsegu nad 128 ur na mesec	
	Prva ali samska odrasla oseba	Vsaka naslednja odrasla oseba	Prva ali samska odrasla oseba	Vsaka naslednja odrasla oseba
1. december 2012	108	62	344	429
1. junij 2013	145	81	477	458
1. december 2013	304	107	561	467
1. junij 2014	298	112	901	574
1. december 2014	999	42	1.905	91
1. junij 2015	1.644	52	2.602	47
1. december 2015	1.990	66	2.521	27
1. junij 2016	2.500	112	3.385	65
1. december 2016	2.705	132	3.263	55
1. junij 2017	3.415	161	3.992	83
1. december 2017	3.461	178	3.661	76
1. junij 2018	3.780	213	4.229	100
1. december 2018	4.052	278	5.149	168
1. junij 2019	4.431	319	5.676	196
1. december 2019	4.241	284	5.596	187

Vir: MDDSZ, ISCS2

Kot je razvidno iz preglednice 5.6 in grafičnega prikaza na Sliki 5.2, se je število odraslih upravičencev do dodatka za delovno aktivnost k DSP v obdobju od konca leta 2012 do junija 2019 ves čas zviševalo, v nekaterih obdobjih prav skokovito. V celotnem opazovanem obdobju je več prejemnikov višjega dodatka za delovno aktivnost kot prejemnikov nižjega dodatka, vendar se je od konca leta 2014 do konca leta 2017 število prejemnikov nižjega dodatka zviševalo bistveno hitreje kot število prejemnikov višjega dodatka – tako zelo, da sta se konec leta 2017 števili prejemnikov nižjega in višjega dodatka že povsem približali. Nekoliko večja razlika pa se ponovno pojavi v letu 2018 do junija 2019, ko število prejemnikov višjega dodatka narašča hitreje. Od junija 2019 do konca leta 2019 pa je opaziti malenkosten upad števila prejemnikov obeh dodatkov. Vendarle, število ostaja še vedno visoko. Če opazujemo celotno obdobje od konca leta 2012 do konca leta 2019, se je število oseb, ki prejemaajo višji dodatek za delovno aktivnost, v tem obdobju povečalo za približno 7 krat, število prejemnikov nižjega dodatka za delovno aktivnost pa kar za 26 krat.

Slika 5.2: Gibanje števila upravičencev do DSP, ki prejemaajo dodatek za delovno aktivnost, december 2012–december 2019

Vir: MDDSZ, ISCS2

Rast števila prejemnikov višjega dodatka za delovno aktivnost je verjetno najbolj povezana z razpoložljivostjo dela preko različnih pogodb na trgu dela (ta se je s koncem krize precej povečala) ter z dvigovanjem cenusa za DSP in dodatek za delovno aktivnost, saj je z višjim cenusom do DSP in višjega dodatka za delovno aktivnost upravičenih vse več družin, v katerih je zaposlena le ena oseba (druga pa brezposelna). Glede na dejstvo velike koncentracije plač nekoliko nad minimalno plačo, lahko s tem pojasnimo izrazit porast prejemnikov višjega dodatka za delovno aktivnost v letu 2018.

Krivulja rasti prejemnikov nižjega dodatka za delovno aktivnost je nekoliko drugačna. Prelom se je zgodil v drugi polovici leta 2014, ko se je začela uporabljati sprememba v socialni zakonodaji (ZSVarPre), po kateri so od septembra 2014 naprej do dodatka za delovno aktivnost upravičene tudi osebe, ki opravljajo prostovoljno delo pri humanitarnih organizacijah (na podlagi sklenjenega dogovora o opravljanju prostovoljnega dela). Od druge polovice leta 2014 naprej se število prejemnikov nižjega dodatka za aktivnost zvišuje in je konec leta 2017 celo skoraj doseglo število prejemnikov višjega dodatka za delovno aktivnost.

Decembra 2019 je nižji dodatek za delovno aktivnost prejelo 4.525 upravičencev do DSP, višji dodatek pa 5.783 upravičencev do DSP. Kot je razvidno iz podatkov v Preglednici 5.7 dodatek za delovno aktivnost (tako nižji kot višji) praviloma uveljavljajo samske osebe in prve odrasle osebe v družini (vlagatelj vloge za DSP), le redko pa tudi druge odrasle osebe v družini.

V preglednici 5.7 so skupaj prikazani vsi odrasli upravičenci do DSP, ki prejemaajo dodatek za delovno aktivnost, ter njihov delež med vsemi odraslimi upravičenci do DSP. Delež prejemnikov dodatka za delovno aktivnost (nižjega ali višjega) znotraj vseh odraslih prejemnikov DSP od konca leta 2012 ves čas narašča in je konec leta 2019 predstavljal dobrih 15 %.

Preglednica 5.7: Odrasli upravičenci do DSP, glede na dodatek za delovno aktivnost (skupaj nižji in višji), Slovenija december 2012–december 2019

	Število odraslih upravičencev do DSP	Število upravičencev do DSP, ki prejemajo dodatek za delovno aktivnost (nižji ali višji)	Delež upravičencev do DSP, ki prejemajo dodatek za delovno aktivnost (nižji ali višji), med vsemi odraslimi upravičenci do DSP
1. december 2012	48.546	943	1,94
1. junij 2013	52.542	1.161	2,21
1. december 2013	52.837	1.439	2,72
1. junij 2014	56.961	1.885	3,31
1. december 2014	58.749	3.037	5,17
1. junij 2015	61.423	4.345	7,07
1. december 2015	60.056	4.604	7,67
1. junij 2016	60.196	6.062	10,07
1. december 2016	59.137	6.155	10,41
1. junij 2017	59.903	7.651	12,77
1. december 2017	57.952	7.376	12,72
1. junij 2018	60.307	8.009	13,28
1. december 2018	65.416	9.647	14,75
1. junij 2019	66.920	10.622	15,87
1. december 2019	67.868	10.308	15,19

Vir: MDDSZ, ISCS2

V nadaljevanju predstavljamo spolno in starostno strukturo prejemnikov nižjega in višjega dodatka za delovno aktivnost ter strukturo po tipu gospodinjstva.

Preglednica 5.8: Število upravičencev do DSP, ki prejema nižji dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019 (po spolu)

	Oseba je delovno aktivna v obsegu od 60 do 128 ur na mesec				
	Ženske		Moški		Skupaj
	Število	%	Število	%	Število
1. december 2012	96	56,47	74	43,53	170
1. junij 2013	112	49,34	115	50,66	227
1. december 2013	194	47,20	217	52,80	411
1. junij 2014	195	47,33	217	52,67	412
1. december 2014	577	55,53	462	44,47	1.039
1. junij 2015	990	57,96	718	42,04	1.708
1. december 2015	1.164	55,91	918	44,09	2.082
1. junij 2016	1.512	57,84	1.102	42,16	2.614
1. december 2016	1.631	57,25	1.218	42,75	2.849
1. junij 2017	2.014	56,41	1.556	43,59	3.570
1. december 2017	2.035	55,81	1.611	44,19	3.646
1. junij 2018	2.221	55,62	1.772	44,38	3.993
1. junij 2019	2.667	56,15	2.083	43,85	4.750
1. december 2019	2.484	54,88	2.042	45,12	4.526

Vir: MDDSZ, ISCSD2

Preglednica 5.9: Število upravičencev do DSP, ki prejema višji dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019 (po spolu)

	Oseba je delovno aktivna v obsegu nad 128 ur na mesec				
	Ženske		Moški		Skupaj
	Število	%	Število	%	Število
1. december 2012	285	36,73	491	63,27	776
1. junij 2013	345	36,86	591	63,14	936
1. december 2013	402	39,07	627	60,93	1.029
1. junij 2014	601	40,86	870	59,14	1.471
1. december 2014	681	34,07	1.318	65,93	1.999
1. junij 2015	953	35,75	1.713	64,25	2.666
1. december 2015	893	34,28	1.712	65,72	2.605
1. junij 2016	1.241	35,84	2.222	64,16	3.463
1. december 2016	1.241	36,84	2.128	63,16	3.369
1. junij 2017	1.531	37,52	2.549	62,48	4.080
1. december 2017	1.428	37,96	2.334	62,04	3.762
1. junij 2018	1.663	38,42	2.666	61,58	4.329
1. junij 2019	2.299	39,15	3.573	60,85	5.872
1. december 2019	2.236	38,68	3.545	61,32	5.781

Vir: MDDSZ, ISCSD2

Primerjava spolne strukture prejemnikov dodatka za delovno aktivnost (Preglednica 5.8 in Preglednica 5.9) pokaže, da med prejemniki nižjega dodatka za delovno aktivnost nekoliko prevladujejo ženske (decembra 2019 je bilo 54,88 % prejemnic žensk), medtem ko med prejemniki višjega dodatka za delovno aktivnost (torej med prejemniki DSP, ki so delovno aktivni več kot 128 ur na mesec) pa prevladujejo moški (decembra 2019 je bilo 61,3 % prejemnikov višjega dodatka za delovno aktivnost moških). V celotnem opazovanem obdobju (december 2012–december 2019) se je pri prejemnikih nižjega dodatka razmerje med spoloma nekoliko spreminjalo, med prejemniki višjega dodatka za delovno aktivnost pa je razmerje po spolu stabilno in v celotnem opazovanem obdobju prevladujejo moški.

Starostna struktura prejemnikov dodatka za delovno aktivnost je predstavljena v Preglednici 5.10 (prejemniki nižjega dodatka) in v Preglednici 5.11 (prejemniki višjega dodatka). Največ prejemnikov nižjega dodatka za delovno aktivnost je starih med 36 in 50 let (decembra 2019 41,3 %), sledijo jim stari 27–35 let (decembra 2019 25,7 %). Ti dve starostni skupini sta še močnejše zastopani med prejemniki višjega dodatka za delovno aktivnost: decembra 2019 je bilo 47,5 % prejemnikov višjega dodatka starih 36–50 let in 31,3 % starih 27–35 let. Starih od 51 do 59 let je bilo decembra 2019 med prejemniki nižjega dodatka za delovno aktivnost 17,6 % med prejemniki višjega dodatka za delovno aktivnost pa 11,3 %. Starejših od 60 let je med prejemniki dodatka za delovno aktivnost (nižjega in višjega) le nekaj odstotkov.

Preglednica 5.10: Število in delež upravičencev do DSP, ki prejemajo nižji dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019 (po starostnih razredih)

	Oseba je delovno aktivna v obsegu od 60 do 128 ur na mesec										Skupaj
	18-26 let		27-35 let		36-50 let		51-59 let		60 let in več		
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	
1.12.2012	13	7,65	59	34,71	83	48,82	12	7,06	3	1,76	170
1.6.2013	19	8,37	72	31,72	111	48,90	22	9,69	3	1,32	227
1.12.2013	40	9,73	108	26,28	200	48,66	61	14,84	2	0,49	411
1.6.2014	72	17,48	126	30,58	170	41,26	38	9,22	6	1,46	412
1.12.2014	144	13,87	381	36,71	401	38,63	96	9,25	16	1,54	1.038
1.6.2015	270	15,81	634	37,12	610	35,71	169	9,89	25	1,46	1.708
1.12.2015	237	11,38	752	36,12	819	39,34	236	11,34	38	1,83	2.082
1.6.2016	308	11,78	890	34,05	1.039	39,75	323	12,36	54	2,07	2.614
1.12.2016	352	12,36	905	31,77	1.111	39,00	409	14,36	72	2,53	2.849
1.6.2017	440	12,33	1.091	30,57	1.407	39,42	521	14,60	110	3,08	3.569
1.12.2017	412	11,30	1.095	30,04	1.419	38,93	598	16,41	121	3,32	3.645
1.6.2018	444	11,12	1.129	28,27	1.601	40,10	665	16,65	154	3,86	3.993
1.12.2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.6.2019	513	10,80	1.253	26,38	1.974	41,56	799	16,82	211	4,44	4.750
1.12.2019	473	10,45	1.161	25,65	1.867	41,25	796	17,59	229	5,06	4.526

Vir: MDDSZ, ISCSD2

Preglednica 5.11: Število in delež upravičencev do DSP, ki prejema višji dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019 (po starostnih razredih)

	Oseba je delovno aktivna v obsegu nad 128 ur na mesec										Skupaj
	18-26 let		27-35 let		36-50 let		51-59 let		60 let in več		
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	
1.12.2012	59	7,60	269	34,66	370	47,68	73	9,41	5	0,64	776
1.6.2013	73	7,80	321	34,29	455	48,61	80	8,55	7	0,75	936
1.12.2013	115	11,18	339	32,94	499	48,49	68	6,61	8	0,78	1.029
1.6.2014	193	13,12	479	32,56	670	45,55	121	8,23	8	0,54	1.471
1.12.2014	295	14,76	700	35,02	854	42,72	141	7,05	9	0,45	1.999
1.6.2015	371	13,93	967	36,30	1.146	43,02	172	6,46	8	0,30	2.664
1.12.2015	307	11,79	928	35,62	1.179	45,26	178	6,83	13	0,50	2.605
1.6.2016	395	11,41	1.243	35,90	1.529	44,17	280	8,09	15	0,43	3.462
1.12.2016	378	11,22	1.202	35,68	1.498	44,46	271	8,04	20	0,59	3.369
1.6.2017	424	10,39	1.417	34,73	1.809	44,34	390	9,56	40	0,98	4.080
1.12.2017	431	11,46	1.242	33,02	1.680	44,67	363	9,65	45	1,20	3.761
1.6.2018	412	9,52	1.389	32,09	2.010	46,43	462	10,67	56	1,29	4.329
1.12.2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.6.2019	487	8,29	1.802	30,69	2.805	47,77	679	11,56	99	1,69	5.872
1.12.2019	494	8,55	1.808	31,27	2.746	47,50	654	11,31	79	1,37	5.781

Vir: MDDSZ, ISCS2

Struktura prejemnikov dodatka za delovno aktivnost glede na tip gospodinjstva, v katerem živijo, je prikazana v Preglednici 5.12 (prejemniki nižjega dodatka) in v Preglednici 5.13 (prejemniki višjega dodatka). Med prejemniki nižjega dodatka prevladujejo prejemniki, ki živijo sami (decembra 2019 je takih med prejemniki nižjega dodatka kar 63 %). Na drugi strani med prejemniki višjega dodatka za delovno aktivnost prevladujejo prejemniki, ki živijo v dvostarševskih družinah (decembra 2019 kar 68 % prejemnikov višjega dodatka za delovno aktivnost). Podatek jasno kaže, da med prejemniki višjega dodatka prevladujejo družine, v katerih je ena odrasla oseba zaposlena, druga pa ne.

Preglednica 5.12: Število in delež upravičencev do DSP, ki prejema nižji dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019 (po tipu družine/gospodinjstva)

	Oseba je delovno aktivna v obsegu od 60 do 128 ur na mesec									
	Samsko gospodinjstvo		Enostarševska družina		Dvostarševska družina		Zakonca/ partnerja brez otrok		Skupaj	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
1.12.2012	30	17,65	42	24,71	81	47,65	17	10	170	100
1.6.2013	61	26,87	44	19,38	104	45,81	18	7,93	227	100
1.12.2013	168	40,88	58	14,11	150	36,50	35	8,52	411	100
1.6.2014	184	44,66	54	13,11	140	33,98	34	8,25	412	100
1.12.2014	589	56,69	133	12,80	270	25,99	47	4,52	1.039	100
1.6.2015	1.061	62,12	241	14,11	343	20,08	63	3,69	1.708	100
1.12.2015	1.285	61,72	301	14,46	415	19,93	81	3,89	2.082	100
1.6.2016	1.644	62,89	408	15,61	446	17,06	116	4,44	2.614	100
1.12.2016	1.826	64,09	410	14,39	490	17,20	123	4,32	2.849	100
1.6.2017	2.296	64,31	514	14,40	615	17,23	145	4,06	3.570	100
1.12.2017	2.341	64,21	514	14,10	626	17,17	165	4,53	3.646	100
1.6.2018	2.557	64,04	582	14,58	690	17,28	164	4,11	3.993	100
1.12.2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.6.2019	3.021	63,60	707	14,88	833	17,54	189	3,98	4.750	100
1.12.2019	2.872	63,46	667	14,74	785	17,34	202	4,46	4.526	100

Vir: MDDSZ, ISCS22

Preglednica 5.13: Število in delež upravičencev do DSP, ki prejema višji dodatek za delovno aktivnost, 2012–2019 (po tipu družine/gospodinjstva)

	Oseba je delovno aktivna v obsegu nad 128 ur na mesec									
	Samsko gospodinjstvo		Enostarševska družina		Dvostarševska družina		Zakonca/ partnerja brez otrok		Skupaj	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
1.12.2012	50	6,44	58	7,47	628	80,93	40	5,15	776	100
1.6.2013	76	8,12	65	6,94	758	80,98	37	3,95	936	100
1.12.2013	136	13,22	76	7,39	792	76,97	25	2,43	1.029	100
1.6.2014	298	20,26	101	6,87	1026	69,75	46	3,13	1.471	100
1.12.2014	368	18,41	105	5,25	1464	73,24	62	3,10	1.999	100
1.6.2015	545	20,44	141	5,29	1905	71,46	75	2,81	2.666	100
1.12.2015	491	18,85	156	5,99	1878	72,09	80	3,07	2.605	100
1.6.2016	692	19,98	217	6,27	2383	68,81	171	4,94	3.463	100
1.12.2016	674	20,01	247	7,33	2292	68,03	156	4,63	3.369	100
1.6.2017	935	22,92	278	6,81	2662	65,25	205	5,02	4.080	100

	Oseba je delovno aktivna v obsegu nad 128 ur na mesec									
	Samsko gospodinjstvo		Enostarševska družina		Dvostarševska družina		Zakonca/partnerja brez otrok		Skupaj	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
1.12.2017	757	20,12	267	7,10	2556	67,94	182	4,84	3.762	100
1.6.2018	863	19,94	403	9,31	2821	65,17	242	5,59	4.329	100
1.12.2018	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.6.2019	809	13,78	663	11,29	3.931	66,94	469	7,99	5.872	100
1.12.2019	779	13,48	647	11,19	3.905	67,55	450	7,78	5.781	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

5.2 Izredna denarna socialna pomoč (IDSP)

Posebna oblika DSP je izredna denarna socialna pomoč (v nadaljevanju: IDSP), katere namen je kritje izrednih stroškov, ki so vezani na preživljanje in jih z lastnim dohodkom posameznika oz. družine ni mogoče pokriti. Namenjena je tudi v primeru, če se oseba ali družina iz razlogov, na katere ni imela vpliva, znajde v položaju materialne ogroženosti, vključno z različnimi naravnimi nesrečami (npr. potres, poplava, ujma, druge naravne nesreče in višja sila).

Tudi IDSP je (tako kot DSP) določena v ZSVarPre. Dodeli se v obliki enkratnega zneska ali za obdobje od 3 do 6 mesecev. Kot določa 33. člen ZSVarPre, višina IDSP mesečno ne sme presegati višine enega osnovnega minimalnega dohodka samske osebe ali družine, v enem koledarskem letu pa ne sme presegati višine petih njenih minimalnih dohodkov, od katerih se lahko višina treh njenih minimalnih dohodkov dodeli le za izredne stroške, nastale zaradi naravne nesreče ali višje sile.

Višina IDSP je tako kot višina DSP vezana na osnovni minimalni dohodek in je enaka kot višina DSP (torej je od 1. 6. 2018 znašala 385,05 evra, od 1. 8. 2018 392,75 evra, od 1. 8. 2019 dalje pa znaša 402,18 evrov). Za družino se zgornji možni mesečni znesek IDSP izračuna kot seštevek zneskov, ki lahko pripadajo posameznim članom (glede na uteži).

IDSP je namenska pomoč, zato mora vlagatelj prošnje oz. vloge za IDSP v njej natančno navesti, za kakšen namen potrebuje pomoč in v kakšni višini (kot na primer: nakup pralnega stroja, štedilnika, hladilnika, poračun elektrike, nakup drv za ogrevanje, ipd.). Pridobljeno denarno pomoč (IDSP) je dolžan porabiti za namen, za katerega jo je pridobil, v roku 30 dni od pridobitve sredstev ter pristojnemu CSD predložiti dokazila o namenski porabi sredstev v roku 45 dni od pridobitve izredne pomoči. Če upravičenec pridobljenih sredstev IDSP ne porabi za namen, za katerega mu je bila dodeljena, mora dodeljena sredstva vrniti.

V Preglednici 5.14 so prikazani podatki o številu prejemnikov in upravičencev do IDSP ter višini izplačanih sredstev za obdobje od 1. januarja 2013 do 1. decembra 2019. Podatki kažejo, da število prejemnikov in upravičencev med meseci precej niha, vendar ta nihanja ustvarjajo relativno konsistenten vzorec, ki se med leti ponavlja. Izrazita sezonska nihanja, ki se pojavljajo vsa leta, so še bolj razvidna iz Slike 5.3, ki gibanje prejemnikov in upravičencev do IDSP prikazuje grafično. Tako za vsa opazovana leta velja, da število upravičencev do IDSP v času zimskih iz zgodnje spomladanskih mesecev precej naraste, saj gre za obdobje, ko se poveča potreba po denarnih sredstvih za plačilo ogrevanja (nakup drv, poračun elektrike, ipd.).

Preglednica 5.14: Mesečno število prejemnikov in upravičencev do IDSP ter višina izplačanih sredstev, september 2012–december 2019

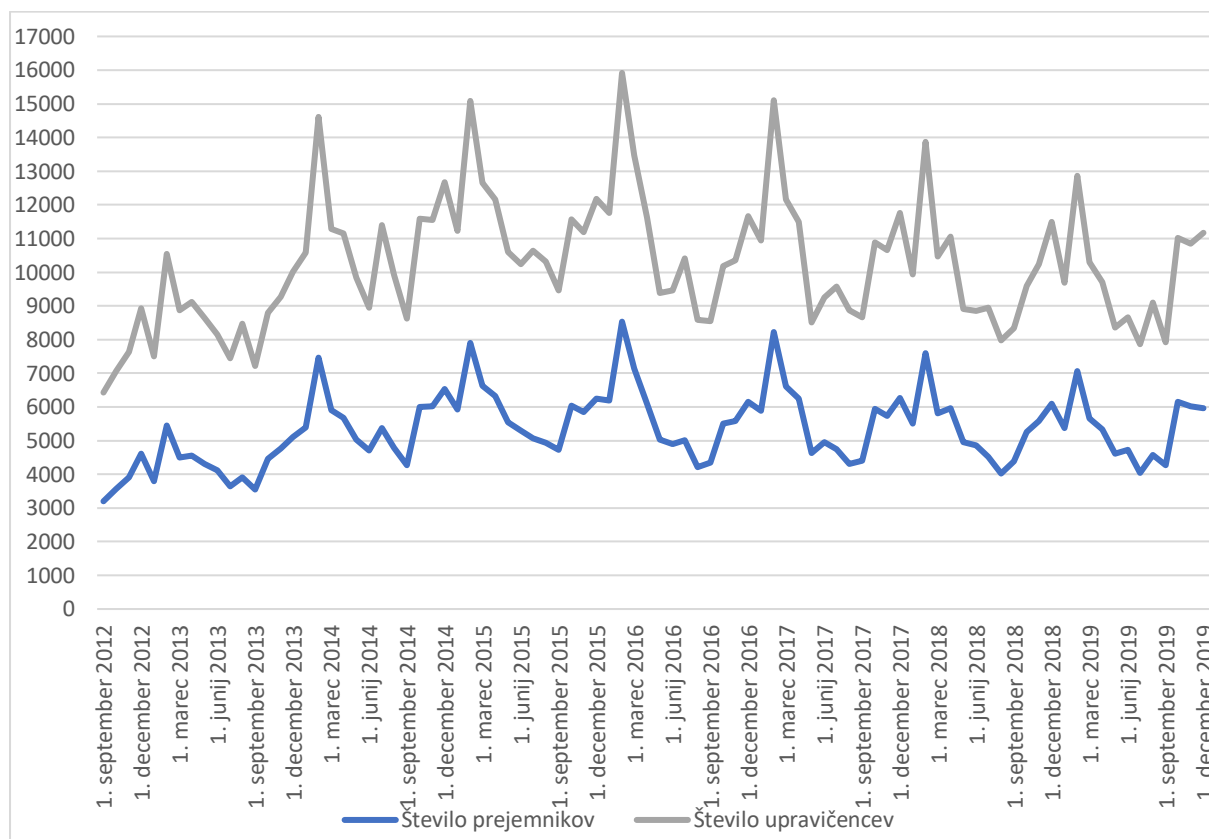
	Število prejemnikov	Število upravičencev	Število odraslih upravičencev	Višina sredstev	Povprečna višina IDSP
1. januar 2013	3.792	7.505	4.805	1.159.883,82	287,12
1. februar 2013	5.451	10.549	6.953	1.676.210,86	290,86
1. marec 2013	4.501	8.872	5.758	1.377.839,18	289,61
1. april 2013	4.561	9.117	5.886	1.395.798,41	289,18
1. maj 2013	4.311	8.651	5.579	1.295.256,57	288,16
1. junij 2013	4.113	8.150	5.249	1.243.497,85	288,95
1. julij 2013	3.634	7.449	4.657	1.090.694,69	287,09
1. avgust 2013	3.907	8.472	5.035	1.178.846,53	288,26
1. september 2013	3.555	7.218	4.538	1.097.539,07	291,90
1. oktober 2013	4.456	8.787	5.680	1.350.849,22	287,38
1. november 2013	4.761	9.276	5.974	1.439.017,06	285,99
1. december 2013	5.109	10.010	6.393	1.512.010,52	280,16
1. januar 2014	5.392	10.577	6.854	1.689.396,19	299,08
1. februar 2014	7.459	14.602	9.540	2.335.604,22	294,40
1. marec 2014	5.905	11.293	7.520	1.752.186,96	279,92
1. april 2014	5.670	11.160	7.286	1.695.612,47	288,04
1. maj 2014	5.029	9.840	6.402	1.490.517,70	283,11
1. junij 2014	4.701	8.938	5.919	1.375.395,81	278,03
1. julij 2014	5.372	11.396	7.148	1.743.668,10	324,58
1. avgust 2014	4.777	9.916	6.068	1.425.926,68	298,50
1. september 2014	4.268	8.623	5.393	1.275.585,05	298,87
1. oktober 2014	5.991	11.597	7.668	1.801.417,43	300,69
1. november 2014	6.025	11.548	7.688	1.792.473,91	297,51
1. december 2014	6.539	12.666	8.371	1.916.249,96	293,05
1. januar 2015	5.916	11.230	7.490	1.827.102,42	308,84
1. februar 2015	7.905	15.089	9.987	2.411.995,79	305,12
1. marec 2015	6.627	12.659	8.456	1.954.978,38	295,00
1. april 2015	6.319	12.155	8.038	1.852.167,77	293,11
1. maj 2015	5.536	10.594	7.070	1.618.480,85	292,36
1. junij 2015	5.301	10.231	6.736	1.578.938,04	297,86
1. julij 2015	5.060	10.635	6.527	1.518.358,29	300,07
1. avgust 2015	4.927	10.317	6.300	1.441.971,05	292,67
1. september 2015	4.735	9.454	6.052	1.414.308,36	298,69
1. oktober 2015	6.035	11.561	7.677	1.792.972,97	297,1
1. november 2015	5.856	11.189	7.386	1.711.907,91	292,33
1. december 2015	6.239	12.185	7.907	1.808.025,37	289,79
1. januar 2016	6.189	11.752	7.739	1.953.916,61	315,71
1. februar 2016	8.532	15.917	10.670	2.676.759,19	313,73
1. marec 2016	7.144	13.473	9.025	2.169.449,66	303,67
1. april 2016	6.103	11.627	7.773	1.832.222,47	300,22
1. maj 2016	5.024	9.383	6.291	1.482.580,77	295,1

	Število prejemnikov	Število upravičencev	Število odraslih upravičencev	Višina sredstev	Povprečna višina IDSP
1. junij 2016	4.893	9.463	6.183	1.497.443,54	306,04
1. julij 2016	5.019	10.403	6.422	1.502.325,74	299,33
1. avgust 2016	4.209	8.584	5.355	1.229.794,67	292,18
1. september 2016	4.351	8.538	5.470	1.337.386,82	307,37
1. oktober 2016	5.509	10.174	6.934	1.654.705,08	300,36
1. november 2016	5.590	10.355	6.956	1.679.655,09	300,47
1. december 2016	6.148	11.656	7.745	1.791.894,45	291,46
1. januar 2017	5.889	10.948	7.432	1.826.490,41	310,15
1. februar 2017	8.218	15.112	10.409	2.564.860,66	312,10
1. marec 2017	6.612	12.162	8.340	2.009.959,44	303,99
1. april 2017	6.244	11.495	7.845	1.886.574,69	302,14
1. maj 2017	4.637	8.511	5.842	1.400.361,80	302,00
1. junij 2017	4.960	9.242	6.280	1.509.942,15	304,42
1. julij 2017	4.740	9.569	6.024	1.421.626,05	299,92
1. avgust 2017	4.310	8.876	5.448	1.294.617,49	300,38
1. september 2017	4.409	8.670	5.515	1.394.565,52	316,30
1. oktober 2017	5.944	10.892	7.400	1.841.091,22	309,74
1. november 2017	5.742	10.659	7.166	1.746.028,35	304,08
1. december 2017	6.261	11.753	7.856	1.850.205,64	295,51
1. januar 2018	5.509	9.941	6.839	1.740.814,31	315,99
1. februar 2018	7.588	13.861	9.513	2.399.717,20	316,25
1. marec 2018	5.818	10.463	7.215	1.786.073,86	306,99
1. april 2018	5.967	11.060	7.516	1.850.002,90	310,04
1. maj 2018	4.954	8.904	6.174	1.493.703,45	301,51
1. junij 2018	4.864	8.854	6.084	1.581.344,05	325,11
1. julij 2018	4.525	8.940	5.770	1.537.333,09	339,74
1. avgust 2018	4.014	7.985	5.070	1.342.174,99	334,37
1. september 2018	4.389	8.339	5.523	1.588.044,54	361,82
1. oktober 2018	5.266	9.594	6.574	1.888.609,36	358,64
1. november 2018	5.580	10.236	6.970	1.959.599,29	351,18
1. december 2018	6.088	11.490	7.633	2.090.914,30	343,45
1. januar 2019	5.363	9.689	6.693	1.915.989,72	357,26
1. februar 2019	7.070	12.854	8.834	2.575.817,74	364,33
1. marec 2019	5.658	10.296	7.111	2.016.140,60	356,33
1. april 2019	5.340	9.707	6.666	1.859.163,74	348,16
1. maj 2019	4.611	8.357	5.729	1.618.331,19	350,97
1. junij 2019	4.730	8.665	5.911	1.645.363,90	347,86
1. julij 2019	4.041	7.871	5.130	1.383.347,51	342,33
1. avgust 2019	4.568	9.098	5.783	1.621.509,25	354,97
1. september 2019	4.275	7.926	5.387	1.577.115,25	368,92
1. oktober 2019	6.147	11.013	7.726	2.242.642,65	364,84
1. november 2019	6.017	10.843	7.471	2.146.773,89	356,78
1. december 2019	5.966	11.162	7.498	2.102.294,38	352,38

Vir: MDDSZ, ISCSD2

Razmerje med prejemniki in upravičenci je pri IDSP v vseh opazovanih letih skoraj 1 : 2, kar kaže na to, da je med prejemniki IDSP manj samskih gospodinjstev in več družin ter parov kot med prejemniki redne DSP. To potrjujejo tudi podatki v Preglednici 5.15. Decembra 2019 je, na primer, IDSP prejelo 5.966 gospodinjstev, od tega 3.245 samskih gospodinjstev (54,4 % vseh gospodinjstev, ki so prejela IDSP), 705 gospodinjstev partnerjev brez otrok (11,8 % gospodinjstev, ki so prejela IDSP), 894 enostarševskih gospodinjstev oz. družin (15 % vseh gospodinjstev, ki so prejela IDSP) in 1.118 dvostarševskih gospodinjstev oz. družin (18,7 % vseh gospodinjstev, ki so prejela IDSP).

Slika 5.3: Mesečno gibanje števila prejemnikov in upravičencev do IDSP, Slovenija september 2012–december 2019

Preglednica 5.15: Število prejemnikov IDSP po tipu družine, Slovenija (1. 12. 2014–1. 7. 2017)

	Na dan 1.12.2014		Na dan 1.7.2015		Na dan 1.12.2015		Na dan 1.7.2016		Na dan 1.12.2016	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Samska oseba	3.230	49,4	2.254	44,55	3.104	49,75	2.342	46,66	3.208	52,18
Zakonca / partnerja brez otrok	700	10,71	532	10,51	653	10,47	527	10,5	706	11,48
Enostarševska družina	995	15,22	914	18,06	969	15,53	897	17,87	888	14,44
Dvostarševska družina	1.611	24,64	1.350	26,68	1.507	24,15	1.243	24,77	1.342	21,83
Drugo	3	0,05	10	0,2	6	0,1	10	0,2	4	0,07
Skupaj	6.539	100	5.060	100	6.239	100	5.019	100	6.148	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Preglednica 5.15: Število prejemnikov IDSP po tipu družine, Slovenija (1. 12. 2017–1. 12. 2019) (nadaljevanje)

	Na dan 1.7.2017		Na dan 1.12.2017		Na dan 1.7.2018		Na dan 1.12.2018		Na dan 1.7.2019		Na dan 1.12.2019	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Samska oseba	2.318	48,90	3.385	54,06	2.277	50,32	3.249	53,37	2.099	51,94	3.245	54,39
Zakonca / partnerja brez otrok	518	10,93	716	11,44	581	12,84	707	11,61	505	12,50	705	11,82
Enostarševska družina	848	17,89	897	14,33	751	16,60	957	15,72	657	16,26	894	14,98
Dvostarševska družina	1.048	22,11	1.257	20,08	907	20,04	1.173	19,27	771	19,08	1.118	18,74
Drugo	8	0,17	6	0,10	9	0,20	2	0,03	9	0,22	4	0,07
Skupaj	4.740	100	6.261	100	4.525	100	6.088	100	4.041	100	5.966	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

5.3 Varstveni dodatek (VD)

Varstveni dodatek (VD) je po ZSVarPre socialnovarstveni prejemek, namenjen posameznikom, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere sami ne morejo vplivati. Z VD se upravičencu do njega za čas prebivanja v Republiki Sloveniji zagotavljajo sredstva za kritje življenjskih stroškov, ki nastanejo v daljšem časovnem obdobju (stroški z vzdrževanjem stanovanja, nadomeščanjem trajnih potrošnih dobrin ipd.) in niso stroški za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb (2. in 4. člen ZSVarPre).³¹

Do VD so upravičene osebe:

- ki so trajno nezaposljive ali trajno nezmožne za delo³² ali so starejše od 63 let (ženske) oziroma od 65 let (moški) in
- ki so upravičene do DSP oz. bi do nje lahko bile upravičene ali
- katerih lastni dohodek oziroma lastni dohodek družine presega višino njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov posameznih družinskih članov družine in zaradi tega niso upravičene do DSP, ne presega pa višine njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov posameznih družinskih članov družine za VD.

Višina minimalnega dohodka na posameznega družinskega člana za ugotavljanje upravičenosti do VD se v razmerju do osnovnega zneska minimalnega dohodka določi na enak način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do DSP in glede na določila 50. člena ZSVarPre. Od 1. 1. 2016 je znašal cenzus za varstveni dodatek za samsko osebo 470,76 evra, od 1. 8. 2016 naprej je znašal 476,87 evra od 1. 8. 2017 je znašal cenzus za varstveni dodatek za samsko osebo 484,97 evra, od 1. 8. 2018 je znašal 577,34 evra, od 1. 8. 2019 dalje pa cenzus za VD za samsko osebo znaša 591,20 evrov (maksimalna višina varstvenega dodatka pa znaša 189,02 evrov)³³. Če ima samska oseba tudi lastni dohodek, se VD določi v višini razlike med 591,20 evra in lastnim dohodkom. Pri odločanju o VD za samsko osebo, se ne upoštevajo denarna sredstva (prihranki) v višini do 2.500 evrov.

Od 1. 6. 2018 (Novela ZSVarPre) dalje velja pri določanju višine VD za družino novost, in sicer če se pri določitvi cenzusa upoštevajo otroci, se ta poveča za 0,11 osnovnega zneska minimalnega dohodka oziroma (od 1. 8. 2018) 43,20 evra (samo enkrat, ne glede na število otrok).

Cenzus za VD za dvočlansko družino, v kateri oba člana izpolnjujeta pogoje za VD je (od 1. 8. 2018) 899,40 evra (v primeru dvočlanske družine, v kateri le en član izpolnjuje pogoje za VD pa 714,81 evra). V primeru družine se pri odločanju o VD ne upoštevajo denarna sredstva (prihranki) v višini do 3500

³¹ Pred uveljavitvijo nove socialne zakonodaje je bil VD po predpisih, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje, mesečni denarni dodatek k pokojnini, nižji od mejnega zneska, ki se je priznal pod pogojem, da je uživalec pokojnine izpolnjeval dohodkovni in premoženjski cenzus. Osnovni namen VD je bil kot korektiv izboljšati materialno varnost upravičencev z najnižjimi pokojninami. Zaradi socialnovarstvene narave in dejstva, da se sredstva za financiranje VD zagotavljajo iz javnih financ (ne iz sredstev pokojninskega in invalidskega zavarovanja), pa je z uveljavitvijo ZSVarPre VD prešel med socialnovarstvene prejemke.

³² Kot trajno nezmožna za delo se šteje oseba, ki ima status invalida I. kategorije ali je invalidsko upokojena ali ima status invalida po zakonu, ki ureja varstvo telesno in duševno prizadetih oseb, ali ima mnenje invalidske komisije ZPIZ o trajni nezmožnosti za delo. Kot trajno nezaposljiva oseba, se šteje oseba, ki ima odločbo o nezaposljivosti ZRSZ po predpisih o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov oz. katerega ustreznega organa po predpisih, ki urejajo status invalidov.

³³ Znesek varstvenega dodatka predstavlja razliko med cenzusom za varstveni dodatek in cenzusom za DSP.

evrov. Tudi v primeru družine se VD določi v višini razlike med cenzusom za specifični tip družine in morebitnim lastnim dohodkom družine (seštevkem dohodkov družinskih članov).

V preglednici 5.16 so prikazani podatki o mesečnih gibanjih števila prejemnikov in upravičencev do VD ter višina sredstev izplačanih za VD. Razmerje med prejemniki in upravičenci pri VD kaže, da gre pri veliki večini prejemnikov za osebe, ki VD uveljavljajo le zase oz. da gre v veliki večini za samska (enočlanska) gospodinjstva.

S prenosom pravice do VD v decembru 2012 iz pokojninskega v socialni sistem je VD postal drugačen tip pravice; če je bil prej bolj individualna pravica (povezana s posameznikovo pokojnino), je zdaj postal povezan z materialnim položajem družine. Ob prenosu pravice se je število prejemnikov VD zmanjšalo za 78 %, saj nekateri prejšnji upravičenci zaradi preverjanja cenzusa na ravni gospodinjstva oz. družine niso bili več upravičeni do prejemanja, zelo veliko upravičencev pa se je pravici odpovedalo zaradi zaznambe na nepremičnine oz. vračanja prejetih sredstev iz dediščine po smrti upravičenca. Krog upravičencev do VD s prenosom iz pokojninskega v socialni sistem pa se je razširil iz upokojencev z nizko pokojnino na vse osebe, ki so trajno nezmožne za delo oz. zaposlitev, kar se je odrazilo tudi v spremenjeni starostni strukturi prejemnikov in upravičencev do VD. V letu 2013 se je število prejemnikov in upravičencev do VD se je v primerjavi z letom prej še nekoliko znižalo, nato pa se je stabiliziralo na okoli 10.000 prejemnikov in nekaj več upravičencev. Decembra 2016 je bilo 11.275 prejemnikov VD in 11.706 upravičencev VD. Tudi spremembe in popravki nove socialne zakonodaje, ki so začeli veljati v letu 2014 in ki so nekoliko omilili premoženjske pogoje za prejemanje VD in tudi omejili poplačilo iz dedovanja, niso imeli kaj dosti učinka na povečanje števila prejemnikov VD.

Dejanski učinek na uveljavljanje VD pa je imela oz. ima konec leta 2016 sprejeta novela ZSVarPre, ki je med drugim ukinila zaznambo na nepremičnine in vračilo prejetega VD (in DSP) v primeru, ko ima posameznik ali družina v lasti stanovanje ali stanovanjsko hišo v vrednosti do 120.000 evrov. Spremembe so se začele uporabljati s februarjem 2017 in so prinesle pričakovane rezultate: tako število prejemnikov kot število upravičencev do VD se je od februarja 2017 naprej opazno povečalo, v vseh starostnih kategorijah, vendar nekoliko bolj med starejšimi. Od 11.706 upravičencev do VD decembra 2016 se je število oseb, ki prejemajo VD, do decembra 2017 povišalo na 17.949 upravičencev, kar pomeni, da je bilo decembra 2017 53 % upravičencev do VD več kot leto pred tem. Opazen skok v številu prejemnikov in upravičencev VD se je zgodil že v februarju 2017 (torej takoj po uveljavitvi novele zakona), nato pa se je število prejemnikov in upravičencev zviševalo (z vmesnim rahlim upadom v začetnih mesecih leta 2018). K porasti v drugi polovici leta 2018 je pripomogel tudi dvig cenzusa (hkrati z dvigom cenzusa za osnovni minimalni dohodek se je dvignil tudi za VD) in posledično nekoliko več oseb upravičenih do pravice. Konec leta 2018 VD prejemale 19.330 gospodinjstev oz. 20.663 upravičencev do VD.

V letu 2019 se je rast prejemnikov in upravičencev do VD nadaljevala in je ob **koncu leta 2019 doseglo najvišjo vrednost doslej**, saj je število vseh **prejemnikov (gospodinjstev) znašalo 19.447** oziroma **21.045 upravičencev** (oseb, ki so dejansko dobile VD).

Tako kot pri upravičencih do DSP, je tudi pri upravičencih do VD število oseb, ki imajo odločbo o trajnem prejemanju pravice, zelo nizko. Število upravičencev do trajnega VD se od konca leta 2014 naprej giblje med 400 in 500 oseb; leta 2018 je bilo povprečno mesečno 496 upravičencev do trajnega VD, leta 2019 pa povprečno mesečno 467.

Preglednica 5.16: Število prejemnikov in upravičencev do VD (rednega in trajnega) ter višina sredstev, januar 2013–december 2019

	Število vseh prejemnikov VD	Število vseh upravičencev do VD	Število upravičencev do TVD ³⁴	Višina sredstev	Povprečna višina VD	Povprečna višina TVD
1. januar 2013	8.451	8.784	336	1.116.951,85	135,58	186,74
1. februar 2013	8.867	9.203	338	1.190.793,05	137,91	187,87
1. marec 2013	9.319	9.667	338	1.250.118,45	137,73	187,72
1. april 2013	9.372	9.714	310	1.257.611,57	137,44	188,65
1. maj 2013	9.509	9.854	311	1.275.012,93	137,40	188,46
1. junij 2013	9.602	9.948	313	1.286.228,69	137,08	187,98
1. julij 2013	9.449	9.787	319	1.268.575,50	137,41	186,59
1. avgust 2013	9.479	9.813	320	1.320.613,25	142,80	189,28
1. september 2013	9.458	9.790	319	1.319.117,97	142,83	189,43
1. oktober 2013	9.014	9.328	331	1.260.444,17	143,81	189,00
1. november 2013	8.993	9.313	334	1.256.292,37	143,93	188,93
1. december 2013	9.003	9.317	343	1.258.684,64	144,19	188,66
1. januar 2014	8.793	9.114	354	1.227.998,28	144,09	188,50
1. februar 2014	9.048	9.394	357	1.265.216,22	144,29	188,29
1. marec 2014	9.219	9.562	363	1.289.670,07	144,32	186,78
1. april 2014	9.261	9.607	354	1.297.808,80	144,42	187,08
1. maj 2014	9.336	9.682	359	1.307.784,08	144,35	187,11
1. junij 2014	9.405	9.754	358	1.320.116,68	144,68	187,32
1. julij 2014	9.461	9.805	367	1.396.207,81	146,09	184,72
1. avgust 2014	9.512	9.857	370	1.452.344,94	151,27	188,14
1. september 2014	9.614	9.963	379	1.470.502,42	151,55	187,61
1. oktober 2014	9.693	10.049	398	1.484.785,10	151,78	186,26
1. november 2014	9.756	10.112	404	1.497.419,72	152,10	185,90
1. december 2014	9.766	10.117	410	1.499.504,61	152,17	185,30
1. januar 2015	9.752	10.102	422	1.501.351,72	152,64	183,35
1. februar 2015	9.865	10.220	429	1.518.281,55	152,60	183,07
1. marec 2015	9.938	10.302	435	1.532.725,75	152,94	182,67
1. april 2015	9.981	10.337	420	1.540.416,20	153,17	181,07
1. maj 2015	10.060	10.413	440	1.555.435,94	153,40	181,25
1. junij 2015	10.149	10.507	451	1.567.066,81	153,19	180,70
1. julij 2015	10.186	10.547	463	1.572.281,51	153,14	180,12
1. avgust 2015	9.809	10.177	461	1.605.263,93	155,16	181,39
1. september 2015	9.886	10.253	465	1.617.407,69	155,14	180,68
1. oktober 2015	9.847	10.214	468	1.614.010,14	155,38	180,19
1. november 2015	9.878	10.251	474	1.621.406,93	155,54	180,05
1. december 2015	9.867	10.244	478	1.625.408,67	156,04	180,13
1. januar 2016	10.380	10.761	477	1.614.668,28	154,45	178,61
1. februar 2016	10.485	10.866	482	1.622.762,78	153,67	177,74
1. marec 2016	10.554	10.936	488	1.627.625,84	153,1	177,40

³⁴ trajni varstveni dodatek

	Število vseh prejemnikov VD	Število vseh upravičencev do VD	Število upravičencev do TVD ³⁴	Višina sredstev	Povprečna višina VD	Povprečna višina TVD
1. april 2016	10.582	10.968	471	1.620.894,52	152,45	168,78
1. maj 2016	10.643	11.033	475	1.627.515,00	152,17	168,89
1. junij 2016	10.699	11.092	478	1.631.100,96	151,7	168,66
1. julij 2016	10.748	11.142	488	1.632.200,44	151,09	168,20
1. avgust 2016	10.816	11.209	485	1.674.679,26	154,08	170,9
1. september 2016	10.879	11.279	486	1.684.653,25	154,13	170,49
1. oktober 2016	10.980	11.395	493	1.697.119,11	153,84	170,09
1. november 2016	11.134	11.551	497	1.715.118,27	153,32	169,62
1. december 2016	11.275	11.706	505	1.736.088,39	153,24	169,76
1. januar 2017	11.060	12.017	505	1.683.520,29	152,22	169,35
1. februar 2017	13.230	14.452	508	1.960.611,50	148,19	169,06
1. marec 2017	14.458	15.850	518	2.111.700,26	146,06	168,52
1. april 2017	14.920	16.350	515	2.168.588,33	145,35	168,97
1. maj 2017	15.154	16.610	519	2.198.115,47	145,05	168,71
1. junij 2017	15.436	16.935	527	2.235.005,99	144,79	169,04
1. julij 2017	15.616	17.136	531	2.260.414,41	144,75	168,80
1. avgust 2017	15.829	17.369	539	2.469.658,34	150,17	173,02
1. september 2017	15.944	17.499	543	2.485.016,44	150,02	172,70
1. oktober 2017	16.119	17.700	547	2.513.353,66	150,11	172,74
1. november 2017	16.214	17.791	551	2.529.248,61	150,15	173,18
1. december 2017	16.357	17.949	552	2.548.110,05	149,98	173,21
1. januar 2018	15.126	16.158	486	2.311.214,36	147,34	171,18
1. februar 2018	14.910	15.939	487	2.291.451,22	148,14	171,15
1. marec 2018	14.762	15.788	489	2.276.564,98	148,61	171,05
1. april 2018	15.010	16.080	487	2.304.952,30	148,13	169,28
1. maj 2018	16.175	17.271	546	2.432.005,22	144,92	162,38
1. junij 2018	16.916	18.058	501	2.775.811,53	159,12	169,58
1. julij 2018	17.488	18.682	497	2.858.420,65	158,67	169,8
1. avgust 2018	17.820	19.057	499	2.985.362,68	162,74	172,89
1. september 2018	18.689	19.958	494	3.060.512,40	163,5	173,41
1. oktober 2018	18.861	20.144	491	3.101.937,21	164,21	173,88
1. november 2018	19.138	20.448	487	3.159.364,00	164,86	173,8
1. december 2018	19.330	20.663	489	3.202.292,77	165,45	173,99
1. januar 2019	17.837	19.121	499	3.090.359,83	173,26	179,24
1. februar 2019	17.176	18.523	460	2.962.358,92	172,47	180,89
1. marec 2019	17.670	19.055	459	3.033.380,78	171,67	180,82
1. april 2019	17.829	19.248	460	3.047.125,86	170,91	180,73
1. maj 2019	18.093	19.534	464	3.082.743,92	170,38	180,55
1. junij 2019	18.330	19.791	466	3.102.092,05	169,24	180,46
1. julij 2019	18.553	20.042	465	3.132.399,24	168,84	180,50
1. avgust 2019	18.773	20.284	465	3.298.965,82	175,73	185,95
1. september 2019	18.910	20.455	463	3.316.685,65	175,39	185,86
1. oktober 2019	19.062	20.611	465	3.331.853,98	174,79	186,03
1. november 2019	19.338	20.919	464	3.368.188,52	174,17	186,03

	Število vseh prejemnikov VD	Število vseh upravičencev do VD	Število upravičencev do TVD ³⁴	Višina sredstev	Povprečna višina VD	Povprečna višina TVD
1. december 2019	19.447	21.045	471	3.380.387,52	173,83	185,81

Vir: MDDSZ, ISCS2

Starostna struktura upravičencev do VD se je do konca leta 2016 počasi spreminjala, saj je med osebami, ki prejemajo VD upadalo število starejših prejemnikov, naraščalo pa število mlajših (Preglednica 5.17). Med osebami, ki prejemajo VD, je bilo sredi leta 2014 še več kot polovica (52,5 %) oseb starejših od 65 let, decembra 2016 pa jih je bilo le še 46,8 % - ali 5.242 oseb. Po uveljavitvi novele ZSVarPre februarja 2017 (ukinitve zaznambe na nepremičnine in povračila prejemkov po smrti prejemnika), je bil v letu 2017, ob opaznem splošnem porastu števila prejemnikov in upravičencev do VD, nekoliko večji tudi priliv v VD starejših od 65 let (v mesecih po uveljavitvi omenjenih sprememb je med upravičence do VD vstopilo več starejših od 65 let kot mlajših). Tako je bilo decembra 2017 8.904 upravičencev do VD starih nad 65 let, kar je 3.662 oseb več kot decembra 2016. Decembra 2018 je bilo med upravičenci do VD 10.366 oseb, starejših od 65 let. Decembra 2019 pa že 12.085 oseb, starejših od 65 let.

Obenem pa se povečuje tudi število upravičencev do VD, ki so v mlajših starostnih kategorijah, zato je delež starejših upravičencev tudi po spremembah zakonodaje v začetku leta 2017 ostajal le nekoliko nad polovico vseh upravičencev do VD: decembra 2017 in decembra so starejši od 65 let predstavljali okvirno 51 % vseh upravičencev do VD. Situacija se je v letu 2019 začela nekoliko spreminjati, saj se je delež starejših upravičencev povišal na 57,42 %.

Zaključimo lahko, da, čeprav je ukrep ukinitve zaznambe na nepremičnine in ukinitve povračila (poplačila) dela zneska prejetega VD (in DSP) po smrti prejemnika, pozitivno vplival na zmanjšanje neuveljavljanja pravice do VD in se je število upravičencev do VD (oseb, ki dejansko prejemajo VD) v zadnjih dveh letih opazno povečalo ter se je opazno povečalo tudi med starejšimi od 65 let (iz 5.242 konec leta 2016 na 12.085 konec leta 2019), ukrep z vidika zajema starejših z zelo nizkimi dohodki (pokojinami) vendarle ni bil popolnoma uspešen. Namen ukrepa je bil namreč predvsem izboljšati položaj starejših, ki imajo zelo visoke stopnje tveganja revščine, še posebej starejših enočlanskih gospodinjstev.³⁵ Ugotovimo lahko, da se starejši z zelo nizkimi dohodki (pokojinami) še vedno ne odločajo vedno za uveljavljanje pravice do VD, pri čemer so razlogi verjetno različni: od nepoznavanja sprememb (ni več zaznamb, ni poplačila po smrti prejemnika), do nezaupanja, slabe informiranosti o pravici in tega, da ne poznajo poti, kako uveljavljati pravico oz. se pri tem počutijo negotovi. Eden od možnih razlogov za še vedno manjše uveljavljanje pravice do VD med starejšimi je tudi zahteva po dogovoru o preživljanju (sklenjenem pri notarju) v primeru, da imajo polnoletne, materialno preskrbljene otroke. Z dogovorom se polnoletni, materialno preskrbljeni otroci zavežejo k prispevanju določenega dela stroškov (lahko v naravi) svojim ostarelim staršem z nizkimi dohodki (pokojinami) – tak dogovor pa je formalno pogoj za uveljavljanje pravice do VD.

³⁵ Za primerjavo 10.366 oseb, ki so konec leta 2018 prejemale VD, navedimo podatke o višinah pokojnin, ki jih objavlja ZPIZ. Konec leta 2018 je prejemalo starostno pokojnino, nižjo od 500 evrov 58.340 oseb, 101.562 oseb pa je prejemalo starostno pokojnino med 500 in 600 evri.

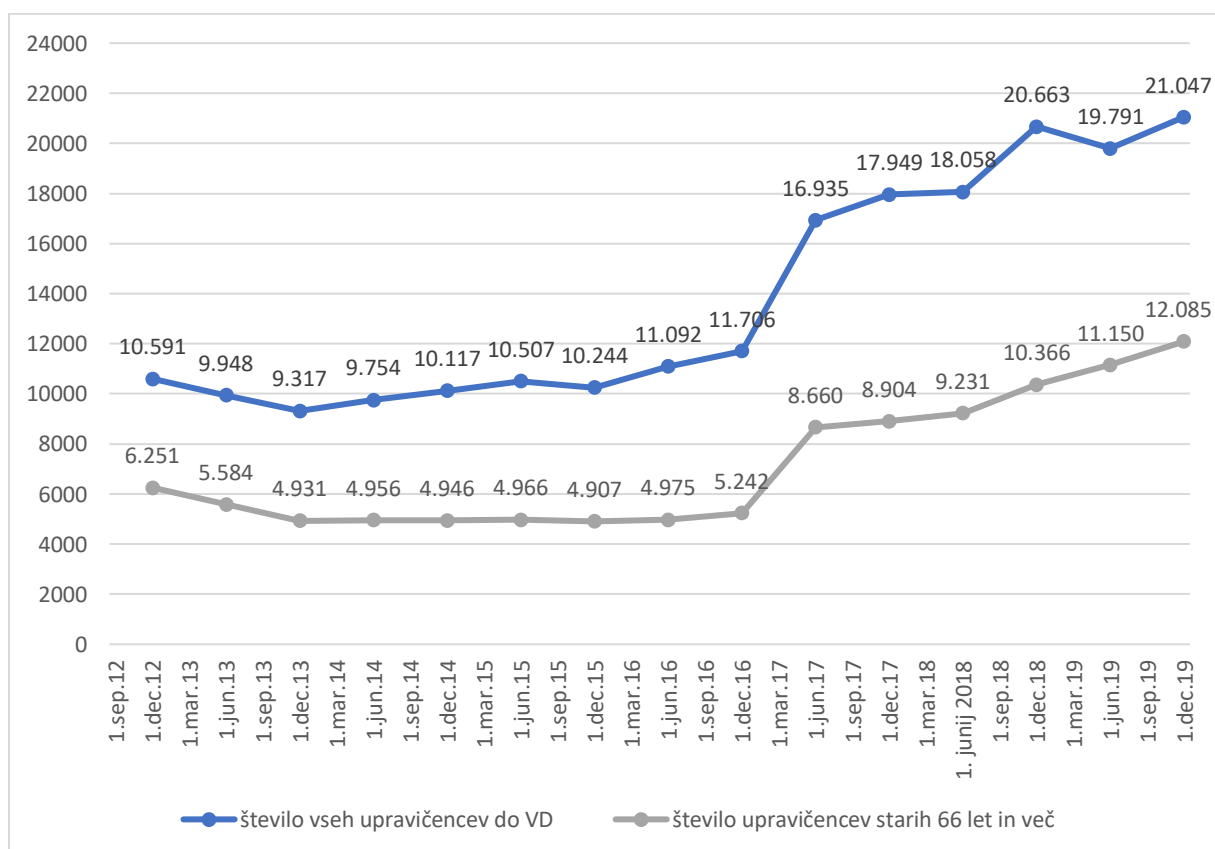
Preglednica 5.17: Število upravičencev do VD po starostnih razredih, december 2015–december 2019

	1. 12. 2015		1. 12. 2016		1. 12. 2017		1. 12. 2018		1. 12. 2019	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Do vključno 35 let	887	8,7	1.023	9,1	1.514	8,7	1.672	8,29	725	3,44
36-50 let	1.783	17,4	1.932	17,3	2.619	15,1	2.846	14,11	2.385	11,33
51-65 let	2.667	26,0	3.004	26,8	4.360	25,1	5.279	26,18	5.852	27,80
66-79 let	3.314	32,4	3.626	32,4	5.977	34,4	7.124	35,33	8.530	40,53
80 let in več	1.593	15,6	1.616	14,4	2.927	16,8	3.242	16,08	3.555	16,89
Skupaj	10.244	100	11.201	100	17.397	100	20.163	100	21.047	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Na Sliki 5.4 je dobro vidno razmerje med gibanjem celotnega števila upravičencev do VD in upravičencev do VD. Na njej je gibanje celotnega števila upravičencev do VD (oseb, ki VD dejansko prejema) in gibanje števila upravičencev do VD, starejših od 65 let, prikazano za obdobje od decembra 2012 do decembra 2018.

Slika 5.4: Gibanje števila vseh upravičencev do VD, in upravičencev do VD, starejših od 65 let, Slovenija, december 2012–december 2019

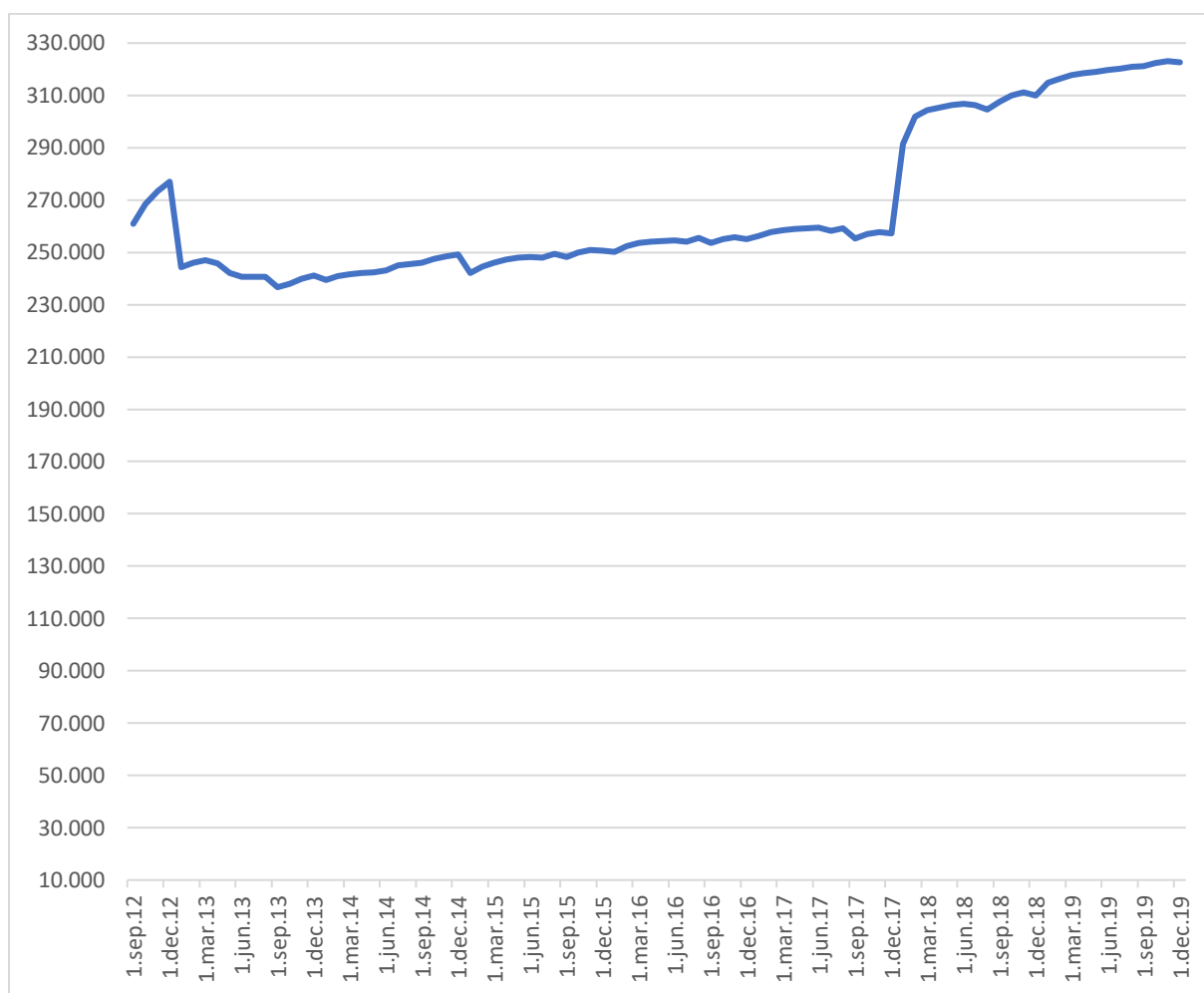
5.4 Otroški dodatek (OD)

Na Sliki 5.5. prikazujemo trend gibanja števila otrok, ki so upravičeni do otroškega dodatka (v nadaljevanju OD) v obdobju od septembra 2012 do decembra 2019. Podrobnejši podatki o številu otrok, ki so upravičeni do OD, številu družin, ki prejemajo OD, ter višini sredstev za OD za obdobje od septembra 2012 do decembra 2018 pa so prikazani v Preglednici 5.18.

S Slike 5.5 je razvidno, da se je število otrok, ki so bili upravičeni do OD, konec leta 2012 zmanjšalo in nato še nekoliko upadlo, počasi se je začelo povečevati šele od leta 2014 naprej. V letu 2012 in 2013 sta namreč ZUPJS in ZUJF precej omejila dostop do upravičenosti prejemanja OD (podrobneje smo o tem pisali v prejšnjih poročilih – npr. Trbanc idr. 2015, Trbanc idr. 2016). Od januarja 2014 naprej pa število otrok, upravičenih do OD (z vmesnimi nihanjem) rahlo narašča. V decembru 2014 je tako OD prejemale za 3,3 % več otrok, kot v enakem obdobju leto poprej. Do decembra 2017 se je število otrok, upravičenih do OD, v primerjavi z decembrom 2014 povišalo še za 3,3 %. Skladno s tem so se nekoliko zviševala tudi sredstva za OD – do decembra 2017 za 5,3 % v primerjavi z decembrom 2014; slednje je povezano tudi s povišanjem zneskov OD v petem in šestem dohodkovnem razredu za 10 odstotkov v začetku leta 2016 (na raven pred uveljavitvijo varčevalnih ukrepov). Z januarjem 2018 sta se (s prenehanjem veljavnosti varčevalnih ukrepov) pri otroških dodatkih ponovno uveljavila sedmi in osmi dohodkovni razred (64 % do 99 % neto mesečnega dohodka na družinskega člana), kar je opazno dvignilo število otrok, ki so upravičeni do OD in število družin, prejemnic OD. Opazno povečanje števila otrok, ki so upravičeni do OD in družin, ki so OD prejemale v letu 2018, je dobro razvidno iz krivulje Slike 5.5. V letu 2019 se je postopna rast otrok upravičencev do OD in družin prejemnic OD nadaljevala.

V letu 2017 je povprečno mesečno OD dobivalo 149.293 družin, do njega pa je bilo upravičenih 257.856 otrok. V januarju 2018 se je število družin, prejemnic OD zaradi ponovne uveljavitve sedmega in osmega dohodkovnega razreda zvišalo za dobrih 22.000 družin (oziroma za nekaj več kot 34.200 otrok). Povprečno mesečno je v letu 2018 OD tako prejemale 179.822 družin oz. je bilo do njega upravičenih 305.491 otrok. **V letu 2019 pa se je število družin prejemnic OD zvišalo na 188.536 in število upravičenih otrok do OD na 319.737.**

Slika 5.5: Trend gibanja števila otrok, upravičenih do OD, Slovenija september 2012–december 2019

Vir: MDDSZ, ISCS

Preglednica 5.18: Število otrok, prejemnikov OD, in število družin, ki prejemajo OD ter višina sredstev, september 2012–december 2019

	Število otrok prejemnikov OD	Število družin, prejemnic OD	Višina sredstev	Povprečna višina/znesek OD
1. september 2012	260.798	157.294	18.590.620,12	118,34
1. oktober 2012	268.579	162.002	19.142.373,46	118,20
1. november 2012	273.229	164.854	19.476.165,15	118,17
1. december 2012	276.923	167.121	19.732.429,97	118,05
1. januar 2013	244.321	145.080	18.040.297,20	123,90
1. februar 2013	246.113	146.042	18.298.411,25	124,80
1. marec 2013	246.867	146.328	18.463.733,91	125,61
1. april 2013	245.658	145.359	18.474.973,39	126,45
1. maj 2013	242.007	142.707	18.393.287,90	128,12
1. junij 2013	240.703	141.763	18.383.222,95	128,88
1. julij 2013	240.757	141.789	18.405.143,33	128,98

	Število otrok prejemnikov OD	Število družin, prejemnic OD	Višina sredstev	Povprečna višina/znesek OD
1. avgust 2013	240.705	141.815	18.415.761,47	129,06
1. september 2013	236.665	139.590	18.167.805,15	129,43
1. oktober 2013	238.064	140.345	18.266.972,95	129,45
1. november 2013	239.968	141.417	18.401.870,98	129,41
1. december 2013	241.040	142.051	18.479.866,37	129,35
1. januar 2014	239.515	140.944	17.802.023,12	125,54
1. februar 2014	240.964	141.804	17.864.582,06	125,17
1. marec 2014	241.713	142.170	17.921.433,41	125,21
1. april 2014	242.079	142.275	17.963.648,04	125,41
1. maj 2014	242.467	142.380	18.006.317,08	125,63
1. junij 2014	242.975	142.650	18.045.381,33	125,61
1. julij 2014	244.975	143.784	18.233.657,91	126,81
1. avgust 2014	245.444	144.043	18.313.857,35	127,14
1. september 2014	245.966	144.542	18.153.010,34	125,59
1. oktober 2014	247.561	145.475	18.245.763,38	125,42
1. november 2014	248.419	145.989	18.301.482,78	125,36
1. december 2014	249.086	146.408	18.357.432,07	125,39
1. januar 2015	242.064	141.880	17.939.912,65	126,44
1. februar 2015	244.440	143.238	18.111.622,48	126,44
1. marec 2015	246.084	144.207	18.252.018,95	126,57
1. april 2015	247.183	144.786	18.342.276,83	126,69
1. maj 2015	247.865	145.128	18.409.791,73	126,85
1. junij 2015	248.296	145.284	18.460.861,38	127,07
1. julij 2015	248.064	145.101	18.504.590,83	127,53
1. avgust 2015	249.490	145.766	18.637.492,57	127,86
1. september 2015	248.247	145.156	18.376.246,30	126,60
1. oktober 2015	249.965	145.985	18.482.785,24	126,61
1. november 2015	250.922	146.512	18.558.154,06	126,67
1. december 2015	250.564	146.295	18.546.298,56	126,77
1. januar 2016	250.157	145.927	18.600.525,87	127,46
1. februar 2016	252.314	147.239	18.779.426,70	127,54
1. marec 2016	253.470	147.868	18.900.802,86	127,82
1. april 2016	254.058	148.121	18.985.059,60	128,17
1. maj 2016	254.372	148.140	19.032.237,68	128,47
1. junij 2016	254.491	148.108	19.058.552,21	128,68
1. julij 2016	254.136	147.826	19.117.553,88	129,32
1. avgust 2016	255.497	148.468	19.279.116,49	129,85
1. september 2016	253.623	147.565	19.165.395,98	129,88
1. oktober 2016	254.931	148.139	19.277.543,92	130,13
1. november 2016	255.681	148.517	19.343.919,72	130,25
1. december 2016	255.071	148.184	19.317.632,37	130,36

	Število otrok prejemnikov OD	Število družin, prejemnic OD	Višina sredstev	Povprečna višina/znesek OD
1. januar 2017	256.201	148.725	19.425.010,65	130,61
1. februar 2017	257.668	149.516	19.557.577,68	130,81
1. marec 2017	258.445	149.919	19.626.963,92	130,92
1. april 2017	258.845	150.125	19.660.329,22	130,96
1. maj 2017	259.075	150.196	19.678.329,73	131,02
1. junij 2017	259.347	150.234	19.704.597,44	131,16
1. julij 2017	258.235	149.506	19.679.265,33	131,63
1. avgust 2017	259.266	149.910	19.765.152,47	131,85
1. september 2017	255.165	147.632	19.234.295,89	130,29
1. oktober 2017	256.980	148.456	19.328.151,73	130,19
1. november 2017	257.811	148.841	19.371.786,18	130,15
1. december 2017	257.232	148.451	19.331.503,67	130,22
1. januar 2018	291.516	170.494	20.371.604,01	119,49
1. februar 2018	301.911	177.602	20.700.620,51	116,56
1. marec 2018	304.319	179.211	20.785.584,42	115,98
1. april 2018	305.439	179.886	20.814.441,80	115,71
1. maj 2018	306.273	180.396	20.810.026,19	115,36
1. junij 2018	306.730	180.589	20.789.067,19	115,12
1. julij 2018	306.294	180.357	20.709.052,42	114,82
1. avgust 2018	304.635	179.443	20.556.727,59	114,56
1. september 2018	307.448	181.229	20.237.210,43	111,67
1. oktober 2018	310.078	182.595	20.333.357,77	111,36
1. november 2018	311.204	183.324	20.336.513,34	110,93
1. december 2018	310.044	182.738	20.221.519,64	110,66
1. januar 2019	314.734	185.477	20.524.541,82	110,66
1. februar 2019	316.392	186.630	20.625.995,12	110,52
1. marec 2019	317.723	187.422	20.716.690,51	110,53
1. april 2019	318.382	187.858	20.742.341,35	110,42
1. maj 2019	319.090	188.247	20.765.813,48	110,31
1. junij 2019	319.672	188.552	20.784.483,95	110,23
1. julij 2019	320.318	188.845	21.292.108,07	112,75
1. avgust 2019	320.949	189.146	21.313.624,53	112,68
1. september 2019	321.263	189.287	20.775.172,74	109,75
1. oktober 2019	322.494	190.085	20.839.581,47	109,63
1. november 2019	323.107	190.505	20.859.423,38	109,50
1. december 2019	322.723	190.376	20.813.777,28	109,33

Vir: MDDSZ, ISCS2

V Preglednici 5.19 je prikazano število družin prejemnic OD glede na tip družine (enostarševska, dvostarševska). Razmerje prejemnikov OD, glede na tip družine, je bilo do konca leta 2017 konstantno,

z dobrih 85 % dvostarševskih družin in slabih 15 % enostarševskih družin.³⁶ Po ponovni uveljavitvi sedmega in osmega razred OD v januarju 2018 je med prejemnike OD vstopilo več dvostarševskih kot enostarševskih družin, kar je povezano z dejstvom, da je več dvostarševskih družin z višjimi dohodki (ki ustrezajo sedmemu in osmemu razredu OD) kot enostarševskih. Od julija 2017 do julija 2018 se je tako število dvostarševskih družin, prejemnic OD povišalo za 22,6 % na 156.346, število enostarševskih družin, prejemnic OD pa za 9,5 % na 23.826. To je vplivalo na upad deleža enostarševskih družin in porast deleža dvostarševskih družin med prejemniki OD. Razmerje med enostarševskimi in dvostarševskimi družinami v juliju 2019 ostaja približno enako kot v juliju 2018, OD prejema okvirno 13 % enostarševskih družin in okvirno 87 % dvostarševskih družin. Število družin prejemnic pa se je v letu 2019 napram letu prej zvišalo. Julija 2019 je OD prejemale 163.837 dvostarševskih družin in 24.827 enostarševskih družin.

Preglednica 5.19: Število družin, prejemnic OD glede na tip družine, julij 2016–julij 2019

	1.7.2016		1.7.2017		1.7.2018		1.7.2019	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Enostarševska	21.513	14,57	21.760	14,55	23.826	13,21	24.827	13,15
Dvostarševska	126.138	85,43	127.556	85,32	156.346	86,69	163.837	86,76
Drugo	175	0,12	190	0,13	185	0,10	181	0,10
Skupaj	147.651	100	149.506	100	180.357	100	188.845	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Za ugotavljanje ranljivosti posameznega tipa družine je smiselno pregledati strukturo upravičencev do OD po posameznih dohodkovnih razredih (glej Preglednico 5.20). Iz preglednice je razvidno, da enostarševske družine v povprečju razpolagajo z nižjimi dohodki kot dvostarševske družine, saj je enostarševskih družin v prvem dohodkovnem razredu OD neprimerno več, kot dvostarševskih (julija 2019 je bila v prvem dohodkovnem razredu OD slaba četrtnina vseh enostarševskih družin, prejemnic OD, in 10 % dvostarševskih družin, prejemnic OD). Julija 2019 je bilo med dvostarševskimi družinami 44,6 % družin, prejemnic OD, uvrščenih od 1. do 4. razreda OD, 55,3 % pa od 5. do 8. razreda OD. Med enostarševskimi družinami, prejemnicami OD, jih je bilo od 1. do 4. razreda OD umeščenih 65,6 %, od 5. do 8. razreda OD pa le 34,4 %. V primerjavi z letom 2018 lahko opazimo, da se delež družin (obeh tipov) z OD v višini od 1. do 4. dohodkovnega razreda nekoliko zmanjšuje in se povečuje delež družin, ki prejemajo OD v višini od 5. do 8. dohodkovnega razreda OD, kar nakazuje na to, da se je dohodkovni položaj obeh tipov družin izboljšal.

Opazovanje trenda skozi časovno obdobje zadnjih let za enostarševske družine pokaže spremembe v smeri izboljšanja dohodkovnega položaja najrevnejših družin: v juliju 2017 se je glede na leto prej delež enostarševskih družin, ki se umeščajo v prvi dohodkovni razred OD, znižal za 2,8 o.t., delež enostarševskih družin, ki se umeščajo v drugi dohodkovni razred pa za 1,5 o.t.; v juliju 2018 se je, glede na leto prej, delež enostarševskih družin v prvem dohodkovnem razredu OD nadalje znižal za 2,6 o.t., delež enostarševskih družin v drugem dohodkovnem razredu OD pa se je znižal za 1,2 o.t.. V juliju 2019 se zniževanje deleža nadaljuje, vendar je nekoliko manj izrazito kot predhodna leta. Delež

³⁶ Razmerje med dvostarševskimi in enostarševskimi družinami, prejemnicami OD, je povezano z razmerjem med številom dvostarševskih in številom enostarševskih družin v Sloveniji nasploh (dvostarševskih je bistveno več).

enostarševskih družin, ki prejemajo OD v višini prvega dohodkovnega razreda, se je znižal za 1,7 o.t., delež enostarševskih družin v drugem dohodkovnem razredu OD pa se je znižal za 0,8 o.t.

Preglednica 5.20: Struktura prejemnikov OD po dohodkovnih razredih glede na tip družine; v %

Razred OD	1.7.2016		1.7.2017		1.7.2018		1.7.2019	
	Dvo-starševska	Eno-starševska	Dvo-starševska	Eno-starševska	Dvo-starševska	Eno-starševska	Dvo-starševska	Eno-starševska
1	13,4	31,2	11,6	28,4	11,1	25,8	10,1	24,1
2	18,2	17,9	17,5	16,4	14,7	17,6	13,3	16,8
3	12,6	13,6	11,8	13,2	10,3	12,9	9,6	12,5
4	14,4	13,0	14,3	14,6	12,0	12,1	11,6	12,2
5	25,1	16,4	26,5	18,5	21,6	16,4	21,6	17,1
6	16,3	7,9	18,3	8,9	15,5	8,6	16,1	9,3
7	/	/	/	/	10,9	5,1	13,0	6,2
8	/	/	/	/	3,8	1,5	4,6	1,8

Vir: MDDSZ, ISCS22

Glede enostarševskih družin omenimo še, da so zaradi svojega ranljivega položaja pozitivno diskriminirane in imajo pravico prejemati zvišan OD.³⁷ Od vseh enostarševskih družin, ki prejemajo OD, je takih med 6 in 7 odstotki (decembra 2019 6,6 %) – gre za tiste enostarševske družine, ki ustrezajo definiciji ZUPJS, kar pomeni, da otrok ne živi z obema staršema ter da drugi od staršev preživnine ne plačuje oz. otrok po njem ne prejema prejemkov. Število in delež upravičencev, ki imajo zvišan OD, ker živijo v enostarševski družini, sta prikazana v Preglednici 5.21 (za obdobje januar 2015–december 2019).

Preglednica 5.21: Število in delež upravičencev, ki imajo zvišan OD, ker živijo v enostarševski družini (januar 2015–december 2019)

Na dan	Število upravičencev – zvišan OD	Število enostarševskih družin, prejemnic OD	Delež upravičencev z zvišanim OD med vsemi enostarševskimi družinami, prejemnicami OD
1. januar 2015	1.274	21.126	6,03
1. februar 2015	1.285	21.232	6,05
1. marec 2015	1.316	21.357	6,16
1. april 2015	1.323	21.376	6,19
1. maj 2015	1.329	21.411	6,21
1. junij 2015	1.339	21.391	6,26
1. julij 2015	1.333	21.308	6,26
1. avgust 2015	1.343	21.311	6,30
1. september 2015	1.309	21.239	6,16
1. oktober 2015	1.313	21.314	6,16
1. november 2015	1.321	21.388	6,18
1. december 2015	1.309	21.371	6,13

³⁷Po ZSDP-1 so enostarševske družine upravičene do 30 % večje vrednosti OD na otroka.

Na dan	Število upravičencev – zvišan OD	Število enostarševskih družin, prejemnic OD	Delež upravičencev z zvišanim OD med vsemi enostarševskimi družinami, prejemnicami OD
1. januar 2016	1.334	21.277	6,27
1. februar 2016	1.357	21.365	6,35
1. marec 2016	1.369	21.474	6,38
1. april 2016	1.383	21.535	6,42
1. maj 2016	1.377	21.503	6,40
1. junij 2016	1.371	21.481	6,38
1. julij 2016	1.365	21.513	6,35
1. avgust 2016	1.391	21.495	6,47
1. september 2016	1.402	21.502	6,52
1. oktober 2016	1.424	21.603	6,59
1. november 2016	1.421	21.653	6,56
1. december 2016	1.414	21.627	6,54
1. januar 2017	1.412	21.680	6,51
1. februar 2017	1.411	21.772	6,48
1. marec 2017	1.420	21.796	6,51
1. april 2017	1.414	21.849	6,47
1. maj 2017	1.423	21.858	6,51
1. junij 2017	1.423	21.873	6,51
1. julij 2017	1.436	21.760	6,60
1. avgust 2017	1.457	21.726	6,71
1. september 2017	1.448	21.445	6,75
1. oktober 2017	1.458	21.550	6,77
1. november 2017	1.465	21.594	6,78
1. december 2017	1.466	21.550	6,80
1. januar 2018	1.538	23.082	6,66
1. februar 2018	1.564	23.659	6,61
1. marec 2018	1.563	23.744	6,58
1. april 2018	1.555	23.810	6,53
1. maj 2018	1.556	23.912	6,51
1. junij 2018	1.577	23.899	6,60
1. julij 2018	1.573	23.826	6,60
1. avgust 2018	1.560	23.682	6,59
1. september 2018	1.572	23.859	6,59
1. oktober 2018	1.582	23.963	6,60
1. november 2018	1.587	24.076	6,59
1. december 2018	1.579	24.004	6,58
1. januar 2019	1.588	24.443	6,50
1. februar 2019	1.592	24.656	6,46
1. marec 2019	1.586	24.724	6,41
1. april 2019	1.588	24.762	6,41
1. maj 2019	1.588	24.828	6,40
1. junij 2019	1.602	24.807	6,46
1. julij 2019	1.624	24.827	6,54
1. avgust 2019	1.618	24.787	6,53

Na dan	Število upravičencev – zvišan OD	Število enostarševskih družin, prejemnic OD	Delež upravičencev z zvišanim OD med vsemi enostarševskimi družinami, prejemnicami OD
1. september 2019	1.672	24.904	6,71
1 .oktober 2019	1.664	24.993	6,66
1. november 2019	1.662	25.060	6,63
1. december 2019	1.659	25.056	6,62

Vir: MDDSZ, ISCS2

5.5 Znižano plačilo vrtca (subvencija vrtca)

Do znižanega plačila vrtca so upravičeni starši otrok, ki imajo v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče oziroma ima vsaj eden od staršev prijavljeno začasno prebivališče in je hkrati zavezanec za dohodnino. Višino plačila vrtca je izražena kot odstotek od cene vzgojnovarstvenega programa, v katerega je otrok vključen. Določena je po lestvici, ki starše razvršča v 9 dohodkovnih razredov glede na povprečni mesečni dohodek na osebo. Starši, ki ne uveljavljajo pravice do znižanega plačila vrtca, plačajo 77 % cene programa (ZUPJS³⁸ in Gov.si 2020).

Število otrok, vključenih v vrtec, narašča. Od šolskega leta 2012/13, ko je bilo v vrtce vključenih približno 83.100 otrok je bilo v šolskem letu 2018/19 tako v vrtce vključenih že 87.147 otrok. Medtem, ko število otrok, vključenih v javne vrtce ostaja precej stabilno, pa se je od leta 2012 naprej poveševalo število otrok, vključenih v zasebne vrtce. V letu 2012/13 je bilo v zasebne vrtce vključenih 2.634 otrok, v šolskem letu 2018/2019 pa že 4.847 otrok (SURSTAT 2020).

Znižano plačilo vrtca lahko uveljavljajo starši za otroke, ki so vključeni tako v javni vrtec, zasebni vrtec s koncesijo kot tudi v zasebni vrtec, ki se financira iz občinskega proračuna.

Preglednica 5.22 prikazuje deleže otrok, vključenih v predšolsko izobraževanje, glede na višino subvencije vrtca (plačilo staršev v % od cene programa vrtca). V vseh opazovanih letih je postopno upadal delež otrok iz najranljivejših družin (družin, ki so upravičene do najvišjega deleža subvencije vrtca), do najvišjega upada pa je prišlo v predzadnjem opazovanem letu (šolsko leto 2017/2018). Na drugi strani se je v vseh opazovanih letih povečeval delež otrok od drugega do petega razreda subvencije, kar pomeni otrok iz družin nižjega srednjega sloja (glede na dohodkovni status družine). V šolskem letu 2017/2018 (predzadnje opazovano obdobje) pa je prvič v opazovanih letih prišlo do povišanja deleža otrok v najvišjih razredih, to je tistih, za katere starši plačujejo 66 % oz. 77 % cene vrtca. Zviševanje deleža v najvišjih razredih se je nadaljevalo tudi v letu 2019.

Preglednica 5.22: Delež otrok, vključenih v predšolsko izobraževanje, glede na višino subvencije vrtca (na dan 1. 12.)

Plačilo staršev v % od cene programa vrtca ³⁹	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Indeks 2019/2014	Indeks 2019/2018
0,01	3,77	3,49	3,37	3,37	2,45	2,21	0,59	0,90
0,1	14,95	16,45	16,11	15,8	14,16	13,08	0,88	0,92
0,2	9,44	11,32	11,03	10,72	11,23	10,81	1,15	0,96
0,3	11,34	12,39	12,34	12,89	12,68	12,11	1,07	0,96
0,35	20,22	21,14	21,5	21,72	22,3	22,35	1,11	1,00
0,43	15,85	15,19	16,03	15,93	16,78	17,25	1,09	1,03
0,53	14,19	11,9	12,18	12,22	12,65	13,54	0,95	1,07
0,66	5,41	4,63	4,38	4,32	4,54	4,89	0,90	1,08
0,77	4,85	3,48	3,06	3,03	3,21	3,75	0,77	1,17
Skupaj	100	100	100	100	100	100		

³⁸ Uradni list RS, št. 62/10, 40/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 14/13, 56/13 – Zštip-1, 99/13, 14/15 – ZUUJFO, 57/15, 90/15, 38/16 – odl. US, 51/16 – odl. US, 88/16, 61/17 – ZUPŠ, 75/17, 77/18 in 47/19

³⁹ 0,01 pomeni, da starši plačajo 1 % cene programa vrtca, 0,1 pomeni, da starši plačajo 10 % cene programa vrtca, ... 0,77 pomeni, da starši plačajo 77 % cene vrtca.

Vir: MDDSZ, ISCS2

Podrobnejši pregled po posameznih tipih družin (Preglednica 5.23) kaže, da je pri vseh tipih družin v zadnjem letu prišlo do zmanjšanja deleža otrok iz najranljivejših družin, na drugi strani pa se je povečal delež otrok iz družin nižjega in višjega srednjega sloja. Opazen je porast deleža otrok iz boljše »sytuiranih« družin, to je tistih, ki plačujejo 77 % cene vrta.

Preglednica 5.23: Umeščenost otrok, vključenih v predšolsko izobraževanje, v dohodkovni razred glede na tip družine (v %)

	1.12. 2012	1.12. 2013	1.12. 2014	1.12. 2015	1.12. 2016	1.12. 2017	1.12. 2018	1.12. 2019	ind. 2019/ 2012	ind. 2019/ 2018
DVOSTARŠEVSKA, EN OTROK										
1	2,8	3,26	3,74	2,83	2,71	2,39	1,75	1,58	0,56	0,90
2	9,32	10,46	11,38	11,87	11,16	9,79	8,25	7,66	0,82	0,93
3	6,99	6,92	7,19	7,09	6,62	6,38	6,87	6,46	0,92	0,94
4	7,44	6,99	7,14	7,53	7,66	7,55	6,91	6,20	0,83	0,90
5	17,71	17,32	17,2	19,96	20,42	21,02	20,58	18,63	1,05	0,91
6	17,38	17,64	17,66	18,46	19,68	20,17	21,18	21,66	1,25	1,02
7	19,5	20,05	19,19	17,92	18,46	19,07	20,06	21,81	1,12	1,09
8	9,6	9,28	8,66	8,04	7,66	7,82	8,15	8,92	0,93	1,09
9	9,26	8,09	7,84	6,3	5,62	5,81	6,25	7,08	0,76	1,13
DVOSTARŠEVSKA, 2 OTROKA										
1	3,49	2,13	2,34	2,32	2,49	2,65	1,89	1,76	0,50	0,93
2	9,01	9,92	10,84	13,4	13,64	13,51	11,73	10,51	1,17	0,90
3	9,14	8,04	8,31	10,7	10,94	10,59	10,69	9,93	1,09	0,93
4	13,85	11,53	11,42	13,46	13,69	14,31	14,05	13,17	0,95	0,94
5	21,43	22,46	22,71	23,12	23,81	23,95	24,78	25,46	1,19	1,03
6	17,86	18,36	18,38	16,38	16,94	16,66	17,76	18,42	1,03	1,04
7	14,37	16,45	15,42	12,46	11,84	11,81	12,23	13,13	0,91	1,07
8	6,58	6,01	5,65	4,66	3,97	3,96	4,10	4,36	0,66	1,06
9	4,27	5,11	4,92	3,5	2,67	2,57	2,77	3,25	0,76	1,17
DVOSTARŠEVSKA, 3 ALI VEČ OTROK										
1	6,73	3,53	3,86	5,33	5,41	5,6	4,12	3,40	0,51	0,83
2	16,36	17,86	18,81	22,72	24,19	25,07	24,43	23,84	1,46	0,98
3	12,92	11,72	11,76	15,36	16,15	15,74	16,55	15,85	1,23	0,96
4	16,81	15,03	15,03	14,02	14,51	15,76	15,84	15,96	0,95	1,01
5	18,37	20,62	20,83	19,55	18,53	18,38	19,31	20,27	1,10	1,05
6	13,51	13,85	13,44	11,78	11,09	10,63	10,50	10,68	0,79	1,02
7	9,25	11,02	10,45	7,24	6,86	6,24	6,20	6,26	0,68	1,01
8	3,65	3,74	3,35	2,36	2,01	1,47	1,90	2,15	0,59	1,13
9	2,4	2,63	2,46	1,64	1,26	1,13	1,15	1,58	0,66	1,38
ENOSTARŠEVSKA										
1	11,04	9,38	9,47	8,81	7,61	7,12	5,26	5,09	0,46	0,97
2	28,83	30,61	33,38	33,27	33,68	33,18	29,27	25,31	0,88	0,86
3	13,32	11,73	10,36	13,34	15,18	15,35	18,21	20,95	1,57	1,15
4	14,05	13,41	13,2	13,69	13,71	14,66	15,16	15,66	1,11	1,03

5	14,54	15,57	15,44	14,75	14,84	15,33	16,71	16,97	1,17	1,02
6	8,1	8,83	8,36	7,6	7,68	7,61	8,62	8,71	1,08	1,01
7	6,46	6,78	6,63	5,61	4,93	4,66	4,81	5,11	0,79	1,06
8	2,41	2,31	1,76	1,75	1,3	1,17	1,32	1,29	0,54	0,98
9	1,26	1,39	1,4	1,19	1,08	0,92	0,65	0,90	0,72	1,39

Vir: MDDSZ, ISCS2

5.6 Državna štipendija

Glede na Zakon o štipendiranju (ZŠtip-1⁴⁰) se v Republiki Sloveniji lahko dodelijo naslednje štipendije:

1. državne štipendije,
2. Zoisove štipendije,
3. štipendije za deficitarne poklice,
4. štipendije za Slovence v zamejstvu in po svetu,
5. štipendije Ad futura,
6. kadrovske štipendije.

Državne štipendije upravičenci uveljavljajo pri pristojnem CSD, kadrovske pa pri nosilcih s statusom regionalne razvojne agencije, ki letno objavijo javni razpis za sofinanciranje kadrovskih štipendij v posamezni statistični regiji, na katerega se prijavijo delodajalci s sedežem podjetja v statistični regiji. Ostale štipendije pa je možno uveljaviti preko Javnega štipendijskega, razvojnega, invalidskega in preživninskega sklada RS (Gov.si 2020a).

Državna štipendija je namenjena mladim (redno šolajočim se) posameznikom s slabšim socialnim položajem. Do nje so upravičeni mladi državljani RS, ki izpolnjujejo pogoje po določbah ZUPJS glede povprečnega mesečnega dohodka na družinskega člana. Osnovni znesek državne štipendije brez dodatkov se določi glede na uvrstitev v pet dohodkovnih razredov razvidnih iz Preglednice 5.24 (Gov.si 2020a).

Preglednica 5.24: Osnovna višina državne štipendije glede na dohodkovni razred gospodinjstva

Dohodkovni razred	Povprečni mesečni dohodek na osebo (v EUR)	Osnovna višina za mladoletne upravičence (v EUR)	Osnovna višina za polnoletne upravičence (v EUR)
1	do 313,37	97,28	194,56
2	od 313,38 do 376,05	81,92	163,84
3	od 376,06 do 438,72	66,56	133,12
4	od 438,73 do 553,63	51,2	102,4
5	od 553,64 do 668,53	35,84	71,68

Vir: Gov.si 2020

Državna štipendija velja za dopolnilni prejemek h kritju stroškov, ki nastanejo v povezavi z izobraževanjem. Posameznikom je na ta način olajšano izobraževanje in doseganje višje izobrazbene ravni, obenem naj bi se s tem izboljšala tudi njihova zaposljivost. Državna štipendija, opredeljena na ta način, predstavlja enega od vzvodov države, ki pripomorejo k vzpostavljanju enakih možnosti za izobraževanje (Gov.si 2020a).

K državni štipendiji se lahko dodelijo tudi dodatki, in sicer dodatek za bivanje, dodatek za uspeh in dodatek za štipendiste s posebnimi potrebami.

Dodatek za bivanje znaša 81,82 evrov mesečno in ga je mogoče dodeliti štipendistom, ki imajo prijavljeno začasno prebivališče v kraju izobraževanja, njihov kraj stalnega prebivališča je oddaljen od kraja izobraževanja več kot 25 km, za najemnino odštejejo najmanj 65 evrov mesečno

⁴⁰ Uradni list RS, št. 56/13, 99/13 – ZUPJS-C, 8/16, 61/17 – ZUPŠ in 31/18

in v primeru, da štipendisti oziroma njihovi starši niso lastniki ali solastniki nepremičnine, v kateri imajo štipendisti prijavljeno začasno prebivališče. Štipendistom dodatek za bivanje ne pripada, če prejemajo subvencijo za bivanje v študentskem domu ali pri zasebniku ali imajo sklenjeno pogodbo o bivanju v dijaškem domu skladno s predpisi, ki urejajo subvencioniranje bivanja študentov in dijakov (ZŠtip-1 in Gov.si 2020a).

Do dodatka za uspeh so upravičeni dijaki, ki so v preteklem šolskem letu dosegli povprečno oceno višjo od vključno 4,0, in študenti, ki so v preteklem študijskem letu dosegli povprečno oceno višjo od vključno 8,0. Višina dodatka za povprečno oceno od vključno 4,0 do vključno 4,25 pri dijakih in pri študentih od vključno 8,00 do vključno 8,25 znaša 17,408 evrov in raste z višino povprečne ocene štipendistov. Najvišja višina dodatka za upravičence s povprečno oceno nad 4,75 (dijaki) oz. nad 9,0 (študenti) znaša 40,96 evrov na mesec (ZŠtip-1 in Gov.si 2020a).

Dodatek za štipendiste s posebnimi potrebami v višini 51,20 evrov mesečno se dodeli štipendistom, ki jim je priznana invalidnost oz. telesna okvara na podlagi odločbe ZPIZ ali ZRSZ, ali za katere je enemu od staršev priznan dodatek za nego otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, ali pa za dijake, ki so usmerjeni v prilagojen program vzgoje in izobraževanja (ZŠtip-1 in Gov.si 2020a).

Pregled podatkov o upravičencih do državne štipendije (Preglednica 5.25) kaže, da je število prejemnikov DŠ do leta 2012 postopoma naraščalo, z uveljavitvijo nove socialne zakonodaje v letu 2012, ki je precej zaostriła pogoje za upravičenost do DŠ (polnoletnost, preverjanje celotnega materialnega položaja družine), pa je število štipendistov v letih 2012 in 2013 precej upadlo, še posebej seveda med dijaki. Popravki socialne zakonodaje, sprejeti konec leta 2013, so v letu 2014 prinesli ponovno pravico mladoletnim dijakom do uveljavljanja DŠ, kar se kaže v porastu števila dijakov med prejemniki DŠ v letu 2014. V celoti gledano je od leta 2014 naprej opazen postopen porast števila dijakov, prejemnikov DŠ, obenem pa je opaziti zmanjšanje višine povprečne štipendije, ki jo dijaki prejmejo. Število študentov, prejemnikov DŠ, se v obdobju opazovanih let (2010–2018) giblje med 15.000 in 18.600.

V letu 2018 se je skupno število prejemnikov DŠ v primerjavi s predhodnim letom nekoliko znižalo, predvsem zaradi zmanjšanja števila študentov, prejemnikov DŠ. DŠ je prejemale slabih 46.400 dijakov in študentov, od tega slabih 31.000 dijakov in dobrih 15.400 študentov.

Preglednica 5.25: Število upravičencev do državne štipendije med leti 2010 in 2018

	Število prejemnikov*			Povprečna štipendija (v EUR)	Porabljena sredstva (v EUR)
	Vsi	Dijaki	Študenti		
2010	38.691	23.708	14.983	159	73.738.909,83
2011	41.832	25.185	16.647	164	82.259.763,34
2012	28.858	10.211	18.647	196	68.045.644,99
2013	22.813	7.500	15.313	194	53.083.175,29
2014	35.480	20.491	14.989	154	65.465.668,32
2015	42.435	26.643	15.792	135	68.946.477,72
2016	44.562	28.739	15.823	129	69.102.947,33
2017	46.983	30.649	16.334	125	70.621.065,92
2018	46.361	30.932	15.429	122	67.876.435,93

* Št. prejemnikov predstavlja povprečno mesečno št. prejemnikov v posameznem letu

Vir: Gov.si 2020a

6 Ocene, mnenja in izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij

Vloga humanitarnih in nevladnih organizacij pri pomoči ranljivim skupinam in posameznikom ter pri blaženju posledic slabega materialnega položaja in različnih stisk prebivalstva se je v obdobju krize močno povečala, pomembna pa ostaja tudi sedaj, ko makroekonomski kazalniki, gibanja na trgu dela in tudi splošni socialni kazalniki kažejo ugodno (relativno dobro) sliko. Ljudje, ki se znajdejo v socialnih stiskah, se na nevladne in humanitarne organizacije obračajo pogosto, dojemajo jih kot manj birokratske in formalizirane, manj omejene in bolj pravične v svojem delovanju. Nevladne in humanitarne organizacije so se v zadnjem desetletju zelo razvile, nekatere so se tudi bolj profilirale oz. usmerile v delo s specifičnimi ranljivimi skupinami (družine v stiski, pomoč otrokom, migranti, brezdomci, osebe brez zdravstvenega zavarovanja, ipd.), razvile so programe in aktivnosti za socialno vključevanje in podporo ranljivim skupinam in posameznikom, vsaj delno formalizirale pravila dodeljevanja materialne pomoči (kako pogosto, komu) ter sodelovanje z državo (predvsem MDDSZ in Ministrstvo za javno upravo) pri izvajanju različnih programov in ukrepov pomoči ljudem v stiskah. Na socialnem področju so nevladne in humanitarne organizacije postale pomemben partner državi, predvsem pri izvajanju različnih programov, pilotnih projektov in podobno (npr. sodelovanje v EU ukrepu za odpravo materialne prikrajšanosti najbolj ogroženim, pomoč beguncem, večgeneracijski centri, pilotni projekt pomoči ob deložacijah, izvajanje socialnovarstvenih programov ipd.).

Po podatkih raziskave EU-SILC (SURSTAT 2019) je bil delež oseb, ki so prejele materialno in/ali denarno pomoč dobrodelnih organizacij, v letih od 2012 do 2016 na nivoju 5 %, v letu 2017 je nekoliko upadel na 4 % in v letu 2018 ostal na istem nivoju.⁴¹ Materialno in/ali denarno pomoč dobrodelnih organizacij je v letu 2018 prejelo 14 % oseb, ki živijo v gospodinjstvih z dohodki pod pragom tveganja revščine, in 2 % oseb, ki živijo v gospodinjstvih z dohodki nad pragom tveganja revščine. Delež prejemnikov materialne in/ali denarne pomoči dobrodelnih organizacij med gospodinjstvi, ki živijo z dohodki pod pragom tveganja revščine, je bil sicer v letih 2013 in 2014 20 %, v letih od 2015 do 2017 17 %, v letu 2018 pa je upadel na 14 % (ibid.). Upad deleža gospodinjstev pod pragom tveganja revščine, ki prejmejo pomoč dobrodelnih organizacij, verjetno odraža nekoliko manjše potrebe gospodinjstev (tudi tistih, ki živijo z nizkimi dohodki) po pomoči. Še vedno pa je pomoč nevladnih, humanitarnih in dobrodelnih organizacij fokusirana predvsem na gospodinjstva z nizkimi dohodki, tj. na tiste, ki pomoč dejansko najbolj potrebujejo. Glede na tip gospodinjstva, materialno in/ali denarno pomoč dobrodelnih organizacij največkrat prejmejo enostarševska gospodinjstva, pri katerih se odstotek gospodinjstev, ki tako pomoč dobijo, z leti celo nekoliko zvišuje: v letih od 2012 do 2014 je dobrodelno pomoč dobilo 10 % enostarševskih gospodinjstev, v letih 2015 in 2016 jo je dobilo 11 % enostarševskih gospodinjstev, v letih 2017 in 2018 pa že 13 % enostarševskih gospodinjstev. Materialno in/ali denarno pomoč dobrodelnih organizacij prejme več gospodinjstev v vzhodni kohezijski regiji (6 % v letu 2018) kot v zahodni kohezijski regiji (2 % v letu 2018). Gledano po statističnih regijah je materialno in/ali denarno pomoč dobrodelnih organizacij prejelo največ gospodinjstev v pomurski regiji (11 % gospodinjstev te regije v letu 2018, v letu 2017 8 % gospodinjstev) ter v zasavski regiji (7 % v letu 2018,

⁴¹ Podatki se po pojasnilu SURSTAT sicer nanašajo na leto pred izvedbo ankete (npr. podatki za leto 2012 se dejansko nanašajo na leto 2011, podatki za leto 2018 se dejansko nanašajo na leto 2017). Podatki so zbrani z vprašalnikom, na podlagi izjave gospodinjstva. Podatek zbran na nivoju gospodinjstva, se pripíše vsem članom gospodinjstva. Vir podatkov:

https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10_Dem_soc/10_Dem_soc_08_zivljenjska_raven_15_08719_silc_p_omoc_dobrod_org/08719255.px/

10 % v letu 2017); v podravski, koroški in savinjski regiji pa po 6 % gospodinjstev teh regij (v letu 2018) (ibid.).

Veliko nefinančne pomoči najbolj ranljivim gospodinjstvom in posameznikom poteka preko Programa za hrano in/ali materialno pomoč za podporo iz Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim. Program upravlja MDDSZ, izvaja pa ga preko dveh partnerskih organizacij (izbranih na javnem razpisu), tj. Rdeči križ Slovenije – zveza združenj in Slovenska Karitas. Po podatkih Letnega poročila MDDSZ o izvajanju operativnega programa za hrano in/ali materialno pomoč za podporo iz Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženih v letu 2018, sta Rdeči križ Slovenije in Slovenska Karitas v tem okviru razdelila 3.972,62 ton hrane končnim prejemnikom (MDDSZ 2019: 6). Količina razdeljene hrane v letu 2018 je v primerjavi s predhodnim letom sicer upadla. Po oceni partnerskih organizacij je razdeljena pomoč, sofinancirana iz OP MPO, predstavljala 70,5 % vse hrane, ki sta jo Rdeči križ Slovenije in Slovenska karitas razdelila v letu 2018 (ibid.). Po podatkih partnerskih organizacij je pomoč iz OP MPO v letu 2018 prejelo 158.012 oseb (ibid.: 7). Tako kot v letu 2017 je zaradi pozitivnih gospodarskih trendov tudi v letu 2018 število prejemnikov paketov s hrano upadlo glede na predhodno leto. V letu 2018 je bilo skupaj razdeljenih 820.703 paketov s hrano, ki so bili delno ali v celoti financirani iz OP MPO (ibid.: 7). Poleg dodeljevanja materialne pomoči Rdeči križ Slovenije in Slovenska karitas v okviru OP MPO izvajata tudi različne spremljevalne ukrepe (podpora družinam in posameznikom pri srečevanju z vsakodnevnimi težavami, individualno psihosocialno svetovanje in pomoč, krepitev socialnih veščin ipd.). V letu 2018 je bilo teh ukrepov deležnih 107.592 oseb (ibid.: 4-5). Delež oseb, ki se vključujejo v spremljevalne ukrepe, z leti narašča. V prvih letih je bilo letno vključenih okvirno 25 % prejemnikov hrane, v letu 2018 pa se je v spremljevalne ukrepe vključilo 68 % oseb, ki so v letu 2018 prejele hrano iz OP MPO (ibid.).

Izvajanje omenjenega EU ukrepa, sofinanciranega iz Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim, je vezano na obdobje finančne perspektive 2014 – 2020 (in se leta 2023 finančno zaključí), zato je MDDSZ že pričelo s pripravami na oblikovanje ukrepa (programa) v naslednji finančni perspektivi (2021 – 2027). V okviru priprav na oblikovanje ukrepa za izvajanje v prihodnji finančni perspektivi, je MDDSZ novembra 2019 organiziralo posvet ključnih deležnikov. Na posvet je bilo vabljenih 21 nevladnih (humanitarnih) organizacij, CNVOS ter različne raziskovalne organizacije in inštituti, skupnosti zavodov in centrov, ki delujejo na socialnem področju. V kontekstu posveta je MDDSZ vsem vabljenim NVO poslalo vprašalnik, s katerim je želelo pridobiti informacije o izkušnjah NVO, ki na terenu delajo z ranljivimi skupinami, njihove ocene in mnenja o potrebah ranljivih skupin ter na kak način te potrebe najbolj uspešno in učinkovito naslavlja.

Na vprašalnik MDDSZ o oceni položaja najbolj ranljivih skupin, njihovih potrebah in načinih za naslavljanje teh potreb, je v novembru 2019 v celoti ali delno odgovorilo sedem nevladnih in humanitarnih organizacij⁴². Po dogovoru z MDDSZ njihove odgovore analiziramo v okviru tega poročila.⁴³ Vprašalnik je priložen poročilu v Prilogi 1, več metodoloških podrobnosti pa je v zapisanih poglavju 2.

⁴² Te so bile: Rdeči Križ Slovenije – Zveza združenj, Slovenska Karitas, Zveza prijateljev mladine Slovenije, Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote, Mozaik - Društvo za socialno vključenost, so.p., Športno humanitarno društvo vztrajaj – never give up in ena organizacija, ki ni podala svojega naziva ni podala.

⁴³ V okviru naloge Socialni položaj v Sloveniji vsako leto vključimo tudi ocene, mnenja in izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij o tem, kako se je v opazovanem obdobju spreminjal položaj ranljivih skupin in posameznikov, ki se na njih obračajo po pomoč. Sodelavci nevladnih in humanitarnih organizacij imajo neposreden stik z osebami v ranljivih situacijah in stiskah (jim nudijo različne oblike pomoči, izvajajo različne programe zanje) ter lahko iz prakse posredujejo informacije o vsem tem. Za letošnje poročilo o socialnem

V nadaljevanju povzemamo zbrane ugotovitve po nekaj temah, in sicer: (1) ciljne skupine in uporabniki anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacij, (2) identifikacija specifičnih ranljivih skupin, (3) potrebe identificiranih ranljivih ciljnih skupin, (4) ocena anketiranih organizacij o izvajanju Operativnega programa za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014–2020.

6.1 Ciljne skupine in uporabniki anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacij

Vprašalnik MDDSZ je bil naslovljen na 21 nevladnih in humanitarnih organizacij v Sloveniji, ki se razlikujejo po načinu, obsegu, razpršenosti delovanja in ciljnih skupinah, zato se **število uporabnikov oziroma prejemnikov pomoči** med njimi občutno razlikuje. Sedem nevladnih in humanitarnih organizacij, ki so odgovorile na vprašalnik, lahko razdelimo v tri skupine glede na njihovo delovanje, in sicer na manjše, ki delujejo v določenem lokalnem okolju oziroma so omejene na določen prostor in so usmerjene le na delo s specifičnimi ranljivimi skupinami (npr. Mozaik, Društvo za socialno vključenost, Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote, Športno društvo vztrajaj – never give up), organizacije, ki pokrivajo vseslovenski prostor, vendar so osredotočene le na specifično ranljivo skupino (npr. Zveza prijateljev Mladine Slovenije) ter na večje (združenja, zveze), ki pokrivajo vseslovenski prostor, različne ranljive skupine ter imajo izoblikovano mrežo številnih pisarn oziroma organizacij po Sloveniji (npr. Rdeči križ Slovenije, Slovenska Karitas).

Iz ene izmed manjših (ali bolj specializiranih) organizacij poročajo, da se je v njihove programe vključilo 40 uporabnikov, iz druge pa o 103 uporabnikih, iz organizacije, ki deluje na več lokacijah, pa o 858 uporabnikih. Iz organizacije t. i. »drugega tipa« (ki pokriva vseslovenski prostor, vendar je osredotočena le na specifično ranljivo skupino) poročajo, da se je vključilo 1900 uporabnikov oz. okoli 110 družin. V večjih organizacijah je število prejemnikov pomoči višje. V eni ocenjujejo, da se je v njihove programe pomoči vključilo oziroma je materialno pomoč prejelo okvirno 118.000 oseb, v drugi organizaciji so našeli okvirno 150.000 oseb (od tega skupnega števila pa jih je bilo v tej organizaciji približno 95.000 vključenih v neposredno pomoč v hrani).

V večini organizacij, ki so odgovorile na vprašalnik, ocenjujejo, da se je število uporabnikov / prejemnikov pomoči v primerjavi s prejšnjim letom **znižalo, ali pa je ostalo nespremenjeno** oziroma se je ustalilo. Vendar pa je pri teh uporabnikih, ki se obračajo na njih po pomoč, opaziti, da se **njihove stiske poglobljajo**, prejemniki pomoči ostajajo torej tisti, ki se soočajo s kompleksnimi tiskami in težavami, ter potrebujejo pomoč bolj pogosto in v večjem obsegu. To so najpogostejše osebe z neurejenimi statusi in nizkimi dohodki, z zdravstvenimi težavami, neurejenimi stanovanjskimi razmerami, z dolgotrajno brezposelnostjo, s težavami z zasvojenostjo, s šibko socialno mrežo in z nizkimi pokojninami. Pri eni organizaciji, ki deluje v Pomurju, opažajo občuten porast oseb, starejših od 65 let, ki živijo sami, imajo šibko socialno mrežo ali z njo sploh ne razpolagajo ter so izpostavljeni osamljenosti in socialni izključenosti.

položaju informacij od nevladnih in humanitarnih organizacij nismo zbirali posebej, ampak smo, po dogovoru z naročnikom – MDDSZ – analizirali odgovore NVO na vprašalnik, katere je zbralo MDDSZ v okviru priprave na oblikovanje ukrepa za izvajanje materialne pomoči najbolj ogroženim v prihodnji finančni perspektivi.

Vzroke za znižanje oziroma ustalitev števila prejemnikov pomoči v primerjavi s prejšnjim letom na nekaterih organizacijah vidijo v gospodarski rasti in povečanju možnosti za zaposlovanje in s tem zmanjšanju stopnje brezposelnosti. Kot drugi razlog pa nekatere organizacije navajajo povečanje števila humanitarnih organizacij in nevladnih organizacij, ki izvajajo socialnovarstvene programe, ter s tem večjo razpršenost pomoči v lokalnem okolju. Pri eni organizaciji kot vzrok za znižanje prejemnikov pomoči omenjajo tudi dvig višine socialnih prejemkov.

V organizaciji, kjer opažajo porast števila uporabnikov glede na prejšnje leto, razlog vidijo v tem, da vse več starejših živi samih z nizkimi dohodki in v neurejenih bivalnih razmerah. V drugi organizaciji pa opažajo, da so se v letošnjem letu povečali življenjski stroški in se osebe, ki v začetku leta pomoči niso potrebovale, ponovno vračajo po pomoč.

Anketirane humanitarne in nevladne organizacije so opredelile tudi **ciljne skupine oseb, ki se k njim najpogosteje zatekajo po pomoč**.

Iz ene izmed manjših oziroma bolj specializiranih organizacij za določeno ciljno skupino poročajo bolj splošno, in sicer, da je to socialno ogrožena populacija. Na manjšo organizacijo, ki se usmerja na delo z brezdomnimi osebami in izvaja programe v podporo družini ter drugim posameznikom, se najpogosteje obračajo:

- brezdomne osebe,
- otroci in mladi, ki se znajdejo v različnih socialnih ali drugih stiskah,
- posamezniki ter družine, ki se znajdejo v različnih socialnih ali drugih stiskah.

Iz organizacije, ki izvaja programe za reševanje brezdomne problematike ter programe pomoči osebam z demenco in njihovim svojcem, pa poročajo, da prevladujejo:

- starejše osebe nad 65 let (enočlanska gospodinjstva, predvsem starejše ženske),
- brezposelne starejše osebe (med 50. in 65. letom starosti) moškega spola,
- enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom.

Pomoč organizacije, ki s svojim delovanjem primarno pomaga družinam z otroki, najpogosteje prejmejo dvostarševske družine, kjer sta brezposelna oba ali en starš, ter enostarševske družine – običajno matere.

Večje organizacije navajajo skupine oseb, ki se največkrat obrnejo na njih za pomoč, na različne načine. Glede na tip gospodinjstva pomoč največkrat potrebujejo (iščejo):

- enostarševske družine,
- enočlanska gospodinjstva,
- družine z brezposelnim enim ali obema staršema,
- družine z več otroki.

Glede na zaposlitveni status pomoč najpogosteje iščejo:

- brezposelni (z ali brez denarnega nadomestila za brezposelnost),

- dolgotrajno brezposelni - predvsem brezposelni moški, med 35 in 65 letom starosti,
- upokojenci z nizkimi pokojninami, zlasti ženske, ki živijo same in vdove,
- posamezniki in družine, ki so zaposleni z nizkimi (minimalnimi) plačami – revni zaposleni, zaposleni, ki ne prejemajo rednih plač, osebe v stečaju.

Po pomoč k njim se obrnejo še naslednje ranljive skupine oseb:

1. posamezniki in družine, ki jih nenadoma doletijo nepredvideni stroški, se znajdejo v težkih življenjskih, materialnih in socialnih okoliščinah, na katere ne morejo vplivati in zaradi katerih imajo dodatne stroške in dolgotrajno bolniško odsotnostjo z dela (bolezen, invalidnost, duševno stanje, starost),
2. družine ob začetku šolskega leta,
3. prejemniki DSP in varstvenega dodatka,
4. osebe, ki so jih na humanitarno organizacijo napotili pristojni CSD,
5. posamezniki ali družine prizadete zaradi naravnih ali drugih nesreč (npr. požar),
6. socialno ogrožene osebe z invalidnostjo,
7. tujci, prosilci za azil, migranti,
8. Romi,
9. brezdomne osebe.

6.2 Identifikacija specifičnih ranljivih skupin

Po zadnjih razpoložljivih podatkih SURS (za leto 2018) imajo najvišjo stopnjo tveganja revščine v Sloveniji enočlanska gospodinjstva, še zlasti starejše ženske (ki živijo same), enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom in brezposelni moški. Z vprašalnikom so bile nevladne in humanitarne organizacije povprašane, ali poleg omenjenih ranljivih kategorij (ki so razvidne iz statističnih podatkov) prepoznavajo še katero specifično ranljivo skupino, ki se po njihovem mnenju sooča z visokim tveganjem revščine. Iz nevladnih in humanitarnih organizacij poročajo še o naslednjih skupinah:

- osebe z zahtevnimi zdravstvenimi težavami, boleznimi (soočajo se z visokimi stroški zdravljenja) ter so morda tudi brez socialne mreže, ki bi skrbela zanje;
- starejši brez svojcev, ki bi skrbeli zanje in ki ne prejemajo pokojnine ali pa je ta zelo nizka;
- osebe s težavami v duševnem zdravju;
- osebe, ki so izgubile zaposlitev;
- družine, kjer je zaposlen le eden od staršev;
- družine, v katerih sta zaposlena oba starša, a prejemata dohodke v višini minimalne plače, obenem pa v teh družinah presežejo cenzus za socialne prejemke in ugodnosti. V takih družinah si težko ustvarijo prihranke, se z mnogimi odhodki težko preživljajo in je zato vsak večji finančni izdatek zanje zahteven in lahko pomeni tveganje za zdrs v revščino;
- najemniki stanovanj;
- skupine oseb z nerešeno stanovanjsko problematiko;
- osebe s posebnimi potrebami;
- družine z neurejenimi družinskimi odnosi;
- osebe, ki imajo težave s funkcionalno pismenostjo (iz ene organizacije poročajo o porastu funkcionalne nepismenosti med uporabniki).

6.3 Potrebe identificiranih ranljivih skupin

V nevladnih in humanitarnih organizacijah, ki so odgovorile na vprašalnik, so ocenili, katero **obliko materialne pomoči** ranljive skupine najbolj potrebujejo (ali je to za paket s hrano, kupon za nakup hrane v trgovini, topel obrok, oblačila, higienski pripomočki ali kaj drugega). V preglednici 6.1 prikazujemo, katero obliko pomoči so organizacije največkrat ocenile kot najprimernejšo.

*Preglednica 6.1: Ocene nevladnih in humanitarnih organizacij, katero vrsto materialne pomoči ranljive skupine, ki se soočajo z najvišjimi stopnjami tveganja revščine (in druge ranljive skupine), najbolj potrebujejo – število organizacij, ki so označile posamezen odgovor (možnih več odgovorov)**

Skupina oseb	Paket s hrano	Kupon za nakup hrane v trgovini	Topel obrok	Oblučila	Higienski pripomočki	Drugo (dopolnite)
Starejši od 65 let	5	3	6	4	5	Pomoč na domu (2 organizaciji), družabništvo, finančna pomoč, prilagojena dietna hrana
Brezposelni moški	6	2	6	6	4	Pomoč pri vključitvi na trg dela, finančna pomoč, prilagojena dietna hrana
Enočlanska gospodinjstva	5	5	6	5	5	Finančna pomoč, prilagojena dietna hrana
Enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom	6	5	3	7	6	Finančna pomoč, pomoč v obliki šolskih potrebščin, prilagojena dietna hrana
Drugo: osebe, ki imajo različne zdravstvene težave	1		1	1	1	

N: 7 organizacij,

*Ena organizacija je ocenila samo potrebe četrte skupine (družin), v dveh organizacijah so pripisali še druge predloge za oblike pomoči.

V največ nevladnih in humanitarnih organizacijah, ki so odgovorile na vprašalnik, ocenjujejo, da so na splošno gledano za ranljive skupine primerne vse oblike materialnih pomoči, najprimernejše pa paketi s hrano ali oblačila, najmanj primerni so kuponi za nakup hrane v trgovini. V eni organizaciji so mnenja, da pomoč v bonih ni primerna za nobeno od ciljnih skupin in navajajo naslednje razloge:

- izročena hrana ima veliko simbolno vrednost pri prejemnikih, količinsko jo uporabniki prejmejo v večjem obsegu zaradi nižjih nabavnih vrednosti;
- povprečen znesek pomoči v denarju na uporabnika bi bil zelo nizek, zato bi boni lahko celo okrnili dostojanstvo prejemnika, prav tako bi se lahko pomoč zreducirala na birokratsko obdelavo prošenj po pošti;

- osnovna hrana je v skladu z zmožnostmi organizacije dopolnjena tudi z drugo kupljeno ali podarjeno hrano, ki rešuje tudi specifične potrebe (majhni otroci, diete, bolezni, možnost kuhanja itd.);
- večkratni obisk razdelilnega mesta omogoča vsaj osnovno spremljanje, odnos in ohranjanje dostojanstva, ugotavljanje problemov gospodinjstva v ozadju, usmerjanje in napotitev na svetovanje. Obisk predstavlja tudi dogodek za uporabnika;
- skladiščenje in razdeljevanje hrane omogoča tudi vse večje vključevanje uporabnikov v prostovoljsko delo in aktivacijo na razdelilnih mestih.

V eni organizaciji sicer menijo, da so tudi kuponi za nakup hrane v trgovini primerna oblika pomoči, bi pa potrebovali dodatne informacije o navedenem predlogu, na primer, kako preprečiti dodatno stigmatizacijo uporabnikov.

Gledano po navedenih specifičnih ranljivih skupinah, v nevladnih in humanitarnih organizacijah dajejo relativno visok pomen skoraj vsem možnim oblikam materialne pomoči. Za starejše od 65 let so najpogostejše označene potrebne oblike pomoči topel obrok, paket s hrano in higienski pripomočki, tudi oblačila. Za brezposelne moške so kot najustreznejši označeni paket s hrano, topel obrok in oblačila, ter tudi higienski pripomočki. Za enočlanska gospodinjstva so primerne vse navedene oblike materialne pomoči, za enostarševske družine z vzdrževanimi otroci pa prav tako vse oblike materialne pomoči, vendar najmanj topli obroki. Ena organizacija je opredelila tudi potrebe drugih ranljivih skupin (osebe z zdravstvenimi težavami) in meni, da so zanje primerne vse naštetе oblike materialnih pomoči, razen kuponi za nakup hrane v trgovini.

Nevladne in humanitarne organizacije so podale tudi oceno, kateri **spremljevalni ukrepi oz. aktivnosti** (npr. programi usposabljanja, svetovanje, delavnice) bi najbolj pripomogli k boljši socialni vključenosti omenjenih ranljivih skupin oz. kategorij. Te povzemamo v Preglednici 6.2. Ugotovimo lahko, da se aktivnosti za starejše od 65 let navezujejo predvsem na psihosocialno svetovanje in pomoč, širjenje socialne mreže (družabništvo, skupine, delavnice, vključitev v društvo upokojencev, vključitev v prostovoljstvo), preživljanje prostega časa (delavnice, vključitev v prostovoljstvo), oskrbe in bivanja (pomoč na domu, institucionalno varstvo). Predlagane aktivnosti za brezposelne moške gredo v smeri psihosocialnega svetovanja in pomoči, usposabljanj, aktivacije (socialne in zaposlitvene) itd. Podobno nevladne in humanitarne organizacije predlagajo tudi za druga enočlanska gospodinjstva. Aktivnosti za enostarševske družine so vezane predvsem na svetovanje in psihosocialno pomoč, usposabljanje, izobraževanje o starševstvu, podporo družinam in posameznikom pri srečevanju z vsakodnevnimi težavami, delavnice za starše in otroke, varstvo otrok za družine z nižjim socio-ekonomskim statusom itd.

Preglednica 6.2: Ocene nevladnih in humanitarnih organizacij, katere aktivnosti bi najbolj pripomogle k socialni vključenosti skupin, ki se soočajo z najvišjimi stopnjami tveganja revščine

Ranljiva skupina	Opis aktivnosti, ki najbolj pripomorejo k socialni vključenosti skupine
Starejši od 65 let	Svetovanje, psihosocialna podpora, družabništvo, obiski na domu, skupine za starejše, za druženje ali opravljanje ročnih del, delavnice – prostočasne, zdravstveno preventivne, zdravja, ročnih spretnosti itd., lažji dostop do institucionalnega varstva, pomoč na domu, vključitev v društvo upokojencev, vključitev v prostovoljstvo
Brezposelni moški	Svetovanje, psihosocialna podpora, pomoč pri urejanju dokumentacije, vključevanje v različne programe usposabljanj, socialno aktivacijo itd., vključitev v prostovoljstvo, pomoč drugim (npr. vrtnarjenje), vključitev v družabne oziroma športne aktivnosti, dodatek za delovno aktivnost, delavnice na temo npr. sam svoj mojster, pogodba o aktivnem reševanju socialne problematike preko vključitve v prostovoljsko delo (prejemniki DSP), vključitev v programe APZ – javna dela
Enočlanska gospodinjstva	Svetovanje, delavnice, programi usposabljanja, izobraževanje- svetovanje za pomoč pri vključenosti v družbo, vključevanje v različne programe (socialna aktivacija), vključitev v prostovoljstvo, dodatek za delovno aktivnost, pogodba o aktivnem reševanju socialne problematike preko vključitve v prostovoljsko delo (prejemniki DSP), vključitev v programe APZ – javna dela
Enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom	Svetovanje, svetovanja o starševstvu – zavestno starševstvo, delavnice, izobraževanje- svetovanje za pomoč pri vključenosti v družbo, programi usposabljanja, finančno opismenjevanje, delavnice kreativnega kuhanja z enoličnimi živili, delavnice za otroke: prostočasne, na temo pridobivanja novih znanj in spretnosti, programi za varstvo otrok za ljudi z socialno šibkejšim statusom, družinski dnevi za družine, vključitev v APZ – javna dela
Drugo	Napotitev na pristojne službe, izboljševanje funkcionalne nepismenosti, pomoč pri splošnem urejanju življenja (higiena, stanovanjskih pogoji, status ...), individualno spremljanje (poslušanje, empatija, opolnomočenje, sopotništvo), svetovanje o upravljanju družinskega proračuna, razbremenilni pogovori

6.4 Ocene anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacij glede izvajanja Operativnega programa za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014–2020

Zadnji sklop vprašanj v vprašalniku MDDSZ se je nanašal na seznanjenost nevladnih in humanitarnih organizacij z izvajanjem Operativnega programa za materialno pomoč najbolj ogroženim v obdobju 2014–2020 (v nadaljevanju OP), ki je sofinanciran iz EU Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim, na njihovo mnenje o učinkovitosti te pomoči najbolj ogroženim osebam ter predloge za (še) bolj učinkovito izvajanje programa v prihodnje.

Izmed nevladnih in humanitarnih organizacij, ki so odgovorile na vprašalnik, v dveh organizacijah niso (bili) seznanjeni z izvajanjem OP. Med petimi, ki OP poznajo, le v eni menijo, da OP ni učinkovit pri pomoči najbolj ogroženim osebam - v tej organizaciji menijo, da je hrane občutno premalo in da je ta preveč enolična. Za izboljšanje te omejitve v dveh organizacijah predlagajo dodatno ponudbo hrane v drugačni obliki (npr. konzervirana hrana – paradižnik, paštete, maslo, juhe). Humanitarni organizaciji, ki sodelujeta pri izvajanju OP, morata namreč za druge oblike materialne pomoči, ki jih OP ne predvideva, poiskali dodatne vire iz nacionalnega ali lokalnih proračunov npr. za dodatno hrano, higienske pripomočke, šolske potrebščine ...

V štirih organizacijah, ki ocenjujejo, da OP učinkovito pomaga najbolj ogroženim osebam, menijo, da prejeta hrana razbremenjuje stroške gospodinjstev, vpliva na obseg oskrbe posameznikov in družin s hrano, četudi le za omejeno časovno obdobje (2–3 mesece) ter jo vidijo kot priložnost za urejanje življenja posameznikov in njihovih gospodinjstev. V teh organizacijah redno pomoč v obliki hrane razumejo tudi kot priložnost za usmerjanje uporabnikov k drugim strokovnim oblikam pomoči (npr. v primeru težav z zasvojenostjo, z duševnim zdravjem, s konflikti ipd.), kot priložnost za socialno vključevanje in aktivacijo, saj vzpostavijo varen prostor, kjer lahko uporabniki vzpostavijo in razvijajo socialno mrežo in se vključujejo v socialno okolje. V teh organizacijah pripisujejo velik pomen izvajanju spremljevalnih aktivnosti za pridobivanje novih znanj in spretnosti, aktivno razreševanje stisk uporabnikov in socialno vključevanje, ki jih izvajajo poleg deljenja hrane (npr. informiranje, psihosocialna pomoč itn.).

Kot že navedeno, iz nevladnih in humanitarnih organizacij poročajo o upadu števila prejemnikov materialne pomoči in o sicer manjšem številu stisk, a so te globlje in bolj kompleksne. Podobno ugotavljajo tudi Trbanc in sodelavci (2019c) pri spremljanju in oceni projekta socialne aktivacije. Mnogi uporabniki programov socialne aktivacije namreč ostajajo v dolgotrajni brezposelnosti zaradi zakoreninjenih kompleksnih stisk in težav, ki pa zahtevajo kontinuirano strokovno pomoč in podporo pri razreševanju ter (za tiste, ki to zmorejo) tudi pridobivanje konkretnih praktičnih izkušenj pri delodajalcih v lokalnem okolju.

Sinteza ugotovitev izvedene ankete (in tudi drugih študij) kaže, da so ukrepi materialne pomoči za uporabnike iz ranljivih skupin pomembni, obenem pa imajo pomembno vlogo za njihovo socialno vključenost tudi spremljevalni ukrepi v obliki storitev kontinuirane pomoči, ki jih humanitarne organizacije izvajajo poleg ukrepov materialne pomoči za najbolj ranljive skupine oseb (psihosocialna pomoč, informiranje, delavnice itn.). Vendar pa izvajanje spremljevalnih ukrepov nemalokrat presega kadrovske in strokovne zmožnosti humanitarnih organizacij, katerih delo dostikrat temelji na prostovoljcih.

Kadrovska struktura spremljanja socialnovarstvenih programov, ki jih financira MSDDZ, vseskozi kaže, da programe v največji meri izvajajo prostovoljci. Kovač in sodelavci (2019) namreč ugotavljajo, da je v

socialnovarstvenih programih (ki jih sofinancira MDDSZ) v letu 2018 programe izvajalo kar 81,4 % prostovoljcev in le 13,1 % zaposlenih. Slednje potrjuje tudi dejstvo, da bi si na eni izmed anketiranih organizacij želeli dodatna sredstva za izobraževanje prostovoljcev s specifičnimi znanji za delo z ranljivimi skupinami. Iz obeh humanitarnih organizacij, ki sedaj izvajata ukrep pomoči v hrani, tudi poročajo, da bi potrebovali dodatna sredstva za izvedbo spremljevalnih ukrepov. Za še učinkovitejšo pomoč uporabnikom bi bilo pri humanitarnih organizacijah treba povečati število strokovnega kadra za izvajanje podpornih storitev za uporabnike. V eni izmed organizacij, ki so odgovorile na vprašalnik, predlagajo tudi nabor strokovnjakov, kamor bi lahko napolnili uporabnike v brezplačno izvedbo spremljevalnih ukrepov ali po strokovno/terapevtsko pomoč. V drugi anketirani organizaciji pa se jim zdi pomembno vključevanje uporabnikov preko prostovoljstva in dodatka za delovno aktivnost (na DSP), vendar so za to potrebna finančna sredstva za zaposlitev mentorjev.

Kaže se, da imajo nevladne in humanitarne organizacije pomembno vlogo pri pomoči uporabnikom iz ranljivih družbenih skupin, vendar obravnava uporabnikov ne more biti prepuščena zgolj nevladnemu sektorju, marveč je treba tudi okrepiti sodelovanje nevladnih in humanitarnih organizacij z javnimi ustanovami (CSD, ZRSZ), ki izvajajo socialne in druge storitve, še posebej za potrebe uporabnikov, ki potrebujejo strokovno in celostno podporo za razrešitev svojih težav. Trbanc in sodelavci (2019c) ugotavljajo, da je v ta namen potrebno zagotoviti tudi ustrezne delovne pogoje na CSD (zadostno število kadra, razbremenitev obstoječega kadra administrativnih in birokratskih opravil), da bodo strokovni delavci imeli dovolj časa za zagotavljanje socialnih storitev in delo z uporabniki. Iz nemalo CSD namreč poročajo, da jih redno delo na obravnavi vlog za pravice iz ZUJPS obremenjuje do te mere, da jim ostane le malo časa za bolj intenzivno individualno obravnavo in motiviranje uporabnikov (kar je ena izmed zadolžitev v projektu socialne aktivacije in tudi želena oblika dela stroke socialnega dela).

Na eni izmed anketiranih organizacij za bolj učinkovito izvajanje programa OP predlagajo še izvedbo aktivnosti za večjo informiranost oseb, ki potrebujejo pomoč, o ukrepih in oblikah pomoči, ki so na voljo ter kako dostopati do razpoložljivih oblik pomoči. Obenem pa je treba delati tudi na razblinjanju predsodkov pri osebah, ki imajo zadržke prositi za pomoč. Veliko ogroženih oseb se namreč po poročanju humanitarnih organizacij ne odloča za materialno pomoč zaradi sramu in skromnosti, ki so je bili že prej vajeni v življenju. Nekateri starejši ljudje pa niso dovolj informirani, kako pridobiti materialno pomoč iz OP.

7 FOKUS: Socialni položaj starejših

Družbeni in gospodarski napredek prinaša pomembne spremembe v starostni strukturi prebivalstva v Sloveniji. Družba postaja dolgoživa, saj se pričakovano trajanje življenja podaljšuje in delež starejših od 65 let hitro narašča, v prihodnjih letih pa bodo ti trendi po napovedih UMAR še izrazitejši (UMAR in MDDSZ 2017). Ob koncu leta 2019 je bilo v Sloveniji 418.431 oseb starejših od 65 let, kar znaša 20 % celotne populacije. Delež prebivalcev, starih 80 let in več, pa je znašal 5,4 % (SURS SI STAT 2019). Primerjalno gledano z drugimi državami EU bo po podatkih UMAR-ja proces staranja v Sloveniji intenzivnejši kot v drugih državah EU, ravno tako se bodo izdatki za pokojnine v Sloveniji med vsemi državami EU najbolj povečali (UMAR in MDDSZ 2017).

Starejši ljudje predstavljajo ranljivo skupino prebivalstva, saj v povprečju prejemajo nižje dohodke od ostale (aktivne) populacije in so bolj izpostavljeni tveganju revščine ter tveganju socialne izključenosti. Ob demografskih spremembah bi po oceni UMAR ta težava lahko postala še izrazitejša (UMAR in MDDSZ 2017). S starostjo se jim zoži tudi socialna mreža, zato bolj so izpostavljeni osamljenosti. Izkušnje nevladnih in humanitarnih organizacij, ki jih natančneje povzemamo v šestem poglavju tega poročila, kažejo, da so starejši z nizkimi pokojninami ter starejše ženske, ki živijo same, ene izmed pogostih ciljnih skupin, ki se k njim zatekajo po pomoč.

Starejši v Sloveniji so ranlivejši tudi glede na možnosti za aktivno sodelovanje v družbi. Po indeksu aktivnega staranja⁴⁴ dosega Slovenija podpovprečne uvrstitve v EU. V Sloveniji so starejši tudi v manjši meri vključeni v dejavnosti civilne družbe, saj je tudi delež starejših od 50 let, ki opravljajo prostovoljno delo ali so vključeni v aktivnosti v društvih, nižji od povprečja EU. Ravno tako imajo omejene možnosti v pogojih za samostojno bivanje, saj raziskave kažejo na nizek obseg prilagoditev bivalnih razmer potrebam starejših. Za starejšo populacijo je značilen visok delež lastniških stanovanj in hkrati nadpovprečno visok delež tistih, ki živijo na kmetijah oziroma v samostojnih hišah. Narašča tudi število starejših, ki živijo sami, kar lahko povzroča previsoke stroške vzdrževanja stanovanja in poslabšanje možnosti za zadovoljevanje drugih nujnih potreb. Starejši so tudi bolj izpostavljeni povečanemu obsegu zdravstvenih težav (telesna krhkost in padci, demenca, inkontinenca, bolezni zob), kar vpliva na zdravstvene izdatke, precej pa lahko tudi na sposobnost samostojnega življenja (UMAR in MDDSZ 2017).

V pričujočem fokusnem poglavju podrobno predstavimo življenjsko raven starejših in dohodke starejših, pri čemer prikazujemo kazalnike, v katerih primerjamo starostne razrede. Predstavimo tudi mrežo obstoječih socialnovarstvenih storitev in programov za pomoč starejšim. Fokusno poglavje zaključimo s pregledom stanja na področju dolgotrajne oskrbe v Sloveniji.

⁴⁴ Indeks aktivnega staranja zajema področja: zaposlenost, vključenost v družbo, zmogljivosti za aktivno staranje in samostojno življenje.

7.1 Življenjska raven starejših

Podrobnejša analiza statistik o življenjski ravni⁴⁵ pokaže, da so pri večini kazalnikov (npr. stopnja tveganja revščine, stopnja tveganja socialne izključenosti, stopnja materialne prikrajšanosti itd.) starejši v slabšem položaju v primerjavi s splošno populacijo, še zlasti pa v primerjavi s starimi med 18 in 64 let (aktivno populacijo). Medtem ko sta se stopnja tveganja socialne izključenosti in stopnja tveganja revščine v letu 2018 pri vseh drugih starostnih skupinah znižali, pa sta se pri starejših od 65 let zvišali. Še posebej pa je visoka (in zvišana glede na predhodno leto) stopnja tveganja revščine starejših, ki živijo sami (višja med samskimi starejšimi ženskami, vendar se je v zadnjem letu bolj izrazito povišala samskim starejšim moškimi). Ravno tako so revščini veliko bolj izpostavljeni starejši, ki živijo v najemniških stanovanjih. Opazno stopnjo tveganja revščine imajo tudi starejši z najnižjo doseženo stopnjo izobrazbe. Še najmanj so starejši depriviligirani pri kazalnikih stanovanjskih pogojev in stanovanjskih stroškov.

Pogosto prihaja tudi do opaznih razlik med spoloma. Medtem ko so razlike med spoloma v aktivni populaciji (starostni kategoriji 18-64 let) dostikrat zanemarljive, je situacija popolnoma drugačna med starimi 65 let in več. Starejše ženske predstavljajo najbolj ranljivo skupino – ne samo, da so v slabšem položaju kot npr. splošna populacija ali moški med 18. in 64. letom starosti (le-ti so najbolj stoječa kategorija), temveč je njihov položaj mnogokrat izrazito slabši tudi od položaja starejših moških. Še več, razlike znotraj kategorije, torej med starejšimi moškimi in ženskami, so včasih celo večje kot razlike med starejšimi moškimi in ostalimi kategorijami.

Zato ni presenetljivo, da iz anketiranih humanitarnih in nevladnih organizacij poročajo, da so starejši od 65 let (med njimi najpogosteje starejše ženske iz enočlanskih gospodinjstev) ena izmed ciljnih skupin, ki najpogosteje potrebujejo njihovo pomoč, ter da starejši razpolagajo s šibko socialno mrežo in so izpostavljeni osamljenosti in socialni izključenosti (podrobneje o odzivih anketiranih organizacij v 6. poglavju).

Pri oceni splošne kakovosti življenja starostnikov smo se oprli na statistične podatke o dostopnosti izbranih dobrin ter o splošnem zadovoljstvu z življenjem in zdravjem (SURS, SI-STAT 2019).

Kot je razvidno iz preglednice 7.1, imajo starejši razmeroma podoben **dostop do izbranih dobrin** kot celotna populacija, saj so razlike med deleži starejših in celotne populacije, ki si dobrin ne morejo privoščiti iz finančnih razlogov, nizke (največja razlika med deleži starimi 66 in več ter celotno populacijo je pri zmožnosti nakupa novih oblačil, kjer starejši za 4 odstotne točke manj pogosto lahko kupijo nova oblačila, pri dostopnosti drugih dobrin ni razlike, ali pa ta znaša 1 odstotno točko).

Če pri dostopnosti dobrin zaradi finančnih razlogov ni velikih razlik in si starejši osnovne dobrine, kot so nova oblačila, obutev ali razpolaganje z manjšim zneskom denarja v povprečju pridobijo v podobni

⁴⁵ Večina podatkov o življenjski ravni, ki jih pripravlja Statistični urad RS (SURS), izhaja iz Evropske statistike o dohodkih in življenjski ravni (EU-SILC). EU-SILC temelji na metodologiji in kazalnikih, ki so dogovorjeni in standardizirani na evropski ravni kot referenčni vir statistik o dohodkovni distribuciji in socialni vključenosti v državah EU. Podatki so pridobljeni z anketo in so na razpolago enkrat letno. Zadnji razpoložljivi podatki, ki temeljijo na EU-SILC, so na voljo za leto 2018, a zaradi metodologije izračuna odražajo dohodke iz leta 2017. V besedilu zadnje statistične podatke o dohodkih gospodinjstev in življenjski ravni navajamo kot podatke za leto 2018 (čeprav se dohodki zaradi metodologije izračuna dejansko nanašajo na leto 2017).

meri kot celotna populacija, pa si starejši v primerjavi s celotno populacijo lahko v manjši meri privoščijo nekoliko »nadstandardne« dobrine, kot so plačljive prostočasne aktivnosti (takih je 38 %, medtem ko je v splošni populaciji takih 52 %) ter druženje ob pijači ali hrani vsaj enkrat mesečno (85 % napram celotni populaciji, v kateri si to lahko privošči 92 % oseb). Skoraj polovica starejših nima dostopa do interneta, medtem ko je takih 83 % oseb iz celotne populacije. Opazimo lahko, da pri vseh treh postavkah prevladujejo drugi, nefinančni razlogi.

Starejše ženske si določene dobrine težje privoščijo v primerjavi z moškimi. Tako si npr. 10 % žensk starih 66 let in več, zaradi finančnih razlogov ne more privoščiti nakupa novih oblačil v primerjavi s 6 % enako starih moških. Poleg tega kar 18 % starejših žensk nima na razpolago manjšega zneska denarja, ki bi ga lahko vsak teden porabile zase (npr. za obisk kavarne ali kina; 10 % starejših žensk si tega ne more privoščiti iz finančnih razlogov, 8 % pa iz drugih razlogov). V celotni populaciji delež tistih, ki ne razpolagajo s tovrstnim manjšim denarnim zneskom, znaša 11 %, med starejšimi moškimi pa 13 %.

Preglednica 7.1: Dostopnosti izbranih dobrin (v %), Slovenija, leto 2018

Dostopnost dobrin		Stari 66 let ali več			Celotna populacija		
		Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj
Nova oblačila	Da	89	83	86	95	93	94
	Ne–finančni razlogi	6	10	8	4	5	4
	Ne–drugi razlogi	5	7	6	2	2	2
Dva para čevljev	Da	98	98	98	99	99	99
	Ne–finančni razlogi	1	2	1	1	1	1
	Ne–drugi razlogi	1	0	1	0	0	0
Druženje ob pijači, na kosilu/večerji vsaj enkrat na mesec	Da	87	83	85	93	91	92
	Ne–finančni razlogi	4	5	4	3	3	3
	Ne–drugi razlogi	9	13	11	5	6	5
Plačljive prostočasne aktivnosti	Da	40	36	38	53	52	52
	Ne–finančni razlogi	13	16	15	14	16	15
	Ne–drugi razlogi	47	48	48	33	33	33
Razpolaganje z manjšim zneskom denarja	Da	87	81	84	90	87	89
	Ne–finančni razlogi	6	10	8	6	8	7
	Ne–drugi razlogi	7	8	8	4	5	4
Uporaba interneta doma	Da	52	44	47	85	81	83
	Ne–finančni razlogi	2	4	3	2	2	2
	Ne–drugi razlogi	46	53	50	13	17	15

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Če pogledamo podatke o **samooceni splošnega zadovoljstva oseb s svojim življenjem** na lestvici od 0 (povsem nezadovoljen) do 10 (zelo zadovoljen), ugotovimo, da so starejši od 66 let v primerjavi s celotno populacijo v povprečju manj zadovoljni s svojim življenjem (v povprečju njihova samoocena znaša 6,8, medtem ko samoocena celotne populacije znaša 7,3). V nasprotju s starostjo pa spol ne vpliva na raven zadovoljstva (Preglednica 7.2). Podatki o samooceni splošnega zadovoljstva z življenjem po kohezijskih regijah kažejo, da so starejši (ter tudi celotna populacija) v zahodni Sloveniji v povprečju bolj zadovoljni z življenjem kot v vzhodni Sloveniji.

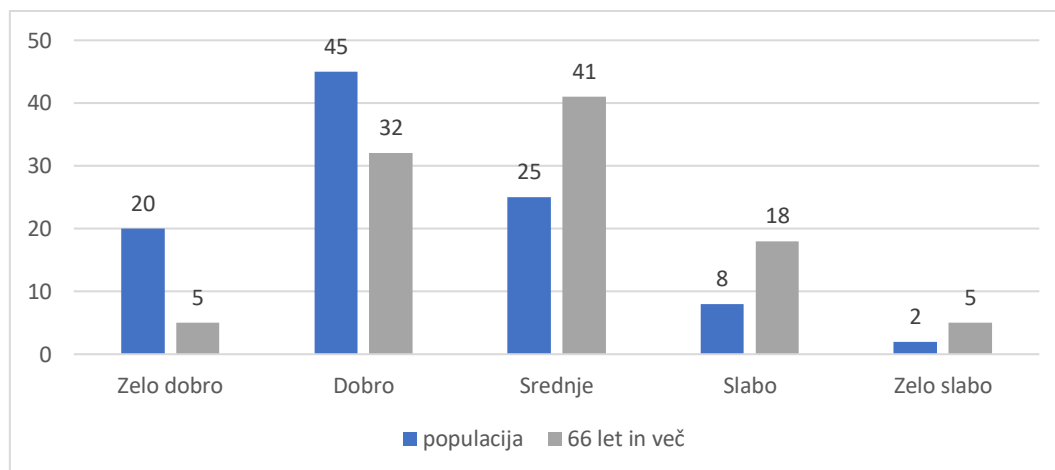
Preglednica 7.2: Samoocena splošnega zadovoljstva z življenjem (v %), Slovenija, leto 2018

		Stari 66 let in več			Celotna populacija		
		Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj
Samoocena Zadovoljstva Z življenjem (1-10)	0-4	8	9	9	6	6	6
	5-6	27	33	31	20	22	21
	7-8	49	41	44	49	48	48
	9-10	15	16	15	24	25	25
	Povprečje	6,8	6,7	6,8	7,3	7,3	7,3

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Starejši svoje **zdravstveno stanje**, pričakovano, ocenjujejo slabše kot svoje zdravstveno stanje v povprečju ocenjuje celotna populacija. Kot je razvidno iz spodnje slike, ga kot »zelo dobro« ocenjuje le 5 % starejših od 66 let (populacija: 20 %), kot »dobro« pa 32 % (populacija: 45 %).

Slika 7.1: Samoocena splošnega zdravstvenega stanja (%), Slovenija, leto 2018

Vir: SURS SI-STAT 2019.

7.1.1 Tveganje revščine, materialna prikrajšanost, tveganje socialne izključenosti

V nadaljevanju predstavljamo kazalnike življenjske ravni, ki se nanašajo na socialno izključenost, revščino in materialno prikrajšanost.

Starejši od 65 let se soočajo z večjim **tveganjem socialne izključenosti** kot celotna populacija in kot aktivna populacija (stari med 18 in 64 let). Stopnja tveganja socialne izključenosti starejših v letu 2018 znaša 20,1 %, medtem ko je pri aktivni populaciji in pri celotni populaciji ta okoli 16 % (Preglednica 7.3). Medtem ko se je od leta 2015 naprej stopnja tveganja socialne izključenosti starejših od 65 zniževala, pa se je v letu 2018 v primerjavi z letom prej spet povečala (leta 2017 je znašala 18,3 %).

Tudi pri tem kazalniku so starejše ženske v izrazito slabšem položaju kot moški (socialno izključenost tvega 24,4 % starejših žensk in 14,4 % starejših moških), slabši položaj od moških ženske dosegajo pri tem kazalniku tudi v splošni populaciji in drugih starostnih skupinah (z izjemo otrok, kjer pa trend niha, nasprotno, večinoma v prid deklicam).

Preglednica 7.3: Stopnja tveganja socialne izključenosti (%), Slovenija, leto 2018

		Stopnja tveganja socialne izključenosti (%) ¹	Število oseb, izpostavljenih tveganju socialne izključenosti
Stari 18-64 let	Moški	15,9	103.000
	Ženske	16,1	100.000
	Skupaj	16,0	203.000
Stari 65 let in več	Moški	14,4	22.000
	Ženske	24,4	51.000
	Skupaj	20,1	73.000
Populacija	Moški	15,2	152.000
	Ženske	17,2	174.000
	Skupaj	16,2	326.000

¹ Stopnja tveganja socialne izključenosti prikazuje delež oseb, ki živijo pod pragom tveganja revščine ali so resno materialno prikrajšane ali živijo v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo. Osebe se šteje samo enkrat, tudi če so zajete v dveh ali treh podkazalnikih.

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Stopnja tveganja revščine se s starostjo izrazito povečuje. Medtem ko revščino tvega 12,3 % oseb v aktivni populaciji (starih med 18-64 let), je tveganju revščine izpostavljenih 18,3 % starejših od 65 let in kar 21,8 % starejših od 75 let. Z največjo stopnjo tveganja se soočajo starejše ženske, v starostni skupini 75 let in več revščina ogroža skoraj tretjino žensk (28,1 %) (Preglednica 7.4). Stopnja tveganja revščine se je v letu 2018 (glede na predhodno leto) v vseh starostnih skupinah, razen pri starejših, znižala. Pri starejših (65 let in več) se je stopnja tveganja revščine po nekajletnem upadanju v letu 2018 v primerjavi s predhodnim letom izrazito povečala (pri starejših od 65 let za 1,9 o.t. glede na leto 2017, pri starejših od 75 let pa za 1,4 o.t. glede na predhodno leto). Še bolj izrazito se je v letu 2018 povečala stopnja tveganja revščine oseb starih 65 in več let, ki živijo same (v enočlanskih gospodinjstvih) – ta znaša kar 41,2 % oz. za 4,8 o.t. več glede na predhodno leto. Starejšim moškim (65 in več let), ki živijo sami, se je stopnja tveganja revščine v letu 2018 glede na predhodno leto zvišala kar za 8,3 o.t. in v letu 2018 znaša 37,1 %. Zvišala se je tudi stopnja tveganja revščine starejših žensk, ki živijo same, in sicer za 3,5 o.t. in v letu 2018 znaša 42,7 %.

Tudi **dolgotrajno tveganje revščine** je med starejšimi višje kot v drugih starostnih kategorijah, kar še posebej velja za starejše ženske. Stopnja dolgotrajnega tveganja revščine v starostni skupini 18-64 let v letu 2018 znaša 7 %, z manjšo razliko med spoloma (moški: 6,3 %; ženske: 7,7 %). Pri starosti 65 let in več stopnja dolgotrajnega tveganja revščine naraste na 13,8 %, pri čemer so starejše ženske v precej slabšem položaju (stopnja dolgotrajnega tveganja revščine je 17,2 % za starejše ženske in 9,2 % za starejše moške). Do še višjega dolgotrajnega tveganja revščine in razlik prihaja v starostni skupini starih 75 let in več - stopnja dolgotrajnega tveganja revščine se povzpne na 15,9 %, in sicer na račun žensk. Medtem ko stopnja dolgotrajnega tveganja revščine pri moških starejših od 75 let znaša 5 %, kar 23,1 % žensk starejših od 75 let ostaja pod pragom tveganja revščine tekočem letu in v vsaj še 2 od 3 predhodnih let. Stopnja dolgotrajnega tveganja revščine se je podobno kot stopnja tveganja revščine pri vseh starostnih skupinah, razen pri starejših, iz leta 2017 na leto 2018 znižala, pri starejših od 65 let pa se je v letu 2018 povišala iz 10,1 % na 13,8 %.

Pomembno vlogo pri blaženju revščine imajo socialni transferji⁴⁶. **Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji** (pokojnine niso štete kot socialni transfer) je namreč višja in v celotni populaciji znaša 23,4 %, med aktivno populacijo (18–64 let) 21,8 %, med starimi 65 let in več znaša 27,9 %, med starimi 75 let in več pa 31 %. Pri starejših največjo vlogo igrajo pokojnine kot najpomembnejši prihodek starejših – brez pokojnin in socialnih transferjev bi revščina ogrožala 88,4 % ljudi, starih 65 let in več ter 91,3 % ljudi, starih 75 let in več (Preglednica 7.4).

Vendar opozarjamo, da je **vpliv socialnih transferjev na zmanjševanje tveganja revščine v primerjavi z ostalimi starostnimi skupinami pri starejših najnižji**, izrazito nizek je predvsem pri starejših ženskah. Pri starih 18-64 let stopnja tveganja revščine po socialnih transferih znaša 12,3 %, v celotni populaciji 13,3 %, pri starih 65 let in več pa že 18,3 % in pri starih 75 let in več 21,8 %. Ženske stare 65 let in več tvegajo revščino v 22,3 %, ženske stare 75 let in več pa kar v 28,1 % (Preglednica 7.4).

⁴⁶ Z izrazom socialni transferji oziroma prejemki mislimo na vse prejemke iz sistema socialne zaščite s področij bolezni, invalidnosti, starosti, smrti hranitelja družine, družinski in otroški prejemki, brezposelnosti, nastanitev in drugih oblik socialne izključenosti.

Preglednica 7.4: Stopnja tveganja revščine – izbrani kazalniki (%), Slovenija, leto 2018

Starost	Spol	Stopnja tveganja revščine (po socialnih transferih) (%)	Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji (pokojnine niso del socialnih transferjev - niso odštete od dohodka) (%)	Stopnja tveganja revščine pred socialnimi transferji (pokojnine so del socialnih transferjev - so odštete od dohodka) (%)	Stopnja dolgotrajnega tveganja revščine (%)
Stari 18-64 let	Moški	12,6	21,4	30,4	6,3
	Ženske	12,0	22,2	32,0	7,7
	Skupaj	12,3	21,8	31,2	7,0
Stari 65 let in več	Moški	12,9	24,3	88,1	9,2
	Ženske	22,3	30,6	88,6	17,2
	Skupaj	18,3	27,9	88,4	13,8
Stari 75 let in več	Moški	12,0	23,5	93,4	5,0
	Ženske	28,1	35,8	90,0	23,1
	Skupaj	21,8	31,0	91,3	15,9
Celotna populacija	Moški	12,6	22,5	38,6	6,2
	Ženske	14,0	24,2	42,4	9,1
	Skupaj	13,3	23,4	40,5	7,7

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Kot je razvidno iz preglednice 7.5 indeks vpliva socialnih transferjev na stopnjo tveganja revščine potrди dejstvo, da imajo socialni transferi najnižji vpliv ravno pri starejših od 65 let. Če od socialnih transferjev odštejemo pokojnine (jih ne štejemo kot socialni transfer), so socialni transferji v Sloveniji najbolj učinkoviti pri zmanjševanju tveganja revščine otrok (0-17 let), saj v tej starostni kategoriji tveganje revščine znižujejo kar za 51,7 %. V aktivni populaciji (18-64 let) socialni transferji že nekoliko manj zmanjšujejo tveganje revščine, a še vedno za 43,6 %. Najmanj učinkoviti so socialni transferji pri zmanjševanju tveganja revščine starejših (65 in več let), pri katerih tveganje revščine zmanjšujejo le za 34,4 %. Opazno je, da so precej bolj učinkoviti pri starejših moških (46,9 %) in izrazito malo pri starejših ženskah (27,1 %).

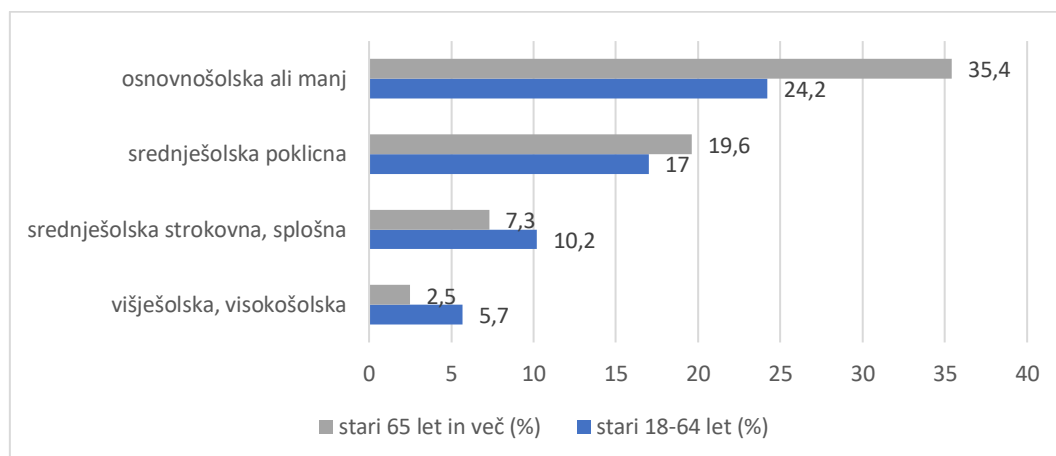
Preglednica 7.5: Vpliv socialnih transferjev na stopnjo tveganja revščine (v %), Slovenija, 2018

		Stopnja tveganja revščine pred soc. transferji (pokojsnine niso del soc. transferjev)	Stopnja tveganja revščine po soc. transferjih	Vpliv socialnih transferjev
Skupaj	Skupaj	23,4	13,3	43,2
	Moški	22,5	12,6	44,0
	Ženske	24,2	14,0	42,1
0-17 let	Skupaj	24,2	11,7	51,7
	Moški	24,9	12,2	51,0
	Ženske	23,5	11,2	52,3
18-64 let	Skupaj	21,8	12,3	43,6
	Moški	21,4	12,6	41,1
	Ženske	22,2	12,0	45,9
65+ let	Skupaj	27,9	18,3	34,4
	Moški	24,3	12,9	46,9
	Ženske	30,6	22,3	27,1

Vir: SURS SI-STAT 2019; vpliv socialnih transferjev: lastni preračuni

Stopnja dosežene izobrazbe ima pomemben vpliv na stopnjo tveganja revščine, osebe z doseženo višjo stopnjo izobrazbe tvegajo revščino v manjši meri kot manj izobraženi. Enako velja tudi pri starejših (65 let in več), kjer so razlike med stopnjo tveganja revščine najnižje izobraženih oseb – z doseženo osnovnošolsko izobrazbo in manj (35,4 %) ter stopnjo tveganja revščine najvišje izobraženih oseb – z doseženo terciarno stopnjo izobrazbe (2,5 %) zelo izrazite. Če primerjamo populacijo staro 18-64 let in starejše od 65 let, se največja razlika v stopnji tveganja revščine kaže pri najnižje izobraženih. Pri osnovnošolsko izobraženih starih med 18 in 64 let znaša stopnja tveganja revščine 24,2 %, pri osnovnošolsko izobraženih starejših (65 let in več) pa 35,4 %. Pri poklicno izobraženih je tveganje pri starejših le malenkost večje (19,6 % - 65 in več let in 17 % - mlajši od 64 let), pri višjih stopnjah izobrazbe pa se slika celo obrne in so starejši tisti, pri katerih so stopnje tveganja revščine nekoliko nižje (pri najvišje izobraženih znaša stopnja tveganja revščine 5,7 % za stare 18-64 let ter 2,5 % za stare 65 let in več) (Slika 7.2).

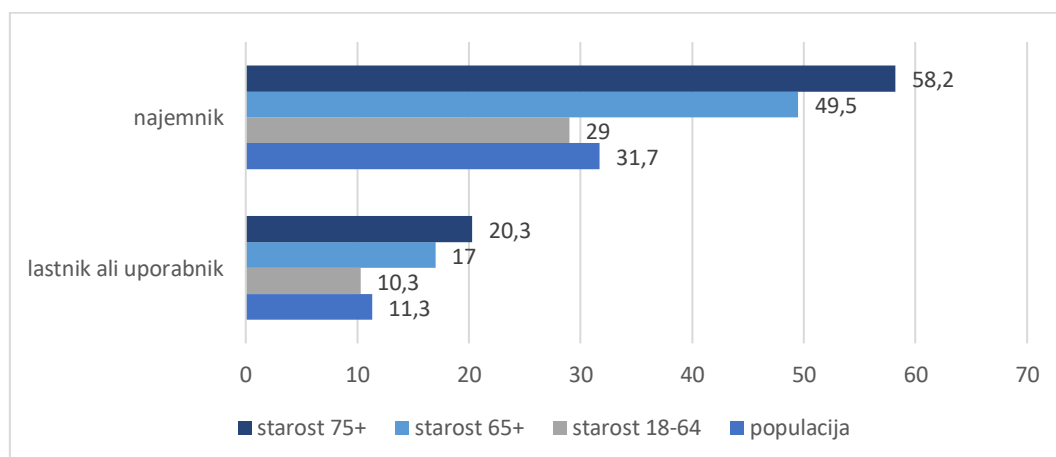
Slika 7.2: Stopnja tveganja revščine glede na izobrazbo (%), Slovenija, leto 2018

Vir: SURS SI-STAT, 2019.

Kot je razvidno iz Slike 7.3, je stanovanjsko razmerje (lastniško ali najemniško) močno povezano z izpostavljenostjo tveganja revščine prebivalcev. Stopnja tveganja revščine je precej višja pri tistih, ki niso lastniki nepremičnin. Tako npr. v celotni populaciji stopnja tveganja revščine znaša 11,3 % za lastnike ter kar 31,7 % za najemnike stanovanj. Če v to sliko umestimo še starost, pa so razlike še toliko večje. S starostjo stopnja tveganja revščine najemnikov stanovanj narašča, razlika v primerjavi z lastniki stanovanj je večja kot pri splošni populaciji ali populaciji v starosti med 18 in 64 letom. Pri najemnikih, starih med 18 in 64 let, stopnja tveganja revščine doseže 29 %, pri starih 65 let in več se povzpne kar na 49,5 %, pri starih 75 let in več pa na 58,2 %. Razlika v stopnji tveganja revščine med najemniki in lastniki stanovanj pri odrasli populaciji do 64 leta znaša 18,7 odstotnih točk, pri starejših pa je veliko bolj občutna, saj pri starejših od 65 let znaša 32,5 odstotnih točk in starejših od 75 let pa 37,9 odstotnih točk (Slika 7.3). Sicer je, kot navajata UMAR in MDDSZ (2017), za starejšo populacijo značilen visok delež lastniških stanovanj, vendar pa tudi nadpovprečen delež tistih, ki živijo na kmetiji oziroma v samostojni hiši, kar lahko povzroča previsoke stroške vzdrževanja stanovanja.

Slika 7.3: Stopnja tveganja revščine glede na stanovanjsko razmerje (%), Slovenija, leto 2018

Vir: SURS SI-STAT, 2019.

Starejši so nekoliko bolj izpostavljeni tudi **materialni prikrajšanosti** kot to velja za celotno populacijo in mlajše od 65 let. Materialno prikrajšanih je 12,5 % starih 65 in več let (kar predstavlja 45.000 oseb), medtem ko je takih 10,7 % oseb v starosti 18-64 let. Resno materialno prikrajšanih pa je 4,9 % starejših (kar predstavlja 18.000 oseb); v starostni skupini 18-64 let je resno materialno prikrajšanih 3,8 % oseb. Vendar pa se stopnji materialne in resne materialne prikrajšanosti z leti zmanjšujeta. V letu 2015 je bilo materialno prikrajšanih 18,6 % oseb starih 65 let in več, v letu 2017 14,2 %, v letu 2018 pa 12,5 %. Stopnja resne materialne prikrajšanosti starejših (65 in več let) pa se je iz leta 2015, ko je znašala 6,7 %, v letu 2018 spustila na 4,9 % (Preglednica 7.6).

Podobno kot pri večini drugih kazalnikov življenjske ravni, se starejše ženske soočajo z najvišjo stopnjo materialne in resne materialne prikrajšanosti.

Preglednica 7.6: Stopnja materialne prikrajšanosti (%), Slovenija, leto 2018

		Stopnja materialne prikrajšanosti ¹ (%)	Stopnja resne materialne prikrajšanosti ² (%)	Število materialno prikrajšanih oseb	Število resno materialno prikrajšanih oseb
Stari 18-64 let	Moški	10,8	3,8	70.000	24.000
	Ženske	10,5	3,8	65.000	24.000
	Skupaj	10,7	3,8	136.000	48.000
Stari 65+ let	Moški	9,9	3,4	15.000	5.000
	Ženske	14,4	6,1	30.000	13.000
	Skupaj	12,5	4,9	45.000	18.000
Populacija	Moški	10,1	3,4	101.000	34.000
	Ženske	10,7	4,0	109.000	40.000
	Skupaj	10,4	3,7	210.000	74.000

¹ **Stopnja materialne prikrajšanosti** - % oseb, ki so prikrajšanje za najmanj 3 od 9 elementov materialne prikrajšanosti, in sicer take, ki so izključno posledica omejenih finančnih virov gospodinjstva in ne lastne izbire oz. navad.

² **Stopnja resne materialne prikrajšanosti** - % oseb, ki so prikrajšanje za najmanj 4 od 9 elementov materialne prikrajšanosti. Elementi materialne prikrajšanosti: 1) zamuda pri plačilu hipoteke ali najemnine, rednih stanovanjskih stroškov, obrokov za kredit ali drugih odplačil posojil; 2) zmožnost gospodinjstva, da si vsi člani lahko privoščijo enotedenske letne počitnice; 3) zmožnost gospodinjstva, da si privoščijo mesni ali enakovreden vegetarijanski obrok vsaj vsak drugi dan; 4) zmožnost gospodinjstva, da iz lastnih sredstev poravnava nepričakovane izdatke v višini mesečnega praga tveganja revščine iz prejšnjega leta; 5) gospodinjstvo si ne more privoščiti fiksnega ali mobilnega telefona; 6) gospodinjstvo si ne more privoščiti barvnega televizorja; 7) gospodinjstvo si ne more privoščiti pralnega stroja; 8) gospodinjstvo si ne more privoščiti osebnega avtomobila in 9) zmožnost gospodinjstva, da si zagotovi primerno ogrevano stanovanje.

Vir: SURS SI-STAT, 2019.

7.1.2 Stanovanjski pogoji in stanovanjski stroški

V nasprotju z večino predhodnih kazalnikov življenjske ravni pa na področju **stanovanjskih pogojev** ni opaziti večjih razlik med starostnimi kategorijami prebivalstva. Starejši v povprečju niso bistveno bolj (pre)obremenjeni s stanovanjskimi stroški od mlajših skupin prebivalstva, kot to velja pri drugih prej opisanih kazalnikih. Preobremenjenih s stanovanjskimi stroški je 5,4 % starih 65 in več let, medtem ko je takih 5,0 % v kategoriji starih 18-64 let. Nekoliko izstopa le razmerje med starejšimi moškimi in ženskami, ki so za stanovanjske stroške primorani odšteti več kot 40 % dohodka (takih je 3,7 % starejših moških in 6,7 % starejših žensk) (Preglednica 7.7).

Stari 65 in več let v povprečju tudi ne živijo v stanovanjih, ki bi bila bistveno slabša (manj kvalitetna) od stanovanj celotne populacije ali populacije v starosti 18-64 let. 23,3 % starejših, na primer, živi v stanovanjih v slabem stanju (v stanovanjih imajo težave s streho, ki pušča, z vlažnimi stenami/temelji/tlemi ali s trhljimi okenskimi okvirji/tlemi), medtem ko v takih stanovanjih živi 22,7 % oseb iz celotne populacije in prav toliko oseb starih 18-64 let (Preglednica 7.6). Seveda pa to, da ni večjih razlik med starostnimi kategorijami, ne spreminja dejstva, da v Sloveniji kar dobra petina populacije živi v stanovanjih, ki so v slabem stanju.

V izrazito boljšem položaju pa so starejši glede na razpoložljivost števila sob v svojih stanovanjih. Le 4,5 % starih 65 in več let živi v prenaseljenih stanovanjih, medtem ko je med osebami, starih 18-64 let, takih kar 13,1 % (Preglednica 7.7).

Preglednica 7.7: Stanovanjske razmere (%), Slovenija, leto 2018

		Populacija			Stari 18-64 let			Stari 65+ let		
		Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
Stopnja preobrem. s stanovan. Stroški (%) ¹		4,9	5,0	4,7	5,0	5,5	4,5	5,4	3,7	6,7
Št. oseb, preobremenjenih s stroški		98.000	50.000	48.000	64.000	36.000	28.000	20.000	6.000	14.000
Stopnja prikrajšanosti po vrsti elementov (%)	Slabo stanje stanovanja	22,7	22,3	23,0	22,7	22,7	22,8	23,3	21,1	24,9
	Ni kadi ali prhe	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,4	0,3	0,5
	Ni stranišča na izplakovanje za lastno uporabo	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	0,7	0,3
	Pretemno stanovanje	5,2	5,0	5,3	5,2	5,1	5,3	5,8	4,8	6,6
Stopnja prikrajšanosti po št. Elementov (%)	1 element	22,3	22,0	22,6	22,3	22,5	22,1	23,3	21,0	25,0
	2 elementa	2,7	2,6	2,9	2,8	2,6	3,0	2,9	2,4	3,3
	3 elementi	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,4	0,3
	4 elementi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Ni prikrajšanost i	74,8	75,2	74,4	74,8	74,9	74,8	73,5	76,3	71,5
Stopnja prenaseljenosti stanovanja (% oseb) ²		12,5	12,8	12,2	13,1	13,4	12,8	4,5	3,7	5,1

¹ **Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški** je odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih, v katerih so stanovanjski stroški višji od 40 % celotnega razpoložljivega dohodka gospodinjstva.

² **Stopnja prenaseljenosti stanovanja** je odstotek oseb, ki živijo v stanovanjih s premajhnim številom sob glede na število članov gospodinjstva. Pogoj, da je stanovanje prenaseljeno, je, da nima vsaj ene sobe na gospodinjstvo in hkrati še ene sobe za vsak par, ene sobe za vsako polnoletno samsko osebo, ene sobe za dva otroke istega spola, stara od 12 do 17 let, ene sobe za vsakega otroka različnega spola, starega od 12 do 17 let, in ene sobe za 2 otroke, mlajša od 12 let.

Vir: SURS SI-STAT, 2019.

Stopnja nizke prenaseljenosti stanovanj pri starejših najverjetneje izvira iz tega, da med starimi 65 in več let prevladuje število takih, ki živijo sami ali pa z zakoncem oziroma zunajzakonskim partnerjem brez otrok (takšnih je slabi dve tretjini starejših oziroma slabih 255.000 oseb). Zaradi staranja prebivalstva delež oseb, ki živijo same, narašča. Po podatkih SURS se je število starejših, ki živijo v enočlanskih gospodinjstvih, od leta 2002 do leta 2018 podvojilo in je znaša že skoraj 109.000. Ker ženske živijo v povprečju dlje, se tako število žensk, ki živijo same, z njihovo starostjo povečuje hitreje kot število moških, ki živijo sami (SURS SI STAT 2019 in SURS 2016). S staranjem se navadno prične krčiti tudi socialna mreža starejših oseb, kar starejše izpostavlja k občutku osamljenosti in prispeva k večjemu tveganju za socialno izključenost (Šonc 2018).

7.2 Dohodki starejših

Kot zapisano v prejšnjem razdelku, so pri kazalnikih življenjske ravni starejši od 65 let v povprečju najbolj med vsemi starostnimi skupinami izpostavljeni tveganju revščine, materialne prikrajšanosti in socialne izključenosti. V nadaljevanju predstavljeni podatki o dohodkih starejših kažejo, da je to najverjetneje povezano z v povprečju nižjim razpoložljivim dohodkom, ter da je med starejšimi največ takih, ki prejemajo pokojnino v višini pod kriterijem mesečnega razpoložljivega dohodka, ki ga mora imeti enočlansko gospodinjstvo, da ni revno.

Slednje potrjujejo tudi v anketiranih nevladnih in humanitarnih organizacijah, ki poročajo, da so med njihovimi uporabniki pogosto tudi starejši od 65 let z nizkimi pokojninami, še zlasti starejše ženske v samskih gospodinjstvih (podrobneje o izsledkih ankete med anketiranimi organizacijami v 6. poglavju).

7.2.1 Porazdelitev dohodka

Razmerje mediane dohodka pokaže, da stari 65 in več let v povprečju prejemajo le 0,85-kratnik dohodka starih do 65 let ter 0,82-kratnik dohodka tistih, ki so stari med 45 in 54 let. Najslabše jo odnesejo starejše ženske, saj v povprečju dobijo le 0,77-kratnik dohodka v primerjavi s populacijo med 45. in 54. letom starosti.

Preglednica 7.8: Razmerje mediane dohodka, Slovenija, leto 2018

Starost 65+ / starost 0-64			Starost 65+ / starost 45-54		
Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
0,85	0,90	0,82	0,82	0,90	0,77

Razmerje mediane dohodka je razmerje med mediano ekvivalentnega razpoložljivega dohodka oseb nad določeno starostno mejo (npr. 65 let ali več) in mediano ekvivalentnega razpoložljivega dohodka oseb v komplementarni starostni skupini (npr. pod 65 let ali starostni skupini od 45 do 54 let).

Vir: SURS SI-STAT 2019.

Podobno sliko pokažejo statistike o povprečnem letnem ekvivalentnem dohodku na člana gospodinjstva (Preglednica 7.9), pri čemer imajo starejši od 65 let v povprečju 12.246 evrov bruto letnega ekvivalentnega dogodka, starejši od 75 let pa še manj (11.321 evrov), medtem ko, na drugi strani, osebe v starosti 18-64 let v povprečju razpolagajo s 14.463 evrov povprečnega letnega ekvivalentnega bruto dohodka na člana gospodinjstva. Iz podatkov je razviden tudi velik pomen pokojnin, saj te za stare 65 let in več predstavljajo glavnino dohodka. Povprečni letni dohodek na člana gospodinjstva starega 65 let in več pred socialnimi transferji v primeru, da so pokojnine štete kot del socialnih transferjev, znaša namreč le 2.118 evrov.

Preglednica 7.9: Povprečni letni razpoložljivi ekvivalentni dohodek na člana gospodinjstva¹(v EUR, Slovenija, leto 2018)

		Dohodek po socialnih transferjih ²	Dohodek pred socialnimi transferji (pokojnine niso del socialnih transferjev) ³	Dohodek pred socialnimi transferji (pokojnine so del socialnih transferjev)
Populacija	Skupaj	14.127	12.713	10.063
	Moški	14.339	12.895	10.439
	Ženske	13.918	12.534	9.691
Starost 18-64 let	Skupaj	14.507	13.072	11.670
	Moški	14.549	13.131	11.819
	Ženske	14.463	13.011	11.513
Starost 65+ let	Skupaj	12.896	11.809	2.257
	Moški	13.767	12.482	2.442
	Ženske	12.246	11.307	2.118
Starost 75+ let	Skupaj	12.247	11.187	1.730
	Moški	13.674	12.404	1.438
	Ženske	11.321	10.398	1.920

¹ Povprečni ekvivalentni dohodek na člana gospodinjstva je količnik med vsoto ekvivalentnega dohodka v posameznem prerezu in številom vseh oseb (ki prebivajo v zasebnih gospodinjstvih) v istem prerezu. Za izračun EKVIVALENTNEGA DOHODKA (dohodka na ekvivalentnega odraslega člana gospodinjstva) se uporablja prilagojeno OECD-jevo ekvivalenčno lestvico. Lestvica daje prvemu odraslemu članu utež 1, otrokom, mlajšim od 14 let, utež 0,3, drugim članom, starim 14 ali več let, pa utež 0,5.

² Dohodek po socialnih transferjih je (neto) razpoložljivi dohodek gospodinjstva. Izračunan je kot vsota (neto) denarnega razpoložljivega dohodka vseh članov gospodinjstva.

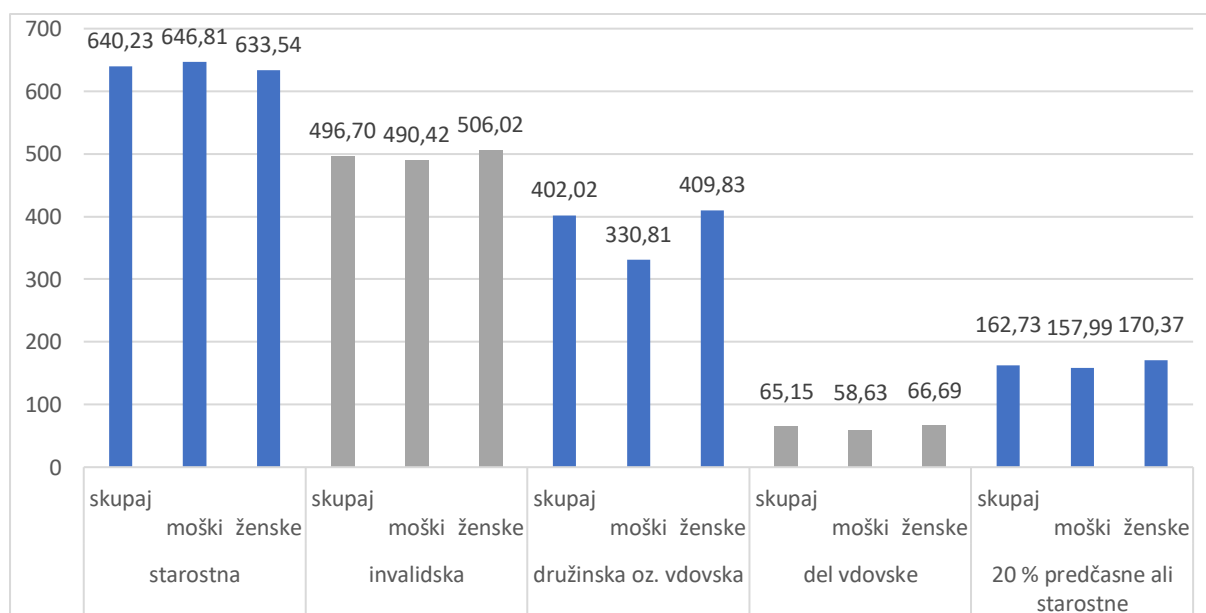
³ Dohodek pred socialnimi transferji je (neto) razpoložljivi dohodek gospodinjstva, od katerega odštejemo socialne transferje (npr. denarno nadomestilo za primer brezposelnosti, nadomestilo za čas bolniške odsotnosti z dela, štipendijo, itd).

Vir: SURS SI-STAT 2019.

7.2.2 Pokojnine

Povprečna neto starostna pokojnina je v letu 2018 znašala 640,23 evrov, povprečna neto invalidska pokojnina pa 496,70 evrov, kar je nižje od mesečnega praga tveganja revščine za enočlansko gospodinjstvo, ki znaša 662 evra. Razlike med spoloma so pri obeh vrstah pokojnin minimalne (Slika 7.4). Za tiste z dopolnjenimi 40 ali več leti pokojninske dobe je povprečna neto starostna pokojnina znašala 825,89 evrov. Razlika med deležem prejemnikov in prejemnic starostnih pokojnin s tovrstno dolžino pokojninske dobe je občutna, takšnih je bilo v letu 2018 59,8 % moških in 7,2 % žensk (Preglednica 7.10).

Slika 7.4: Povprečna neto pokojnina (v EUR, Slovenija, december 2018)

Prirejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 7.

Preglednica 7.10: Povprečna starostna pokojnina z dopolnjenimi 40 ali več leti pokojninske dobe (v EUR, Slovenija, januar–december 2018)

	Moški (%)	Ženske (%)
% starostnih pokojnin z dopolnjenimi 40 ali več leti pokojninske dobe	59,8	7,2
	2018 (EUR)	Indeks 2018/2017
Bruto	834,53	102,1
Neto	825,89	102,1

* Brez sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin.

Prirejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 9.

Razlika med najnižjo in najvišjo izplačano pokojnino je precejšnja. Najnižja pokojnina (po 39. členu ZPIZ-2)⁴⁷ je v letu 2018 znašala 218,26 evrov, medtem ko je najvišja znašala 2.767,03 evre. Višina zagotovljene pokojnine (po 39. členu ZPIZ-2) pa je bila 516,62 evrov (Preglednica 7.11).

⁴⁷ 39. člen ZPIZ-2: (najnižja pokojnina)

Preglednica 7.11: Zneski osnov in pokojnin ter struktura po višini pokojnine (v EUR, december 2018)

Vrsta pokojnine		Znesek v evrih
Najnižja pokojninska osnova ZPIZ-2 (36. člen ZPIZ-2)		839,48
Najnižja pokojninska osnova ZPIZ-1 (390. člen ZPIZ-2)		614,50
Najvišja pokojninska osnova ZPIZ-2 (36. člen ZPIZ-2)		3.357,92
Najvišja pokojninska osnova ZPIZ-1 (390. člen ZPIZ-2)		2.458,00
Najnižja pokojnina (39. člen ZPIZ-2)		218,26
Najnižja družinska oz. vdovska pokojnina v višini 70 % od najnižje pokojnine po 39. členu ZPIZ-2		152,78
Starostna pokojnina, odmerjena od najnižje pokojninske osnove (ZPIZ-2)	Moški (40 let pokojninske dobe)	480,60
	Ženske (40 let pokojninske dobe)	533,07
Starostna pokojnina, odmerjena od najvišje pokojninske osnove (ZPIZ-2)	Moški (40 let pokojninske dobe)	1.922,41
	Ženske (40 let pokojninske dobe)	2.132,28
Zagotovljena pokojnina (39. člen ZPIZ-2)		516,62
Najvišja izplačana pokojnina		2.767,03
Limit za del vdovske pokojnine (61. člen ZPIZ-2)		98,22 ali 1.922,41
Najnižja osnova za odmero nadomestil iz invalidskega zavarovanja (87. člen ZPIZ-2)		480,60
Limit za nadomestila iz invalidskega zavarovanja (87. člen ZPIZ-2)		1.922,41
Najnižje nadomestilo iz invalidskega zavarovanja osebam, ki niso vključene v obvezno zavarovanje (87. člen ZPIZ-2)		218,26
Kmečka pokojnina po SZK (404. člen ZPIZ-2)		247,77
Kmečka borčevska pokojnina po SZK (404. člen ZPIZ-2)		495,53

Prilagojeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 6.

Kot je razvidno iz Preglednice 7.12, glavšina upravičencev prejema starostno pokojnino v širšem plačilnem razredu od 500,01 do 1.000 evrov (takih je 266.550 uporabnikov oziroma 70,6 %), sledijo pa jim tisti z najnižjimi pokojninami od 200,01 do 500,00 evrov (58.340 upokojencev oziroma 15,5 %). Največ prejemnikov starostne pokojnine (101.562 oseb oz. 26,9 %) prejema pokojnino od 500,01 do 600 evrov, torej nižjo od praga tveganja revščine za enočlansko gospodinjstvo (662 EUR). Sledijo jim tisti z višino 600,01–700,00 evrov (61.380 oz. 16,2 % prejemnikov), ter 700,01–800,00 evrov (47.498 oz. 12,6 % prejemnikov).

Če opazujemo skupen seštevek starostnih, invalidskih, družinskih in vdovskih pokojnin, upokojenci prejema v povprečju nižjo višino pokojnin, saj so višine preostalih vrst pokojnin v primerjavi s starostno v povprečju nižje. Delež prejemnikov iz širšega razreda od 500,01 do 1.000,00 evrov se zniža na 62,1 %, delež prejemnikov pokojnine v višini do 500,00 evrov se zviša na 26,4 %.

Prejemniki najvišjih zneskov pokojnin imajo v povprečju najdaljšo povprečno pokojninsko dobo (nad 38 let), prejemniki najnižjih zneskov pokojnin pa v povprečju najkrajšo pokojninsko dobo (do okvirno 32 let).

(1) Zavarovancu, ki pridobi pravico do predčasne, starostne ali invalidske pokojnine po določbah tega zakona, je zagotovljena najnižja pokojnina v višini 26 % najnižje pokojninske osnove.

(2) Zavarovancu, ki pridobi pravico do predčasne, starostne ali invalidske pokojnine v sorazmernem delu po mednarodnih pogodbah, je zagotovljen najmanj sorazmerni del starostne pokojnine iz prejšnjega odstavka.

(3) Ne glede na določbe tega zakona, ki urejajo odmero starostne in invalidske pokojnine, je zavarovancu (moškemu in ženski), ki je pridobil pravico do starostne ali invalidske pokojnine po določbah tega zakona in je dopolnil pokojninsko dobo v enaki višini, kot je predpisana višina pokojninske dobe brez dokupa za pridobitev pravice do starostne pokojnine pri najnižji starosti, zagotovljena pokojnina v višini 500 evrov.

Preglednica 7.12: Razporeditev pokojnin po razredih (Slovenija, december 2018)

Starostne pokojnine								Starostne, invalidske, družinske in vdovske pokojnine	
Intervali zneskov pokojnin v €	Število				Število - širši razredi	Povprečna pokojninska doba		Število	Str. v %
	Ženske	Moški	Skupaj	Str. v %		Let	Mes		
Do 200,00	0	0	0	0,0	58.340	-	-	9.649	1,8
200,01 - 300,00	5.192	4.711	9.903	2,6		20	1	27.250	5,2
300,01 - 400,00	9.865	6.207	16.072	4,3		25	2	41.541	7,9
400,01 - 500,00	21.751	10.614	32.365	8,6		32	6	60.177	11,5
500,01 - 600,00	64.494	37.068	101.562	26,9	266.550	37	5	128.354	24,6
600,01 - 700,00	30.387	30.993	61.380	16,2		37	8	74.903	14,3
700,01 - 800,00	22.150	25.348	47.498	12,6		37	8	56.651	10,8
800,01 - 900,00	16.456	17.425	33.881	9,0		37	10	39.327	7,5
900,01 - 1.000,00	10.688	11.541	22.229	5,9		37	11	25.465	4,9
1.000,01 - 1.100,00	6.291	7.895	14.186	3,8	38.438	38	1	16.322	3,1
1.100,01 - 1.200,00	3.879	5.670	9.549	2,5		38	2	11.031	2,1
1.200,01 - 1.300,00	2.587	3.997	6.584	1,7		38	3	7.603	1,5
1.300,01 - 1.400,00	1.815	2.914	4.729	1,3		38	4	5.753	1,1
1.400,01 - 1.500,00	1.267	2.123	3.390	0,9		38	5	3.622	0,7
1.500,01 - 1.600,00	957	1.723	2.680	0,7	14.528	38	4	2.860	0,5
1.600,01 - 1.700,00	789	1.598	2.387	0,6		38	3	2.517	0,5
1.700,01 - 1.800,00	740	1.550	2.290	0,6		38	6	2.401	0,5
Od 1.800,01	2.569	4.602	7.171	1,9		40	5	7.319	1,4
Skupaj	201.877	175.979	377.856	100,0		36	4	522.745	100,0

* Brez uživalcev sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin

Prirejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 10.

V zadnjih 10 letih (2009–2018) višina povprečne neto pokojnine ostaja skorajda nespremenjena: zneski pokojnin so se v tem obdobju gibali med 612,24 in 639,00 evri (povprečje: 619,54 evrov), stopnja rasti pa se je gibala od -1,1 % do 3 % (povprečje 0,63 %). Časovni trend pokaže, da je višina povprečne neto pokojnine od vključno leta 2015 naprej nižja od mesečnega praga tveganja revščine (Preglednica 7.13).

Preglednica 7.13: Povprečna neto starostna pokojnina (v EUR) in stopnje rasti v zadnjem desetletju (v %); Slovenija, 2009–2018

Leto	Povprečna neto starostna pokojnina v evrih	Stopnja rasti v %	Mesečni prag tveganja revščine v evrih
2009	619,32	2,6	593
2010	625,19	0,9	587
2011	625,56	0,1	600
2012	615,22	-1,1	606
2013	615,64	0,1	593
2014	613,13	-0,4	596
2015	609,50	-0,6	617
2016	612,64	0,5	616
2017	620,25	1,2	636
2018	639,00	3,0	662

*Podatki o povprečni pokojnini so do leta 2011 prikazani z, od leta 2012 naprej pa brez varstvenega dodatka. Stopnji rasti za leto 2012 sta izračunani na podlagi primerljivih podatkov za leto 2011.

Prilagojeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 10 in SURS SI STAT 2019.

Razmerje med pokojninami in plačami se je v obdobju 2009–2018 konstantno zniževalo. Medtem ko je povprečna starostna pokojnina leta 2009 znašala 66,6 % povprečne neto plače, je do leta 2018 ta odstotek padel na 58,5 %. Podoben trend lahko zaznamo pri povprečnih invalidskih pokojninah, kjer se je razmerje s plačami v zadnjih desetih letih znižalo iz 53,4 % na 45,4 % (Preglednica 7.14 in Preglednica 7.15).

Preglednica 7.14: Razmerje med neto pokojninami in neto plačami po letih (2009–2018), Slovenija

Leto	Povprečne starostne pokojnine brez sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin v %	Delež uživalcev starostne pokojnine brez sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin med uživalci starostne in delne pokojnine v %	Povprečne starostne pokojnine brez sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin z dopolnjenimi 40 ali več leti pokojninske dobe v %	Povprečne starostne pokojnine v %	Povprečne invalidske pokojnine v %	Povprečne družinske/vdovske pokojnine v %
2009				66,6	53,4	46,0
2010				64,7	51,8	44,5
2011				63,4	50,6	43,4
2012				62,1	48,5	40,3
2013				61,7	47,9	39,1
2014				60,8	47,1	38,6
2015	67,0	84,9	79,7	60,2	46,6	38,1
2016	66,5	84,5	78,2	59,5	46,0	37,6
2017	65,4	84,1	76,2	58,4	45,2	36,8
2018	65,7	83,8	75,6	58,5	45,4	36,7

* Od novembra 2015 je SURS spremenil vir podatkov o izplačanih plačah za zaposlene osebe v javnem sektorju (ISPAP), kar vpliva na višino povprečne plače. Razmerja med posamezno vrsto pokojnine in plačo za leto 2014 so izračunana na podlagi primerljivega podatka o plači za leto 2014, ki ga je objavil SURS; do leta 2011 je prikazano razmerje med povprečno neto plačo in povprečno neto pokojnino z varstvenim dodatkom, od leta 2012 naprej pa brez varstvenega dodatka.

Prirejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 11.

Preglednica 7.15: Razmerje med pokojninami in plačami (Slovenija, januar–december 2018)

		Znesek v evrih	Delež v plači v %
Povprečna neto pokojnina	Starostna	639,00	58,5
	Invalidska	495,83	45,4
	Družinska oz. vdovska	401,11	36,7
	Del vdovske	65,02	6,0
Povprečna neto plača		1.092,74	

Prirejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 11.

7.3 Socialni prejemki (transferji), ki jih prejema starejši

V tem podpoglavju se osredotočamo na socialne prejemke, do katerih so v okviru sistema socialnega varstva upravičeni starejši, ki imajo zelo nizke dohodke (pokojnine), torej na denarno socialno pomoč (DSP) in varstveni dodatek (VD), poleg tega pa še na dodatek za pomoč in postrežbo, do katerega so upravičene osebe, ki za osnovne življenjske potrebe nujno potrebujejo stalno pomoč in postrežbo drugega. Več o DSP in VD (opis pravic, pogoji za upravičenost, višina prejemkov ipd.) je zapisano že v poglavju 5 (Transferji iz javnih sredstev), v tem delu pa se osredotočamo predvsem na pogostost prejemanja teh prejemkov med starejšimi oz. njun pomen za starejše in njihov socialni položaj.

Starejši od 65 let so kategorija prebivalstva, v kateri socialni prejemki nimajo zelo velikega vpliva na njihov socialni položaj, kar še posebej velja za starejše ženske. Vpliv vseh socialnih transferjev (pokojnine niso štete kot socialni transfer) na zmanjševanje stopnje tveganja revščine je od vseh starostnih kategorij daleč najnižji pri starejših (65 in več let), ki jim socialni transferji tveganje revščine znižujejo le za 34,4 % (v celotni populaciji za 43,2 %), starejšim ženskam pa celo le za 27,1 %.

Od vseh starostnih skupin starejši v najmanjši meri prejema denarno socialno pomoč (DSP) oz. so upravičenci DSP. Varstveni dodatek (VD) predstavlja pomembno možnost za preprečevanje izrazito slabega socialnega položaja starejših z najnižjimi dohodki, še posebej od kar je v letu 2017 začela veljati novela ZSVarPre, ki ukinja zaznambo na nepremičnine in povračilo prejemkov po smrti prejemnika. Število upravičencev do VD starejših od 65 let narašča vse od leta 2017, naraslo je tudi v letu 2019. Vendar pa se starejši z zelo nizkimi dohodki (pokojninami) še vedno pogosto ne odločajo za uveljavljanje pravice do VD.

Na anketiranih humanitarnih in nevladnih organizacijah v tem kontekstu opozarjajo na nizko informiranost starejših o možnih razpoložljivih ukrepih in drugih oblikah pomoči ter načinih dostopanja do njih. Težava so tudi zadržki starejših do zaprosanja za pomoč zaradi sramu in navajenosti na skromno življenje. (O tem več v 6. poglavju o izkušnjah nevladnih in humanitarnih organizacij).

7.3.1 Denarna socialna pomoč

Kot smo podrobneje zapisali v poglavju o transferjih iz javnih sredstev (poglavje 5), je starostna struktura upravičencev do DSP relativno stabilna. Število upravičencev do DSP se v zadnjih letih počasi zvišuje v vseh starostnih razredih, razen pri mladih, kjer se po letu 2015 delež starih 15–26 let ter starih 27–35 let zmanjšuje. Največji delež prejemnikov DSP je v zrelih delovno aktivnih letih, v starosti 36–50 let (22,3 %).

Delež starejših (starih več kot 65 let) upravičencev do DSP se sicer dviguje, vendar pa število upravičencev do DSP starejših od 65 let prestavlja najnižji delež v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami. V letu 2019 je bilo do DSP upravičenih 7.951 starejših od 65 let, kar je 8,6 % celotne populacije (Preglednica 7.16).

Preglednica 7.16: Število in delež upravičencev do redne DSP po starostnih razredih, Slovenija, december 2015–december 2019

	1. december 2015		1. december 2016		1. december 2017		1. december 2018		1. december 2019	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
0-14	15.910	19,76	16.159	20,34	16.062	20,44	18.181	20,51	19.012	20,65
15-26	14.422	17,91	13.178	16,59	12.124	15,43	12.819	14,46	12.724	13,82
27-35	15.697	19,49	14.100	17,75	12.557	15,98	12.949	14,61	12.408	13,48
36-50	18.441	22,90	18.518	23,31	18.244	23,21	20.000	22,56	20.561	22,33
51-65	13.205	16,40	14.203	17,89	15.495	19,72	18.169	20,49	19.404	21,08
66-79	2.012	2,50	2.373	2,99	2.938	3,74	4.592	5,18	5.636	6,12
80 in več	833	1,03	897	1,13	1.175	1,50	1.930	2,18	2.315	2,51
Skupaj	80.520	100	79.428	100	78.595	100	88.640	100	92.060	100,0

Vir: MDDSZ, ISCS2

7.3.2 Varstveni dodatek

Uveljavitev novele ZSVarPre v februarju 2017, ki je določila ukinitve zaznambe na nepremičnine in povračila prejemkov po smrti prejemnika DSP in VD, je pozitivno vplivala na povečanje števila upravičencev do VD v letu 2017 in naslednjih letih, med njimi tudi starejših od 65 let (v mesecih po uveljavitvi omenjenih sprememb je med upravičence do VD vstopilo več starejših od 65 let kot mlajših). Tako je bilo decembra 2017 8.904 upravičencev do VD starih nad 65 let, kar je 3.662 oseb več kot decembra 2016. Decembra 2018 je bilo med upravičenci do VD 10.366 oseb, starejših od 65 let. Vendar se je obenem povečevalo število upravičencev do VD, ki so v mlajših starostnih kategorijah, zato je delež starejših upravičencev tudi po spremembah zakonodaje v začetku leta 2017 ostajal le nekoliko nad polovico vseh upravičencev do VD: decembra 2017 so starejši od 65 let predstavljali 51,2 % upravičencev do VD, decembra 2018 pa 51,4 % vseh upravičencev do VD. V letu 2019 pa se je situacija spremenila in je opaziti nekoliko bolj občuten porast upravičencev starejših od 65 let kot leti prej, saj je v decembru 2019 bilo 12.085 upravičencev do VD starejših od 65 let, kar predstavlja 57,4 % vseh upravičencev do VD.

Ukinitve zaznambe na nepremičnine in povračila dela prejete DSP in VD po smrti prejemnika (iz zapuščine) je torej pozitivno vplivala na zmanjšanje neuveljavljanja pravice starejših do VD, saj se je število upravičencev do VD v zadnjih dveh letih, še posebej pa v letu 2019, opazno povečalo tudi med starejšimi od 65 let (iz 5.242 konec leta 2016 na 12.085 konec leta 2019). Vendar pa se nekateri starejši z zelo nizkimi dohodki (pokojninami) še vedno ne odločajo za uveljavljanje pravice do VD⁴⁸, pri čemer so razlogi verjetno različni: od nepoznavanja sprememb, do nezaupanja, slabe informiranosti o pravici in tega, da ne poznajo poti, kako uveljavljati pravico oz. se pri tem počutijo negotovi. Eden od možnih

⁴⁸ Konec leta 2018 je VD prejelo 10.366 oseb, starejših od 65 let, vendar je bilo po podatkih ZPIZ decembra 2018 kar 58.340 prejemnikov starostnih pokojnin v višini do 500 evrov (Preglednica 7.11). Tudi če vsi prejemniki nizkih pokojnin niso upravičeni do VD (premoženje, višja pokojnina partnerja, ipd.), je razkorak med številom prejemnikov pokojnin do 500 evrov in številom prejemnikov VD še vedno visok in kaže na neuveljavljanje pravice do VD.

razlogov za še vedno manjše uveljavljanje pravice do VD med starejšimi je tudi zahteva po dogovoru o preživljanju (sklenjenem pri notarju) v primeru, da imajo polnoletne, materialno preskrbljene otroke. Z dogovorom se polnoletni, materialno preskrbljeni otroci zavežejo k prispevanju določenega dela stroškov (lahko v naravi) svojim ostarelim staršem z nizkimi dohodki (pokojninami) – tak dogovor pa je formalno pogoj za uveljavljanje pravice do VD.

Preglednica 7.17: Število upravičencev do VD po starostnih razredih, december 2015–december 2019

	1. december 2015		1. december 2016		1. december 2017		1. december 2018		1. december 2019	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
Do vključno 35 let	887	8,7	1.023	9,1	1.514	8,7	1.672	8,29	725	3,44
36-50 let	1.783	17,4	1.932	17,3	2.619	15,1	2.846	14,11	2.385	11,33
51-65 let	2.667	26,0	3.004	26,8	4.360	25,1	5.279	26,18	5.852	27,80
66-79 let	3.314	32,4	3.626	32,4	5.977	34,4	7.124	35,33	8.530	40,53
80 let in več	1.593	15,6	1.616	14,4	2.927	16,8	3.242	16,08	3.555	16,89
Skupaj	10.244	100	11.201	100	17.397	100	20.163	100	21.047	100

Vir: MDDSZ, ISCS2

Maksimalna višina varstvenega dodatka znaša 189,02 evra, povprečna višina 1. avgusta 2019 pa je znašala 171,22 evra (MDDSZ 2019).

7.3.3 Dodatek za pomoč in postrežbo

Denarni dodatki za namen pomoči in postrežbe ter tuje nege in pomoči se izplačujejo po različnih zakonih za različne specifične populacije oz. statuse. Tako je, na primer, ločeno urejen dodatek za pomoč in postrežbo vojnih invalidov in vojnih veteranov (Zakon o vojnih veteranih⁴⁹; Zakon o vojnih invalidih⁵⁰), prav tako je bil v Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb⁵¹ opredeljen dodatek za tujo nego in pomoč, ki so ga prejemniki po razglasitvi Zakona o socialnem vključevanju invalidov⁵² ohranili, le da se je spremenil v dodatek za pomoč in postrežbo. Daleč največ starejših (upokoјencev) prejema dodatek za pomoč in postrežbo (v nadaljevanju DPP) v okviru pokojninskega sistema (po pokojninski zakonodaji), ki tudi sicer predstavlja okoli tri četrtine vseh prejemkov za DPP v Sloveniji. Prejemniki denarne socialne pomoči (DSP) pa DPP uveljavljajo v okviru sistema socialnih pomoči, po Zakonu o socialno varstvenih prejemkih.

Pravico do DPP v okviru pokojninskega sistema imajo uživalci starostne, predčasne, invalidske, vdovske ali družinske pokojnine s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki za osnovne življenjske potrebe nujno potrebujejo stalno pomoč in postrežbo drugega. Upravičenci so lahko tudi aktivni zavarovanci in sicer tudi zavarovanci, ki so sklenili delovno razmerje ali začeli opravljati samostojno dejavnost kot slepi

⁴⁹ Uradni list RS, št. 59/06 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 101/06 – odl. US, 40/12 – ZUIF, 32/14 in 21/18 – ZNOrg

⁵⁰ Uradni list RS, št. 63/95, 2/97 – odl. US, 19/97, 21/97 – popr., 75/97, 11/06 – odl. US, 61/06 – ZDru-1, 114/06 – ZUTPG, 40/12 – ZUIF, 19/14 in 21/18 – ZNOrg

⁵¹ Uradni list SRS, št. 41/83, Uradni list RS, št. 114/06 – ZUTPG, 122/07 – odl. US, 61/10 – ZSVarPre in 30/18 – ZSVI.

⁵² Uradni list RS, št. 30/18

ali slabovidni opredeljeni v 2. skupini definicije slepote, zavarovanci, ki postanejo med delovnim razmerjem ali opravljanjem samostojne dejavnosti slepi ali slabovidni, ter nepokretni zavarovanci, ki so zaposleni primerno svojim delovnim zmožnostim, vendar najmanj s polovico polnega delovnega časa, če nimajo pravice do dodatka za pomoč in postrežbo na kakšni drugi podlagi (ZPIZ-2)⁵³.

V okviru sistema socialnega varstva oz. socialne zakonodaje (Zakon o socialnovarstvenih prejemkih) se DPP lahko dodeli upravičencu do denarne socialne pomoči (DSP), ki zaradi starosti, bolezni ali invalidnosti za opravljanje osnovnih življenjskih potreb nujno potrebuje pomoč druge osebe in ne prejema dodatka za tujo nego in pomoč po drugih predpisih (ZSVarPre)⁵⁴. Slednjega je v letu 2019 v povprečju mesečno prejelo 437 oseb.

Podatki o dodatku za pomoč in postrežbo iz pokojninskega sistema (po ZPIZ-2) kažejo, da je dodatek za pomoč in postrežbo v letu 2018 prejelo 33.272 oseb, največ skupaj s pokojnino (98,5 %). Nižji znesek v višini 146,06 evrov je prejelo skoraj dve tretjini upravičencev (63 %), okvirno tretjina (32,5 %) pa višji znesek v višini 292,11 evrov.

Preglednica 7.18: Uživanci dodatka za pomoč in postrežbo, dodeljenega po pokojninski zakonodaji (ZPIZ-2) (2018)

	Število	Str. v %	Indeks 1-12/2018 1-12/2017
Samostojni prejemek	512	1,5	102,4
S pokojnino	32.760	98,5	103,1
Skupaj	33.272	100,0	103,1
Najtežje prizadeti	798	2,4	108,1
Višji znesek	10.827	32,5	101,5
Nižji znesek	20.946	63,0	103,5
Sorazmerni	701	2,1	108,2
Skupaj	33.272	100,0	103,1
Od 1. 1. 2013 dalje znaša pravica v EUR		Od 1. 1. 2019 dalje (uskladitev pokojnin in drugih prejemkov) znaša pravica v EUR	
Za najtežje prizadete	418,88	430,19	
Višji znesek	292,11	300,00	
Nižji znesek	146,06	150,00	

Prerejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 15.

Primerjalno gledano po starostnih skupinah, dodatek za pomoč in postrežbo iz pokojninskega sistema (po ZPIZ-2) najpogosteje prejemajo starejši od 60 let. V marcu 2019 je dodatek prejelo 29.749 oseb starejših od 60 let (87 % vseh upravičencev), med njimi je bilo večje število žensk (19.986) kot moških (9.763).

⁵³ Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZUJF-B, 95/14 – ZUJF-C, 90/15 – ZIUPTD, 102/15, 23/17, 40/17, 65/17, 28/19 in 75/19)

⁵⁴ Zakon o socialno varstvenih prejemkih (Uradni list RS, št. 61/10, 40/11, 14/13, 99/13, 90/15, 88/16, 31/18 in 73/18)

Preglednica 7.19: Uživalci dodatka za pomoč in postrežbo, dodeljenega po pokojninski zakonodaji (ZPIZ-2), po spolu in starosti (december 2017 in 2018 ter marec 2019)

	December 2017			December 2018			Marec 2019*		
Starost (let)	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj
Do 30	170	118	288	162	113	275	162	111	273
31-60	2.415	1.820	4.235	2.385	1.755	4.140	2.356	1.718	4.074
61-80	5.646	5.887	11.533	5.792	5.938	11.730	5.791	5.971	11.762
81+	3.871	13.373	17.244	4.054	14.054	18.108	3.972	14.015	17.987
Skupaj	12.102	21.198	33.300	12.393	21.860	34.253	12.281	21.815	34.096

*podatkovno skladišče

Vir: ZPIZ

Število uživalcev dodatka za pomoč in postrežbo v pokojninskem sistemu z leti narašča (od leta 2013 je naraslo za 3.432) (Preglednica 7.20).

Preglednica 7.20: Povprečno mesečno število uživalcev dodatka za pomoč in postrežbo, dodeljenega po pokojninski zakonodaji (ZPIZ-2), v letih 2009-2018

Leto	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Število	30.092	30.497	30.731	30.069	29.840	30.343	30.852	31.622	32.281	33.272

Prirejeno po: ZPIZ - Šuštar et al. 2019: 16.

7.4 Mreža socialnovarstvenih storitev in programov za starejše

Poleg v prejšnjem razdelku omenjenih denarnih oblik zagotavljanja socialne varnosti starejših država v povezavi z nevladnimi organizacijami starejšim omogoča tudi storitve v naravi. Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20)⁵⁵ določa mrežo javne službe na področju socialnovarstvenih storitev ter mrežo javne službe na področju socialnovarstvenih programov.

Mrežo socialnovarstvenih storitev, do katere so upravičeni tudi starejši od 65 let, delimo na tri večje skupine:

- A. *Storitve informiranja, svetovanja in podpore*, ki jih v okviru svojih strokovnih nalog izvajajo predvsem CSD (za starejše sta relevantni prva socialna pomoč in osebna pomoč).
- B. *Storitve podpore in pomoči za socialno vključevanje in samostojno življenje v skupnosti*, ki jih za starejše izvajajo CSD, domovi za starejše, posebni socialni zavodi, zavodi za oskrbo na domu in zasebniki koncesionarji. Te oblike socialnovarstvenih storitev dopolnjujejo institucionalne storitve in hkrati predstavljajo njihovo alternativo, saj lahko del uporabnikov ob ustrezni podpori in pomoči ostane v domačem okolju, namesto da bi moral v institucionalno oskrbo. Starejšim so namenjene pomoč na domu za starejše, dnevne oblike varstva ter družinski pomočnik (to storitev izvajajo osebe z istim stalnim prebivališčem kot starejša oseba, oziroma eden od družinskih članov starejše osebe). ReNPSV13–20 ugotavlja, da storitve podpore in pomoči za socialno vključevanje in samostojno življenje v skupnosti še niso razvite v zadostni meri, ter predvideva, da se bodo do leta 2020 pospešeno razvijale in dopolnjevale z novimi oblikami (več o tem v razdelku 7.5 Dolgotrajna oskrba, stanje in podatki).
- C. *Storitve nastanitve z oskrbo* oziroma institucionalno varstvo starejših oseb, ki jih izvajajo domovi za starejše, posebni socialni zavodi, varstveno-delovni centri, zavodi za usposabljanje in zasebniki s koncesijo. ReNPSV13–20 stremi k modernizaciji teh storitev, predvsem z izvajanjem storitev v manjših enotah po sodobnih konceptih (na primer, obravnava v okviru gospodinjskih skupin, bivalne enote), razvojem oddelkov za posebne skupine starejših (osebe z demenco, osebe s poškodbo glave, osebe z različnimi vrstami invalidnosti) ipd. Del institucionalnih kapacitet bo treba prenesti v skupnostne oblike in hkrati s tem razviti tudi nove (alternativne) oblike bivanja v lokalnem okolju (več o tem v razdelku 7.5 Dolgotrajna oskrba, stanje in podatki).

Starejše osebe, ki imajo zelo nizke dohodke ali so brez dohodkov, so lahko tudi opravičene plačila socialnovarstvenih storitev, npr. plačila institucionalne oskrbe v domu za starejše, pomoči na domu. Vlada Republike Slovenije predpiše merila, po katerih se delno ali v celoti določajo oprostitve pri plačilu storitev. V skladu s predpisanimi merili o delni ali celotni oprostitvi plačila storitve na zahtevo upravičenca do socialno varstvene storitve odloči center za socialno delo, financira pa se iz državnega ali občinskega proračuna (ZSV⁵⁶).

Javno mrežo socialnovarstvenih storitev dopolnjuje tudi **mreža socialnovarstvenih programov**. Socialnovarstvene programe izvajajo nevladne organizacije, MDDSZ pa njihovo izvajanje sofinancira.

⁵⁵ Uradni list RS, št. 39/13

⁵⁶ Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A in 28/19

Pogoji so sicer od razpisa do razpisa nekoliko različni, vendar pa načeloma velja, da ministrstvo programe sofinancira največ v višini do 80 % vrednosti programa, ostala sredstva pa morajo izvajalci pridobiti iz drugih virov (Kovač idr. 2019). Socialnovarstveni programi so namenjeni preprečevanju in reševanju socialnih stisk posameznih ranljivih skupin prebivalstva (in v določenih primerih vzdrževanju sprejemljivega socialnega stanja posameznikov, pri katerih ne moremo pričakovati rešitve težav).

ReNPSV13–20 razdeli mrežo programov glede na deset ranljivih skupin, ena izmed njih je tudi mreža programov za starejše, ki so ogroženi s socialno izključenostjo ali potrebujejo podporo in pomoč v vsakodnevnem življenju, vključno s programi pomoči in podpore za dementne osebe in njihove svojce, ter medgeneracijska središča. To mrežo sestavljajo:

- preventivni programi,
- informacijski in svetovalni programi ter programi telefonskega svetovanja,
- programi koordinacije, podpore ter izvajanja pomoči in samopomoči za starejše,
- programi zagovorništva in samozagovorništva za starejše,
- programi regijskih medgeneracijskih središč.

Na podlagi ReNPSV13–20 se je v lokalnem okolju vzpostavila mreža medgeneracijskih središč kasneje preimenovanih v večgeneracijske centre (za območje posameznih občin ali v sodelovanju več občin), ki naj bi delovali kot odgovor na lokalno problematiko ter vključevali dejavnosti različnih generacij. Medgeneracijska središča so bila sprva financirana v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje socialnovarstvenih programov, v letu 2018 pa ostaja financiran samo en izvajalec socialnovarstvenega programa medgeneracijskih središč, ostale pa od leta 2017 do leta 2021 financirata MDDSZ in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje projektov večgeneracijskih centrov. Cilj tega javnega razpisa je bil vzpostaviti mrežo 15 večgeneracijskih centrov, ki bodo izvajali petletne preventivne programe namenjene socialnemu vključevanju ranljivih družbenih skupin in preprečevanju zdrsa v socialno izključenost. Na podlagi razpisa so bile podpisane pogodbe o sofinanciranju projektov večgeneracijskih centrov. Izbrani projekti so enakomerno geografsko razpršeni po Sloveniji in na ta način omogočajo široko dostopnost do preventivnih programov (Kovač idr. 2019). V okviru 15 večgeneracijskih centrov so vzpostavljena tudi informacijska središča, kjer posamezniki lahko pridobijo različne informacije o storitvah s področja preprečevanja in odpravljanja socialnih stisk in težav. Na razpolago so tudi prostori za neformalno druženje in srečevanje (MDDSZ 2019). V letu 2019 je bilo po podatkih MDDSZ izvedenih približno 60.000 ur aktivnosti ter preko 90.000 ur neformalnega druženja in informiranja ranljivih skupin. V aktivnosti je bilo vključenih več kot 60.000 uporabnikov in preko 1000 prostovoljcev (Rosič idr. 2019).

Poleg tega je MDDSZ v letu 2018 sofinanciralo 8 socialnovarstvenih programov za starejše. Med vsemi programi za starejše je bilo v letu 2018 pet programov namenjenih predvsem starejšim (te so izvajali Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, Mestna zveza upokojencev Ljubljana, Zveza društev upokojencev Mestne občine Koper, Zveza društev upokojencev Slovenije in Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije), trije programi so bili namenjeni osebam z demenco in njihovim bližnjim (izvajali so jih Mozaik - društvo za socialno vključenost, Spominčica - Alzheimer Slovenija - Slovensko združenje za pomoč pri Demenci in Zavod Aloja, Maribor). Skupno gledano so se programi izvajali v vseh slovenskih statističnih regijah, razen v zasavski (Kovač idr. 2019).

V socialnovarstvene programe, ki so namenjeni zlasti starejšim, je bilo v letu 2018 vključenih 68.234 (starejših) uporabnikov, v podprograme pa še dodatnih 38.500 anonimnih uporabnikov, pri čemer je šlo za uporabnike, ki so se udeleževali različnih predavanj, seminarjev in promocijskih aktivnosti. V programe, ki so namenjeni zlasti osebam z demenco in njihovim svojcem, pa je bilo v letu 2018

vključenih 3.797 uporabnikov. V celoti je bilo torej v različne programe namenjene starejšim, osebam z demenco in njihovim svojcem in za medgeneracijsko povezovanje v letu 2018 vključenih 73.485 oseb in 38.500 anonimnih uporabnikov, udeležencev različnih aktivnosti, namenjenih širši javnosti (Kovač idr. 2019).

Socialnovarstveni programi pomembno dopolnjujejo javno mrežo storitev v posameznih lokalnih okoljih. Program, ki vseskozi dobi največ sredstev iz Javnega razpisa za sofinanciranje socialnovarstvenih programov MDDSZ in deluje regijsko najbolj razpršeno, je program Starejši s prostovoljnim delom za večjo kvaliteto lastnega življenja in življenja vrstnikov - vključevanje starejših v aktivnosti pomoči starejših na domu (skrajšano "**Starejši za starejše**"), ki ga izvaja **Zveza društev upokojencev Slovenije** (v nadaljevanju ZDUS) (Kovač idr. 2019). ZDUS združuje 13 Pokrajinskih zvez društev upokojencev z več kot 500 društvi upokojencev iz celotnega območja države. Poslanstvo ZDUS je zastopanje pravic in interesov upokojencev, skrb za izboljšanje gmotnega položaja upokojencev in starejših, humanitarno poslanstvo z medsebojno prostovoljsko pomočjo in skrb za aktivno in čim bolj zdravo preživljanje časa po upokojitvi ter medgeneracijsko povezovanje (Šonc 2019).

Program Starejši za starejše so na ZDUS začeli izvajati v letu 2004 kot odgovor na potrebo po medsebojni pomoči starejših, preprečevanju osamljenosti, višanja kakovosti življenja starejših in odgovarjanja na njihove potrebe po pomoči. Cilj programa je kakovostno in čim daljše samostojno življenje starejših oseb v domačem okolju ter aktivno udejstvovanje upokojencev (Šonc 2018). V programu prostovoljci lokalnih društev upokojencev, vključenih v program, obiskujejo sokrajane, starejše od 69 let, ki živijo v lastnih gospodinjstvih in sprejmejo tako sodelovanje (ZDUS 2019). Na ZDUS program razumejo kot podaljšano roko javne storitve pomoči na domu, ki je brezplačen in zato dostopen predvsem tistim, ki si potrebne pomoči ne morejo plačati (Šonc 2018). Vendar pa se izvajanje aktivnosti v tem programu od pomoči na domu razlikuje v obsegu ur na uporabnika in strokovnosti izvajanja, saj delo izvajajo predvsem prostovoljci. Občasno obiskani uporabniki so namreč v program v letu 2018 bili v povprečju vključeni 2 uri letno, kontinuirani uporabniki pa so v program vključeni v povprečju 5 ur mesečno. Prvi obisk prostovoljca v povprečju traja 2 uri, nato pa je odvisno od posameznega uporabnika, za kakšno frekvenco obiskov se odloči, oz. če potrebuje pomoč drugih organizacij ali prostovoljcev, ki je lahko tudi dnevna (ZDUS 2019). Ugotovimo lahko torej, da je program Starejši za starejše na voljo v manjšem obsegu kot storitev pomoč na domu, kjer je v letu 2018 ena socialna oskrbovalka obiskala posameznega uporabnika v povprečju 10,6-krat na mesec in pri uporabniku povprečno porabila 53,3 minut (okvirno eno uro) efektivnega časa⁵⁷ (Kovač idr. 2019a). Kadrovska struktura ZDUS-ovega socialnovarstvenega programa je bila v letu 2018 namreč sestavljena iz kar 2.878 prostovoljcev, enega zunanjega izvajalca ter le dveh zaposlenih oseb (strokovna vodja in strokovna delavka) (Kovač idr. 2019, ZDUS 2019). Če prostovoljci pri svojem delu naletijo na problematike, ki presegajo njihovo znanje in zmožnosti (revščina, hude zdravstvene težave, zanemarjenost, nasilje in zlorabe) se povežejo z javnimi strokovnimi službami (predvsem pristojni CSD) in nevladnimi organizacijami, ki starejšim lahko zagotovijo strokovno pomoč (ZDUS 2019), zato lahko program razumemo tudi kot pomembno vstopno točko za starejše v sistem strokovne podpore in pomoči.

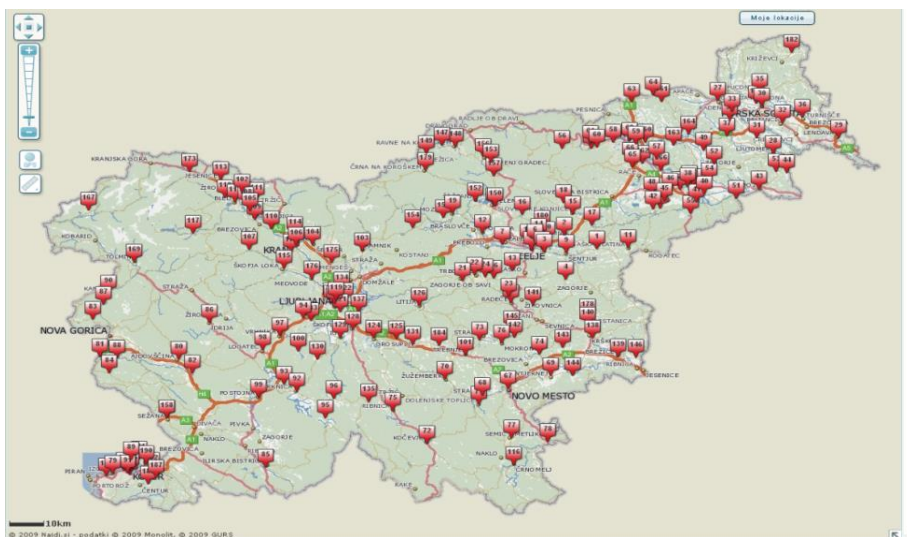
V programu Starejši za starejše prostovoljci najpogosteje nudijo naslednje oblike pomoči: druženja, dostava hrane, dostava iz trgovine, pomoč pri hišnih opravilih, sprehodi, prevozi k zdravniku, branje, dostava humanitarnih paketov ali sporočanje potrebe Rdečemu križu po paketu, socialno varstvene

⁵⁷ Efektivni čas je izračunan po naslednji formuli: število povprečnih opravljenih mesečnih efektivnih minut / (število uporabnikov, ki jih socialna oskrbovalka obišče v enem mesecu * število povprečnih obiskov pri enem uporabniku).

storitve, oskrba na domu, pomoči pri osnovnih osebnih opravilih, družabne igre in druge vrste pomoči (Šonc 2018). Druženje je najpogostejše izvedena in organizirana oblika pomoči v programu. Na ZDUS med uporabniki programa zbirajo tudi določene podatke, da program lažje načrtujejo. Analiza zbranih podatkov je pokazala, da je 32 % vključenih odgovorilo, da se počutijo osamljene in med njimi je 22 % takih, ki živijo v samostojnem gospodinjstvu, kar utemeljuje druženje kot najbolj pogosto obliko pomoči. Osamljenost je pogostejša pri ženskah (Šonc 2019), kar se povezuje tudi s predhodno navedenimi kazalniki iz poglavja analize življenjske ravni starejših.

V izvajanje programa Starejši za starejše je vključenih 270 društev upokojencev (Šonc 2018). V letu 2018 je storitve programa prejelo 57.147 uporabnikov (na mesec v povprečju 4.762 uporabnikov) (Kovač idr. 2019). V času izvajanja programa od leta 2004 so prostovoljci opravili 843.300 obiskov in organizirali 321.240 pomoči. Program skušajo na ZDUS izvajati čim bolj regijsko razpršeno. Na naslednji sliki prikazujemo lokacije Društev upokojencev, ki izvajajo program Starejši za starejše (Šonc 2018).

Slika 7.5: Prikaz lokacije Društev upokojencev, ki izvajajo program Starejši za starejše

Vir: Šonc 2018

Program bi na ZDUSu želeli razširiti na vso državo (v projekt vključiti vsa društva upokojencev), vendar jih pri tem ovirajo omejena finančna sredstva. Težave imajo z vključevanjem starejših v večjih mestih, kjer se ljudje med sabo slabo poznajo, koordinatorjem pa ne uspe pridobiti seznamov starejših. V mnogih občinah prihaja do težav s pridobivanjem seznamov starejših nad 69 let, saj si na občinah Zakon o varovanju osebnih podatkov različno interpretirajo in ponekod menijo, da jim teh podatkov ne smejo dati. V letu 2018 so program razširili še na šest novih društev. Iz društva poročajo, da bi zaradi obsežnosti programa potrebovali več strokovnega kadra, ki bi deloval po pokrajinah in nudil prostovoljcem več strokovne podpore (ZDUS 2019).

Ugotavljamo, da ima poleg javnih storitev civilna družba (nevladne organizacije) pomembno vlogo pri zagotavljanju pomoči starejšim, vendar pa je ta omejena na določena območja oziroma bazira predvsem na laičnemu izvajanju pomoči (preko prostovoljnega dela). Celostno in integrirano oskrbo starejših je potrebno urediti sistemsko, s krepitvijo mreže javnih socialnovarstvenih storitev in programov, povezovanju obstoječih oblik pomoči ter z utemeljitvijo dolgotrajne oskrbe v zakonu. Kako pa je dolgotrajna oskrba v Sloveniji dejansko urejena, pojasnujemo v naslednjem razdelku.

7.5 Dostop starejših do dolgotrajne oskrbe

Značilnosti ureditve dolgotrajne oskrbe in ključni trendi

Področje dolgotrajne oskrbe v sodobnih starajočih se družbah postaja novo socialno tveganje in posledično pereče javno vprašanje. Ključno vprašanje oziroma izziv na tem področju ostaja, kako in na kakšen način zagotoviti in organizirati finančno vzdržen in učinkovit sistem, ki bo hkrati zadovoljil individualne potrebe uporabnikov ter upošteval omejitve kolektivne in individualne odgovornosti (Flaker idr. 2011). Dolgotrajno oskrbo mednarodne institucije (OECD, Eurostat, WHO) v enotni definiciji opredeljujejo kot niz storitev, ki jih potrebujejo ljudje z zmanjšano stopnjo funkcionalne zmožnosti (fizične ali kognitivne) in ki so posledično v daljšem časovnem obdobju odvisni od pomoči pri izvajanju temeljnih in/ali podpornih dnevnih opravil. Temeljna dnevna opravila oz. storitve osebne oskrbe se pogosto zagotavljajo v kombinaciji z osnovnimi zdravstvenimi storitvami kot so zdravstvena nega, zdravstvena preventiva, rehabilitacija ter paliativna oskrba. Podporna dnevna opravila oz. storitve podporne oskrbe so povezane predvsem s pomočjo v gospodinjstvu (Colombo in drugi 2011: 11-12, več v Nagode idr. 2014).

Tako obstoječi sistemi socialne zaščite v nekaterih državah uspešneje, v nekaterih pa manj uspešno zagotavljajo zadostno raven socialne varnosti oseb, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo, in njihovih družin. V zadnjih desetletjih 20. stoletja so področje dolgotrajne oskrbe države začele sistemsko (pre)urejati na različne načine in iz različnih perspektiv. V Sloveniji in v večini srednje in južnoevropskih držav področje še ni sistemsko urejeno, medtem ko se večina severnih in zahodnoevropskih držav s tem področjem intenzivno ukvarja zadnjih trideset let (Nagode idr. 2014, gl. tudi Flaker idr. 2011). Po tipologiji Evropske komisije (European Commission 2016), ki države razvršča v skupine glede na način financiranja, raven javnih izdatkov za dolgotrajno oskrbo in obseg koriščenja formalne nasproti neformalne oskrbe, sodi Slovenija med države (skupaj z Avstrijo, Anglijo, Finsko, Francijo, Španijo in Irsko) s srednjo do nizko razvito formalno oskrbo in srednje razvito neformalno oskrbo. Danska, Nizozemska in Švedska so tiste, kjer prevladuje formalna dolgotrajna oskrba, kjer je sistem z univerzalno pokritostjo široko dostopen (tudi finančno). To so tudi države s široko košarico pravic. Na drugem polu, kjer je formalna dolgotrajna oskrba slabo razvita in se oskrba izvaja pretežno v neformalni domeni, pa se nahajajo države kot so Bolgarija, Ciper, Estonija, Hrvaška, Malta, Romunija, Latvija in Litva. Tipologija pokaže, da lahko v Evropi identificiramo pet različnih skupin držav in da obstajajo med državami precejšnje razlike pri organiziranju in zagotavljanju dolgotrajne oskrbe.

Preglednica 7.21: Tipologija sistemov dolgotrajne oskrbe v državah EU28

Vrsta sistema DO	Države	Značilnosti
- Prevladuje formalna oskrba - Široka košarica pravic - Široko dostopen sistem, tudi finančno (univerzalna pokritost)	Danska Nizozemska Švedska	- Prevladujejo javni izvajalci in proračunsko financiranje, pogosto iz lokalnih proračunov - Visok delež javnega financiranja, nizka doplačila - Malo neformalne oskrbe, visoka podpora oskrbovalcem - Nizki denarni dodatki
- Srednje razvita formalna oskrba - Neformalna oskrba je pogosta	Belgija Češka Nemčija Slovaška Luksemburg	- Obvezno socialno zavarovanje za DO je financirano iz prispevkov - Srednje visoki javni in zasebni izdatki - Veliko neformalne oskrbe in dobra podpora oskrbovalcem - Nizki denarni dodatki
- Srednje do nizko razvita formalna oskrba - Neformalna oskrba je srednje razvita	Avstrija Anglija Finska Francija Slovenija Španija Irska	- Srednje visoka pokritost prebivalcev s financiranjem iz prispevkov ali davkov (mešani sistemi) - Srednje visoki javni in zasebni izdatki - Veliko neformalne oskrbe in dobra podpora oskrbovalcem - Visoki denarni dodatki
- Slabo razvita formalna oskrba - Močna neformalna oskrba	Madžarska Italija Grčija Poljska Portugalska	- Nizka pokritost s socialnim zavarovanjem za DO - Majhen obseg javnih virov, visoko zasebno financiranje - Veliko neformalne oskrbe in slaba podpora oskrbovalcem - Nizki denarni dodatki
- Precej slaba formalna oskrba - Skoraj izključno neformalna oskrba	Bolgarija Ciper Estonija Litva Latvija Malta Romunija Hrvaška	- Zelo slaba pokritost DO z javnim financiranjem - Veliko neformalne oskrbe in skoraj nobene podpore oskrbovalcem - Zelo skromni denarni dodatki

Vir: European Comission, 2016, Fajić, Bratuž Ferk, Zver, Petan, in Lah 2019

Ne glede na to, kako različno so sistemi dolgotrajne oskrbe v Evropi organizirani, pa se države soočajo s podobnimi izzivi in trendi. Na podlagi zadnje študije nacionalnih politik v različnih evropskih državah (zajela je 35 držav) (Spasova idr. 2018), lahko govorimo o treh skupnih trendih, ki smo jim priča v Evropi danes: (1) vzpostavljanje integrirane dolgotrajne oskrbe, kjer ima središčno vlogo uporabnik, (2) poudarek na vlogi neformalne oskrbe in krepitev sodelovanja med formalnimi in neformalnimi izvajalci oskrbe ter (3) postavljanje oskrbe na domu na prvo mesto (Nagode in Lebar 2019). Ti trendi imajo pomembno vlogo tudi pri vzpostavljanju systemske ureditve dolgotrajne oskrbe v Sloveniji.

V Sloveniji po dvajsetih letih dokaj intenzivnih razprav in številnih poskusih oz. predlogih za systemsko ureditev, še vedno nimamo krovnega zakona, ki bi celovito uredil področje dolgotrajne oskrbe; zadnji predlog zakona je bil v javni obravnavi leta 2017. Sistemi socialne zaščite, ki segajo na področje

dolgotrajne oskrbe, so različni in med seboj nepoenoteno urejeni⁵⁸ ter vodeni, kar se posledično oz. avtomatično odraža praktično na vseh segmentih enotnega polja dolgotrajne oskrbe – denarni tok in izdatki so porazdeljeni med večje število različnih deležnikov, storitve so organizirane na različnih ravneh in pri različnih izvajalcih, dolgotrajno oskrbo urejajo na različnih mestih, pri različnih izvajalcih in po različnih cenah, prav tako so različno določeni standardi kakovosti zagotavljanja oskrbe. Lahko rečemo, da je zagotavljanje dolgotrajne oskrbe v Sloveniji izrazito fragmentirano. Značilnosti in ključne težave trenutne ureditve dolgotrajne oskrbe v Sloveniji lahko najboljše povzamemo po poročilu *Ustrezna socialna zaščita za potrebe po dolgotrajni oskrbi v starajoči se družbi* (Adequate 2014: 228), kjer avtorji navajajo:

- Nepovezanost storitev in prejemkov v enovit sistem otežuje dostopnost do storitev ter zmanjšuje njihovo kakovost in preglednost, pravice so namreč določene v okviru različnih zakonov na različnih področjih. Obstajajo različne vstopne točke v sistem in različni postopki in metode ocenjevanja potreb. V nekaterih primerih so zato uporabniki postavljeni v neenakopraven položaj, nekateri so iz sistema celo izključeni.
- Še vedno prevladuje institucionalno varstvo, ki večinoma temelji na t. i. medicinskem pristopu. Ta sistem je dokaj tog, saj ne upošteva individualnih potreb uporabnika.
- Težavo predstavljajo regionalna dostopnost in razlike med mesti in podeželjem v primeru dostopnosti do storitev, kar še posebej velja za skupnostno obliko oskrbe.
- Obstaja nepovezanost med storitvami zdravstvene in socialne oskrbe v primeru skupnostnih oblik dolgotrajne oskrbe in oskrbe v domačem okolju, kjer se kaže velika potreba po koordinaciji in poenotenju.
- Sedanja ureditev deluje pretežno kurativno; ni dovolj poudarka na rehabilitaciji in preventivi, prav tako ni dovolj razširjena uporaba informacijsko komunikacijskih tehnologij.
- Poleg sistemskih razlogov so za reformiranje obstoječega sistema dolgotrajne oskrbe pomembni tudi demografski, fiskalni, ekonomski in socialni razlogi.

Navedene značilnosti trenutne organiziranosti dolgotrajne oskrbe naj bi v Sloveniji premostili s sprejemom zakona s tega področja. Na sistemski ravni si namreč prizadevamo za dostop do integriranih formalnih storitev dolgotrajne oskrbe v vseh okoljih, za neformalno oskrbo, ki bo zagotavljala večjo kakovost življenja in večala občutek varnosti in pripadnosti uporabnikom, predvsem pa, da bi postali uporabniki aktivni sodelavci pri načrtovanju in zagotavljanju oskrbe (Kobal Straus 2019), kar je neločljivo povezano s ključnimi trendi, kot smo jim priča v Evropi. Preizkušanje sistemskih rešitev pa trenutno poteka tudi v praksi, in sicer v okviru projekta »Izvedba pilotnih projektov, ki bodo podpirali prehod v izvajanje sistema dolgotrajne oskrbe« (Ministrstvo za zdravje 2018). Pilotni projekti (2018–2020) potekajo v treh različnih okoljih (Krško kot predstavnik ruralnega; Dravograd semiruralnega in Celje urbanega okolja) s ciljem preizkusiti ključna orodja, metode, postopke in storitve. Evalvacija izvajanja pilotnih projektov⁵⁹ bo podala končno oceno testiranih rešitev ter na

⁵⁸ Pokojninsko in invalidsko zavarovanje oziroma Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (v nadaljevanju ZPIZ-2), zdravstveno zavarovanje oziroma Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, zavarovanje za starševsko varstvo oziroma Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (v nadaljevanju ZSDP), socialni prejemki in socialnovarstvene storitve oziroma Zakon o socialnem varstvu (v nadaljevanju ZSV), Zakon o socialnovarstvenih prejemkih in Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, skrb za vojne veterane oziroma Zakon o vojnih veteranih (v nadaljevanju ZVV) in Zakon o vojnih invalidih (v nadaljevanju ZVojl) ter Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih (v nadaljevanju ZDVTDP).

⁵⁹ Ki jo skupaj s Fakulteto za družbene vede in Inštitutom za ekonomska raziskovanja izvaja Inštitut RS za socialno varstvo.

podlagi izkušenj v pilotnih projektih ovrednotila njihove prednosti in pomanjkljivosti ter predlagala rešitve za sistemsko ureditev.

Razširjenost in dostopnost formalne dolgotrajne oskrbe

Ne glede na to, da je dolgotrajna oskrba namenjena tako starejšim kot tudi mlajšim osebam, ki potrebujejo kontinuirano pomoč pri opravljanju temeljnih in podpornih dnevnih opravil, je vanjo vključenih bistveno več starejših. Gledano na agregatni ravni je (po podatkih SURS za leto 2017) med prejemniki dolgotrajne oskrbe približno dve tretjini oseb starih 65 let in več (69,8 %), še posebej visok je ta delež med tistimi, ki so vključeni bodisi v institucionalno varstvo (82 %) bodisi v oskrbo na domu (77 %). Med tistimi, ki prejemajo samo denarne dodatke in niso vključeni v formalno organizirane storitve, pa je takšnih slaba polovica (46,3 %).

V celotni populaciji starih 65 let in več, je 4,8 % oseb v dolgotrajni oskrbi v institucijah (domovi za starejše občane), nekaj manj je prejemnikov dolgotrajne oskrbe na domu (4,4 %), skupaj pa je v katero koli obliko prejemka ali storitve dolgotrajne oskrbe v Sloveniji vključenih 11,5 % populacije stare 65 let ali več (glej Preglednico 7.22, povzeto po SURS). V povprečju OECD držav pa znaša ta delež 13,0 %. Največji delež vključenih oseb, starejših od 65 let, imajo med evropskimi državami v Švici ter na Nizozemskem, Švedskem in Norveškem, kjer je delež 16–20 % (Fajić, Bratuž Ferk, Zver, Petan, in Lah 2019).

Preglednica 7.22: Število in delež populacije v starosti 65 let ali več, ki je vključena v dolgotrajno oskrbo, leto 2017, Slovenija

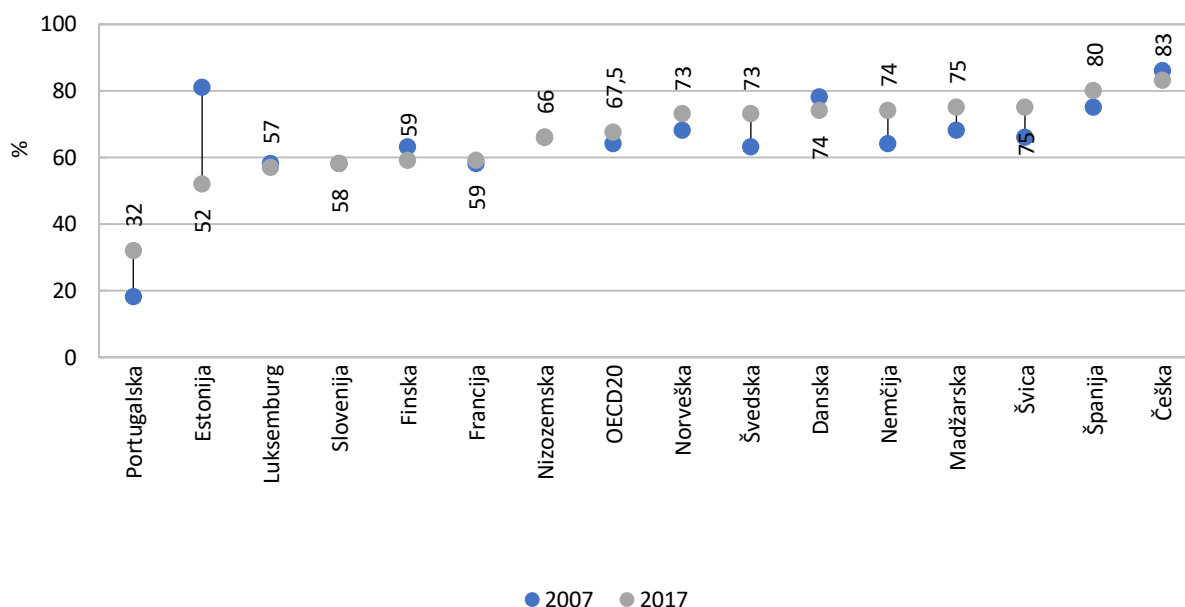
	Vsi prejemniki	Prejemniki v starosti 65 let in več	% prejemnikov v starosti 65 let in več	% populacije stare 65 let in več
Prejemniki dolgotrajne oskrbe v institucijah	22.904	18.772	82,0	4,8
Prejemniki dolgotrajne oskrbe v dnevnih oblikah	527	332	63,0	0,1
Prejemniki dolgotrajne oskrbe na domu	22.476	17.308	77,0	4,4
Prejemniki samo denarnih dodatkov za dolgotrajno oskrbo	22.095	8.577	46,3	2,2
Skupaj	64.433	44.989	69,8	11,5

Vir: SURS

Glede na OECD kazalnik⁶⁰, ki med prejemnike dolgotrajne oskrbe na domu všteva tako tiste, ki oskrbo prejemajo na svojem domu ali v dnevnih oblikah oskrbe kot tudi prejemnike denarnih dodatkov (26.217 starih 65 let ali več v letu 2017), za Slovenijo ugotavljamo, da se z 58 – odstotnim deležem vključenih v oskrbo na domu nahaja pod povprečjem OECD20 (glej naslednjo sliko).

⁶⁰ Več o metodologiji kazalnika v Nagode, Zver, Marn, Jacović in Dominkuš 2014.

Slika 7.6: Delež prejemnikov dolgotrajne oskrbe na domu med vsemi prejemniki, starimi 65 let in več, v letih 2007 in 2017 (ali zadnje razpoložljivo leto)

Vir: OECD Health at a glance 2019, Fajić, Bratuž Ferik, Zver, Petan, in Lah 2019

Opomba: za Slovenijo za leto 2007 ni podatka. Prikazane so države, za katere so razpoložljivi podatki.

V nadaljevanju podrobneje predstavljamo posamezne razsežnosti dostopnosti do storitev dolgotrajne oskrbe, v okviru katerih se omejimo predvsem na krajevno, cenovno in časovno dostopnost. Glede na to, da je dolgotrajna oskrba v prvi vrsti namenjena populaciji starejših ljudi, se v nadaljevanju osredotočamo predvsem na tiste storitve dolgotrajne oskrbe, kateri uporabniki so pretežno osebe stare 65 let in več. Pri naboru storitev, ki jih ovrednotimo skozi vidike dostopnosti, smo se nadalje omejili tudi na tiste storitve, ki sodijo na področje socialnega varstva: pomoč na domu, domovi za starejše občane, dnevno varstvo v domovih za starejše občane in socialni servis.

Krajevna dostopnost

Oskrba starejših ljudi v Sloveniji se je dolga leta izvajala skoraj izključno v domovih za starejše občane ali pa v okviru neformalne oskrbe starejših ljudi doma oz. v domačem okolju. Mreža storitev institucionalnega varstva starejših je posledično zelo dobro razvita, kar pomeni ustrezno krajevno dostopnost teh storitev. Po podatkih Skupnosti socialnih zavodov Slovenije (2019) sta jo v letu 2018 v mreži javne službe zagotavljala 102 domova za starejše občane, po vsaj en dom se nahaja v vseh upravnih enotah, razen v Upravni enoti Ruše. Na voljo je bilo skupno 21.063 mest oziroma ležišč, od tega 18.567 mest za starejše ljudi. Če je za leto 2014 veljalo, da kapacitete zavodskega varstva starejših zadoščajo za 5 % ciljno pokritost starih 65 let in več (Skupnost socialnih zavodov Slovenije 2015), pa v letu 2018 temu več ni tako. Kapacitete varstva starejših namreč ne zadoščajo za 4,8 % ciljno pokritost. Kot poroča Skupnost socialnih zavodov Slovenije bi za 4,8 % ciljno pokritost v Sloveniji potrebovali še 871 mest (ibid.).

Mreža skupnostne oskrbe je po drugi strani bolj diferencirana in tudi slabše krajevno dostopna. Med najbolj razširjenimi storitvami skupnostne oskrbe je pomoč na domu, ki pa še vedno ni dostopna v vseh

slovenskih občinah. Po podatkih IRSSV (Kovač idr. 2019) ob koncu leta 2018 dve občini, kljub zakonski obvezi, še vedno nista izpolnjevali vseh pravno-formalnih pogojev za izvajanje storitve. Poleg tega v treh občinah, kljub zagotovljenim pravno-formalnim pogojem, v letu 2018 niso imeli uporabnikov pomoči na domu. Skupaj je pomoč na domu v okviru mreže javne službe izvajalo 82 različnih izvajalcev, med njimi največ domov za starejše občane (32) in centrov za socialno delo (27). V storitev je bilo ob koncu leta 2018 vključenih 7.783 uporabnikov, od tega jih je 6.820 storitev prejelo zaradi starosti ali pojavov, ki spremljajo starost, kar pomeni da je bilo v storitev vključenih 1,7 % starih 65 let ali več. Nacionalni cilj je do leta 2020 vključiti 3,5 % oz. 14.000 oseb, kar pomeni, da smo ob koncu leta 2018 v Sloveniji cilj realizirali v slabi polovici. Kljub temu, da se tako število izvajalcev pomoči na domu kot tudi njenih uporabnikov, konstantno povečujeta, se delež vključene ciljne populacije ne povečuje in že več let praktično stagnira. Razvoj pomoči na domu ne dohiteva demografskih trendov.

Poleg pomoči na domu velja omeniti še dnevno varstvo in socialni servis, ki pa sta bistveno manj razširjena, manjka pa tudi sistematično spremljanje izvajanja obeh omenjenih storitev. Skupnost socialnih zavodov Slovenije (2016), ki zbira letne statistike o kapacitetah domov za starejše, beleži tudi število mest, ki so namenjena uporabnikom dnevnega varstva. Po zadnjih podatkih⁶¹ v javni mreži dnevno varstvo nudi 55 domov za starejše, skupaj pa je dnevnemu varstvu namenjenih 619 mest. Izvajalce socialnega servisa v okviru registra zasebnikov in pravnih oseb, ki opravljajo socialnovarstvene storitve, vodi MDDSZ. Na dan 12. 6. 2019 (MDDSZ 2020) je bilo v register vpisanih 57 zasebnikov s pridobljenim dovoljenjem za delo, od tega jih je 30 registriranih za izvajanje storitev socialnega servisa. Preostali podatki o tej storitvi se ne spremljajo sistematično, pravzaprav je bila do sedaj opravljena zgolj ena analiza te storitve (Nagode in Kovač 2013). Slednja je opozorila na izredno podhranjenost socialne oskrbe na domu izven mreže javne službe, številni izvajalci socialnega servisa so prenehali z izvajanjem storitve in to predvsem zaradi premajhnega povpraševanja, zanimanja, premajhnega števila uporabnikov, visokih in nekonkurenčnih cen, kadrovskih težav, vstopov drugega izvajalca in iz osebnih razlogov (ibid.).

Preglednica 7.23: Število izvajalcev, mest, uporabnikov in cena storitve za storitve v domovih za starejše občane, dnevnem varstvu in pomoči na domu, Slovenija, leti 2014 in 2018

	Število izvajalcev		Število mest/uporabnikov		Cena storitve (v EUR) – v domu za starejše občane: oskrba na dan, pomoč na domu: cena za uro pomoči.	
	2014	2018	2014	2018	2014	2018
Dom za starejše občane	93*	102	20.224	21.063	Oskrba I: 19,69* Oskrba II: 24,49* Oskrba IIIa: 29,29* Oskrba IIIb: 33,46* Oskrba IV: 31,44*	Oskrba I: 21,68 Oskrba II: 26,61 Oskrba IIIa: 31,54 Oskrba IIIb: 35,82 Oskrba IV: 34,26
Dnevno varstvo	48	55**	436	619**	n.p.	n.p.
Pomoč na domu	79	82	6.046 ⁶²	6.820	Ekonomska: 16,77 Za uporabnika: 5,07	Ekonomska: 17,88 Za uporabnika: 5,48

Vir: Lebar idr. 2015, Kovač idr. 2019, xxx

Opomba: *podatek je za leto 2015, ** podatek je za leto 2019, n.p. ni podatka

⁶¹ Podatki posredovani z elektronskim sporočilom dne 21. 2. 2020.

⁶² Upoštevani so uporabniki, ki so storitev prejeli glede na prvi pogoj upravičenosti: osebe, stare nad 65 let, ki zaradi starosti ali pojavov, ki spremljajo starost, niso sposobne za popolnoma samostojno življenje.

Cenovna dostopnost

Izredno pomemben vidik dostopnosti storitve je njena cena. Cene se med posameznimi storitvami zelo razlikujejo, za vsako storitev obstajajo drugačni pravno-formalni predpisi izračunavanja.

Po podatkih MDDSZ (2019) so bile povprečne cene oskrbnega dne v domovih za starejše občane na dan 28. 11. 2019 sledeče: oskrba I 21,68 evrov, oskrba II 26,61 evrov, oskrba IIIa 31,54 evrov, oskrba IIIb 35,82 evrov ter oskrba IV 34,26 evrov. Cene variirajo glede na tip oskrbe, prav tako cene variirajo med posameznimi izvajalci, predvsem je razlika med povprečnimi cenami javnih in zasebnih izvajalcih, pri čemer je pri slednjih v povprečju višja (npr. povprečna cena oskrbe I v javnih zavodih je 19,95 evra, v zasebnih pa 24,48 evrov).

Velike razlike v cenovni dostopnosti beležimo tudi pri pomoči na domu. Med izvajalci pomoči na domu oziroma med posameznimi občinami beležimo velik razpon tako med ekonomsko ceno kot tudi za ceno, ki jo plača uporabnik za uro prejete storitve. Po zadnjih podatkih (Kovač idr. 2019) je bila storitev na dan 31. 12. 2018 za uporabnike brezplačna v eni občini, tu torej občina storitev financira v celoti. Do leta 2013 so imele takšno prakso štiri občine, kasneje so tri občine začele storitev zaračunavati. Na drugi strani pa v nekaterih občinah cene močno presežejo 8 evrov na uro, kar kaže na to, da je storitev cenovno zelo neenakomerno porazdeljena in za prebivalce Slovenije neenako dostopna. Povprečna cena ob delavnikih, ki jo plača uporabnik storitve pomoči na domu na uro, je na dan 31. 12. 2018 znašala 5,48 evra. Celotni stroški pomoči na domu na uro so na dan 31. 12. 2018 v povprečju znašali 17,88 evrov, tudi tukaj pa so razlike med občinami precejšnje (od 13,93 do 25,53 evrov na uro). Različne cene beležimo tudi pri storitvi socialni servis, poleg tega za to storitev ne razpolagamo z aktualnejšim podatkom. Cena storitve na uro, ki jo je na dan 31. 12. 2012 za uro socialnega servisa plačal uporabnik, je v povprečju znašala 11,0 evrov, prav toliko je znašala ekonomska cena storitve (Nagode in Kovač 2013), saj je socialni servis storitev, ki se izvaja izven mreže javne službe in je občina ni dolžna sofinancirati. Iz navedenega izhaja, da imajo uporabniki glede na vrsto storitve in glede na kraj bivanja izrazito neenak dostop do storitev.

Časovna dostopnost

Poleg krajevine in cenovne dostopnosti je za storitve, ki jih starejši ljudje prejemajo na svojem domu, izredno pomembna tudi časovna dostopnost, torej čas, ko je storitev na voljo. Po zadnjih podatkih (Kovač idr. 2019) je pomoč na domu ob delavnikih dopoldne zagotovilo 210 občin. Hkrati je 136 občin (tj. 64,7 %) zagotavljajo pomoč na domu tudi v popoldanskih urah, 144 občin (68,5 %) ob sobotah ter 137 občin (65,2 %) ob nedeljah ter praznikih. V 48 občinah, tj. v več kot eni petini občin (22,8 %), je bila storitev še vedno dostopna samo ob delavnikih dopoldne. Sicer je opazen pozitiven trend povečevanja števila občin, ki pomoč na domu zagotavljajo vsak dan v tednu, in hkrati sorazmerno zmanjševanje števila občin, ki storitev zagotavljajo samo ob delavnikih dopoldan, kljub temu pa je z vidika težnje po spodbujanju skupnostne oskrbe ter zagotavljanja primerne in dostopne oskrbe na domu uporabnika, nujna večja in fleksibilnejša časovna dostopnost storitve. Slabša časovna dostopnost je tudi eden pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na nezadovoljene potrebe tako med obstoječimi kot tudi med potencialnimi uporabniki (Nagode idr., 2019).

Predvsem cenovna dostopnost storitev je z vidika zagotavljanja socialne varnosti in zadovoljivega materialnega položaja uporabnikov (in tudi njihovih družin) na dolgi rok zelo pomembna. V tem kontekstu na kratko povzemamo nekaj ugotovitev OECD, ki je skupaj z Evropsko komisijo (v nadaljevanju EK) izvedla projekt »*Measuring social protection for older people with long term care needs*« (Merjenje socialne varnosti starejših, ki imajo potrebe po dolgotrajni oskrbi), v katerega je bila vključena tudi Slovenija.

Kar se tiče naše države, se njihovi glavni poudarki iz vmesnih primerjalnih analiz in poročil (Muir 2014; Muir 2015) vežejo zlasti na ugotovitve o precejšnji razliki med ceno oskrbe na domu in ceno oskrbe v instituciji. Ta razlika se kaže tako pri upoštevanju celotnih stroškov oskrbe (ekonomske cene brez upoštevanja systemske podpore financiranju storitev), kot tudi pri upoštevanju cene za uporabnika (prispevka uporabnika k plačilu storitev po upoštevanju systemske podpore). Glede na višino neto razpoložljivega dohodka starejših v Sloveniji, je naša oskrba na domu primerjaje z drugimi državami, vključenimi v projekt, ena najdražjih, oskrba v instituciji pa ena najcenejših. Na OECD ugotavljajo, da je oskrba v instituciji starejšim ljudem v povprečju dostopna ne glede na njihove dohodke in premoženje ter ne glede na stopnjo njihovih potreb po dolgotrajni oskrbi. Na drugi strani pa izpostavljajo, da je oskrba na domu manj dostopna osebam s srednjo intenziteto potreb (22 ur in pol pomoči na teden) ter praktično nedostopna za osebe s potrebami po intenzivni oskrbi (41 ur in pol pomoči na teden). V tem kontekstu problematizirajo zakonsko omejitve pri maksimalnem številu možnih ur pomoči na domu na 20 oziroma 26 ur na teden, v okviru katere je zagotovljena systemska podpora financiranju, medtem, ko mora oseba, ki potrebuje več ur pomoči, le te pridobiti izven mreže javne službe (brez systemske podpore), si zagotoviti oskrbo na črnem trgu ali od neformalnih oskrbovalcev, ali pa oditi v institucijo, ki je v tem primeru cenovno bolj dostopna. Ključno priporočilo, ki ga nosilci projekta (OECD in EK) ob ugotovitvah o velikih razlikah v cenovni dostopnosti obeh tipov dolgotrajne oskrbe pri nas podajajo slovenskim oblikovalcem sistema dolgotrajne oskrbe, se nanaša na izvedbo natančnih analiz vzrokov visokih cen oskrbe na domu ter iskanje načinov kako te, ob pogoju ohranitve obstoječe ravni kakovosti storitev, znižati.

Stopnja socialne varnosti oseb, ki prejemajo dolgotrajno oskrbo doma, je glede na našo sedanjo ureditev dolgotrajne oskrbe, nižja kot stopnja socialne varnosti oseb v institucionalni oskrbi, zlasti to, kot že omenjeno, velja za starejše ljudi z intenzivnimi potrebami po oskrbi in pomoči. Dolgotrajna oskrba starejše osebe s takimi potrebami v domačem okolju je z vidika finančne vzdržnosti praktično skoraj nemogoča, saj bi bilo izčrpavanje prihodkov in premoženja uporabnika in njegove družine na dolgi rok preveliko.

Danes se zagotovo nahajamo na kritičnem prelomu, kjer je preureditev sistemov z vidika dolgotrajne oskrbe in deinsitucionalizacije nujna in neizbežna. S postavitvijo skupnostne oskrbe na prvo mesto, z integriranim pristopom in središčno vlogo prejemnika oskrbe, s krepitvijo povezovanja formalnih in neformalnih izvajalcev ter sprejetja zakona na področju dolgotrajne oskrbe, ki bo navedeno sistematično uredil in omogočil, se kaže priložnost, da v Sloveniji naposled le realiziramo deklarativne težnje in obljube države v zadnjih dvajsetih letih na način, da se starejšim ljudem in njihovim svojcem omogoči dostojanstveno, varno in kakovostno življenje z možnostjo izbire, kako in kje živeti ter kakšno oskrbo prejemati.

4 Viri in literatura

Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society. 2014. Dostopno na: http://ec.europa.eu/health/ageing/docs/ev_20140618_co04_en.pdf /06.06.2016/.

Colombo, F., Llana-Nozal, A., Mercier, J., & Tjadens, F. 2011. *Help Wanted?: Providing and Paying for Long-Term Care.* OECD Health Policy Studies, OECD Publishing, Paris. Pridobljeno 10. 9. 2019 s <https://doi.org/10.1787/9789264097759-en>

European Commission. 2016. *Joint Report on Health Care and Long-Term Care Systems & Fiscal Sustainability.* Volume 1, Economic and Financial Affairs Economic Policy Committee. Institutional Paper 037. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pridobljeno 16. 12. 2019 s https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/ip037_vol1_en_2.pdf.

Eurostat. 2018a. EU-SILC. Labour market, earnings. Dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/earnings/database> /21. 8. 2018/.

Eurostat. 2018b. EU-SILC. Income and living conditions. Data base. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database> / 20.11.2018/.

Eurostat 2019. Spletna stran, podatkovni dostop. Browse statistics by theme. 2019. *EU-SILC data.* Dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statistics-by-theme> /20.12.2019/.

Fajić, L., Bratuž Ferk, B., Zver, E. H., Petan, P., & Lah, L. M. 2019. Financiranje sistemov socialne zaščite. V Kajzer, A., & L. Fajić (ur.), *Ekonomski izzivi 2019* (str. 37–86). Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Pridobljeno 10. 9. 2019 s http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izzivi/2019/p_EI_2019_celota.pdf?fbclid=IwAR1JHmpJq2KE110-lyJvpLWZl7V4pkqv3d6iFrLfx3PzlCiphntywiJ5jnw.

Flaker idr. 2011 Flaker, V., Nagode M., Rafaelič A., Udovič N. 2011). *Nastajanje dolgotrajne oskrbe: ljudje in procesi – eksperiment in sistem.* Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.

Gov.si. 2019. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pojasnila glede dodatka za delovno aktivnost (DDA). Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2019-09-06-pojasnila-glede-dodatka-za-delovno-aktivnost-dda/> (20. 2. 2020).

Gov.si. 2020. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Znižano plačilo vrtca. Dostopno na: <https://www.gov.si/teme/znizano-placilo-vrtca/> (28. 2. 2020).

Gov.si. 2020a. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Štipendije. <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/stipendije/> (28. 2. 2020).

Gregg, P., Jerrim, J., Macmillan, L., Shure, N. 2017. Children in jobless households accross Europe: Evidence on the association with medium- and long-term outcomes. Department of Quantitative Social Science, UCL Institute of Education, University College London. Working paper No. 17-05. Dostopno na: <http://repec.ioe.ac.uk/REPEC/pdf/qsswp1705.pdf> /10.9.2019/.

Kobal Straus, K. 2019. Vloga izvajalcev neformalne oskrbe v dolgotrajni oskrbi. *Socialni izziv*, 40(24), 69–71.

Kovač, N., Smolej Jež, S., Kobal Tomc, B., Trebežnik, J.. 2019. Spremljanje socialnovarstvenih programov: poročilo o izvajanju programov v letu 2018, končno poročilo. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Kovač, N., Orehek, Š., Černič, M., Nagode, M., Kobal Tomc, B. 2019a. Analiza izvajanja pomoči na domu v letu 2018. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo. Dostopno na: https://www.irssv.si/upload2/Analiza%20izvajanja%20PND%20za%20leto%202018_29.8.2019_pop.pdf.

Lebar, L., Kovač, N., & Nagode, M. 2015. *Izvajanje pomoči na domu: analiza stanja v letu 2014*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Ministrstvo za zdravje. 2018. *Izvedba pilotnih projektov, ki bodo podpirali prehod v izvajanje sistemskega zakona o dolgotrajni oskrbi*. Pridobljeno 20. 9. 2019 s <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/izvedba-pilotnih-projektov-ki-bodo-podpirali-prehod-v-izvajanje-sistemskega-zakona-o-dolgotrajni-oskrbi/>.

MDDSZ. 2019. Povprečne cene. Pridobljeno 21. 2. 2020 s <http://www.ssz-slo.si/wp-content/uploads/pOVPRE%C4%8CNE-CENE-28.11.2019.pdf>.

MDDSZ. 2020. Seznam zasebnikov in pravnih oseb, ki opravljajo socialnovarstvene storitve na podlagi dovoljenja za delo in so vpisani v register. Pridobljeno 21. 2. 2020 s <https://www.gov.si/zbirke/storitve/dovoljenje-za-delo-za-opravljanje-socialnovarstvenih-storitev>.

MDDSZ. *Spletna stran Gov.si, Teme in projekti MDDSZ, Področje socialna varnost*. 2019. Dostopno na: <https://www.gov.si/podrocja/socialna-varnost/> /20.12.2019/.

Muir, T. 2014. Measuring effective social protection in long term care. Gradivo za interno uporabo. Arhiv IRSSV.

Muir, T. 2015. Social protection for long term care. Gradivo za interno uporabo. Arhiv IRSSV.

Nagode, M., Zver, E., Marn S., Jacovič, A., Dominkuš, D. 2014. *Dolgotrajna oskrba – uporaba mednarodne definicije v Sloveniji*. Zbirka Delovni zvezki UMAR. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.

Nagode, M., & Lebar, L. 2019. Trends and Challenges in Long-Term Care in Europe. *Revija za socialnu politiku*, 26(2), 255-262. Pridobljeno 10. 9. 2019 s <https://doi.org/10.3935/rsp.v26i2.1655>.

Nagode, M., Lebar, L., Kovač, N., Vidrih, N., Rafaelič, A., & Kobal Tomc, B. 2019. *Strokovne podlage za nadaljnji razvoj socialne oskrbe na domu*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Rosič, J., Trbanc, M., Smolej Jež, S., Kobal Tomc, B. 2019. Spremljanje uresničevanja in doseganja ciljev Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020. Poročilo za obdobje 2018–2019, končno poročilo. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

Skupnost socialnih zavodov Slovenije. 2019. Kumulativno statistično poročilo za leto 2018. Pregled področja institucionalnega varstva starejših in posebnih skupin odraslih. Ljubljana: Skupnost socialnih zavodov Slovenije.

Skupnost socialnih zavodov Slovenije. 2015. Kumulativno statistično poročilo za leto 2014. Pregled področja institucionalnega varstva starejših in posebnih skupin odraslih. Ljubljana: Skupnost socialnih zavodov Slovenije.

Spasova, S., Baeten, R., Coster, S., Ghailani, D., Peña-Casas, R., & Vanhercke, B. 2018. *Challenges in long-term care in Europe. A study of national policies*. European Union: The European Social Policy Network.

Stropnik, Nada. 2017. Medgeneracijski transferji dohodkov. V Črnak Meglič, A. in Kobal Tomc, V. (ur.). *Položaj otrok v Sloveniji danes: situacijska analiza*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.

SURS. 2016. Ata, mama, dedi, babi: gospodinjstva in družine v Sloveniji. Dostopno na (24. 1. 2020): <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/8914/ata-mama-dedi-babi.pdf>.

SURS 2018. Merjenje ekonomsko-socialne neenakosti gospodinjstev v nacionalnih računih. Poročilo. Dostopno na: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7524/27>. 7. 2018/.

SURS SI-STAT. 2019. Podatkovni portal; Demografsko in socialno področje. Dostopno na: https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10_Dem_soc/ /20.12.2019/.

SURS. 2019a. Bruto domači proizvod in drugi agregati nacionalnih računov ter zaposlenost, Slovenija 2018. SURS, objava 30.8.2019, dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8322/16.12.2019/>.

SURS. 2019b. *Bruto domači proizvod v Sloveniji, po regijah, 2018*. SURS, objava 20.12.2019, dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8567/23.12.2019/>.

SURS Podatkovni portal Si-STAT (2020). Dostopno na: <https://pxweb.stat.si/SiStat> (27. 2. 2020).

Šonc, R. 2018. Kakovost življenja starejših iz perspektive programa Starejši za starejše. Okrogla miza: dolgotrajna oskrba in kakovost življenja. 18. Festival za tretje življenjsko obdobje - F3ŽO.

Šonc, R. 2019. Rožca Šonc – Intervju Starejši za starejše. Edemenca.si. Dostopno na (24. 1. 2020): <https://edemenca.si/rozca-sonc-intervju-starejsi-za-starejse/>.

Šuštar Sonja, Rici Jurij in Janja Burja Cerjanec. 2019. Statistični pregled – leto 2018. Ljubljana : Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, maj 2019.

Trbanc, Martina, Smolej Jež, Simona, Dremelj, Polona, Boljka, Urban, Lebar, Lea, Narat, Tamara. 2016. *Socialni položaj v Sloveniji 2014 – 2015*. Končno poročilo (dopolnjena verzija). IRSSV. Dostopno prek: <http://irssv.si/upload2/Dopolnjeno%20koncno%20porocilo%20Socialni%20polozaj%20v%20Sloveniji%202014-2015-SPLET.pdf> /05.09.2019/.

Trbanc, Martina, Dremelj, Polona, Rosič, Jasmina, Smolej Jež, Simona, Zidar, Romana, Kobal Tomc, Barbara. 2019a. *Socialni položaj v Sloveniji 2017 – 2018, končno poročilo*. Ljubljana, IRSSV, februar 2019, dostopno na: https://www.irssv.si/upload2/Koncno%20porocilo_Socialni%20polozaj%202017_2018.pdf /23.12.2019/.

Trbanc, Martina, Rosič, Jasmina, Trebežnik, Jernej, Smolej Jež, Simona, Lebar, Lea, Kobal Tomc, Barbara. 2019b. *Izvajanje socialne aktivacije v obdobju od začetka leta 2017 do konca leta 2019: ugotovitve in priporočila*. Končno poročilo pri projektu Razvoj in vzpostavitev celovitega modela socialne aktivacije. Ljubljana, IRSSV, december 2019.

UMAR. 2018. Poročilo o razvoju 2018. Ljubljana, UMAR, april 2018. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2018/POR_2018.pdf /26.11.2018/.

UMAR. 2019a. *Poročilo o razvoju 2019*. Ljubljana, UMAR, junij 2019, dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2019/slovenski/POR2019_splet1.pdf /16.12.2019/.

UMAR. 2019b. *Jesenska napoved gospodarskih gibanj 2019*. Ljubljana, UMAR, september 2019, dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/napovedi/jesen/2019/JNGG_2019-objava.pdf /16.12.2019/.

UMAR. 2019c. *Ekonomski izzivi 2019*. Ljubljana, UMAR, november 2019, dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izzivi/2019/p_EI_2019_celota.pdf /16.12.2019/.

UMAR in MDDSZ. 2017. *Strategija dolgožive družbe*. Ljubljana, UMAR, september 2017, dostopno na (20. 1. 2020): http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/Strategija_dolgozive_druzbe/Strategija_dolgozive_druzbe.pdf.

Uradni list RS 2019. Dodatek za delovno aktivnost ostaja. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/novice/pogled/dodatek-za-delovno-aktivnost-ostaja> (20. 2. 2020).

ZDUS 2019. Končno poročilo o izvajanju javnega socialnovarstvenega programa v obdobju od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2018 – splošni obrazec. Interno gradivo.

ZPIZ. 2019. Spletna stran – Statistični podatki. Dostopno na: <https://www.zpiz.si/cms/?ids=content2019&inf=1195> /10.12.2019/.

ZRSZ. 2019a. *Strokovna izhodišča za leto 2020*. Ljubljana, ZRSZ, november 2019, dostopno na: https://www.ess.gov.si/files/12767/strokovna_izhodisca_2020.pdf /16.12.2019/ /20.12.2019/.

ZRSZ. 2019b. *Napovednik zaposlovanja 2019/II. Kaj delodajalci napovedujejo za slovenski trg dela za prvo polovico leta 2020?* Dostopno na: https://www.ess.gov.si/files/12836/Porocilo_napovednik_zaposlovanja_2019_II.pdf /23.12.2019/.

ZRSZ, spletna stran, Podatki o trgu dela. 2020. Dostopno na: https://www.ess.gov.si/trg_dela /9.01.2020/.

Priloga 1: Vprašalnik MDDSZ za nevladne in humanitarne organizacije

VPRAŠALNIK ZA HUMANITARNE ORGANIZACIJE

Spoštovani,

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti že od leta 2014 dalje izvaja Operativni program za opravljanje materialne prikrajšanosti najbolj ogroženih, ki je sofinanciran iz EU sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim. Program prispeva k odpravljanju najhujših oblik revščine z zagotavljanjem nefinančne pomoči materialno in socialno najbolj ogroženim osebam, in sicer v obliki paketov s hrano ter z izvajanjem različnih spremljevalnih ukrepov, ki spodbujajo njihovo socialno vključevanje. Program se leta 2023 finančno zaključi, zato smo na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti pričeli s programiranjem programa za novo programsko obdobje 2021 – 2027. Ker je sodelovanje ključnih deležnikov pri oblikovanju programa ključnega pomena, vas vljudno prosimo, da odgovorite na spodnja vprašanja.

Vaši odgovori bodo Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti v pomoč pri izvedbi »Posveta s ključnimi deležniki izvajanju EU ukrepa za odpravljanje materialne prikrajšanosti najbolj ogroženim v obdobju 2021-2027«, ki bo 22. 11. 2019 ob 10:00, na katerega ste vljudno vabljeni (vabilo smo vam že predhodno posredovali) ter za pripravo programa izvajanja v novem programskem obdobju.

Vljudno prosimo, da nam izpolnjen vprašalnik posredujete do četrтка, 21. 11. 2019, na naslov misa.alic@gov.si, ali vprašalnik izpolnite preko spleta na povezavi <http://bit.ly/PosvetOrganizacij2021-2027>.

Za vaše sodelovanje in odgovore se vam že vnaprej zahvaljujemo.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

1. Polni naziv vaše organizacije:
2. Koliko uporabnikov/prejemnikov pomoči beležite v tem letu (zaokrožena ocena)?
3. Katere skupine oseb se najbolj zatekajo k vam po pomoč?
4. Ali se je, po vaši oceni, število vaših uporabnikov/prejemnikov v primerjavi s prejšnjim letom znižalo ali zvišalo?
5. Kaj je po vašem mnenju vzrok za zvišanje/znižanje števila uporabnikov/prejemnikov v primerjavi s prejšnjim letom?
6. Zadnji podatki Statističnega urada RS (SURS) kažejo, da se z največjim tveganjem revščine soočajo osebe v enočlanskih gospodinjstvih, še zlasti starejše ženske, enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom in brezposelni moški. Ali bi znotraj navedenih skupin oseb izpostavili še kakšno specifično ranljivo skupino oseb?

7. Ali poznate še katero skupino oseb, ki se po vašem mnenju sooča z visokim tveganjem revščine?

8. Prosimo, da v spodnji tabeli označite, katero vrsto pomoči po vaši oceni posamezna skupina oseb, ki se po podatkih SURS sooča z najvišjo stopnjo tveganja revščine, najbolj potrebuje. V kolikor prepoznate še druge skupine oseb, ki se soočajo z visokim tveganjem revščine, in predlagate še druge oblike materialne pomoči, prosimo, da tabelo dopolnite.

Skupina oseb	Paket s hrano	Kupon za nakup hrane v trgovini	Topel obrok	Oblačila	Higienski pripomočki	Drugo (dopolnite)
Starejši od 65 let						
Brezposelni moški						
Enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom						
Enočlanska gospodinjstva						
Drugo (dopolnite):						

9. Navedite, katere aktivnosti (npr. programi usposabljanja, svetovanje, delavnice) bi po vašem mnenju najbolj pripomogle k boljši socialni vključenosti spodaj navedenih skupin oseb.

Skupina oseb	Opis aktivnosti, ki najbolj pripomore k socialni vključenosti skupine oseb
Starejši od 65 let	
Brezposelni moški	
Enostarševska gospodinjstva z vsaj enim vzdrževanim otrokom	
Enočlanska gospodinjstva	
Drugo (dopolnite):	

10. Ali ste seznanjeni z izvajanjem Operativnega programa za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014-2020, ki je sofinanciran iz EU Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim?

DA / NE

REPUBLIKA SLOVENIJA

MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO,

10. **SOCIALNE ZADEVE IN ČISTJE PRIHODNOSTI**
V kolikšni meri menite, da bodo odgovorili z DA,
prosimo, da odgovorite na spodnji vprašanji.

DEJAVNOST SOFINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Sklad za evropsko pomoč najbolj ogroženim

a) Ali menite, da Operativni program za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014-2020 učinkovito pomaga najbolj ogroženim osebam?

DA / NE

b) Prosimo, da na kratko pojasnite svoj odgovor na zgornje vprašanje in podate predlog za še bolj učinkovito izvajanje programa v prihodnje.